A GEZANG TSU IDISH

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

AMHERST, MASSACHUSETTS

413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG

WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust

Arie & Ida Crown Memorial

The Seymour Grubman Family

David and Barbara B. Hirschorn Foundation

Max Palevsky

Robert Price

Righteous Persons Foundation

Lief D. Rosenblatt

Sarah and Ben Torchinsky

Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE

National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

א געזאַנג צו אידיש

„מיט אידיש קאָן מען אויספאָרן אַ וועלט!..."

(אַ נייער מין אַלף־בית אויף עטלעכע שפראַכן. פאַר עטלעכע דורות. צו לייענען און לערנען אידיש.

צונויפגעשטעלט

פון

שלמה דאַווידמאַן

ISBN:0-657-07686-4

פּאַבלאָ פּיקאַסאָ

בער גרין שרייבט אין זיין בוך „פון דור צו דור", זייט 364: „שלמה דאַווידמאַן האָט אַ היפש ביסל פּאָרדיגסטן אַלס פּראָדוקטיווער, אַרבעטסזאַמער שרייבער פאַרן פאָלק, אַלס שול־לערער אין משך פון העכער אַ פּאָר צענדליג יאָר, אַלס טרעגער, בויער און פאַרשפּרייטער פון אונזער אידישער פּראָגרעסיווער קולטור, אַלס געטרייער געזעלשאַפטלעכער טוער. ער איז אַ שרייבער און אַ טוער..."

צו זיין 75־סטן געבוירנטאָג און 50 יאָר געזעלשאַפטלעכע טעטיגקייט.

מ. א. סול

אונזער וואָרט

1

פאַר וועמען דאָס וואָרט איז אַ טונקעלע וואַנט
דאָס ליכט פונם טאָג צו פאַרשטעלן,
פאַר אונז איז דאָס וואָרט אַ לאַמטערן אין האַנט
די חשכות פון נאַכט צו באַהעלן.

ווייל פאַר וועמען די נאַכט איז פון לעבן די וואָר
און די וואָר פונם טאָג איז פאַרבאָרגן,
פאַר אונז איז די נאַכט בלויז אַ טרעפּ צום קאַיאָר —
אַ שטאַפּל צום ליכטיגן מאָרגן.

2

איבער גאָרער וועלט
איז אונזער וואָרט אַרויס זיך מיטן שקר שלאָגן,
אַרויסהאַקן דעם ליגן פון דעם שקרנס מויל,
ווייל ס׳קאָן דאָס וואָרט פון אמת
נאָך ווייטער זיך דערטראָגן
ווי פון ביקס אַרויס די גליאיק-הייסע קויל.

איבער גאָרער וועלט
אַז אונזער וואָרט אַרויס און אומעטום דערגרייכט עס —
אין די עקסטע עקן, אין די ווייטסטע ווייטן.
ווי אַ העלער ליכט-פּאַס
יעדע פינצטערניש באַלויכט עס,
און איז אַן אָנזאָג אויף נאָך ליכטיגערע צייטן.

מיר פאָדערן שלום!...

מיט גרוס פֿאַרגעניגן 13

סעם און אײַרין
לינדער

מיט כּבֿוד,

שלמה דאַווידמאַן.

~~Sam &Irene Linder Apt. 111~~
~~6255 N Camino Pimeria Alta~~
~~Tucson, AZ. 85718~~

מיט אידיש קאָן מען
אויספאָרן אַ וועלט!

אַ גענאַנג צו אידיש

א ליינען־און־לערן בוך פאר גרוים און קליין, זיך אויסצולערנען אידיש און אויסבעסערן די שפּראַך. א־ב אויף עטלעכע שפּראַכן.

צונויפגעשטעלט

פון **שלמה דאַווידמאַן**

אַ בוך וואָס וועט זיך דאַרפן געפינען אין יעדער הויז.

ש.דאווידמאן,אומדערוואַרט אראפגעכאפּט
פון זיין זון,סראליק,דעטרויט, 1954.

SAM AND IRENE LINDER
~~7 Delafield Dr.~~
~~Lenox, Mass. 01240~~

דער ניגון

ווערטער פון אַרן ווערגעליס — מוזיק פון לייב בירנאַוו

Moderato assai

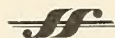
Ix vel mit far-ge-ni-gn ajx a ni-gn zin-gen bald. Ge-braxt es hot dos ni-gn-dl a menč in ti-fn vald. Tra-la-le la la la-la-la-la-la, tra-la-la-la la la la la la la la. Ge-braxt es hot dos ni-gn-dl a menč in ti-fn vald. In

ni-gn-dik dem frajnt zaj-nem, dem menč.

איך וועל מיט פאַרגעניגן אײַך
א ניגון זינגען באַלד.
געבראַכט עס האָט דאָס ניגנדל
א מענטש אין טיפן וואַלד.

אין גרינעם וואַלד א פייגעלע
דעם ניגון האָט דערהערט,
געמיינט, דאָס איז אן אייגענער,
א פויגלשער קאָנצערט.

דער צווישער זינגט דאָס ניגנדל
באַגינען, ווען ער בענטשט,
קערט אום עס פאַרגעניגנדיק
דעם פרײַנט זײַנעם, דעם מענטש.

אַ געזאַנג צו אידיש!...

געשיכטעס פאַר גרויס און קליין

פאָרוואָרט

די זאַמלונג " מיט אידיש קאָן מען אויספאָרן א וועלט " אָדער " א געזאנג צו אידיש " איז אויסגערעכנט צו זיין א מין לייען - און לערן - בוך ;

ס'האט זיך לעצטנס דערוועקט א גרויסער אינטערעס זיך אויסצולערנען אָדער דערלערנען די אידישע שפּראַך צווישן דער יוגנט,סטודענטענשאפט,קינדער און דערוואקסענע.איך האָף, אז די זאַמלונג וועט זיין אַ געוויסע הילף.

1. פאר קינדער : ניט אומעטום איז פאַראַן א אידישע קינדער - שול,אָבער אין יעדער אידישער הויז זיינען פאַראַן אידישע קינדער.דער אידיש - העברע- אישער אלף - בית (אלעף - בייס),געשריבן און געדרוקט, איז איבערזעצט אויף ענגליש,רוסיש און לאטייניש. די באָבע ,דער זיידע,די מאַמע,דער טאַטע, דער פעטער, די מומע, אָדער פריינט, אייגענע,קאָנען אויסלערנען די קינדער די אידישע שפּראַך. מע קאָן פּראַקטיצירן דורך איבערשרייבן די בוכשטאַבן, ווערטער און לידעלעך: אויסלערנען אויף אויסנווייניג אַלע לידעלעך, שמועסן וועגן די בילדער און אַנדערע וועגן.

2. פאר דערוואקסענע:איבערשרייבן געדרוקטן מאַטעריאַל,פאַר-לייענען,דעקלאַמירן, אויסגעפינען דעם ריכטיגן טייטש פון די העברעאישע ווערטער.

ראַטזאַם פאַרצולייענען, דעקלאמירן ביי לייען - קרייזן אָדער אנדערע פאַרזאַמלונגען.

3. מיר האָבן אריינגעגעבן א גרויסע צאָל לידער, פּאָעמעס,אַרטיקלען און בילדער פון פארשיידענע קינסטלער. צו דער ענדע פון בוך וועט דער לייענער געפינען אן אויספירלעכן אינהאַלט.

4. דער צוניפשטעלער האָט אָפּגעגעבן א סך פלאץ פאר זיינע ביאָגראַפישע ארבעטן,ביבליאָגראַפיע,קריטיק וועגן זיינע אַרבעטן און בעלעטריסטישע און זשורנאליסטישע פארצייכענונגען, וואָס זאָלן געבן א מין בילד לכבוד 55 יאָר ארבעט און צו זיין 75-יאָריגן געבוירנטאָג.

5. מיר וועלן זיין דאַנקבאַר דעם לייענער פאַר אָנווייזונגען.

מיר וועלן אַנערקענען און צושיקן מתנות (מאַטאָנעס),ביכער, צו די לייענער,וואָס וועלן צושיקן אַדרעסן פון פריינט,וואָס וואָלטן זיין פאַראינטע- רעסירט אין אַזאַ מין בוך.

שלמה דאווידמאן

א געזאַנג צו אידיש

איציק
פעפער

איך בין אַ ייד

דער ווײַן פון דורותדיקן דויער
האָט מיך געשטאַרקט אין וואַנדערוועג,
די בייזע שווערד פון פּיין און טרויער
האָט ניט פאַרניכטעט מיין פאַרמעג —
מיין פאָלק, מיין גלויבן און מיין בליען,
זי האָט מיין פרייהייט ניט געשמידט.
פון אונטער שווערד האָב איך געשריען:
איך בין אַ ייד!

ניט פרעהס שלעק, ניט טיטוס, המן
האָבן צעברעכן אים געקענט,
מיין שטאָלץ געמיט, עס טראָגט מיין נאָמען
די אייביקייט אויף אירע הענט.
מיין שוואונג איז קלענער ניט געוואָרן
אויף שוואַרצע שייטערס פון מאַדריד,
עס שאַלט מיין רום דורך צייט און יאָרן:
איך בין אַ ייד!

ווען ס׳האָט דער מצרי איינגעמויערט
מיין לייב אין ווענט, האָט ווײ געטון
און כ׳האָב פאַרזייט מיט וויי די רויערד
און אויפגעגאַנגען איז אַ זון.
אונטער דער זון האָט זיך צעצויגן
אַ וועג מיט בודיקעס באַשיט,
זיי פלעגן שטעכן מיר די אויגן —
איך בין אַ ייד!

די פערציק יאָר פון אוראַלט־לעבן,
וואָס כ׳האָב געקרענקט אין מדבר־זאַמד,
האָבן מיין עלטער מוט געגעבן,
בר־כוכבאס רוף האָט אויפגעפלאַמט
אויף יעדן קער פון מיינעליידן
און מער פון גאָלד האָב איך פאַרהיט
די איינגעשפאַרטקייט פון מיין זיידן —
איך בין אַ ייד!

וואָס דאַרף איך גאָלד? כ׳האָב עס געקליבן,
ווען כ׳האָב קיין ווינקל ניט געהאַט,
מיין גייסט מיין הויכן און מיין טריבן
האָט עס געקענט דען מאַכן זאַט?
שמשון הגבורס האָר, וואָס דלילה
האָט אָפּגערויבט, האָבן געגליט,
געזעטיקט מער ווי רענדלעך קילע, —
איך בין אַ ייד!

דער קלוגער קנייטש פון ר׳ עקיבא,
די חכמה פון ישעיהס וואָרט
האבן געגערט מיין דאָרשט — מיין ליבע
און זי מיט האַס צונויפגעפאָרט;
דער שוואונג פון מאַקאַבייער העלדן
אין מורדים־בלוט אין מיינעם זידט,
פון אַלע שייטערס פלעג איך מעלדן:
איך בין אַ ייד!

ח׳האָט אונדזער שלמהס וואונדער־שכל
אין וואַנדערוועג מיך ניט פאַרלאָזט
און היינריך היינעס קרומער שמייכל

האָט אויך גענוג מיר בלוט געקאָסט.
איך הער הלויס וואונדער־קלאַנגען
יאָרהונדערטער און ווער ניט מיד,
כ׳האָב אָפּט געוועלקט, נאָר ניט פאַרגאַנגען —
איך בין אַ ייד!

דער רויש פון מאַרקן אַמסטערדאַמער
האָט מיין שפּינאָזען ניט געשטערט
אַליין די רוימען מאַכן גראַמער;
די זון פון מאַרקסן אויף דער ערד
האָט אָפּגעפרישט מיט רויטקייט נייער
מיין אוראַלט בלוט און מיין געמיט
און מיין ניט וועלקנדיקן פייער —
איך בין אַ ייד!

אין מיינע אויגן איז פאַראַנען
די שיין, די שטילקייט און דער דראַנג
פון זונפאַרגאַנג ביי לעוויטאַנען,
פון מענדעלעס געבענטשטן גאַנג,
די שאַרף פון רוסישע באַגנעטן,
דער בלענד פון קאָרן אינעם שניט,
איך בין אַ זון פון די סאָוועטן,
איך בין אַ ייד!

וויגליד

װען דער קינסטלער שמועל ראַזין, א געבוירענער אין 1926, האָט אין 1955 געענדיקט די קונסט־אקאדעמיע אין לענינגראד, האָט ער שוין געהאט הינטער זײַנע פּלייצעס געטאָ, קאמף אין א פּארטיזאנער־אָטריאד, סאָלדאטישע דינסט אין דער ארמיי.

ער איז געבוירן געוואָרן און געוואקסן אין א פאָרשטאָט פון קאָוונע, אפן הויכן ברעג ניעמאן, פון וועלכן מע זעט די אַלטע שטאָט מיט אירע רויטע און שווארצע דעכער, גאָטישע קלויסטער־שפּיצן, רענעסאנסישע טורעמס... דעם ניעמאנס ברייטער קילבלעך־בלויער רוקן זעט זיך ארויס צווישן די שיטערעביימער ביז אין די ווײַטסטע ווײַטן, ווו ער נעמט אוף אין זײַנע אָרעמס די צניִעסדיק־בלאסע ווילִיע.

ניט לאנג צוריק, אף דער פּערסאָנעלער אויסשטעלונג פון שמועל ראָזינען אין ווילנע, האָט מען אף פּיל בילדער זײַנע געקאָנט זען אָט דעם דאָזיקן פּייזאזש.

שלמה דאַווידמאַן

זומער וועט באַלד קומען.

עס איז ווינטער. אין דרויסן שפּאַצירט אַ בייזער פראָסט. שנייען ליגן צעשפּרייט אַף די גאַסן, ווי ווייַסע קלאָרע לײַלעכער. מענטשן לויפן שנעל. עס איז זייער קאַלט, די נעזער פרירן, נעבעך, ווערן זיי אין קאַס, ווערן זיי רויט.

קינדער אַף שליטעלעך גליטשן זיך און ליאַרעמען. זיי ווילן דאָס פאַרשרייַען דעם פראָסט. אָבער די קעלט האָט אַ טעווע, אַז זי קריכט אַרייַן דורך די קליידער און הייבט אָן צו גלעטן די הויט פון די הענטעלעך, פון די פיסעלעך. ווערן די גלידערלעך שטייַף, ווי שטיקער אייַזן. נאָר די קינדער שעמען זיך אויסצוזאָגן, אַז עס איז זיי קאַלט.

דער ווינטער האָט זיך עפּעס אַזוי לאַנג געצויגן. אַלע טאָג איז געווען קאַלט, אַלע וואָך איז געווען אַ פראָסט. האָבן די קינדער געמיינט, אַז שטענדיק וועט שוין אַזוי זייַן. זיי האָבן שוין פאַרגעסן אָן פרילינג, וואָס איז אי וואַרעמלעך, אי קיל. זיי האָבן שוין ניט געדענקט אָן זומער מיט דער הייסער זון.

אַזוי ווי זיי שפּילן זיך, באַמערקן זיי, ווי זיבן שטראַלן רייַסן זיך אַרויס פון הימל און פליען צו דער ערד. די שטראַלן לאָזן זיך אַראָפּ נידעריקער, נידעריקער, ביז זיי שטעלן זיך אַוועק אַפן דאַך און הייבן אָן צו לאַכן.

שטעלן זיך די קינדער אַנטקעגן זיי און הייבן אויך אָן צו לאַכן.

שטעלן זיך אָפּ די מענטשן אין גאַס, קוקן צו די שטראַלן און לאַכן.

קוקן די זיבן שטראַלן אַרייַן אין די פענצטער פון די הייַזער. ווערן די שויבן ווי די שיינע שפּיגלען און הייבן אויך אָן צו לאַכן.

האָט דער שניי דערזען די שטראַלן, האָט אים אָנגעהויבן ווערן וואַרעם אין אַלע גלידער, האָט ער זיך אויך צעלאַכט, און גענומען זיך שמעלצן פון נאַכעס.

האָט דער פראָסט דערפילט ווי די שטראַלן קריכן אים אין נאָז אַרייַן, איז אים געוואָרן הייס, האָט ער זיך אָפּגעווישט דעם שווייס פון שטערן און אַנטלאָפן ערגעץ אין אַן אַנדער לאַנד אַוועק.

די גאַנצע גאַס האָט זיך געפרייט און געלאַכט. אַלע האָבן געמיינט, אַז דער זומער איז שוין געקומען.

עס איז נאָך אָבער געווען די צייַט פון ווינטער. איז פון הינטער אַ הויכן, הויכן באַרג אַרויסגעפלויגן אַ ווינט, צונויפגעקליבן אַרום זיך שטויבן, שטרויען, זיי נאָכגעשלעפּט, ווי לאַנגע שלייערס, און זיך אַ לאָז געטאָן צו פאַרטרייַבן די זיבן שטראַלן, וואָס האָבן זיך אַראָפּגעלאָזט אַפן באַרג פאַר דער צייַט.

אַז די זיבן שטראַלן האָבן דערזען דעם בייזן ווינט, וואָס טראָגט זיך אַף זיי, האָבן זיי זיך אָנגעשלאָסן איינער אין צווייטן און זיך גענומען זעגענען:

— זייַט געזונט, קינדער, איצט איז נאָך ווינטער, אָבער געדענקט, אַז באַלד וועט זייַן פרילינג, און נאָכדעם וועט קומען דער זומער.

און די שטראַלן זייַנען אַוועק.

ווייסן שוין די קינדער, ווען זיי דערזעען אַ זומערדיקן טאָג אין ווינטער-צייַט, אַז דאָס זייַנען די זיבן שטראַלן, וואָס קומען אָנזאָגן די בשורה, אַז זומער וועט באַלד קומען.

גערדרוקט אין די „גרינינקע ביימעלעך“, ווילנע, 1929.

פאָטאָ
פון
ב. [illegible]

ש. דאַווידמאַן. וועגן מ. אַ. סול.

אידיש אין אַמעריקע־היינט און מאָרגן

...און אידן רעדן אידיש
אויף אלע עקן וועלט,
אין אפריקע דער הייסער
און אין סיבירער קעלט.

מאני לייב

און אידן רעדן אידיש אויך ביי אונז, אין די פאראייניקטע שטאטן פון אמעריקע, שוין ניט זינט דעם אויפקום פון דער רעפובליק. און ווי בלייבט עס ביז היינט צו טאג.

לויט די פראגנאזן פון געשוואוירענע אסימילאטארן, ניהיליסטן און פאר־לייקענער, האט מען דא שוין לאנג ניט געדארפט הערן קיין קלאנג פון אידיש. ווען מ'זאל, למשל, זיך געווען פארלאזן אויף די נביאות פון אב. קאהאן, וואלט מיט אידיש אין אמעריקע שוין געווען אויס מיט פופציק יאר צוריק. נאר אט זייענען עטלעכע סימנים פון „אונטערגאנג“, אין אונזערע טעג, טאקע אין דעם איצטיקן יאר, 1972:

אין א פול־געפאקטן טעאטער, פאר אן עולם פון 15 הונדערט מענטשן, צום גרעסטן טייל יונגע און מיטל־יעריקע, פירט דורך דער קווינס קאלעדזש אין ניו יארק א קולטור־אוונט אויף אידיש. דער צונויפקום פארוואנדלט זיך אין א פלאמיקער דעמאנסטראציע פאר דער וויטאליטעט פון דער אידישער שפראך, פאר איר היינט און מארגן. דעם אוונט האבן איינגע־ארדנט דער פאקולטעט און די סטו־דענטן פון די אידיש־קורסן, וואס פונק־ציאנירן אין קווינס קאלעדזש מיט דערפאלג שוין עטלעכע יאר.

און אט איז נאך אזא אקט, — דאס מאל אין דעם ברוקלין־קאלעדזש. די איניציאטארן זיינען די זעלבע ווי אין קווינס. דעם אוונט פירט א פראפע־סאר אויף אידיש. א יונגטלעכער לע־רער פון די אידיש־קלאסן שטייט אויף דער בינע און זינגט לידער אויף מא־מע־לשון. הינטערבארעטע בחורים און מיידלעך, קאלעדזש־סטודענטן, פירן דורך א שלום־עליכם שפיל אויף אי־דיש. דער גאנצער אנסאמבל פארענ־דיקט די פראגראם מיט אידישע לידער און ציט אריין דעם עולם אינ'ם גע־זאנג. דער פארזיצער שליסט מיט א מונטערער רעדע וועגן דער צוקונפט

פון י. פריד

פון דער אידישער שפראך, וואס קאן און וועט אריבערגיין צו ווייטערדיקע דורות.

און ווייטער. ביי א גראדואיר־פיי־ערונג אין א אידישער קינדער־שול לעבן ניו יארק הערן אמעריקאנער־גע־בוירענע טאטעס און מאמעס ווי זייערע קינדער זינגען, דעקלאמירן און שפילן־אויס א שלום־עליכם מעשה אויף אי־דיש. דער לערער, אויך א היגעבארע־נער, אליין דערצויגן אין אידישע קינ־דער־שולן, דערמאנט אין זיין רעדע אז אידיש איז געווען די שפראך פון די העלדן, וואס האבן געקעמפט אין די געטאס קעגן היטלער'ן.

דאס זייענען ניט מער ווי עטלעכע שטריכן אויף דער אידיש־קאנווע אין און ארום ניו יארק. די געאגראפיע נעמט ארום א ברייטע טעריטאריע אין פארשיידענע טיילן פונ'ם לאנד. ערגיץ אין דער ווייטער טעקסאס קומען זיך צונויף אמעריקאנער אידן, פונ'ם ערשטן און צווייטן דור, צו דערלער־נען די אידישע שפראך, און זיך באַ־קענען מיט דער אידישער ליטעראטור, ניט דורך איבערזעצונגען, נאר אין איר אריגינעלן געשטאלט. אין א באַ־דייטנדיקער צאל אוניווערזיטעטן און מיטלשולן (הייסקולס) האט מען איינגעשטעלט אידיש־קלאסן. דא אין לאנד, און אין דער שכנות'דיקער קאנאדע, האבן זיך באוויזן יוגנטלעכע דראמאטישע טרופן, וואס געבן פאר־שטעלונגען און קליינקונסט־פראגרא־מען אויף אידיש. אין ניו יארק גייט ארויס שוין עטלעכע יאר דער זשורנאל „יוגנטרוף“, ארויסגעגעבן פון אמערי־קאנער־געבוירענע אידיש־ענטוזיאסטן. זיי האבן אפילו טענות צו דער אידי־שער פרעסע, הלמאי אידיש איז, לויט זייערע באגריפן, דארט ניט גענוג אפ־

געהיט. עס מאכט ניט אויס, וואס צו־מאל דערגייען זיי ביז א מין שפראכ־לעכן „סופער־מאדערניזם“, און געווים מעג מען זיך צייטנווייז דינגען מיט'ן

אינהאלט פונ'ם זשורנאל. דער עיקר: מיר האבן דא א לעבעדיקן עדות אויף א שפראך, וואס „האלט זיך אט צו שטארבן“, ווי א יונגער אמעריקאנער אידישער שרייבער האט זיך אַמאָל אויסגעדריקט.

מען הערט איצט אפט וועגן א „רע־נעסאנס“, „דערוואכונג“, „אויפלעב“ פון אידיש אין אמעריקע. דארף מען, פארשטייט זיך, ניט אריינפאלן אין איבערגעטריבענע עקסטאזן. אבער א סך ערגער וואלט זיין צו מינימיזירן די ניי־געשאפענע מעגלעכקייטן, און זיי דערטרינקען אין אן איבערפלוס פון כלומר'שטער „ניכטערקייט“. עפעס ווערט אומהיימלעך, ווען גראד אין קרייזן, וואס פאראדירן ווי ריטער פון דער אידישער שפראך און אנדערע קולטור־ווערטן אויף אידיש נעמט מען

אויף די נייע אידיש־שפראכגענגען מיט א קילער טעמפעראטור, אויב ניט אפילו מיט ביטול, אנשטאט צו דער־מוטיקן און אינספירירן, בפירוש „צע־לייגן אויף טעלערלעך“ יעדן אנזאג, אז אידיש האט א קיום.

אויף א פארזאמלונג פון דער אידי־שער אקטיארן יוניאן, מיט עטלעכע וואכן צוריק אין ניו יארק, האט מען געמאלדן דעם אנשלוס פון א צאל נייע מיטגלידער, אמעריקאנער־געבוירענע, מיט א צאפלדיקן אינטערעס צו דער אידישער בינע. צווישן זיי איז געווען אן אייניקל פון דעם פארשטארבענעם אידישן שרייבער דוד איגנאטאוו. מיר האבן וועגן דער דאזיקער גרופע אי־בערגעגעבן אין דער „מארגן פרייהייט“, און דערביי באטאנט, אז אזעל־כע עלעמענטן דארף מען סטימולירן, — יא, טאקע קוועלן, ארויסהייבן ווי א ביישפיל און א באווייז, אז די אי־דישע בינע בלייבט ניט אן יורשים. מיר מיינען, אז אזא צוגאנג איז א סך

געזינטער, ווי קלאגן אויף „אונטער־גאנג“.

אידיש לעבן אין אמעריקע איז, פארשטענדלעך, ניט באגרעניצט צו שפראך. אין אונזער זעקס־מיליאניקן ישוב פונקציאנירט א אידישע געזעלשאפט־לעכקייט אויף ענגליש, מיט א נעץ פון הונדערטער ארגאניזאציעס און א גרוי־

סער פרעסע — והעכנטלעכע ציימונגען, חודש־זשורנאלן, פעריאדישע שריפטן. עס זיינען אויך דא ביכער אויף אידישע טעמעס, און איבערזעצונגען פון אידישער ליטעראטור אויף ענגליש.

אבער דאס אלץ קאן נים און טאר נים „פארשליגגען" אידיש — א שפראך וואס איז נאך זייער שטארק היינטיג אין יעדן פרט. אידיש איז טיף־פארוואָרצלט אין אמעריקאנער באָדן. פאר דעם לשון פון דעם אידישן ארבעטער, פון דעם פאלקישן הארעפאשניק האבן געקעמפט די שענסטע, פארנעשריטנסטע גייסטער, זינט ס'איז אנטשטאנען דער מאסאווער ישוב דא אין לאנד. געגן וואולגארע אסימילאציאָנים, אין א קלימאט פון גראָבן מאטעריאליזם, האבן זיי דורכגעבראכן וועגט און געפלאסטערט דעם וועג צו אידישע קינדער־שולן, כדי די גאלדענע קייט פון דורות זאל זיך נים איבעררייסן, און דער המשך זאל גער זיכערט ווערן.

„אידיש לשם אידיש"? בשום אופן נים! דער וועלטלעך־פארנעשריטענער איד איז ווייט פון מיסטישן „אידישיזם". ביי אים איז אידיש, אין דער היסטארישער פארגאנגענהייט, ווי אין דער איצטיגער ווירקלעכקייט, די שפראך פון געראנגל פאר די מאנונגען און שטרעבונגען פונ'ם אייגענעם פאלק, אין הארמאניע מיט דער גאנצער מענטשהייט; די שפראך פון אונדזערע הומאניסטישע קלאסיקער וועלכע האבן געשטעלט דעם טראפ אויף סאציאלן יושר; די שפראך וואס האט געבראכט אזא רייכע ליטעראטור, פון אן אוניווערסאלן כאראקטער; די שפראך וואס האט געשאפן גרויסע, דויערהאפטיגע קולטור־ווערטן.

יא, די שפראך פון העלדן, גיבורים און קדושים.

אויף אידיש האט זיך צעטראגן דער רוף פון די געטא־קעמפער אין ווארשע, „פאר אונזער און אייער פרייהייט".

אויף אידיש האבן מיטסטערס פון ווארט און פען געשפנט נייע הארי־זאנטן אין דעם צארישן רוסלאנד, געמונטערט צו ווידערשטאנד געגן עקספלואטאציע און טיראניע, געגן גלייכער און פינצטערניש אין דער אייגענער סביבה, געגן דער „קאראבקע", געגן די „בעל־טאקסעס" און „ר' פיאווקעס".

אויף אידיש האט ביי אונז אין אמעריקע ווינטשעווסקי גערופן „אין די גאסן מיט די מאסן" און עדעלשטאט האט געשטורעמט „וואכט אויף!", און באוושאווער האט אויסגעשאלט „הויב אויף דיינע אויגן" און ראזענפעלד האט געצארנט „א שקלאף ביז איך".

אויף אידיש האט מען געוועקט צום קאמף געגן סוועט־שאפ, געבויט יוניאנס, צעוויקלט אוצרות פון קולטור אויף כל'ערליי געביטן.

ס'איז נים אין דער טבע פון א פאלק צו באגיין זעלבסטמארד. אזוי איז עס אויך מיט זיין שפראך. מ'קאן אידיש נים אפזאגן דאס לעבן. דער באגייסטער אינטערעס אין אמעריקע צו דער אידישער שפראך איז נים קיין נס. ס'איז אן אויסדרוק נים פון שמאלקעפיגן נאציאנאליזם נאר פארקערט — פון א נאציאנאלער דערקענטעניש, אין סאמע פאזיטיוון זין. ס'איז אן אפשפיגלונג פון א חראנג צו אידענטיפיצירן זיך מיט'ן אייגענעם פאלק, וואס זיינע אינטערעסן זיינען פונדאמענטאל די זעלביגע ווי פון אלע אנדערע פעלקער.

ביי אלע עטנישע גרופן אין אמעריקע קומט איצט פאר א נאציאנאלע אויפלעבונג, מיט א טיפן באגער צו דערלערנען זייערע אייגענע שפראכן, קולטורן, טראדיציעס. ס'איז נים שייך אז ביי אידן זאל עס זיין אנדערש.

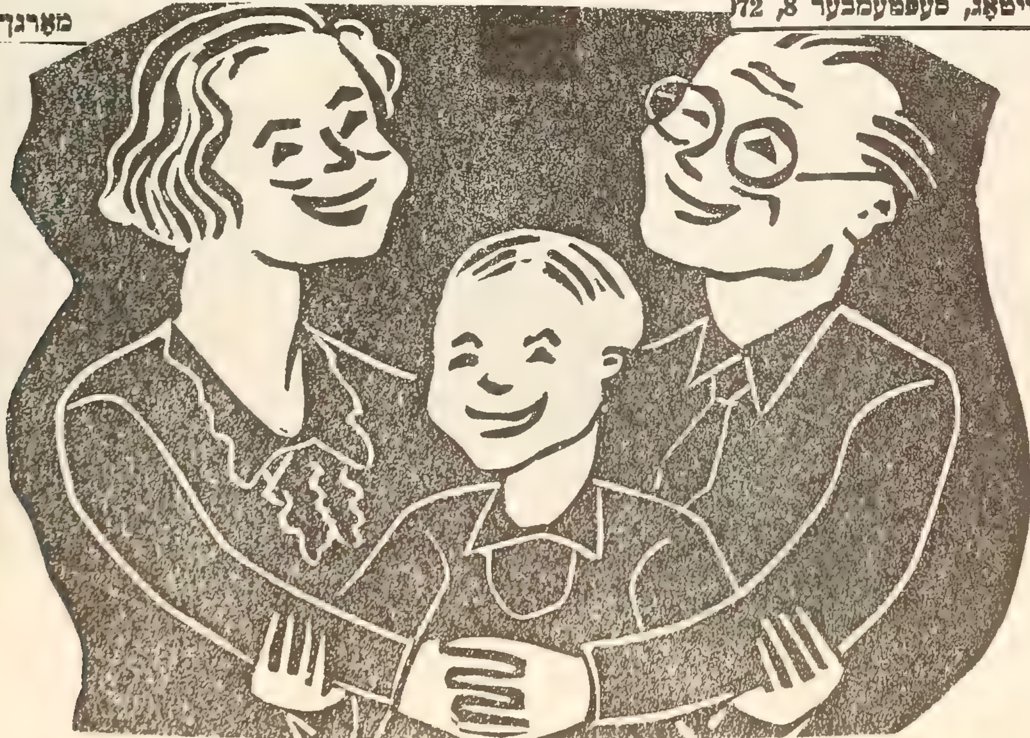
אויף א ברייטן הינטערגרונט פון עטנישער דערוואכונג, אין א מאמענט ווען פעלקער איבער גאר דער וועלט קעמפן פאר זייער פרייהייט און זעלבסטשטענדיגקייט, פאר זייער אייגנארט, וויינען די נייע אידישע שפראצונגען באשטימט א שריט פאר אויס.

עס בלייבט נאר נים צו זיצן מיט פארלייגטע הענט; אוודאי נים זיפצן און נים קרעכצן אז „מ'גייט אונטער".

אין דער מאס ווי מ'וועט מיט באוואוסטזיין און אחריות סטימולירן דעם נייעם אויפשוואונג, וועט אידיש נים בלייבן אן א מארגן.

פרייטאג, סעפטעמבער 8, 1972

מארגן־פרייהייט

ייִדיש

משה שיפריס

דאָס ייִדישע וואָרט רייסט זיך פון מיינע ליפּן,
טויכט-אויף פון דער טיפער טיפעניש אין מיר,
רייסט זיך אַריין אין שטראָם פרעמדע ווערטער
און שלאָגט זיך-אָן אין אַ טויבער טיר.

דאָס ייִדישע וואָרט קערט זיך-אום צוריק צו מיר
פאַרלוירן, עלנט און פאַרשעמט,
ווי ס׳קערט זיך-אום אַ יתום
פון דער ווייטער פרעמד.

דאָס ייִדישע וואָרט פלאַטערט אויף מיינע ליפּן,
קלאַמערט זיך מיטן גאַנצן לייב און לעבן.
איך זאַפּ עס מיט מיין אָטעם איין צוריק
און גיב עס טרייסט, האָפענונג און גלויבן.

מיט מיין מאַמעס מילך האָב איך איינגעזויגן
אין אַלע מיינע רמ״ח אברים יעדעס יידיש אות.
און איינגעטייטשט מיט מיר אויף יידיש האָט דער רבי
דעם חומש, נביאים, כתובים און דעם ש״ס.

יידיש וואָרט האָט געמאַניעט מיך פון יעדן יידיש-ספר
פון מענדעלע, שלום-עליכם, פּרץ און בערגעלסאָן,
יהואש און ראָזענפעלד, האַלפּערין און משה נאַדיר,
ס׳האָט וויברירט אין מיר פון יעדן וואָרט דער טאָן.

אויף די פליגל פון יידישן וואָרט האָב איך זוכה געווען
אַריינצוקומען אין היכל פון דער יידישער ליטעראַטור
און זוכה געווען צו זען דאָס יידישע וואָרט
פון מיינע ליפּן אַרונטערפליען און זיך קלאַמערן אין קינדערשע
אויערן.

ס׳האָבן שונאים פאַרניכטעט אַזוי פיל שעפער פון יידישן וואָרט.
מיליאָנען יידישע ליפּן זיינען אויף אייביק פאַרשטומט געוואָרן.
אָבער אייביק וועט בלייבן דאָס יידישע פאָלק
און דאָס יידישע וואָרט וועט פונסניי געבוירן.

מאמעלאָשן

מאטל גרוביאן

מײַן ברודער יאשען

צו דעם פערד און צום קעלבל,
צו דער גאנדז און צו די הינער
האָב איך שטענדיק גערעדט אַף מײַן שפּראך.
און טו איצט דאָס זעלבע,
ווען די שטאָל איך עפן און פארמאך.

א שפּראך ווי א שפּראך.
קאָנסט א סלאוויש צי א העברעיִש
וואָרט ארײַנבראָקן,
זעסטו: דאָס קעלבעלע לאכט,
די הון קוואָקעט.
און אפן פערד לייג ניט קיין אכט.
א שפּראך ווי א שפּראך.
דער גאנדז און די הינער,
דעם פערד און דעם קעלבל
מײַנע ייִדישע לידער איך זינג.

ס׳מרוקען די באַלעבאָים,
און אויפעם — דאָס זעלבע.
באם ציטעריקן פלאם פון באגינען
פון קריגעלע
מאמעלאָשן איך טרינק.

פילאדעלפיע, 1933, זומער-שול.
ש. דאווידמאן און שילער.

אַ מייסע פון אַ שניידער מיט אַ גאָלדענער נאָדל

ק. מאָלאָדאָווסקי

אַ שניידער איז אייביק אַ פריילעכער יונג,
דאָס ווייסן דאָך אַלע פון אייביקע יאָרן,
און אַז עס געפעלט אים נישט עמעצנס וואונק,
קען ער געווים מיט זיין נאָדל פאַרפאָרן.

האָט איינמאָל אַ שניידער אַזאַ־אַ געלעבט,
דער קאָפּ איז פאַרפלאַמט, די פאָלעס צעפלאַטערט,
האָט ער אַ גאָלדענע נאָדל געהאַט,
און זייער שיין, זייער גוט האָט ער לאַטעס געלאַטעט.

אַ לאַטע געלייגט און פאַרנייט און פאַרפרעסט,
אַ לאַטע געלייגט די שענסטע אין לאַנד;
האָבן אַלע דעם פריילעכן שניידער געשעצט,
געלויבט פאַר די לאַטעס און פאַרן טאַלאַנט.

איז די מייסע דערגאַנגען צום פרעזידענט,
האָט ער זיך פאַרוואונדערט און ער האָט געזאָגט:
— אַ שאָד מיטן שניידער איך בין נישט באַקענט,
איך בין נישט באַקענט נאָך ביז היינטיקן טאָג.

האָט מען צום שניידער געשריבן אַ בריוו,
געשריבן אַ בריוו אין דעם שענסטן קאָנווערט,
אַז דער פרעזידענט בעט אים אויף אַ וויזיט,
מיסטאָמע איז דער פריילעכער שניידער דאָס ווערט.

איז דער פריילעכער שניידער צום שערער אַוועק:
— שער מיך אָפּ, גאָל מיך אָפּ און מאַך מיך צום לייט.—
און ער האָט זיין גאָלדענע נאָדל פאַרשטעקט
פון פאָרנט אין לאַץ, פון דער רעכטער זייט.

און ער איז געקומען צום פרעזידענט
און האָט זיך פאַרנויגט ווי סע דאַרף צו זיין,
און עס האָט זיין גאָלדענע נאָדל געלויכט
אַזוי ווי די זון זאָל געבן אַ שיין.

— הער פרעזידענט, וואָס איז דיין נויט?
דו זעסט דאָך מיין גאָלדענע נאָדל איז גרייט.

האָט דער פרעזידענט דערלאַנגט אים די האַנט:
— איך האָב געהערט פון דיין גרויסן טאַלאַנט,
און איך וויל דיר זאָגן עפּעס וואָס נאָך,
אַז אין מיין בלויעם זיידענעם ראָק
איז מיר געוואָרן אין פאָלע אַ לאָך.

און באַ דער פרעזידענטקע האָט נעכטן פאַרטאָג
אַן אייגל געפּלאַצט אין דער פּיאַטע פון זאָק.

האָט דער שניידער אַ זעץ געטאָן זיך אויפן טיש,
די פיס אונטער זיך, און אַ קנאַק מיט דער צונג,
דעם פאָדעם אַ לעק און די נאָדל אַ וויש —
אַזוי האָט ער ליב געהאַט נייען דער יונג.

גענייט און גענייט, און אַהין און קאַריק,
אַ פאָדעם אַ שלייף, און אַ קניפּל אַ פליק.

אויף פאָרנט אַ ציִ,
אויף הינטן אַ לען —

און באַם פרעזידענט אין דעם זיידענעם ראָק
אַזוי ווי גאָר קיינמאָל קיין לאָך נישט געווען.

דערנאָך האָט דער שניידער דעם דאַשעק פאַרדרייט,
און פאַר דער פרעזידענטקע די פּיאַטע פאַרנייט.

אַ ניי און אַ שטאָך, און אַ קנאַק מיט דער צונג,
און נישטאָ שוין דאָס לאָך, און ס'איז פאַרטיק דער יונג.

האָט דער פרעזידענט די אַרבעט באַטראַכט
און געזאָגט, אַז ס'איז גוט, און דעם שניידער באַדאַנקט.
און מען האָט אין דער זעלביקער רגע, מינוט,
אויף אַ טאַץ אים אַכט גאָלדענע טאָלער דערלאַנגט.

האָט דער שניידער זיך העפלעך און פריילעך פאַרנייגט,
עס האָבן פאַר פרייד זיינע אויגן געגלאַנצט;
ער האָט אַ האַנט אויף אַ האַנט פאַרלייגט,
און אַ ביסל געטופּעט, אַ ביסל געטאַנצט.

נאָר דאָ איז אַ מייסע פאַרלאָפן, געשען,
מיט דער גאָלדענער נאָדל אַ מייסע איז דאָ —
ווען דער שניידער ט'געפרייט זיך מיט האַרץ און מיט ברען,
ערשט אין לאַץ איז די גאָלדענע נאָדל נישטאָ.

נישטאָ און נישטאָ די גאָלדענע נאָדל,
פאַרלאָרן געוואָרן די גאָלדענע נאָדל.

האָט מען געזוכט וואו אַ שפּאַלט, וואו אַ לאָך.
האָט מען געזוכט אין גראָז און אין מאָך.
האָט מען געזוכט אויף דיל און אויף ווענט —
פאַרלאָרן געוואָרן פון אונטער די הענט.

און מען האָט אַפילע שטאַפעטן געשיקט אויפן לאַנד,
זיי זאָלן די גאָלדענע נאָדל געפינען.
זיינען זיי געפאָרן, געזוכט נאָכאַנאַנד,
און עס האָט זיך געקימערט די גאַנצע מדינה.

איז דער שניידער געקומען פאַרדייגעט, פאַרזאָגט,
געקומען אַהיים שוין אָן פלאַם און אָן פלאַטער.
ער גיט זיך אַהער און אַהין אַ טראָג,
ערשט עס גלאַנצט זיין כאַלאַטל אויף דער זיבעטער לאַטע.

און די גאָלדענע נאָדל — פרעגט שוין נישט פרעגט —
ווי קאָן זיך אַ מענטש אַזוי שטאַרק פאַרגעסן?
ער האָט דאָך אַליין זי דאָרטן פאַרשטעקט,
ווען ער איז אין די הויכע פענצטער געזעסן.

נו, אויב אַזוי איז דאָך גוט —
ווי איך בין אַ ייד.
פון דעמאָלט אָן זינגט אַ שניידער
אַ פריילעכע ליד.

פעב. 1939

שלמה דאַווידמאַן

אַ שפּראַך איז ווי אַ גאָרטן!...

איך האָב אַ טאָכטער, איז זי שוין באַלד אַלט גאַנצע פופצן יאָר. אַ שיינע איז זי, מיין טאָכטער כייקע, ווי שולמית פון שיר השירים. און זי לייענט און שרייבט און רעדט אידיש. זי לערנט זיך אין דער ברוקלינער אידישער מיטלשול אויפן נאָמען פון יצחק לייבוש פרץ.

זיצט זי זיך אַליין, אין אַן אָוונט אין איר צימער, און לייענט זיך „מאָטל פייסי דעם חזנ'ס", פון שלום עליכם. זי לייענט, לאַכט און האָט הנאה, פונקט ווי איך האָב הנאה געהאַט ווען איך האָב געלייענט שלום עליכמ'ס ווערק. מיר רעדן אַמאָל וועגן שלום עליכמ'ס מעשיות.

איך זאָג איר, אַז פון היינט אָן און ווייטער ווערט ביי מיר עפּעס פאַרבונדן: „מאָטל פייסי'ס" מיט מאָטעלע גערמאַן, מיין יונגער לאַנדסמאַן פון מאָגיליאָוו־פּאָדאָלסק, וואָס האָט געראַטעוועט צוויי טויזנט אידן פון די געטאָס, און איצט האָט ער זיך באַזעצט אין בירא־בידזשאַן און וועט דאָרטן אויסוואַקסן גאָר אַ גרויסער מענטש.

מיין טאָכטער, כאָטש שוין איצט אַ דערוואַקסענער מענטש, שוין באַלד גאַנצע פופצן יאָר, האָט נאָך אַלץ ליב צו זיצן און רעדן מיט מיר, הערן ווי איך רעד, דערצייל, פונקט ווי איך פלעג איר דערציילן מעשה'לעך אויף אידיש אין אירע קינדערישע יאָרן.

מיין טאָכטער איז שוין עטלעכע זומערן געווען אין אידישן קעמפּ „קינדערלאַנד", און זי האָט זיך דאָרטן אויסגעצייכנט אין אַ ריי אַקטיוויטעטן: אין וואַסער־ספּאָרט, אין פעלד־ספּאָרט, אין דער פירערשאַפט פון איר באַנגעלאָ, אין פירן דעם אָרקעסטער, אין טאַנצן. אַ טאַלאַנטפולע טענצערין איז זי. זי איז געווען פון די בעסטע אויסטייטשערינס פון אידיט סיגל'ס פאָלקס־טענץ; זי האָט פאַרשטאַנען און אַרויסגעבראַכט דעם קנייטש, דעם חן פון אידישן טאַנץ.

און איצט האָט זי מיט אירע חברים און חבר'טעס פון דער ערשטער גרופּע, די 14־15־16־יאָריגע אינגלעך און מיידלעך, געבראַכט אַ נייע אידייע: מ'האָט אָרגאַניזירט אַן ערב־יוגנט קלוב און זי איז דערוויילט געוואָרן אַלס פּרעזידענטין און מען פאַרמעסט זיך איבערצויאָגן דעם יוגנטלעכן אידיש־רעדנדיקן קלוב נומער 100 אויפן נאָמען פון בצלאל פרידמאַן . . .

איז אָט־די טאָכטער האָט שוין אַביסל צרות פון דער אידישער שפּראַך. די צרות קומען פון אירע פריינט אין דער היי־סקול, אין גאַס, צווישן שכנים. די פריינט אירע האַלטן איר אין איין אַריינזאָגן: „וואָס טויג דיר א י ד י ש? וואָס טויג דיר די אידישע שול?"

דערציילט זי מיר, די טאָכטער מיינע, פון אירע צרות, און זי דערציילט מיר, אַז זי פאַרשטייט ניט, פאַרוואָס אירע פריינט „פ אַ ר ש ט י י ע ן ג אָ ר נ י ט". זי דערציילט מיר, אַז אויך זייערע עלטערן רעדן אָפּטמאָל אידיש אין זייערע הייזער, און די קינדער פאַרשטייען אַ סך אידישע ווערטער. אָבער אַ מאָדנע זאַך, אַלע אידישע ווערטער, וואָס זיי קענען, זיינען עפּעס ציניש, אָפּלאַכעריש, חוזק'דיגע . . .

„לייענען ניט זייערע עלטערן קיין אידישע צייטונג, קיין אידישן בוך?" — פרעגט מיך מיין טאָכטער.

צעשמייכל איך זיך פון מיין טאָכטער'ס פראַגע. און בשעת־מעשה טראַכט איך וועגן אַ גוטן ענטפער. איך וויל איר עפּעס אַזוי ענטפערן, אַז זי זאָל פאַרשטיין די פּראָבלעמען פון דער אידישער שפּראַך און דער אידישער קולטור אויף דער אַמעריקאַנער אידישער גאַס, אויף די אַמעריקאַנער אידישע עווענוס און אויף די אַמעריקאַנער אידישע געסלעך.

„אַ שפּראַך איז געגליכן צו אַ גאָרטן", הויב איך אָן אין אַ מעשה־פאָרמע. „אַ שפּראַך קאָן זיין שיין, און אַ גאָרטן קאָן זיין שיין. אָבער די נאַטור שאַפט ניט קיין שיינעם גאָרטן, מען דאַרף צולייגן די מענטשלעכע הענט. דער גערטנער גראָבט אויס די ערד. ער גראָבט אין גלייכע שיינע ליניעס. ער וואַרפט אַוועק די שטיינער אין אַ זייט. אויף שטיינער קאָן גאָרניט וואַקסן. דערנאָך לייגט ער עפּעס אַריין אין דער ערד, די זריעה, ער דעקט עס צו. דערנאָך וואַרט ער, אַז דער רעגן זאָל באַוואַסערן די ערד. נאָר אויב קיין רעגן קומט ניט אין צייט, ברענגט ער וואַסער, שלעפּט עמערס, פעסער און באַגיסט, און יעדן טאָג קומט ער זען, צי עס וואַקסט עפּעס אַרויס פון דער ערד. און אַז עס הויבן אָן אַרויסוואַקסן די ערשטע שפּראָצן פון די פרוכטן, באַווייזן זיך אויך ווילדע גראָזן. בויגט ער זיך איין, דער גוטער גערטנער, און רייסט אויס די ווילדע גראָזן און וואַרפט זיי אַוועק אויף אַ זייט, לעבן די שטיינער, זיי זאָלן ניט שטערן די שיינע פרוכטן צו וואַקסן.

און אַז די פרוכטן קומען שוין אַרויס פון דער ערד און הויבן שוין אָן ווערן פאַרטיג, באַווייזן זיך מוראַזשקעס, זשוקעלעך, שלענגלעך, וואָס ווילן עסן און ווילן צעשטערן די גוטע פרוכטן. בויגט זיך ווידער איין דער גוטער גערטנער און באַזייטיגט די קליינע פּאַראַזיטלעך, וואָס ווילן עסן פון יענעמ'ס אַרבעט.

און אַז דער גערטנער נעמט שוין אַרונטער די פרוכטן פון זיין גאָרטן, דאַרף ער זיי היטן; דאַרף ער זיי אַזוי האַלטן, אַז זיי זאָלן ניט פאַרפוילט ווערן, זאָלן ניט קאַליע ווערן, ביז ער וועט זיי עסן אָדער ביז ער וועט זיי פאַרקויפן; דאָס הייסט: פאַרבייטן פאַר אַן אַנדער אַרטיקל, וואָס ער דאַרף.

ניט אַלע מענטשן, וואָס עסן שיינע און גוטע פרוכטן טראַכטן וועגן דעם גערטנער און זיין אַרבעט . . .

אָט קומסטו אין אַ פּאַרק, דו זעסט שיינע בלומען, רויזן אין פאַרשיידענע קאָלירן, בלומען פון פאַרשיידענער גרויס וואַקסן אַרויס אין שיינע רייען, שיינע גערטנדלעך. דאָס האָט די מענטשלעכע האַנט, די מענטשלעכע אַרבעט זיי באַפוילן אַזוי צו וואַקסן . . .

און די גרויסע ברייטע פעלדער מיט קאָרן, ווייץ . . . הכלל, דו פאַרשטייסט, דו פאַרשטייסט, טאָכטער, אַז קיין זאַך וואַקסט ניט פון זיך אַליין.

פון זיך אַליין וואַקסן בלויז ווילדע גראָזן, ווילדע פרוכטן, ווילדע חיות און . . . ווילדע מענטשן . . .

אַ שפּראַך איז ווי אַ גאָרטן, ווי אַזוי דו פאַרזייסט די שפּראַך, אַזוי וואַקסט זי אויס. אויף וואָס פאַר אַ שפּראַך האָט היטלער געהייסן אויסראָטן זעקס מיליאָן אידן און געוואָלט פאַרשקלאַפן די וועלט? — אויף דער דייטשער שפּראַך. און אויף דער זעלבער דייטשער שפּראַך האָבן דייטשע אַנטי־פאַשיסטן געפירט אַ קאַמף קעגן אים . . .

אויף וואָס פאַר אַ שפּראַך האָט גערעדט אייבערהעם לינקאָלן און פראַנקלין דעלאַנאָ רוזוועלט, און אויף וואָס פאַר אַ שפּראַך האָט געשריבן מאַרק טוועין „טאָם סאָיער"? (ווי שלום עליכם „מאָטל פּייסי׳ס") — אויף דער ענגלישער שפּראַך. און אויף דער זעלבער שפּראַך הערסטו אויף די ראַדיאָס, דו לייענסט אין די צייטונגען, וואָס אַמעריקאַנער רעאַקציאָנערן און פאַשיסטן רעדן. זיי ווילן, די וואָס זיינען געוואָרן זייער רייך פון דער לעצטער מלחמה, אַ נייע מלחמה אויף דער וועלט . . .

ווי אין אַלע שפּראַכן, ביי אַלע פעלקער, אַזוי איז אויך אין דער אידישער שפּראַך, אין אונזער גאָרטן.

איך וועל דיר דערציילן אַן אמתע מעשה: צוריק מיט אַ צוועלף יאָר האָבן זיך פאַרזאַמלט אין פּאַריז אידישע שרייבער, לערער, קינסטלער, פירער און טוער פון דער גאַנצער וועלט. זיי זיינען געווען און זיינען די גוטע גערטנער פון דעם אידיש-גאָרטן, פון דער אידישער שפּראַך, פון דער אידישער ליטעראַטור, פון אידישן טעאַטער. פון די אידישע שולן, פון דער אידישער וויסנשאַפט, פון דער אידישער קונסט . . . הכלל — דאָס וואָס הייסט א י ד י ש ע ק ו ל ט ו ר.

זיי האָבן דעמאָלט געגרינדעט אַן אַלוועלטלעכן אידישן קולטור-פאַרבאַנד, וואָס רופט זיך אין קורצן איקוף. זיי האָבן איבער דער גאַנצער וועלט און אויך אין אַמעריקע, אַרויסגעגעבן זשורנאַלן, ביכער פאַר אידישע אַרבעטער, פאַר אידישע האַרעפּאַשניקעס, פאַרן פאָלק. זיי האָבן געעפנט שולן, ביבליאָטעקן, טעאַטערס . . . זיי האָבן אַריינגעצויגן גרויסע טיילן פון די אידן איבער דער וועלט אין דער קולטור-אַרבעט.

זיי האָבן גענוצט די אידישע שפּראַך, ווי אַ גערטנער זיין גאָרטן, מיט שיינע ווערטער, נוצלעכע, אינטערעסאַנטע און אינטעליגענטע ווערטער . . . עס וואָלט געווען גאָר גוט ווען אַלע אידן העלפן בויען די אידישע שפּראַך און די אידישע קולטור. נאָר ניט אַלע פאַרשטייען און ניט אַלע ווילן פאַרשטיין.

פונקט ווי דיינע פריינט, טאָכטער, לאַכן פון דיין לערנען אידיש, פון דיין גיין אין אַ אידישער מיטלשול, אַזוי זיינען פאַראַן אין אַמעריקע גרויסע, דערוואַקסענע מענטשן, וואָס לאַכן פון אידישן גאָרטן. זיי ווייסן ניט פון „מאָטל פּייסים" און פון מאָטעלע גערמאַן (און זיי ווייסן אויך ניט פון „טאָם סאָיער"). זיי ווילן ניט ווייסן פון שיינקייט. זיי ווילן פרעסן און זויפן און שפּילן אין „רייסעס" פון פערדלעך" . . .

און עס זיינען פאַראַן ווילדע גראָזן אויף דער אידישער גאַס, ווי אין גאָרטן, וואָס ווילן ניט לאָזן וואַקסן די שיינע פרוכטן . . . און עס זיינען פאַראַן מוראַזשקעס, זשוקלעך און ווערעמלעך און שלענגלעך, פונקט ווי אין גאָרטן, וואָס ווילן עסן פון גרייטן, פּאַראַזיטלעך, און צעשטערן די פרוכטן פאַרן גערטנער . . .

הכלל, ווי דו זעסט טאָכטער, איז אַ שפּראַך געגליכן צו אַ גאָרטן. די אידישע שפּראַך איז דער אידישער גאָרטן. און אויב מיר ווילן, אַז עס זאָלן וואַקסן שיינע פרוכטן, דאַרפן מיר אַרבעטן שווער . . .

דו געדענקסט: מענדעלעס „דאָקטאָר"; פּרצ׳ס לידעלע „אַלע מענטשן זיינען ברידער" און מאָרים שוואַרצ׳ס אויפפירונג „די דריי מתנות"; שלום עליכמ׳ס „מאָטל פּייסי׳ס"; שלום אַשס „אַנקל מאָזעס"; אברהם רייזענס „ניט ווייט איז די צייט" און „העמערל, העמערל קלאַפּ"; א. ראַבאָי׳ס „לאַשיקל" און קאַפּיטלעך פון „מיין לעבן" און נאָך און נאָך. דו האָסט זיי, די אידישע שרייבער און זייערע ווערק, אין דיין טעקסט-בוך פון דער מיטל-שול" . . .

מיין טאָכטער האָט זיך גוט איינגעהערט. זי האָט זיך צעשמייכלט און אויך עפּעס צוגעגעבן איר אייגנס:

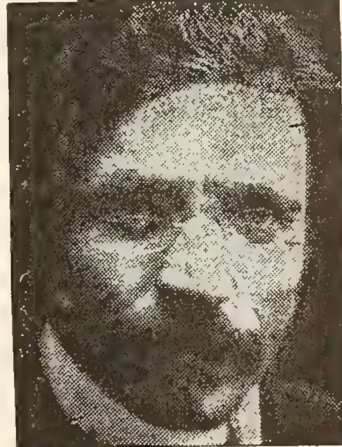
„און אונזער גאָרטן איז זייער אַ גרויסער און אַ רייכער, אַ וועלטלעכער גאָרטן, ער ציט זיך פון ניו-יאָרק ביז בירא-בידזשאַן. פון מיר, אין דער ברוקלינער אידישער מיטלשול אויפן נאָמען פון יצחק לייבוש פּרץ ביז מאָטעלע גערמאַן פון דיין געבוירן-שטאָט מאָגיליאָוו-פּאָדאָלסק.

„איך וועל אויך וואַקסן אַ גערטנערין, טאַטע. איך פאַרשטיי שוין אַביסל מער. איך פאַרשטיי, אַז אַ שפּראַך איז ווי אַ גאָרטן!..."

(געדרוקט: 5טן אָקט. 1949, „טריבונע).

מענדעלע מוכר ספרים

שלום עליכם

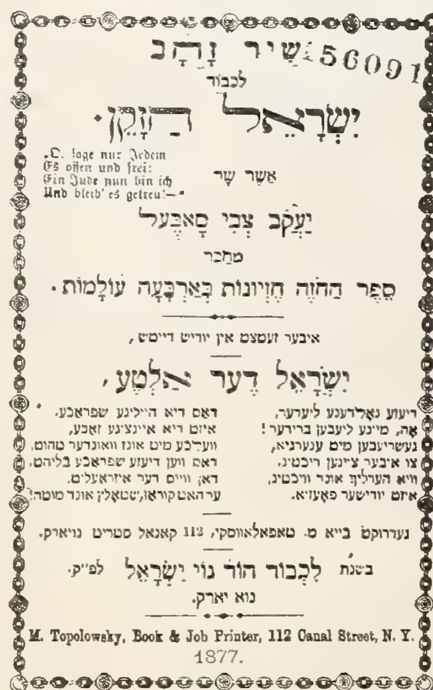
יצחק לייבוש פּרץ

אַ יום-טוב פון אידיש געזאַנג

דאָס ערשטע יידיש־ביכל אין אַמעריקע

„שיר זהב לכבוד ישראל הזקן" — „ישראל דער אַלטע" איז אַ קליינע לידער־זאַמלונג אין העברייאיש און אין יידיש. דער שער־בלאַט פון אָט דעם ביכל רעדט אַליין פאַר זיך. עס ווייזט אויך דעם תוך און כאַראַקטער פון דער פּאָעזיע, וואָס יעקב צבי סאָבעל (1912־1831) האָט פאַרפאַסט „לכבוד דעם אַלטן יידישן

שיר זהב 56091
לכבוד
ישראל הזקן·
„O, sage nur Jedem
Es offen und frei:
Ein Jude nun bin ich
Und bleib' es getreu!—"
אשר שר
יעקב צבי סאבעל
מחבר
ספר החוזה חזיונות בארבעה עולמות·

איבער זעטצט אין יודיש דייטש,

ישראל דער אלטע,

ריעזע גאָלדענע ליערער,
אָה, מינע ליעבען בריררער!
געשריעבען מיט ענערגיא,
צו איבער ציינען ריכטיג.
וויא הערליך אונד וויכטיג,
איזט יורישער פּאָעזיא.

דאס דיא הייליגע שפּראכע.
איזט דיא איינציגע זאכע,
וועלכע מיט אונז וואונדער טהום,
דאס ווען דיעזע שפּראכע בליהט.
דאן וויט דער איזראעלים.
ער האט קוראז, שטאלץ אונד מוטה!

נעדרוקט בייא מ. טאפּאלאווסקי, 112 קאנאל סטריט נויארק.

בשנת לכבוד הור גוי ישראל לפ"ק.
נוא יארק.

M. Topolowsky, Book & Job Printer, 112 Canal Street, N. Y.
1877.

שער־בלאַט

פאָלק". דאָס איז, ווייזט אויס, דאָס ערשטע ביכל אין דער יידישער שפּראַך, וואָס איז אַרויסגעגעבן אין אַמע־ריקע, אין ניו־יאָרק. עס האַלט 36 זייטלעך, עס נעמט אַריין פיר לידער אין העברייאיש: „הדבורה" (די בין), „ישראל הזקן" (דער אַלטער ישראל), „תלמיד חכם פולני באמוריקא" (אַ פּוילישער תלמיד־חכם אין אַמע־ריקע) און „חתן וכלה או גמול היהודים ברוסיה" (חתן־כלה אָדער דער לוין פון די יידן אין רוסלאַנד). די ערשטע דריי שירים זיינען איבערגעדיכטעט דערצו דורכן מחבר אין יידיש.

דער מחבר פונעם ערשטן יידיש־ביכל אין אַמע־ריקע, יעקב צבי סאָבעל, איז געבוירן אין 1831, אין שאַוועל, קאָוונער גוב., וואו זיין פאָטער ר' יצחק איז געווען אַ דיין. ביזן עלטער פון 22 יאָר האָט יעקב צבי סאָבעל געלעבט אין שאַוועל, וואו געוואָקסן, געלערנט און חתונה געהאַט. שפּעטער געווען אַ מלמד אין קעלם, ער פאָרט אַריבער קיין קאָוונע, וואו ער איז אַ ראש־הישיבה, און לסוף ווערט ער אַ רב אין סלאָבאָדקע (ביי קאָוונע). ער באַקענט זיך דערווייל מיט דער השכלה־ליטעראַטור און לערנט אויך רוסיש, דייטש א. אַז. וו. ער מוז פאַרלאָזן זיין רבנות־אַמט און ער לאָזט זיך קיין ווילנע. ער וויל אַריינטרעטן דאָרט אין דער ראַבינער־שול. פון דאָרט פאָרט ער אַריבער קיין זשיטאָמיר אין דער ראַבינער שול, וואו ער איז לערער און אויך תלמיד. געענדיקט, נאָך דריי יאָר די זשיטאָמירער ראַבינער־שול, קומט ער קיין אָדעס און טרעט אַריין אין דער אוניווערסיטעט אויף דער מאַטעמאַטישער אָפּטיילונג. ער עפנט גלייכצייטיק אַ פּריוואַט־שול און אַ ליי־ביב־ליאָטעק, כדי צו קאָנען פאָרזעצן זיינע לימודים אין אוניווערסיטעט.

בעת דעם אָדעסער פּאָגראָם (פּסח 1871) ווערט צעראַבירט י. ד. סאָבעלס גאַנץ פאַרמעגן, און ער באַ־שליסט צו אַנטלויפן פון רוסלאַנד. ער וואַנדערט אַרויס ערשט אין 1876 קיין אַמעריקע, וואו עס הייבט זיך אָן פאַר דעם למדן און משכיל אַ ניי און שווער לעבן מיט פיל אַנטוישונגען און פאַרצווייפלונגען.

אין דעם ביכל לידער, וואָס איז אַרויס אין ניו־יאָרק אין 1877, האָבן מיר אויך שילדערונגען און איינדרוקן פון דעם יידישן לעבן אין אַמעריקע. „שוין אין זיין ליד ,ישראל דער אלטע[ר]' געפינען זיך אָב־דייטונגען אויף דאָס יידישע לעבן אין אַמעריקע" (ק. מרמר). דאָס גרעסערע ליד, שיער נישט אַ פּאָעמע „דער פּאָלענישע[ר] תלמיד־חכם אין אַמעריקע" גיט שוין איבער די איבערלעבענישן, די ליכט און שאָטן, די לייד און פרייד פון דעם יידן אין דעם נייעם לאַנד. עס באַשטייט פון 12 צוועלף־שורהדיקע פערזן, און עס איז אייגנטלעך אַ געמיש פון יידיש, דייטשמעריש און אַנגליציזמען. קיין קינסטלעריש־דיכטערישן באַטייט האָבן נישט די „לידער" פון יעקב צבי סאָבעל. ס'איז גענוג צו לייענען די שורות אויפן שער־בלאַט, דורך וועלכע ער דערציילט, אַז „דיעזע גאָלדענע ליעדער, / אָה, מיינע ליעבען ברידער! / געשריעבען מיט ענער־גיא, / צו איבערצייגן ריכטיג, / וויא הערליך אונד וויכטיג, / איזט יודישער פּאָעזיא".

פאַר אונדז איז דאָס ערשטע יידיש־ביכל אינטערע־סאַנט מער ווי אַ דאָקומענט, ווי די ערשטע באַזונדערע יידיש־אויסגאַבע. און בלויז ווי אַזאַ באַדאַרפן מיר עס פאַרצייכענען. ס'איז אייגנטלעך ערשט אַן אָנזאָג אויף דער יידישער דיכטונג, וואָס וועט שפּעטער קומען.

וועגן י. צ. סאָבעל און זיין לידער־זאַמלונג זע ק. מרמר — „דער פּאַרפאַסער פונעם ערשטן יידישן ביכל אין אַמעריקע און זיין ווערק" („פּנקס" פון אַמעריקאַ־נער סעקציע פון ייוואָ, ב. 1, 1928, — ז"ז 38־47); „דער אָנהייב פון דער יידישער ליטעראַטור אין אַמע־ריקע" (איקוף־פאַרלאַג, 1944, ז"ז 12־19); און אליהו שולמאַן — „געשיכטע פון דער יידישער ליטעראַטור אין אַמעריקע", 1943, ז"ז 141־147).

נתן־דוד קאָרמאַן

מאַרק שאַגאַל

עס זאָגן פראַנצויזן,
אַז ס׳איז אַ פראַנצויז
דער ייד, דער וויטעבסקער,
שאַגאַל.

מיר דאַכט זיך דערפאַר איז ער
יידיש און גרויס —
ווייל יידיש איז אוניווערסאַל...

עס שפּילן די קלעזמער
זיין יידיש געזאַנג
מיט פאַרבן און שפּיל פון זיין ניגון.
ער וועבט זיך אַריין אין מיין ליד
מיט זיין קלאַנג —
צו וועקן און נישט צו פאַרוויגן...

ער פליט אין די הימלען —
וואָס דען זאָל ער טאָן?
וואוהין זאָלן טייבעלעך פליען?
ער טראָגט גאָר אַ שטאָלצער
די יידישע פאָן —
און האַלט זיך כסדר אין מיען...

די „שויבן" צום דרויסן —
נאָך ביבליש און קלאָר —
די פאַרביקע פענצטער פון שולן;

און ס׳זינגען פראַנצויזישע בילדער
אין כאָר —
וואָס אונדזער שאַגאַל האָט
געמאָלן...

יידן פון חומש, פון חדר אַמאָל —
פון אָרעמען יידישן שטעטל —
אַזוי אָ פאַרשטיי איך
דעם קינסטלער שאַגאַל,
און כ׳וויל מיט הכנעה אים בעטן:
מאָל נאָך און צייכן,
מיט פאַרב און מיט שטריך —
דאָס פאַרביקע יידישע לעבן.
און זאָל אַ פראַנצויז און אַ רוס
און אַ גריך
דיין יידישן כבוד דיר געבן...

פילאַ., אויגוסט, 1972.

יעקב גלאַטשטיין

רעד צו מיר יידיש

רעד צו מיר יידיש, מיין יידיש לאַנד,
און איך וועל צו דיר רעדן עברית ממילא.
אברהם מיט שרהן קומען מיר אַנטקעגן,
פון דער מערת המכפלה.

גאָט העלף, זיידע־באָבעשי.
אברהם גייט שווייגנדיק די גאַס אַריבער.
נעם זיך ניט צו האַרצן יאַנקעלע,
זאָגט שרה, ער איז מבין כל דבור.

ס׳איז אַזוי דאָ אָנגענומען.
אַ מאַנצביל דאַרף יידיש שטומען.
אָבער אַ יידענע פון יידיש־טייטש

האָט אויך עפּעס וואָס צו זאָגן.
זאָג איך דיר גאָט העלף, מיין קינד,
זאָלסט מיר אַלדאָס גוטס פאַרמאָגן.

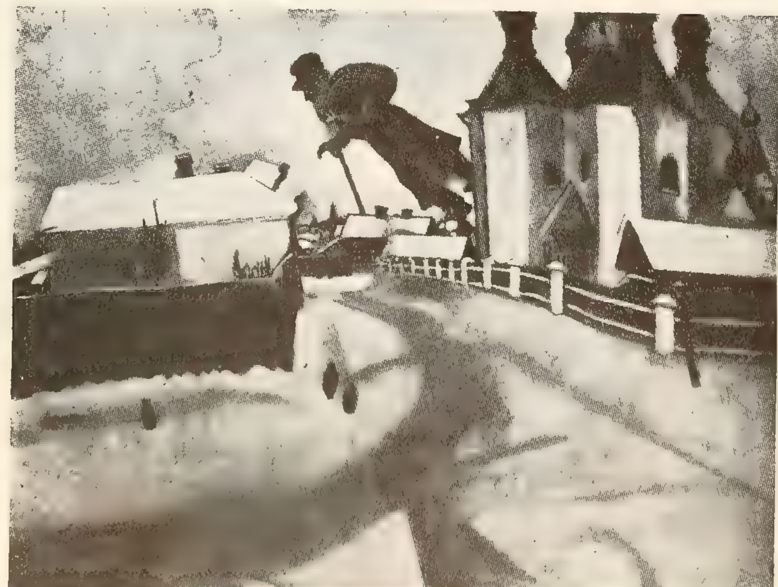
גלייב מיר, יאַנקעלע, ס׳וועט קומען אַ צייט,
אין כאַמישאָסער־לאַנד פון ראָזשינקעס און פייגן,
אַז אַלע עברית־קינדער
וועלן אויפהערן יידיש שווייגן.

און אַז זיי וועלן זיך צערעדן,
וועלן זיי, וועט אַ נחת זיין צו הערן,
אַזוי וועט געשען, יאַנקעלע, מיין קינד,
אַ שבועה קען איך דיר שווערן.

דער זיידע אברהם פון יענער זייט גאַס,
ווינקט צו מיר און פאָכעט מיט דער פאַטשיילע.
אָ, רעד צו מיר יידיש, מיין יידיש לאַנד,
און איך וועל צו דיר רעדן עברית ממילא.

,? וקיימלאנד !,

ג. קראוצאַוו. מוסטערן פון נייעם יידישן טיטול־שריפט, 1971

איבער וויטעבסק

דער אידישער זייגער אין פראג

דער זייגער מיטן אלף־בית אויפן ציפערבלאַט. ער געפינט זיך אויפן דאַך פון קהילה־הויז אין דער טשעכאָסלאָוואַקישער הויפּט־שטאָט

נאָטיצן
פון א ייִדישן בוקיניסט

„מאַמע־לשון"

דער אויפן, וויאַזוי מע האָט אָנגערופן די ייִדישע שפּראַך אין פאַרשיידענע פּעריאָדן פון איר געשיכטע, איז אַן און פאַר זיך אַן אינטערעסאַנט קאַפּיטל. דער ערשטער נאָמען, וואָס מע האָט איר געגעבן, איז געווען „לשון אשכנז". מיר טרעפן אים שוין אין די קאָמענטאַרן פון רעב שלוימע ייִצכאָקי (רש"י, 1040 — 1105). מיט ראַשין טאַקע האָט מען א געוויסע צײַט אָנגעהויבן דעם ייִכעס־בריוו פון ייִדיש. אין די לעצטע יאָרן זײַנען אייניקע געלערנטע (ש. בירנבוים, מ. ווײַנרײַך, נ. זיסקינד, ל. פוקס אאַ.) אַרויסגעטראָטן פאַר אָנהייבן די געשיכטע פון ייִדיש פון סאָף נײַנטן יאָרהונדערט.

אין רעזולטאַט פון באַשטימטע היסטאָרישע געשעענישן האָט ייִדיש, אין א שפּעטערדיקן פּעריאָד פון זײַן אַנטוויקלונג, אַריבערגעשפּרײַזט די גרענעצן פון דײַטשלאַנד. עס זײַנען אויפגעקומען נײַע ייִדישע קולטור־צענטערן אין ווענעציע, פּראָג, אַמסטערדאַם און קראָקע. און הגאַם מע האָט נאָך ווײַטער פאָרגעזעצט רופן ייִדיש „לשון אשכנז", האָט עס אָבער שוין ניט געהאַט קיין ריין געאָגראַפישן באַטײַט. איינצײַטיק מיטן אַלטן נאָמען, וואָס ראַשי נאָך האָט געגעבן ייִדיש, האָט מען אים אויך אָנגעהויבן רופן „עברי־טײַטש" (איוורע־טײַטש). דערבײַ דאַרף מען געדענקען, אַז מיטן וואָרט טײַטש האָט מען דעמלט קלאַל ניט אין זינען געהאַט דײַטש. אין יענע יאָרן זײַנען אַנטשטאַנען זייער א סאַך איבערזעצונגען פון העברעיִש (עברי). געוויינלעך פלעגט מען די ווערק דרוקן פּאַראַלעל אין ביידע שפּראַכן — אין איוורע און אין טײַטש. א גרויסער טייל פון זיי זײַנען ניט געווען קיין איבערזעצונגען אין היינטיקן זין פון וואָרט. דעם טעקסט פון אָריגינאַל פלעגט מען מערסטנס פאַרברייטערן, קאָמענטירן, טײַטשן, מע פלעגט אויך אַרײַנפירן אַנאַלאָגיעס פון אַנדערע ווערק אָדער ביכלאַל נײַע סוזשעטן און מאָטיוון אין גײַסט פון דער צײַט. פון אָט דעם אייגנאַרטיקן זיווג איז, זעט אויס, געבוירן געוואָרן דער כאַראַקטעריסטישער נאָמען „איוורע־טײַטש".

מיט דעם באַגריף „איוורע־טײַטש" האָבן זיך באַנוצט אויך ניט קיין ייִדישע געלערנטע — הומאַניסטן. יאָהאַן בוקסטאָרף (1564 — 1629), לעמאָשל, האָט זײַן באַרימטע אַרבעט וועגן ייִדיש אַפילע אָנגערופן: „לעקציעס צום באַנוצן און פּראַקטיצירן העברעיִש־טײַטש" (Hebraeo-Germanicae).

אין זעכצעטן און זיבעצעטן יה. איז דער פּראָצענט סעמיטיזמען אין ייִדיש געווען זייער גרויס. די פרעמד־שפּראַכיקע עלעמענטן (גערמאַנישע, ראָמאַנישע) האָבן שוין דעמלט באַקומען אַן אייגענעם קלאַנג און טאָן. די דײַטשישע געלערנטע פון יענער צײַט האָבן געהאַלטן, אַז דאָס איז א רעזולטאַט פון די העברעיִשע אײַנפלוסן.

„די דײַטשישע שפּראַך, — שרײַבט י. בוקסטאָרף, — איז בא זיי [בא די ייִדן] קיינמאָל ניט ריין. זייער אָפט מישן זיי אַרײַן העברעיִשע ווערטער... זיי האַלטן זיך אַזוי פעסט בא דער העברעיִשער ווענדונג, אַז זיי פאַרטונקלען די דײַטשישע..."

י. ק. וואַגענזייל (1633 — 1705) האָט געשריבן: „מיט קיין שום אַנדערער שפּראַך זײַנען זיך ייִדן ניט אַזוי לעסטערלעך באַגאַנגען ווי מיט אונדזער דײַטש. זיי האָבן אים צוגעגעבן א פרעמדן טאָן און קלאַנג... אויסגעטראַכט נײַע אומבאַקאַנטע ווערטער און אויך זייער א סאַך העברעיִשע ווערטער און רעדנסאַרטן אַרײַנגעמישט אין דײַטש. דײַטש האָט באַקומען בא זיי אַזאַ אויסזען, אַז ווער עס הערט זיי ריידן אין דער שפּראַך, גלייבט, אַז זיי ריידן ניט אַנדערש, ווי אין א ריינעם העברעיִש"...

מיט דעם טערמין „יודיש" באַגעגענען מיר זיך צום ערשטן מאָל אין איינעם פון די באַדײַטנדיקסטע ווערק פון דער אַלט־ייִדישער ליטעראַטור, אין דעם „מעלאָכים־בוך" (ערשטע אויסגאַבע, אַאוגסבורג, 1543). עס איז מאַמעש צו באַוווּנדערן דעם אײַנפאַל בא דעם אַלטן אַנאָנימען מעכאַבער. ער שטעלט אַרײַן דאָס וואָרט „יודיש" אין דעם „מעלאָכים־בוך" פּונקט אין אַזאַ אָרט, וווּ עס קומט פאָר דער ערשטער, אַזוי צו זאָגן, שפּראַכלעכער שטרײַט אין דער ייִדישער געשיכטע.

איבערדיכטנדיק דעם באַרימטן דיאַלאָג (מלכים ב, יח), וואָס קומט פאָר צווישן די פירער פון אַלטן יעהודע מיטן פאָרשטייער פון אשור, ווען זיי בעטן זיך בא אים, ער זאָל צו זיי ריידן אין א שפּראַך, וואָס דאָס פאָלק פאַרשטייט ניט, דערווידערט דער לעצטער, אַז ער רעדט ספּעציעל אין פּראָסטן לאָשן, דאָס פאָלק זאָל פאַרשטיין און וויסן, וואָס פאַר אַן אומגליק זײַנע פירער ברענגען אָף אים. דער אַוטאָר, פון זײַן זײַט, באַמערקט: „ערשט רעט ער בישיידלעך יודיש מיט העלער שטים".

דאָס וואָרט „יודיש" איז מיסטאָמע בא דעם אַנאָנימען אַוטאָר אַנטשטאַנען לויט דער אַסאָציאַציע מיט דעם אַלטן ביבלישן וואָרט „יהודית". צווישן ביידע ווערטער איז פאַראַן ניט נאָר א געוויסע האָמאָפאָנעטישע ענלעכקײַט, עס איז בא זיי פאַראַן א געמיינזאַמער זין און באַטײַט.

אין טאַנאַך ווערט אין ערגעץ ניט דערמאָנט דער נאָמען פון דער שפּראַך, מיט וועלכער עס האָבן זיך באַנוצט די אַלטע ייִסרעילים. ראַשי און דער ראַמבאַן[1], קאָמענטירנדיק אייניקע ערטער אין טאַנאַך (בראשית מ"ה ככ, ישעיה י"ט יח), האָבן אָט די שפּראַך אָנגערופן די שפּראַך פון קנאַאַן (שפת כנען). די באַצייכענונג „לשון עברי" באַגעגענען מיר ערשט אין דער מישנע (גיטין ט"ח, ידים ה' ד), אין מעדרעש (בראשית רבה מ"ב). דאַקעגן ווערט „יהודית" אין טאַנאַך דרײַ מאָל דערמאָנט (מלכים ב יח, ישעיה לו, נחמיה יג) און יעדעס מאָל אַלס די שפּראַך פון די אָרעמע פאָלקסמאַסן, אין קעגנזאַץ צו דער, מיט וועלכער עס באַנוצט זיך דער פאַרמעגלעכער קלאַס. דער אַנאָנימער אַוטאָר האָט זיך אַנדערש ניט געקאָנט פאָרשטעלן, אַז קעדיי דאָס פּאָשעטע פאָלק, וואָס לעבט שוין איצט בא דעם טײַך ריין, זאָל אויך פאַרשטיין, באַדאַרף אַפילע דער אַלטער פאָלקן־פירער פון אשור ריידן „בישיידלעך יודיש מיט העלער שטים".

כוץ די דערמאָנטע נעמען, האָט מען זיך אויך באַנוצט מיט „טײַטש", מערסטנטייל „ייִדיש־טײַטש". און אַזוי־ווי אין מעשעך פון דוירעס איז די ייִדישע פרוי געווען א געטרײַע לייענערין פון דער ייִדישער ליטעראַטור, האָט מען ניט נאָר די שפּראַך, נאָר אויך דעם ספּעציעלן שריפט, אין וועלכן מע פלעגט דרוקן ייִדישע ביכער, אָנגערופן „ווײַבער־טײַטששריפט".

דער ערשטער, וואָס האָט די ייִדישע שפּראַך אָנגערופן היימיש און צערטלעך מאַמע־לאָשן, איז געווען א פּאַשעטער מענטש פון פאָלק, אָדער ווי ער אַליין רופט זיך, א „לאַנטעך־מאַן" פון דעם דאָרעם־דײַטשישן ייִשעוו הערגערסהויזן, אַרן בען שמועל.

מעגלעך, אַז דאָס פאָלק האָט לאַנג שוין זיך באַנוצט מיט דעם אויסדרוק. אַרן פון הערגערסהויזן איז אָבער געווען דער ערשטער, וואָס האָט דערפילט זײַן פּאָעטישן כיין און טיפן מיין. ביז אים האָט קיינער דעם אויסדרוק אויפן פּאַפּיר ניט אַרופגעבראַכט. זײַן ביאָגראַפיע איז אונדז אומבאַקאַנט. פון דעם פאָרוואָרט צו זײַן אייגנאַרטיק ביכעלע „ליבליכה תפילה אודר גרעפטיגה אַרטצינייא פאַר גוף און נשמה" (פירט, 1709) איז צו זען, אַז ער איז זייער פרי געבליבן א יאָסעם און האָט זײַן גאַנץ לעבן געליטן פון „דאַלעס, צאָרעס און ווידערוועדיקײַט". א טרייסט אין זײַן שווער לעבן האָט ער געפונען נאָר אין די „ליבליכה ספרים אין דעם מוטער־לשון".

דער נאָמען פון דעם בוך גיט ניט געניי איבער זײַן עמעסן כאַראַקטער. ניט קיין טפילעס אין געוויינלעכן זין פון וואָרט האָבן מיר דאָ, נאָר פאַרביטערטע מאָנאָלאָגן „פון איין לאַנטעך־מאַן דער קיין למדן איז", „פון איין משרת" אָדער „פון איין אָרעם פילצל", פאַר וועלכע אַרן פון הערגערסהויזן האָט געוואָלט ברענגען א „קרעפטיקע אַרטצנײַ פאַר גוף און נעשאָמע".

פון ריין ליטעראַריש־עסטעטישן שטאַנדפּונקט האָט דער בוך א קנאַפּן ווערט. מיר זײַנען אָבער מויכל דעם אַוטאָר זײַן קינסטלערישע אומבאַהאָלפנקײַט און באַוווּנדערן דעם טיף עטישן געפיל און די גרויסע מיסיע, וואָס ער האָט אָף זיך גענומען: העלפן דעם מענטשן.

ער טרעט אַרויס פאַר א ראַדיקאַלער רעפאָרם אין דער דערציִונג פון יונגן דאָר. דעם קינדס האַרץ, דערקלערט ער אין פאָרוואָרט, איז ווי א נײַ נאָך ניט באַשריבן בוך. אויב מע וועט אין אים אָנשרײַבן גוטע און קלוגע זאַכן, אין א קלאָרער און פאַרשטענדלעכער שפּראַך, וועט אויסוואַקסן א גוטער מענטש. „דרום, — מאַכט ער דעם אויספיר, — זאָל מען מיט דעם קינד לערנען אין דעם מוטער־לשון".

און קעדיי אויפצוהייבן דאָס כשיוועס פון דעם מוטער־לאָשן, האָט ער זײַן בוך אָפּגעדרוקט אין דעם שריפט, מיט וועלכן מע פלעגט דעמלט דרוקן נאָר העברעיִשע ביכער. דאָס איז, אַגעוו, געווען דער ערשטער בוך אין ייִדיש, וואָס איז געדרוקט ניט אין דעם ווײַבער־טײַטש־שריפט. אַרן בען שמועל פון הערגערסהויזן האָט געהאָפט מיט זײַן בוך „גרויס שלום צו ברענגען". זײַן דרייסטקײַט האָט אָבער בא די טאַקיפים און שטאָלצע לאַמדאָנים אַרויסגערופן א שטאַרקן גרימצאָרן. מע האָט אים און זײַן בוך אַרײַנגעלייגט אין כיירעם. זײַן נאָמען וואָלט מיסטאַמע אינגאַנצן פאַרגעסן געוואָרן, ווען מע זאָל צופעליק אין 1830 ניט האָבן געפונען דעם בוך אָף א בוידעם אין הערגערסהויזן.

ל. פּאָדריאַטשיק

[1] ראַביינו מוישע באַר נאַכמען (1194 — 1270) — מעדיקער, קאָמענטאַטאָר פון דער ביבל.

ווי וואויל עס קלינגט דאָס אידישע ליד!

סעם ליפּצין

מאַמע־לשון זאָל ניט ווערן פאַרלאָשן!

די באָבע פלעגט לייענען איר תחינה
אין פּאַרטייטשן יידיש — מאַמע־לשון.
די קינדער פלעגן נעמען אויף פּריקאָט
אַ יידיש מעשה־ביכל פאַר צוויי גראָשן.

די מאַמע האָט מיט ליבשאַפט שטענדיק געזונגען
פאַר אונדז יידישע לידער אין איר מאַמע־לשון.
אָפט אין די אוונטן פאַרוויגט אַזוי די קינדער —
ביז דאָס ליכטל האָט אליין זיך פאַרלאָשן.

אַפילו יאַנעק דער פאַטשאַליאַן, אַ קריסט מיט אַ בערדל,
אַ ריז, אַ גרויסער, זוי עוג מלך הבשן,
פלעגט איבערלייענען בריוו אין יידיש פאַר בלינדע,
געלייענט ווי אַ וואַסער — אין זאַפטיקן מאַמע־לשון.

עלי דער פורמאַן פלעגט אַפילו רעדן צו גאָט,
אין אַ יידיש אַ האַרטן, ווערטער ווי געדראָשן.
פלעגט מאָנען ביי גאָט: ברויט, קליידער און שיך —
אין דעם אמת־יידישן יידיש — אין מאַמע־לשון.

דער וואַסערטרעגער

דער שניידער

אין חדר אַריין

אויף אַ שפּאַציר

אַ

יידיש שטעטל
אין
האָלץ־סקולפּטור

פון

בערל סאַטט

דער שיינער זינגער און די גאָלדענע שטייג

אַ מעשה פאַר גרויס און קליין — פון שלמה דאַווידמאַן

ארום דער שטאָט געפינט זיך אַ געדיכטער וואלד, לאַנגע שערענגעס פון אַלטע און יונגע ביימער ציען זיך דאָרטן. די בלעטלעך אויף די ביימער און די גראָזן אויף דער ערד זיינען דאָ אַזוי פיל און אַזוי נאָענט איינס צו אַנדערן, אַז עס קוקט אויס ווי אַ גרינער ים.

אָבער וואָס קאָן טאָן אַ וואלד? — נאָר שטיין. שטייט ער.

אַלע אינדערפרי קומט צופליען די זון, באַשפּריצט די ביימער מיט גאָלדענע שטראַלן, ווי לאַנגע גאָלדענע שפּיזלעך, און זאָגט: „גוט מאָרגן, וואלד, וואָס מאַכסטו?"

„וואָס זאָל מען מאַכן, ליבע זון, אַ גאַנצע נאַכט בין איך געשטאַנען אין קעלט און אין פינצטערניש. עס איז אוודאי אַזוי גוט, וואָס דו ביסט שוין געקומען. האָסט מיר דערוואַרעמט מיינע ביינער", — שמייכלט דער וואלד.

ווינטער זעט אויס דער וואלד ווי אַ גרויסער קאַרניוואַל. די ביימער טוען זיך אָן אין ווייסע קליידער. די צווייגן ווערן גראָבלעך און מיט אַרבל, ווי הענט. די שפּיצן פון די ביימער ווערן קיילעכדיק, ווי קעפּ. פון אויבן האַלטן אין איין פאַלן גרייפּעלעך, ווי קאָנפעטי.

אין האַרבסט יאָגן ווילדע ווינטן. זיי טראָגן מיט זיך שטויבן, שטרויען און פּאַפּירעלעך פון דער שטאָט. די ווינטן דרייען זיך און ווירבלען זיך אַמאָל אַזוי געדיכט, אַז זיי האָבן אַ פּנים ווי פאַרשטעלטע געשטאַלטן מיט ברייטע מאַנטלען, וואָס שלעפּן נאָך זיך לאַנגע שלייערס.

אַזאַ מין ווינט איז אַמאָל געקומען אין וואלד אַריין. ער האָט געשמיסן מיט בייזקייט די צווייגן און די יונגע ביימלעך. ער האָט זיך דורכגעיאָגט דורך דעם וואלד מיט קוראַזש, מיט חוצפּה, גלייך ווי ער איז באַלעבאָס איבער דער וועלט.

מיטאַמאָל האָט זיך דער ווינט אָפּגעשטעלט לעבן אַ הויכער סאָסנע. וואָס איז? — אויף דעם שפּיץ פון בוים איז געשטאַנען אַ קאַנאַריקל און געזונגען, זיך געטרייסלט און זיך געדרייט, ווי אַן אַקטיאָר.

דעם ווינט איז שטאַרק געפעלן געוואָרן דאָס געזאַנג, ס'איז נאָך שענער פון זיין פייפן און בלאָזן. און ער האָט געמיינט, אַז קיין שענערע זינגער פון אים זיינען גאָר אויף דער וועלט נישטאָ.

פרעגט דער ווינט דעם בוים: „ווער איז דער פויגל?"

צעשמייכלט זיך דער בוים, ווי אייגער רעדט: „דו קענסט אים נאָך ניט?" — און ער האָט אים דערציילט:

„דאָס קאַנאַריקל האָט אַ רויט פעדערל אויפן קעפּל, רופט מען עס „דאָס שיינע רויטע זינגערל". עס טוט אויף אַזעלכע גוטע זאַכן, אַז מענטשן און בערן מעגן זיך קומען צו דעם לערנען.

איינמאָל איז געקומען אַ מאַן מיט אַ האַק אויף דעם אַקסל און מיר געוואָלט אונטערהאַקן די זייטן. וואָס האָב איך געקאָנט טאָן? — איך בין שוין אַ זקן, איך שטיי מיר שוין דאָ מיינע הונדערט־און־אַכציג יאָר, ווייל איך מיך שוין ניט רירן פון אָרט. איך בין דאָך ניט קיין יונג ביימעלע, אַ שנעקל, וואָס אַז מען דערלאַנגט עס דעם ערשטן קלאַפּ, בויגט זיך עס שוין פאַר דעם מענטשן. און מיטן צווייטן קלאַפּ קניט עס, ליגט שוין אַן אויסגעצויגנס פאַר זיינע פיס.

פּלוצים האָט דאָס שיינע זינגערל זיך צעטרעלט, זיך צעלאָזט מיט אַזאַ זיסן ניגון, אַז דער מאַן איז געבליבן שטיין מיט דער האַק אין האַנט און זיך איינגעהערט. אַזוי איז ער אָפּגעשטאַנען ביז ס'איז טונקל געוואָרן. האָט ער, דער מאַן מיט דער האַק, ווייזט אויס, זיך דערשראָקן, וואָס די זון אַנטלויפט, איז ער אויך אַנטלאָפן.

און איינמאָל זיינען אַלע קאַנאַריקלעך ארויס פון די נעסטן, זיך אויסגעשטעלט אויף מיינע צווייגן און אַזוי געפּיסטשעט, אַזוי געסווישטשעט, אַז ס'איז געווען אַ ביטערער רחמנות אויף זיי. מיינע בלעטלעך, אַ חוץ וואָס זיי זיינען ביטער, זיינען זיי דעמאָלט געווען געל און פאַרדאַרט. און זיי, די קאַנאַריקלעך, ווילן עסן. זיי זיינען אַזוי הונגעריג, אַז זיי שטאַרבן אַזש שיעור.

פון דערווייטנס, זעען זיי, טראָגט זיך אַ פערד־און־וואָגן, לויפט און פליט, ווי אַ פייל פון בויגן פון יענער'ס האַנט. גיבן זיי זיך, די קאַנאַריקלעך, אַלע אַ לאָז צום וואָגן. אַ גרויסע פרייד איז זיי באַפאַלן. זיי האָבן דערזען אַ גאַנצן באַרג מיט שטרוי אויפן וואָגן.

דער פּויער האָט אָבער ניט געוואוסט, אַז די פייגל זיינען הונגעריג. ער האָט אונטערגעשמיסן מיט דער בייטש דאָס פערדל, עס זאָל לויפן שנעלער. די פייגעלעך האָבן אָבער מורא געהאַט פאַר דער בייטש. זיינען זיי אַרומגעפלויגן אַרום וואָגן און נאָר געקאָנט קוקן אויף די שטרויען.

וואָס־זשע טוט דאָס „שיינע זינגערל"? — פליט ער הענדום־פּענדום אַפריער, פאַראויס, שטעלט זיך אַוועק און צעזינגט זיך אויף זיין שטימעלע מיט אַזאַ מעלאָדיע, אַז עס הייבט אַזש אָן צו נאָגן ביים האַרצן און טרערן שטעלן זיך אַוועק אין די אויגן.

ווי נאָר דאָס פּויערל האָט דערהערט דאָס געזאַנג, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ מינוטקעלע זיך איינהערן. דערווייל האָבן זיך די קאַנאַריקלעך אַ וואָרף געטאָן אויפן וואָגן און צעשלעפּט אפשר טויזנט שטרויען, זיך פאַרזאָרגט מיט עסן אויף עטלעכע טעג...

איך קאָן דיר דען אויסדערציילן אַלע מעשיות מיטאַמאָל — ענדיגט דער בוים דאָס דערציילן די געשיכטעס דעם בייזן ווינט — דאָס איז אַ זינגערל, איינס אין דער וועלט...!"

און דער בייזער ווינט, וואָס טראָגט זיך נאָר ארום מיט בייזע און שלעכטע געדאַנקען: ווי אַזוי צו צעשטערן אַן אָרעם שטיבל; ווי אַזוי צו דערטרינקען אַ שיפל אויפן ים, — האָט זיך געטראַכט: „אויב אַזוי, וועלן מיר שוין דעם פויגל אַוועקפירן אין דער גרויסער שטאָט אַריין!..."

רופט זיך אָן דער בייזער ווינט צום קאַנאַריקל מיט אַ געמאַכטער, פאַרשטעלטער גוטער שטימע: „דו גרויסער נאַר, וואָס דו ביסט, דו דאַרפסט זינגען אין וואלד פאַר ביימער און חיות, וואָס פאַרשטייען ניט און פילן ניט די זיסקייט פון דיין געזאַנג? — דו דאַרפסט וואַרטן אויף אַ פּויער, וואָס וועט דאָ דורכפאָרן, אויסצובעטלען ביי אים אַ שטרוי? — קום בעסער מיט מיר אין שטאָט אַריין. פאַראַן דאָרטן אַזעלכע הייזער, שטאַרקע, שטיינערנע, וואו מען לאָזט אַפילו קיין ווינט ניט אַריין. דו וועסט זינגען פאַר יענע מענטשן, וואָס וואוינען דאָרטן, וועלן זיי דיר אונטערטראָגן מילך און האָניג און ברעקלעך, וויפיל דו וועסט נאָר אַליין וועלן. מען וועט דיר אויסבויען אַ שטיבעלע, ניט ווי דיינע, פון שטרויעלעך און ערד, נאָר פון גאָלדענע דראָטן. קום, קאַנאַריקל, אין דער גרויסער שטאָט אַריין!..."

און דאָס רויטע קאַנאַריקל, דאָס שיינע זינגערל, האָט זיך געלאָזט איבערערעדן און איז אַוועק מיטן בייזן אין שטאָט אַריין...

איז עס געזעסן, דאָס שיינע זינגערל, אין אַ שטייגל און געזונגען. עסן האָט עס געקראָגן פון די בעסטע זאַכן. נאָר אַמאָל האָט עס געוואָלט ארויספליען, — האָט עס ניט געקאָנט. די מענטשן האָבן פאַרשלאָסן דאָס גאָלדענע שטייגל מיט אַ גאָלדן שלעסעלע. האָט דאָס שיינע זינגערל געוואָלט זען דעם הימל, האָט עס ניט געקאָנט, ווייל די מענטשן האָבן פאַרשטעלט דעם הימל מיט אַ סטעליע.

ווען דאָס קאַנאַריקל האָט געגעסן, איז דאָס געווען צופרידן פון דער גרויסער שטאָט, פון דעם הויז, פון דער

גאָלדענער שטייג, פון די מענטשן, — אָבער ווען דאָס זינגערל האָט געוואָלט זיין פריי און נים געקאָנט ארויס פון דער שטייג צו זען די ליכטיגע וועלט, האָט עס אַזוי געטרויערט און אַזוי געבענקט, אַז ס׳האָט זיך געגלוסט וויינען.

אָבער יענע מענטשן, פון דעם שטיר־נערנעם הויז, וואו קיין ווינטל קומט אפילו נים אריין, האָבן נים פאַרשטאַ־נען דאָס געזאַנג פון דעם קאַנאַריקל. זיי האָבן געמיינט, אַז אַ פויגל מוז שטענדיג זינגען טרויעריג.

איינמאָל האָט אויסגעבראָכן אַ פייער אין דעם הויז. גרויסע פלאַמען האָבן אַלץ ארומגעכאַפּט. אַלץ האָט זיך אָנגעהויבן צו וואַקלען. דאָס גאָל־דענע שטייגל איז אַראָפּגעפאַלן און זיך צעבראָכן. איז דאָס קאַנאַריקל ארויס און זיך געלאָזט פליען. האָט עס אַ פלאַם פון פייער, וואָס האָט אויסגעקוקט ווי אַ צונג, עס געגעבן אַ לעק פונקט לעבן רויטן פעדערל. האָט זיך דאָס קאַנאַריקל אָפּגעבריט און אוועקגעפליוגן מיט אַ וויי־געשריי.

ווען דאָס קאַנאַריקל איז געקומען צופליען צוריק אין וואַלד אריין, האָט עס זיך שטאַרק דערפרייט. עס האָט זיך אָנגעהויבן גריסן מיט די שוועס־טערלעך און ברידערלעך און אַלטע פריינט. די פייגל האָבן אָבער געקוקט אויפן זינגערל, ווי אויף אַ פרעמדן. קיינער האָט זיך נים צוגעהערט צו די לידער, וואָס עס האָט אָנגעהויבן זינ־גען. עס זיינען שוין געווען נייע זינ־גער אויף זיין אָרט.

האָט דאָס קאַנאַריקל געוואָלט וויסן, פאַרוואָס מען דערקענט עס נים. האָט עס זיך אוועקגעלאָזט צו אַ נאָענטן טייך און זיך אָפּגעשפּיגלט אין דעם וואַסער. איז דאָס אַזש פאַרציטערט געוואָרן: עס האָט דערזען, אַז עס האָט שוין נים דאָס רויטע פעדערל אויף זיך! . . .

איז דאָס באַרימטע שיינע זינ־גערל, וואָס האָט געוואוינט אין אַ גאָלדענער שטייג, געוואָרן זייער טרויעריג. עס האָט זיך געוואַשן אין טייך אַ גאַנצן טאָג, עס האָט זיך גע־וואַרעמט אַנטקעגן דער זון. עס האָט געמיינט, אַז עס וועט צוריק קריגן דאָס שיינע פעדערל מיטן שיינעם נאָמען. אָבער מער האָט עס שוין קיין רויט פעדערל נים באַקומען! . . .

פרילינג:

שייע ברײנשטײן

פון אַ בריוו צו ש. דאַווידמאַן:

. . . און נאָכאַמאָל אַ שיינעם און אַ גרויסן דאַנק פֿאַר די צוגעשיקטע שריפֿטן. איך מיט מיין זון לייענען און קוויקן זיך. איבערהויפּט מיט אייערע קינדערלעך פֿון „באַנגעלאַ נומער 25".

כאַווערישׁ, פיבי רעי (פאָוסט).

24-טן יאַנואַר, 1939.

ייִדיש פון אברהם ליעסין

אברהם ליעסין (אברהם וואַלט), געבוירן דעם 19טן מאַי, 1872, געשטאָרבן דעם 5טן נאָוועמבער, 1938. ער איז געווען דער רעדאַקטאָר פון זשורנאַל „די צוקונפט“ פון 1913 ביז זיין טויט.

אין זיינע לידער און היסטאָרישע פּאָעמעס האָט א. ליעסין, מער ווי ווער עס איז אין דער יידישער דיכטונג, פּאַראייביקט די דורותדיקע מאַרטיראָלאָגיע פון פאָלק. גלייכצייטיק האָט ער באַזונגען די נייע העלדן פון קאַמף פאַר סאָציאַליזם — יידישע און ניט־יידישע.

אין שלאָפלאָזע נעכט פלעגט זי קומען
צו מיר אין איר ליבער גענאָד.
פון וואַנען זי האָט זיך גענומען —
דאָס איז שוין פאַרבליבן איר סוד.
זי פלעגט אין פאַרטאָגן אין שטילע
מיט ציטער מיט צאַרטן אַריין —
אַ פליסטער פון עפּעס אַ תפילה,
אַ שימער פון עפּעס אַ שיין.
און אויפלויכטן פלעגן מיר אויגן
מיט ווייכן, פאַרטרוילעכן ליכט ;
אַ האַנט אויף מיין קאָפּ פלעגט זיך לייגן
און קילן דעם פלאַם פון געזיכט.
פלעגט ווייס אַזוי ווערן אין צימער
און גרינג פון איר וואונדער־באַריר,
ווען ווייס פלעגן געבן אַ שימער
צוויי פליגלען פון הינטן ביי איר.
און פול מיט מעלאָדישקייט גוטער,
פלעגט האַרציק זיך הערן איר קול,
אַזוי ווי דער קול פון מיין מוטער
ביים טייטש־חומש שבת אַמאָל :

„איך קום ניט צו דיר פון גאָטס־וואָרט אַ באַשטראַלטע,
אַזוי ווי מיין שוועסטער פלעגט קומען אַמאָל —
פאַרהייליקט פון צייטן פון גרויסע, פון אַלטע,
מיט בליצן און דונערן־אָפּקלאַנג אין קול.

„איך קום ניט, ווי זי, פון אַ זוניקער הויכקייט,
אין הימל אין בלויסטן זיך שפּיגלענדיק ריין ;
איך האָב ניט פון היגלען פון גרינע די ווייכקייט,
פון פעלזן־בערג שטאָלצע — דעם וויסט־ווילדן חן.

„איך קום צו דיר, קינד מיין, פון גלותן שטומע,
פון געטאָס פאַרפאַקטע, פאַרהאַקטע אין קלעם ;
איך האָב נאָר די חנען פון תחינות פון פרומע,
איך האָב נאָר די שיינקייט פון קידוש השם.

„און טראָג איך אין זיך ניט די בליצן, וואָס בלענדן,
דעם פלאַמיקן זון־וואָרט, וואָס וואונדער באַווייזט,
טאָ האָב איך דעם שימער פון שטערן־לעגענדן,
די ליבע לבנה־באַלויכטונג פון גייסט.

„פון וואָרמס, פון מיינץ און פון שפּייער,
דורך פּראָג און לובלין, ביז אָדעס,
האָט אַלץ זיך געצויגן אין פייער,
האָט אַלץ זיך געצויגן אין נס.

האָט שטענדיק דער בלוט־פיינט געהויערט, —
געלויערט פיל־אויגיק דער טויט —
אָט דאָרט האָב איך, וויסט און פאַרטרויערט,
די עלטערן דיינע באַגלייט.

„איך בין מיט זיי הונדערטער יאָרן
געגאַנגען דורך יעדער געפאַר,
און איינגעזאַפּט האָב איך דעם צאָרן,
און איינגעזאַפּט האָב איך דעם צער.
און אויסגעשמידט האָב איך דורך דורות
דעם וואונדער פון ווילן און וויי,
צו לעבן פאַר הייליקע תורות
און שטאַרבן מיט פעסטקייט פאַר זיי.
און אויב נאָר די קדושה די ריינע
שיינט אָפּ פון ענויים און פיין,
טאָ בין איך דיר, קינד מיין, די איינע,
טאָ בין איך די הייליקסטע דיין.

„און האָט ניט גאָטס־כבוד געטאָן פאַר מיר ווייהען,
קיין זעאונג פון נביא אין מיר ניט געגליט, —
דערפאַר איז מיר פרעמד אויך די זינד־גלוט פון כהן,
וואָס האָט זיך אין שאַנד פאַרן בעל געקניט.

„און אויב מיר איז פרעמד די אַנטציקונג פון זיגער,
וואָס האָט די געשיכטע מיט שטראַלן געוועבט,

אברהם ליעסין

טאָ פרעמד איז מיר אויך די אכזריות פון קריגער,
וואָס האָט אויף פאַרבלוטיקטע שווערדן געלעבט.

„איך האָב ניט געהאַט די טיטאַנען, וואָס גלאַנצן,
ווי איינזאַמע שניי־בערג, אין הימל אַריין;
געוועזן איז שוין אָבער די אומה אין גאַנצן
געלייטערט אין אומגליק, געהייליקט אין פּיין.
„און אויפנעמען פלעג איך די בלוטן און טרערן,
און אויפנעמען פלעג איך דעם ווייטיק־געשריי,
און הייליקער ווערן, וואָס מער איך פלעג הערן
פון שטאַרבנדע קדושים דעם לעצטן אוי־וויי.

„איך האָב שוין צום קינד אין די וויגן
פון תורה געזונגען אַ ליד;
דערנאָך האָט געקלונגען דער ניגון
אַ לעבן־לאַנג אים אין געמיט.
איך פלעג זיך אין הערצער צעשטראַלן
ביים אַלשיך פון זאָגער אין שול;
ביים מגיד אין וואָרט פלעג איך שאַלן
מיט גבורה מיט זאַפטיקער פול.
איך האָב מיט געבעטן מיט הייסע
די יידישע מוטערס באַגלייט;
מאַרטירערינס שטילע און גרויסע
אין הייליקייט האָב איך געגרייט.
איך האָב מיט דער צאינה וראינה
דורך פינצטערסטער נויט זיי געפירט,
און ליבלעך די העלדן־טאַט יענע,
וואָס הייסט ביי זיי לעבן, געצירט.
און איינגעהיט איז פאַר דער אומה
געבליבן אַן אוצר אין מיר:
די פאָלקס־זעל — אַ פרישע, אַ פרומע,
אַן אוצר אָן ערך און שיעור.

„און ווייטער, מיין קינד, צי די לערע פון דורות,
אפילו וועט אויך אין פאַרענדערטן שיין —
צו לעבן און שטאַרבן פאַר הייליקע תורות,
אַ האַרטנעקיק פאָלק פון מאַרטירער צו זיין.

„און זוכסטו מיט שיינקייט די געטאָס באַהעלן,
טאָ ווייס, אַז קיין שיינקייט איז ניט אַזוי שיין,
ווי אָפּטמאָל די שיינקייט פון מענטשלעכע זעלן,
ווי שטענדיק די שיינקייט פון פאָלקס־זעל אַליין.

„און זוך זי אין מיר, אָט די שיינקייט די שטילע,
און שרעק זיך ניט טאָמער־וועט וועל איך פאַרגיין:
וועט אייביק דען לעבן די אומה אַפילו?
וועט אייביק דען לעבן דאָס לעבן אַליין?

„און כל זמן איך בין דיר, מיין קינד, אַזוי טייער,
און כל זמן מיר זיינען צוזאַמען נאָך דאָ,
און כל זמן עס ברענט אין דיין בלוט נאָך דאָס פייער,
ניט לאָז זי פאַרביי, די באַגייסטערטע שעה".

זי פלעגט אַזוי ריידן. און ווערן
פלעגט אַלץ פון אַ ליבשאַפט באַהעלט;
איך פלעג אין דעם רוף אירן הערן
דעם רופנדן צער פון דער וועלט.
פלעגט דאַן אין באַגינען אין שטילן
געהויבענעם עפעס געשען,
און דורכגעלויכטן פלעג איך זיך פילן
און וואונדער פאַרהוילענע זען.
און לויטער, אין דורכלויכט אין ווייטן,
פלעגט אויפגיין פאַר איר מיין געזאַנג;
דאָס צייטיקע וואָרט פלעגט זיך רייסן
און פאַלן, אַ קלאַנג נאָך אַ קלאַנג.
און אויסברעכן פלעגן מיר טרערן
פון ליבענדער, שאַפנדער פרייד,
און וויינענדיק פלעג איך איר שווערן
אַ רינג צו פאַרבלייבן אין קייט —
צו ציען אַלץ ווייטער דורך דורות
דעם וואונדער פון ווילן און וויי,
צו לעבן פאַר הייליקע תורות
און שטאַרבן מיט פעסטקייט פאַר זיי.

ניו יאָרק, 1922.

מע קען זיך טרינקען אין א לעפל וואַסער

פון ש. דאַווידמאַן

כײַקעלע באָדט זיך אין אַ וואַנע. זי איז נאָך אַ קלײנ מײדעלע, האָט זי זיך ליב צו פּליוסקען אין וואַסער. זי שווימט פון ברעג צו ברעג, ווי אין אַ טײַך, אין יאַם. דאָס קלײנע באָלעכל, וואָס שווימט אַרום, איז איר שיפעלע. איר שיפעלע שווימט אַרום איבער דער גאַנצער וועלט.

דער פאָטער שטײט לעבן איר. ער האָט זי גוט אַרומגעזײפט און רײן אַרומגעוואַשן. און אָט שטעלט זיך כײַקעלע אויף. דער פאָטער וועט זי באַלד אַרומוויקלען מיט אַ גרויסן האַנטוך. כײַקעלע וועט קוקן אין שפּיגעלע און וועט זיך זאָגן, אַז זי איז שוין אַ באָבע.

נאָר פּלוצלונג גיט סראָליק, איר ברודער, וואָס איז עלטער פון כײַקעלען מיט פינף יאָר, אַ גרויסן קוויטש אין דער טיר פון וואַש-צימער. כײַקעלע האָט זיך דערשראָקן, זיך אויסגעגליטשט אין וואַנע און אַרײַנגעפאַלן מיט אַ פּליאַסק. דער פאָטער האָט זיך דערשראָקן. ער האָט נאָר געמײנט, אַז כײַקעלע איז דערטרונקען געוואָרן. האָט ער זיך אַ שטאַרקן שנעלן בויג געטאָן און אַרויסגעשלעפּט כײַקעלען פון דער וואַנע.

און אַז ער האָט זי שוין אַרויסגעשלעפּט, האָט ער דערלאַנגט אַזאַ שטאַרקן קרעכץ און זיך ניט געקענט אויסגלײַכן. ער האָט עפּעס מיטאַמאָל דערפילט, אַז דאָרטן־אַ, פונקט אין מיטן רוקן, האָט זיך עפּעס, ווי אי־דאַרטן־אַ, בערגעבראָכן, און ער קען זיך ניט רירן פון אָרט.

ס'איז געוואָרן אַ טומל אין הויז. מע האָט קוים דעם פאָטער צוגעפירט צום בעט און גלײַך געלאָפן נאָכן דאָקטער. סראָליק איז געוואָרן זײער בלאַס. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט לעבן פאָטערס בעט און שיר, שיר, האָט ער זיך געוואָלט צעווײנען.

כײַקעלען האָט שוין אָנגעטאָן די מומע פרומע. און אָט זיצט זי אויך לעבן פאָטער און קוקט אַף אים, ווי ער קרעכצט און האַלט זיך באַ דער זײַט.

און אָט האָט דער אָנקל סעם געבראַכט צעפירן דעם דאָקטער. דער דאָקטער האָט צעעפנט זײַן קעסטל מיט אינטסרומענטן, מאַשינדעלעך און שוואַרצע קישקעלעך. ער האָט זיך גלײַך פאַרשטעקט די אויערן מיט די קישקעלעך און זיך צוגעהערט, וואָס סע טוט זיך אין טאַטנס האַרץ, אין די פּלײצעס, אין אַלע זײַטן, ווי מע הערט זיך צו צו אַ זײגער, וואָס איז ערשט געגאַנגען אַזוי גוט און מיטאַמאָל האָט ער אָנגעהויבן צו כריפּען הײזעריקלעך און קלאַפּן שטיל.

און אַז דער דאָקטער האָט דעם פאָטער איבערגעדרײט אַף אַלע זײַטן, האָט ער זיך צעשמײכלט און געזאָגט, אַז „ער וועט זיכער בלײַבן לעבן". אַלע האָבן זיך צעשמײכלט און דער פאָטער און סראָליק אויך.

נאָר וואָס דען, האָט ער געזאָגט, דער דאָקטער, מע וועט דאַרפן אָנטאָן דעם טאַטן אַ קאָרסעט, ווי אַ לײדי. און ער האָט גענומען ווײַסע פאַסן מאַרליע און זײ געוויקלט און געוויקלט אַזוי שטאַרק אַרום טאַטן, אַז די בײנער האָבן אַזש געקנאַקט. דערנאָך האָט ער גענומען פּלאַסטערס און זײ צוגעקלעפּט.

דערנאָך האָט ער פאַרמאַכט זײַן רענצעלע, דער דאָקטער, און געזאָגט:

„איר וועט שוין אַזוי מוזן זײַן אין דער הײם עטלעכע טעג, אַרבעטן קענט איר ניט גײן. נאָר, זאָרגט זיך ניט, לעבן וועט איר בלײַבן!"

און ער איז אַוועק.

און אַז דער דאָקטער איז אַוועק, האָט סראָליק זיך געפילט שטאַרק שולדיק און ניט געוואוסט ווי אַזוי זיך צו פאַרענטפערן. ער האָט געזאָגט:

— און איך האָב בלויז געוואָלט מאַכן אַ שפּאַס מיט כײַקעלען!

האָט דער פאָטער אים דערצײלט:

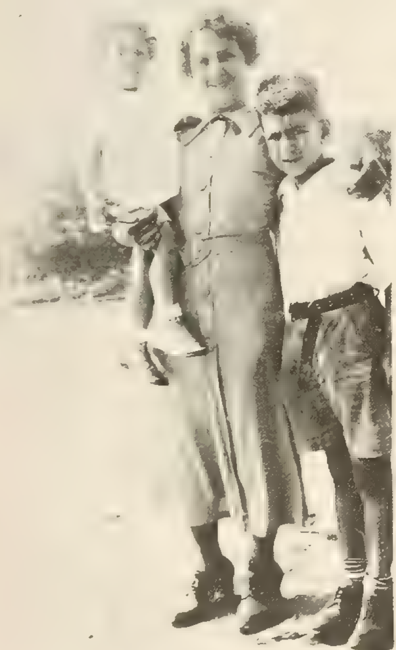
— ווען איך בין געוועזן אין דײַנע יאָרן, האָט זיך מיט מיר געטראָפן פונקט אַזאַ מײַסע: ס'איז געוועזן פונקט אַ טאָג פאַר פּײסעך. ווערלוול, דער וואַסער־פירער, האָט געבראַכט צוטראָגן פולע קאַנען מיט וואַסער און אַרײַנגעגאָסן אין אַ גרויסער פאַס אַרײַן. ער האָט אַזוי לאַנג געטראָגן און אַרײַנגעגאָסן, ביז ס'איז געוואָרן פול, מיט אַן אויג, ווײַל באַ אונדז איז נאָך דעמאָלט ניט געוועזן קײַן סינק מיט קראַנען, ווי דאָ, אין אַמעריקע, דו גיסט אַ דרײ און סע גײט וואַסער. דאָרטן האָט מען געבראַכט וואַסער פון דעם דניעסטער־טײַך.

דער פאַס וואַסער האָט געדאַרפט זײַן אַף אַלע טעג פּײסעך. דאָס וואַסער האָט געדאַרפט זײַן רײן. און דערפאַר האָט מיר דער טאַטע אָנגעזאָגט: „זונעלע, איך בעט דיך, זאָלסט ניט גײן צום פאַס מיט וואַסער, קענסט נאָך אַרײַנפאַלן און דערטרונקען ווערן!"

און איך האָב טאַקע באַ זיך געטראַכט, אַז איך וועל ניט גײן צום פאַס. נאָר אַזוי ווי איך בין געזעסן מיט מײַן פרײַנט פישלען און מיטן שאָכנס הינטל זשוליקל אַף די קלעצער האָלץ, וואָס זײַנען געלעגן לעבן פאַס, איז

(דער שרײַבער און זײַן שוועסטער גיטל אַלס קינדער.)

ערשטע פרוי פון י. דאַווידמאַן
ביענקע רול - דאַווידמאַן.
סראָליק און בײקעלע.
(געב. 1939. בראָנקס)

מײַן שוועסטער צוגעקומען, דײַן מומע פרומע, און געזאָגט: „זע נאָר, ס'איז פול, ווי אַן אויג און ריין, ווי אַ שפּיגל!" און זי איז זיך אַוועקגעגאַנגען.

אַז מיר האָבן דערהערט, אַז דאָס וואַסער איז „ריין, ווי אַ שפּיגל", האָבן מיר זיך נאָר געוואָלט אָנשפּיגלען. האָבן מיר, איך און פישל, זיך אויפגעשטעלט אַף די קלעצער; זיך אָנגעהאַלטן אָן פּאַס, ניט צו פאַלן. אַז זשוליקל האָט דערזען, אַז מיר שטעלן זיך אויף, האָט ער זיך אויך אויפגעשטעלט.

און אַזוי ווי מיר האָבן זיך געוואָלט אַריבערבייגן און זיך „אָנשפּיגלען", האָבן זיך די קלעצער אָנגעהויבן צו קײַקלען, מיר האָבן אָנגעהויבן צו פאַלן און מאַכן געוואַלדן. זשוליקל האָט געזען, אַז ס'איז שלעכט זיך צו קײַקלען, האָט ער גלײַך געגעבן איין שפּרונג און איז גלײַך אַרײַן אין פּאַס וואַסער אַרײַן. ער האָט זיך אָנגעהויבן צו פּליוסקען און קוויטשען און זיך טרינקען. אַף די געוואַלדן האָבן זיך אָנגעהויבן צונויפלויפן אַלע שכנים, די שוועסטער זײַנען אַרויס און אָנגעהויבן צו קוויטשען. די מאַמע האָט געבראָכן מיט די הענט. נאָר דער טאַטע, דײַן זיידע, האָט גאָרניט גערעדט, נאָר ער איז גלײַך אַרויס און זיך אַ וואָרף געטאָן איבערן פּאַס און אַרויסגעשלעפּט . . . גאָר דאָס הינטעלע זשוליקל. אַלע האָבן זיך צעלאַכט. זיי האָבן נאָר געמיינט, אַז איך בין געלעגן אין פּאַס.

מיך מיט פישלען האָט מען אַרויסגעשלעפּט פון צווישן די קלעצער און אַלצדינג וואָלט זיך אויסגעלאָזט גוט, נאָר דער טאַטע, דײַן זיידע, וויל אַרײַנגיין צוריק אין הויז אַרײַן, קען ער ניט. ער שטייט, ווי אַן איבערגעבראָכענער אַף צוויי. אַלע האָבן אויפגעהערט צו לאַכן. מע האָט דעם טאַטן אַרײַנגעפירט אין הויז אַרײַן. מע האָט אים אַרײַנגעלייגט אין בעט אַרײַן. מע האָט גערופן דעם רויפע, פעלדשער. דער רויפע האָט אים געמאַכט אַזאַ קאָרסעט, ווי דער דאָקטער האָט מיר געמאַכט. „הערשל דער פּראָפעסאָר", אַזוי האָט מען גערופן דעם פעלדשער אין שטעטל. ער האָט געזאָגט, אַז אַ גאַנצן פּייסעך וועט דער טאַטע מוזן ליגן אין בעט. ער וועט ניט קענען גיין אין שול אַרײַן דאַווענען. ער וועט ניט קענען פּראַווען קײַן סיידער. איך בין געזעסן לעבן מײַן טאַטנס בעט און טרערן האָבן זיך געגאָסן פון מײַנע אויגן.

אַז דער טאַטע האָט געזען, אַז איך בין אַזאַ טרויעריקער, ער האָט פאַרשטאַנען, אַז סע טוט מיר באַנג, וואָס איך האָב דאָ אָפּגעטאָן, איידער דער פּייסעך איז נאָך אָנגעקומען, איז שוין געוואָרן אַ פאַרשטערטער פּייסעך. האָט ער מיר בלויז געזאָגט:

— מיט וואַסער דאַרף מען זײַן זייער פאָרזיכטיק. מיט וואַסער טאָר מען זיך ניט שפּילן. פאַר וואַסער דאַרף מען זיך היטן, נאָך מער, ווי פאַר פײַער. פײַער קען מען לעשן מיט וואַסער, נאָר וואַסער קען מען ניט פאַרברענען. דו ווייסט דאָך, אַז די וועלט זאָגט אַ סאַך ווערטלעך וועגן וואַסער: „דער גרעסטער שווימער ווערט דערטרונקען!" און, „אַ מענטש קען זיך טרינקען אין אַ לעפל וואַסער!" . . .

סראָליק האָט זיך צעשמייכלט:

— איך פאַרשטיי שוין, דעד, איך וועל עס געדענקען: „אַ מענטש קען זיך טרינקען אין אַ לעפל וואַסער!"

געדרוקט: „אָרדן-טריבונע", מערץ, 1940.

ל. מילער

יידיש

(פּאָעמע)

די מאַמע האָט געבאַקן ברויט פאַרן הויזגעזינד
און קוילישן אויף שבת.
נאָך ערב־שבתדיקן קידוש
האָט דער טאַטע ווי פאַרחידושט
באַטראַכט די חלות, פיש און כריין
און ווי צו זיך אַליין
אַ זאָג געטאָן: „הו־וואַ, אַ טיש,
קיין עין־הרע גאָר נגידיש!"
האָט דער מאַמעס מידער פּנים זיך פאַררויטלט
און געשיקט האָט זי אַ לויב, אַ דאַנק
זיין „ליבן־גאָמען",
אין איר פרומען, מאַמעדיקן יידיש.

„צאינה־וראינה", אין שבת באַטאָגן,
די מאַמע אינמיטן — מיר קינדער אַרום איר.
צעשטראַלט און צעלויכטן איר פּנים דער פרומער.
דאָס קול אירס, דאָס שטילע, עס האָט זיך געביטן
אויף זינג־זאַנג און „זאָגן",
האַלב לייענען, האַלב וויינען — אַ תפילה.
מיר שלינגען די טרערן און הערן:
יוסף הצדיק דערקענט זיינע ברידער. —
ס׳איז משה רבינו געקומען זיך קלאָגן,
אַז ער איז געצוואונגען מיטן לעבן זיך שיידן — —
אָט זיצט שוין יהושע און לערנט מיט יידן די תורה
און משה רבינו שטייט אָן אַ זייט, אַ פאַרשעמטער — —
מיר זיצן און הערן מיט הערצער פאַרקלעמטע,
מיר הערן און גאַפן:

די „הייליקע אבות",
וואָס ריידן אין חומש „בלשון הקודש" —
צו מאַמען דאָך ריידן זיי — אידיש...

יידיש!
מאַמעס שבת־יום־טובדיקע פרייד,
איר שטאָלץ און דערהויבונג.
די צונג פון פּראַצע־מענטש;
די מוסקולדיקע, קערנדיקע רייד פון משא־טרעגער, —
ער שלעפּט דעם פּאַק, ס׳איז שווער,
אַן אָרעמער דער לוין —
טוט ער אַ וואָרף די לאַסט מיט האַס
און שיקט אַ קללה וואו מען דאַרף
אין יידיש...

עס רעדט די מי, וואָס אַרבעט שעהן־לאַנג און שווער.
די נאָדל שטעפּט און רעדט ביז שפּעטער נאַכט;
עס רעדט די שער.
דעם שוסטערס אָל, אין לעדער שטעכט,
דער שינדלער לאַטעט אויס די לעכער אינעם דאַך;
דער בלעכער האַמערט כלים אויס פון בלעך.
אָט שטייט אַ ייד — דער שמיד,
ער שטאָלט פון אייזן, רויט צעגליט,
דעם שטעטלס ליד פון האָפענונג און קראַפט.
מאָדיסטקעס און געזעלן זינגען לידער
פון דער „רויטער פאָן" און „שוועסטער און ברידער";
דער מלמד לערנט מיט די קינדער חומש
און טייטשט אויף יידיש.
דער בעל־עגלה, אויף דער קעלניע פון דער בויד,
פייפט אויס אַ יידיש ליד
און פאַרענדיקט מיטן קנאַל פון בייטש, —

און ביים גביר אין הויז,
וואו אַלע ריידן נאָר „פראַנצויז",
צו דער דינסט, דער „מויד" —
רעדט מען יידיש...

יידיש —
דורך הונדערטער דורות פון וואָגל און וואַנדער
פון איין לאַנד אין אַנדערן.
פון ווייכסל ביזקל ירדן,
ביזן קעסלגאַרדן פון דער „נייער וועלט" —
געזונגען אין שוויס־שאַפּ, ביים רויש פון מאַשינען:
„ביט זוך מיך דאָרט, וואו מירטן גרינען".
אין סטרייק אויף פּיקעט־ליין
און ערשטן מאַי פּאַראַדן;
פון פאָנען און פּלאַקאַטן
און קאָלירנדיקע בענדער —
אין יידיש גערופן:
„אַרבעטער פון אַלע לענדער
פאַראייניקט אייך!"

יידיש — אונדזער גרויס וואונדער!
אויף זאַפטן פון לעבן פון ערלעכן, פּראָסטן
גענערט זיך.
קעגן שנאה — אייגענער און פרעמדע,
קעגן שפּאָט און פאַראַכטונג — געוועהרט זיך.
מיט יחוסדיקע שפּראַכן זיך פאַרמאָסטן.
דורך גאַז־אויוון פלאַמען
דעם פּרואוו אויסגעהאַלטן;

מיט ברכות צו בענטשן דעם מענטשן,
מיט קללות פאַר יענעם וואָס דאַרף זיין פאַרשאָלטן.
מיט רייכע ירושות פון עבר,
פון העלד און דעם גאון —
ירושות פון יענע וואָס שאַפן, וואָס טוען
און רופן צום לעבן;
ירושות בר־כוכבא, ביז צייט פון הירש לעקערט,
פון הירש לעקערט ביז הירש גליק, —
פון דורות און דורות צוריק
ביזן איצטיקן דור
פון ערלעכע שאַפער און מוטיקע קעמפער
אין כאָר מיט די פעלקער.
אונדזער געזאַנג, אונדזער גאַנג,
אונדזערע מוטיקע טריט,
אונדזער ליד —
יידיש!

אלעקסאנדער גלוסקין

דער באַלעגאָלע

העלען בעווערלי (האָדל), איזידאָר קעשיר (מענדעלע), דוד אָפּאַטאָשו (פישקע דער קרומער).

איציק פעפער

יידיש

— ס׳איז א דינסט! — האָט מען געשריגן
אין דער צייט פון דער האסקאָלע.
— ס׳איז א מאלקע! — פלעגט מען שרייען.
אין די געסעלעך די שמאָלע,
אין די זאלן פון ווייטשעפל
זיצן היינט נאָך כניאָקעס מידע
און מע לאשטשעט זי, מע פעסטעט,
ווי א קראנקע באסיעכידע.

יידיש
הייסט ניט באסיעכידיש,
יידיש
הייסט ניט הוילער כידעש.
יידיש
איז א בלאסע קאלע?
יידיש
איז א שפראך, ווי אלע!

דורכגעגאנגען אלע נויטן,
ביי׳געקומען אלע טויטן!
ס׳איז דאָך ניט קיין שפראך, וואָס וואנדערט

פון כיסלאוויטש קיין ליובאוויטש,
יידיש כאוועט זיך מיט סלאוויש,
יידיש
קלינגט א ביסל אנדערש,
און מיט אלע האָריזאָנטן,
וואָס א שפראך קאָן זיך פארגינען.
יידיש
קלינגט אף אלע פראָנטן,
יידיש
נעמט באזונדערס בליצן
אין דעם אָפשיין פון רובינען
מיט די פינף צעשיינטע שפיצן.

בא דעם גרעסטן דערעכערעץ
צו דעם גרויסן שרייבער פערעץ
מוז מען דאָ מיט ווערטער קלאָרע
מאכן אויס פון זיין האשאָרע:
אנדערש גאָר זיין ליד וואָלט קלינגען,
ווען ער זאָל ניט יידיש זינגען...

און דער ערשטער האָט דאָך מאָניש
זיך געשטעלט קעגן זיין רעבן...

אָט די שפראך איז אונדז געגעבן
ניט צו פלוידערן זשארגאָניש
אין פארשטויבטע געטאָ־ערטער...
מיר פארגעסן שוין די ווערטער:
עפשער, העפקער, בלאָנקען, טאָמער,
ווי די מייסעס פון בלאָשטיינען,
ווי די ווערק פון אלטן שאָמער...

יידיש שמעקט מיט פרוכט מיט רייפער,
יידיש שמעקט מיט פויסט מיט שטייפער,
ס׳האָט די שפראך א דאך א גרויסן
און א פרעכטיקן אינדרויסן,
ווי א גלייכע צווישן גלייכע,
גיט זי קיינעם זיך ניט אונטער:
ווי א רייכע צווישן רייכע,
קלינגט זי יאָמטעוודיק און מונטער.

ס׳קלינגט „לעכאיִם״ ווי „וויטאיעם״,
ווי, לעמאָשל, „פאָזדראווליאיעם״,
ס׳ווערן קארגער קלאָלעס, טיינעס,
און ווי היימיש ווערטער זיינען,
ווי די שענסטע מעכוטאָנים:
מאָסקווע, קרעמל, רויטע פאָנען,
און אפילע אינדערוואָכן
הערט ניט אוף צו קלינגען היימיש
דאָס דערהויבן וואָרט: ניצאָכן...

יידיש
הייסט ניט באסיעכידיש,
יידיש
הייסט ניט הוילער כידעש,
יידיש
האָט אין אש אויך פייער,
און דערפאר איז עס אונדז טייער!

1948

גאָרשמאַן

טענץ (אָווטאָליטאָגראַפיע)

שלמה דאווידמאן

גיי אין פאלק מיט אלגינס ווארט!...

פלוצים, אזוי אומדערוואַרט פאַר אים און דער פאַמיליע, האָט ער באַשלאָסן צו ווערן אַ אידישער לערער, אַ לערער אין די אידישע קינדער־שולן.

אין די קינדער־יאָרן האָט ער גאָר קיין צופיל אידיש ניט געוואָלט לערנען. ער האָט גאָר ליב געהאַט זייער פיל זיך צו שפּילן אין גאַס. ער האָט גאָר ליב געהאַט צו לויפן און שפּרינגען און איבערקערן אַ וועלט. אַ מזיק געווען. ער האָט בכלל ניט ליב געהאַט זיך אָוועקצוזעצן און לערנען.

נאָר זיין פאָטער איז געווען אַ לערער, אַ אידישער לערער אין די קינדער־שולן. איז אים, דעם זון, אויסגעקומען מיטצופאָרן מיטן פאָטער, מיט דער מוטער, מיטן שוועסטערל, מיטן מעבל, מיט די ביכער איבער פאַרשידענע שטעט.

באַזונדערס די ביכער האָט ער שוין געהאָלפן טראָגן דעם פאָטער פון קליינוויז אָן. ער האָט באַקומען אַ מין ליבע צו דעם טאַטנס ביכער. שוין פון קינדוויז אָן האָט ער געזען זיין פאָטער זיצן און שרייבן אָדער קלאַפּן אויף אַ שרייב־מאַשינקע.

דער טאַטע האָט פאַרריכט קינדערשע קאָמפּאָזיציעס, מעשה׳לעך. דער פאָטער האָט געשריבן מעשה׳לעך פאַר קינדער. ער האָט דערציילט און געלייענט די מעשה׳לעך פאַר זיין זון. דער פאָטער איז געווען פאַר אים פון קינדוויז אָן דער לערער, דער שרייבער, די שול.

און יאָרן און יאָרן זיינען זיך געגאַנגען. און דער זון, דעם לערערס זון, איז זיך געוואַקסן. פון יעדער צייט און פון יעדער שטאָט איז עפּעס געבליבן אין די זכרונות: אין דעם קעמפּ „קינדערלאַנד" איז ער אַרומגעלאָפן אויף די גראָז, אין קינדער־גאָרטן איז ער דאָרטן געווען. אין פּאַסעיק האָט ער צעבראָכן די שויבן פון אַ שאַפע מיט ביכער. אין דעטראָיט האָט ער געשלעפּט, ביי די פיס, זיין טאַטן פון דער בינע, ווען זיין פאָטער האָט גערעדט פאַר אַ גרויסן עולם. אין פילאַדעלפיע איז ער געקראָכן אין פערמאָונט־פּאַרק און אויף די באַן־רעלסן. אין שיקאַגאָ האָט ער אַוועקגעשפּאַצירט אַ זיבן־און־פופציק בלאָקן. ער איז געווען אַ מזיק...

ער האָט אָנגעהויבן לערנען אידיש אין דער קינדער־שול נומער דריי אין שיקאַגאָ. דער פאָטער זיינער איז געווען דאָרטן דער לערער. אַ מאָדנע דערשיינונג איז דאָס געווען: דער טאַטע מיטן זון זיינען צוזאַמען געגאַנגען אין שול אַריין. האָט זיך אַמאָל געטראָפן, אַז אַ שול־טוער איז אַריינגעקומען אין מיטן לערנען פון ערשטן קלאַס. דער שול־טוער אַ ב ר ה ם האָט אויף טשיקאַוועס אַ פרעג געטאָן דעם קלאַס: „קינדער, וואָס טראַכט איר עפּעס וועגן אייער לערער, עפּעס אַ גוטער לערער? . . . "

קינדער זיינען קלוג. זיי פאַרשטייען ווי אַזוי צו ענטפערן; זיי וועלן ניט פאַרשעמען זייער לערער. אַלע האָבן געענטפערט, אַז זייער לערער איז אַ גוטער. נאָר איין אינגעלע, אַ שוואַרצינקער, האָט זיך אויפגעהויבן און געהאַלטן זיין האַנט אין דער לופטן: „וואָס ווילסטו זאָגן?" — פרעגט אים דער שול־טוער אברהם. „איך וויל זאָגן, — מאַכט דאָס אינגעלע, — אַז אונזער לערער איז דער בעסטער לערער אויף דער גאַנצער וועלט!"

אין קלאַס איז געוואָרן אַ געלעכטער. דער שול־טוער האָט זיך צעשמייכלט. ער האָט זיך אויף אַ מינוט געפונען אין אַ פאַרלעגנהייט און דערנאָך ווידער געפרעגט דעם אינגעלע: „אָבער פון וואַנען ווייסטו, דו ביסט בלויז אין שול דעם ערשטן סעזאָן?"

„איך קען דעם לערער זינט איך לעב, ער איז מיין פאָטער!..."

און ווידער זיינען יאָרן און יאָרן געגאַנגען. ער איז שוין געוואָרן אַ „קעמפּער" אין קעמפּ „קינדערלאַנד". ער האָט זיך געלערנט אין אַ קינדער־שול אין די בראָנקס.

זיין מוטער איז געשטאָרבן. ער איז נאָך געווען יונג, אַרום צוועלף יאָר. נאָר ער האָט ניט געוויינט. מיטאַמאָל איז ער אויסגעוואַקסן. עפּעס איז ער אַנדערש געוואָרן. אַביסל פאַר׳חלומט. ער האָט אָנגעהויבן מאָלן בילדער.

אָבער לערנען אין סקול און אין שול האָט ער ניט געוואָלט.

ער האָט עפּעס קיין געדולד ניט געהאַט. ס׳איז אַ מאָדנע זאַך געווען מיט אים: ער האָט פאַרשטאַנען די לימודים, נאָר ער האָט ניט געוואָלט צוגרייטן די אַרבעטן. ער האָט זיך דורכגעשטופּט אין דער עלעמענטאַרער סקול און אין דער אָנפאַנג־שול; ער האָט קוים פאַרענדיקט די הײַ־סקול און די צענטראַלע מיטלשול.

ער האָט שוין געוואָלט ווערן אַ גרויסער מענטש און אַ גרויסער פאַרדינער. ער האָט שוין אָנגעהויבן „אַרומגיין" מיט מיידלעך. און ער האָט געמאָלט בילדער.

עפּעס האָט ער אָנגעהויבן אָרגאַניזירן אינגלעך־קלובן אין דער נאָכבאַרשאַפט. אַזעלכע קלובן, וואָס האָבן ניט קיין גייסטיקן אינהאַלט, בלויז פאַרווייליקערישע. ספּאָרט האָט ער ליב געהאַט. די יאָרן פון איבערגאַנג פון אינגל צו דערוואַקסענעם מענטשן האָבן געבראַכט זאָרג פאַרן פאָטער, דעם לערער.

רייד און רייד, עקשנות׳דיגע ווערטער האָט דער לערער־פאָטער גערעדט צו זיין זון. אין דעם לערערס זון זיינען פאָרגעקומען גרויסע מלחמות. אָן אומרו אַ גרויסער האָט דאָרטן געהערשט. אין דעם מוח פון דעם יונגן זון האָבן מלחמה געהאַלטן: דער לערער מיט זיינע באַשיידענע פאַרדינסטן, מיט זיין באַשיידענער קליידונג און וואוינונג, מיט דער אידישער שפּראַך און פּראָגרעסיוון געדאַנק קעגן אַ מעכטיקער אַמעריקאַנישער וועלט פון פאַרוויילונג, ספּאָרט, ראַדיאָ, טעלעוויזיע, צייטונגען, קלובן, ביליאַרד און וואָס ניט?!... אַ שווערע מלחמה.

און דער זון איז אַוועק איבער באַנען צו פאַרקויפן שפּייז און קאַלטע געטראַנקען צו פּאַסאַזשירן. ער האָט געוואָלט ווייזן אַז ער קען פאַרדינען. אָבער ניט דאָס האָט ער געזוכט. ער האָט עפּעס אַ נ ד ע ר ש געזוכט. ער האָט געמאָלט בילדער...

„איז אפשר ווילסטו זיין אַ קאָנסעלער אין קעמפּ „קינדערלאַנד", מיין זון?" — האָט דער לערער־פאָטער פאַר אים געשטעלט די פראַגע.

יאָ, ער איז אַוועק צו ווערן אַ קאָנסעלער. און דאָרטן, ביי דער אַרבעט אַרום קינדער, האָט ער זיך געפונען. ער איז געווען צופרידן.

פון דאָרטן איז ער שוין געקומען, אַ קאַרג־אַכצן־יאָריגער בחור, גאָר אַן אַנדערער. ער וויל שוין לערנען אויף די „העכערע קורסן", ער וויל אויפנעמען פּראָבלעמען פון אידישן לעבן און בכלל זיך לערנען.

מיט געוואַלד האָט ער דורכגעשטופּט אַ יאָר קאָלעדזש. נאָר ער וויל גאָר ניט קיין קאָלעדזש־קענטעניש, ער וויל געזעלשאַפטלעך לעבן.

נאָך אַ יאָר און נאָך אַ יאָר אַרבעט אין „קינדערלאַנד". נאָך אַ קורס און נאָך אַ קורס אויף די העכערע קורסן.

ער וועט ווערן אַ פירער צווישן דער אידישער יוגנט. ער ווערט אַ פירער אין דעם יוגנטלעכן אידיש־רעדנדיגן קלוב אויפן נאָמען פון דעם יונג־פאַרשטאָרבענעם שרייבער און לערער בצלאל פרידמאַן. גוט אַזוי, טראַכט זיין טאַטע.

ער ווערט אַ מאָלער. זיינע אילוסטראַציעס ווערן גענוצט אין קלוב־זשורנאַל און אין אַנדערע אויסגאַבן. עפּעס ווערט ער אַן ע פּ ע ס.

און דער פאָטער־לערער איז צופרידן, וואָס זיין זון איז ניט פאַרלוירן געגאַנגען ערגעץ אויף דער „מין אַמעריקאַנישער" גאַס, אויף י ע נ ע ר גאַס, וואָס דערציט די זין אויף די ראָגן פון קענדי־סטאָרס און אין ביליאַרד־זאַלן . . .

נאָר, אַז ער, דער־זון, זאָל וועלן ווערן אַ אידישער לערער, אויף דעם האָט זיך קיינער ניט געריכט.

מיטאַמאָל קומט אָן אַ בריוו:

„טייערער פאָפּ!
„איך האָב געטראַכט און געטראַכט, און באַשלאָסן צו ווערן אַ אידישער לערער. אַלס שול-לערער וועל איך האָבן אַ געלעגנהייט זיך צו לערנען, מיט קינדער לערנען, זיין צווישן די מאַסן, צווישן פאָלק, דינען מיט וואָס איך קען. מיט מיין וואָרט, מיט מיין טאַט, מיט מיין פּינזל.
„וואָס איז דיין מיינונג?

„כאָטש איך בין שוין אַ כמעט-דערוואַקסענער, שוין באַלד צוואַנציג יאָר אַלט, וויל איך דאָך ניט אַוועקפאָרן פון דער היים, צו זיין אַ לערער אויף דער פּראָווינץ, אָן דיין צושטימונג און אָן דיין גוטהייסונג...
„איך וואַרט אויף דיין ענטפער.

דיין, זון.״

„קינדערלאַנד״, סעפּטעמבער, 1947.

דער פאָטער האָט געענטפערט זיין זון אַזוי:
„טייערער זון:
„איידער איך שרייב דיר אַרויס מיין מיינונג וועגן דיין ווערן אַ אידישער לערער, וויל איך דיר לאָזן וויסן, אַז עס געפעלן מיר דיינע מאָטיוון פאַרוואָס דו ווילסט ווערן אַ לערער: זיך צו לערנען, מיט די קינדער לערנען, זיין צווישן די מאַסן, צווישן פאָלק, דינען!... איך וויל דיר דאָ איבערגעבן, וואָס דער אומשטערבלעכער לערער, אונזער אַלעמענס לערער מ. אָלגין, האָט גערעדט צו די לערער. דאָס איז געווען אין סעפּטעמבער, 1938. ס׳איז דעמאָלט פאָרגעקומען די צווייטע נאַציאָנאַלע לערער-קאָנפערענץ פון די אידישע קינדער-שולן.
קיינער, פאַרשטייט זיך, האָט זיך ניט פאָרגעשטעלט, אַז ער רעדט דאָס לעצטע מאָל צו אַ פאַרזאַמלונג פון לערער. אין אַ יאָר אַרום האָבן מיר אים פאַרלוירן.
איך בין געווען ביי דער קאָנפערענץ און דעמאָלט איבערגעגעבן אַ באַריכט אין דער „מאָרגן-פרייהייט״, וואָס איז דערשינען מיטוואָך, דעם 14טן סעפּטעמבער:
„מיט גרויסע אָוואַציעס איז אויפגענומען געוואָרן מ. אָלגין. ער האָט באַגריסט אין נאָמען פון דער רעדאַקציע. אָלגין האָט צווישן אַנדערעס דערקלערט:
ס׳איז איבעריג צו זאָגן, אַז מיר פאָלגן נאָך מיט גרויס אינטערעס די אַרבעט פון די קינדער-שולן און די אַרבעטן פון די לערער.
אויף וויפיל מיר ווייסן, האָט איר, לערער, דורכגעמאַכט גרויסע פּרוכטבאַרע אַרבעטן אין פאַרטיפן די מעטאָדן פון לערנען מיט די קינדער פון דעם לעבן פון די אידישע פאָלקס-מאַסן.
די שולן קאָן מען איצט ניט פאַרגלייכן מיט דעם, וואָס זיי זיינען געווען צוריק מיט צוויי-דריי יאָר.
די שולן האָבן זיך אַ סך פאַרבעסערט. די לערער מאַכן איצט אַ בעסערן איינדרוק, לערער, קולטור-מענטשן, אידן, קולטור-מענטשן.
איר האָט צו פאַרצייכענען אַ זייער שיין בלאַט אין דער געשיכטע פון די שולן. איר מעגט זיין שטאָלץ מיט דער אַרבעט.
איר האָט זיך דערוואָרבן מער חשיבות דורך אייער סיסטעם פון מער אויסגעהאַלטנקייט.
מיר זיינען נאָך ניט אינגאַנצן צופרידן. ניטאָ קיין איינהייטלעכקייט ווי אַזוי צו לערנען.
מיר דאַכט זיך, אַז ס׳איז שוין געקומען די צייט, אַז מען זאָל זאָרגן, אַז זומער זאָלן מיר האָבן קורסן פאַר לערער.
עס איז אַ באַזונדערע פרייד, וואָס עס קומען צו אַמעריקאַנער-געבוירענע לערער, שרייבער, — דאָס איז דער בעסטער ענטפער די אַסימילאַטאָרן וועגן גורל פון אידיש אין לאַנד.
די שולן האָבן איצט אַן אויפגאַבע: קאַמף קעגן פאַשיזם און אַנטיסעמיטיזם. ניט נאָר אַ קאַמף כלפּי חוץ, נאָר אַ קאַמף פון אינעווייניג. אין די רייען פון דעם אידישן פאָלק זיינען פאַראַן אַנטי-אידן, מיר׳ן זיי רופן אַנטי-אידישיסטן, וואָס פאַר׳מיאוס׳ן אידיש ביים יונגן דור.
איצט האָט איר אַ ספּעציעלן צוועק אויף דער אידישער גאַס: הויבן די חשיבות פון דער אידישער שפּראַך און דער אידישער קולטור. אונזער אויפגאַבע איז: אַ שול דאַרף ווערן אַ צענטער, וואָס זאָל אַרויסרופן דרך-ארץ און ליבשאַפט צו אונזער שפּראַך און אונזער קולטור.
די שולן גייען אויפן וועג צו ווערן אַזעלכע צענטערס.
מיר דאַרפן ווערן „אידישע נאַראָדניקעס״, מיר דאַרפן גיין צו די מאַסן. מיר דאַרפן זיי לערנען, אַז זיי האָבן אַ רעכט צו זיין אידן.
אונזער גאַס איז פול מיט „פאַרזוערטסיזם״, ציוניזם, יאהודים-אַסימילאַציע. די אויפגאַבע פון אידישן פאָלקס-מענטש איז אויפצוקלערן, אַז דער איד האָט אַ רעכט אויף זיין בוך, זיין שרייבער, זיין לערער; ער האָט אַ רעכט צו פאָדערן אין דער רעגירונג-שול זיין שפּראַך, אין די ביבליאָטעקן — זיינע ביכער; אַ רעכט צו רעדן צו זיין קינד אויף אידיש. זיך פאַרטיידיגן — דאָס איז דער קאַמף קעגן פאַשיזם און אַנטיסעמיטיזם, בויען דעם דעמאָקראַטישן פראָנט...״
און איצט, מיין זון, שרייב איך דיר צו מיינע פּאָר ווערטער: אויב דו ווילסט ווערן אַ אידישער לערער און די נאַציאָנאַלע שול- און קולטור-קאָמיסיע גלויבט, אַז דו קענסט שוין זיין אַ אידישער לערער, בין איך זייער און זייער צופרידן.
איך גיב דיר מיט מיין ברכה: גיי אין פאָלק מיט אָלגינס וואָרט!...״

כ׳האָב ליב אַלע מענטשן...

פון חנה סאַפּראַן

כ׳האָב ליב אַלע מענטשן, איך ליב אַלע קינדער,
דאָך מיין קינד איז ליבער און נעענטער פון אַלע.
מיין ליבע איז ריין, מיין ליבע אָן זינד איז —
עס זוכט ניט מיין ליבע וועמען באַ׳עוולה׳ן.

כ׳האָב ליב אַלע מענטשן, איך ליב אַלע פעלקער,
דאָך מיין פאָלק איז ליבער און נעענטער פון אַלע.
איך וועל ניט חסרונות זיינע פאַרדעקן,
נאָר שטאָלץ וועל איך זינגען זיין גרייך צו די הימלען!

כ׳האָב ליב אַלע שפּראַכן, כ׳ליב אַלע לשונות,
נאָר אידיש איז ליבער און נעענטער פון אַלע.
אין איר זינגט דער חלום און ראַנגל פון דורות —
עס זוכט ניט מיין ליבע וועמען באַ׳עוולה׳ן.

סראָליק. באַאָמי, רחל׳ע

דאַווידמאַן

מאַטעריאַלן פון דער ייִדיש־קאָנפערענץ

פאַרן קיום פון דער ייִדישער שפּראַך

(מאַניפעסט אַנגענומען אויף דער פאָלקס־קאָנפערענץ, דעם 1טן דעצעמבער, 1969, אין ניו־יאָרק)

אין אַ מאָמענט, וואָס פאָדערט די העכסטע אחריות צו אונדזער פאָלק און זיין קולטור, פּראָקלאַמירן מיר אונדזער פעסטן גלויבן אין דעם היינט און אין דעם מאָרגן פון דער ייִדישער שפּראַך.

צו פאַראַפראַזירן דעם מאַניפעסט, וואָס איז אָנגענומען געוואָרן ביים אַלוועלטלעכן ייִדישן קולטור־קאָנגרעס מיט 32 יאָר צוריק אין פּאַריז: דאָס ייִדישע פאָלק איז ניט אָפּצוטיילן פון דער ייִדישער שפּראַך; די ייִדישע שפּראַך איז ניט אָפּצוטיילן פון דעם ייִדישן פאָלק. די אָרגאַנישע פאַרבינדונג צווישן זיי בלייבט, אַזוי לאַנג ווי אונדזער פאָלק וועט לעבן.

די 32 יאָר זינט פּאַריז, ווי די 61 יאָר נאָך דער היסטאָרישער קאָנפערענץ אין טשערנאָוויץ, האָבן געגעבן דעם ענטפער די טרעגער פון יאוש מיט זייערע פינצטערע נבואות, אַז ייִדיש גייט אונטער. די ברודיקע שטראָמען פון צוואַנג־אַסימילאַציע האָבן ניט פאַרשטומט אונדזער לשון אינעם מויל פון פאָלק. די וויטאַליטעט פון ייִדיש האָט גובר געווען שונאים און פאַרדאַרבער און אַרויסגעשטעלט אויף חוזק פאַלשע חשבונות און בייזע וואונטשן־געדאַנקען. דער פאַשיסטישער רוצח האָט אומגעבראַכט 6 מיליאָן ברידער און שוועסטער אונדזערע, אָבער ניט געקאָנט פאַרטיליקן די קולטור און די שפּראַך פון אונדזער פאָלק. פון אונטער די חורבות איז מאַמע־לשון ווידער אויפגעשטאַנען צום לעבן, און ווירקט און מוטיקט און אינספּירירט דעם גאַנג צו אַ וועלט פון שלום, קולטור, און סאָציאַלן יושר.

אויף ייִדיש האָט אונדזער פאָלק אויסגעווייטיקט זיין צער און אויסגעשטראַלט זיין פרייד.

אויף ייִדיש האָט אונדזער פאָלק צוגעטראָגן, און שאַפט ווייטער, אוצרות פון גייסטיקע ווערטן.

אויף ייִדיש האָט דער דיכטער־פּאַרטיזאַן הירש גליק, צווישן די פאַלנדיקע ווענט פון דער ווילנער געטאָ אויסגעשאַלט: „זאָג ניט קיינמאָל אַז דו גייסט דעם לעצטן וועג!"

די ייִדישע שפּראַך גייט ניט איר לעצטן וועג.

בשעת מיר לאָזן ניט אויס פון אויג שוועריקייטן און שטרויכלונגען, אָנערקענען מיר אָבער מיט פרייד די דייטלעכע סימנים פון אַ געשטייגענעם אינטערעס צו ייִדיש ביי אונדז אין אַמעריקע. דאָס זעט זיך אין נייע, אויב אפילו נאָך שוואַכע, שפּראָצונגען צווישן ייִנגערע דורות ייִדן אין פאַרשיידענע טיילן פונעם לאַנד. זיי געשטאַלטיקן זיך אין ייִדיש־קלובן, ייִדיש־קלאַסן, ייִדיש־קאַטעדרעס אין אַ צאָל אוניווערזיטעטן — אָדער גאָר אַ ייִדישע שריפט מיט לאַטיינישע אותיות, ווי דער ערשטער שפּאַן צום ייִדישן אַלף־בית. עס בלייבט פאַר אונדז צו נערן און פלעגן אַ גינסטיקן באָדן, וואָס דאַרף ערשט צעאַקערט ווערן.

פאַר דעם צוועק האָט אונדזער קאָנפערענץ פאָרמולירט אַ פּראָגראַם, ווי אַ וועג־ווייזער צו באַלדיקע, ענערגישע מעשים.

פון די פאָרגעשלאָגענע רעקאָמענדאַציעס באַטאָנען מיר די באַזונדערע דרינגלעכקייט פון דער ווענדונג צום אַמעריקאַנער ייִדישן קאָנגרעס צונויפצורופן אַ נאַציאָנאַלן צוזאַמענפאָר פאַר דער ייִדישער שפּראַך, ווי דאָס האָט שוין געטאָן דער ייִדישער קאָנגרעס אין קאַנאַדע. מיר האַלטן, אַז דער אַמעריקאַנער ייִדישער קאָנגרעס, ווי די ברייטסטע און רעפּרעזענטאַטיווסטע קערפּערשאַפט אין דעם אָרגאַניזירטן ייִדישן לעבן ביי אונדז אין לאַנד, איז באַרופן און מחויב דורכצופירן אַזאַ אַקציע. ס'איז אונדזער איבערצייגונג, אַז אַזאַ צוזאַמענפאָר קאָן ברענגען גוטע רעזולטאַטן לטובת דער ייִדישער שפּראַך, אויב ער וועט דורכגעפירט ווערן מיט פאַראייניקטע כוחות, און איינשליסן אַלע, אָן אויסנאַם, ריכטונגען אין ייִדישן לעבן.

איינקייט פון אַלע קאָנסטרוקטיווע עלעמענטן איז אַבסאָלוט נויטיק, כדי עס זאָל מעגלעך

ווערן צו באַוואָרענען דעם קיום פון דער יידישער שפּראַך, געווינען פאַר איר נייע פּאָזיציעס, דערווערבן פאַר איר די פולע מאָס חשיבות און אָנערקענונג אין אַלע ווירקונג־ספערן, סיי ביי אונדז אין אַמעריקע, סיי אין יידישע ישובים איבער וועלט.

ביי דער געלעגנהייט פאָדערן מיר פולשטענדיק גלייכע רעכט און גלייכע מעגלעכקייטן פאַר דער יידישער שפּראַך און יידישער קולטור־שעפערישקייט אין אַלע פאָרמען, און אויף אַלע געביטן, א ו מ ע ט ו ם וואו יידן לעבן, אין אַ ל ע לענדער פון דעם ערד־קיילעך.

ס'איז אַ צייט פאַר נייע מעשים, פאַר ברייטערע פאַרמעסטן. פאַר אונדז שטייט אין דער ערשטער ריי די התחייבות צו שטאַרקן די אָרגאַניזאַציעס אין אונדזער אייגענער געזעלשאַפטלעכער סביבה — דעם איקוף מיט אַלע זיינע אָפּטיילונגען, די יידישע קולטור־קלובן און סאָסייעטיס, די יידישע קינדער־שולן, דעם מוזיק־פאַרבאַנד און זיינע כאָרן, די עמאַ לאַזאַרוס פעדעראַציע און אַנדערע קערפּערשאַפטן אין דער יידישער פּראָגרעסיווער באַוועגונג. ס'איז אויך צייט צו פאַרטראַכטן זיך ערנסט, און נעמען פּראַקטישע שריט וואָס גיכער אויפצושטעלן אַ געזעלשאַפטלעכן יידישן טעאַטער ביי אונדז אין לאַנד.

אַן אַנדער אויפגאַבע וואָס מיר הייבן דאָ אַרויס איז די אַנטוויקלונג פון אַ ברייטער קאַמפּאַניע צו געווינען, דאָרט וואו עס עקזיסטירן די באַדינגונגען פאַר דעם, דעם איינפיר פון יידיש ווי אַ לימוד אין אַלע געביטן פון דעם אַמעריקאַנער דערציאונג־וועזן — אין אוניווערזיטעטן, מיטלשולן און אפילו אין עלעמענטאַר־שולן („פּאָבליק סקולס").

מיר האַלטן איצט ערב אַ היסטאָרישער דאַטע: הונדערט יאָר יידישע פּרעסע אין אַמעריקע. אין מערץ 1870 איז דערשינען די ערשטע יידישע צייטונג אין די פאַראייניקטע שטאַטן. אָט־דער עטאַפּ דאַרף ווי געהעריק באַצייכנט ווערן, מיט די נויטיקע אויספירן. דער עיקר דאַרף מען מאָנען, אַז די גאַנצע יידישע פּרעסע זאָל באמת אָפּשפּיגלען די נויטן און שטרעבונגען פון אונדזער זעקס־מיליאָניקן ישוב; אַז זי זאָל פאָרויסטראָגן די נאָבעלע טראַדיציעס פון יענע פּיאָנערן אירע, וואָס האָבן געדינט דעם פאָלק, און זיינען געווען דורכגעדרונגען מיטן גייסט פון סאָציאַלן יושר.

איינצייטיק ווערט הונדערט יאָר זינט דעם אויפקום פון דער יידישער ליטעראַטור אין אַמעריקע. אויך אָט־דער היסטאָרישער וועג־צייכן איז אַ מאָמענט וואָס דאַרף פייערלעך אָפּגעמערקט ווערן און דינען ווי אַ סטימול צו ווייטערדיקע אויפטוען.

פון אונדזער הייגטיקן צונויפקום שטרעקן מיר אויס אַ ברידערלעכע האַנט צו אַלע בויער פון דער יידישער קולטור, צו אַלע וואָס שטעלן זיך איין פאַרן כבוד פון אונדזער פאָלקס־לשון. לאָמיר גיין אינאיינעם פאַר שותפותדיקע צילן און דערגרייכונגען.

זאָל לעבן דאָס יידישע פאָלק!

זאָל לעבן די יידישע שפּראַך!

קלעזמער

אז אַ ייִנגעלע זעט אן אלעף

(פאָלקס-ליד)

אז א ייִנגעלע זעט אן אלעף, אן אלעף,
זאָג־זשע, זונעניו, ווי־אזוי־זשע מאכט עס?
— איַ, איַ!
— און נאָך אן אלעף, ווי־אזוי־זשע מאכט עס?
— א שטעקעלע.
— ווי־זשע מאכט עס אינײנעם?
— איַ, איַ, א שטעקעלע!
— געדענק־זשע, זונעניו!

אז א ייִנגעלע זעט א בייז, א בייז,
זאָג־זשע, זונעניו, ווי־אזוי־זשע מאכט עס?
— בערעלע.
— און נאָך א בייז, ווי־אזוי־זשע מאכט עס?
— באָמטשיק.
— ווי־זשע מאכט עס אינײנעם?
— בערעלע באָמטשיק,
איַ, איַ, א שטעקעלע!
— געדענק־זשע, זונעניו!

אז א ייִנגעלע זעט א גימל, א גימל,
זאָג־זשע, זונעניו, ווי־אזוי־זשע מאכט עס?
— גענדזעלע.
— און נאָך א גימל, ווי־אזוי־זשע מאכט עס?
— גאָנער.

— ווי־זשע מאכט עס אינײנעם?
— גענדזעלע גאָנער,
בערעלע באָמטשיק,
איַ, איַ א שטעקעלע,

מארק קליאנסקי

א ייִדישער מאָטיוו

קינסטלער ס. גערשאָוו

„לײַט א ביסל טינט...“ אילוסטראציע צו שאָלעם־אליכעמס „מאָטל פייסי דעם כאַזנס“.

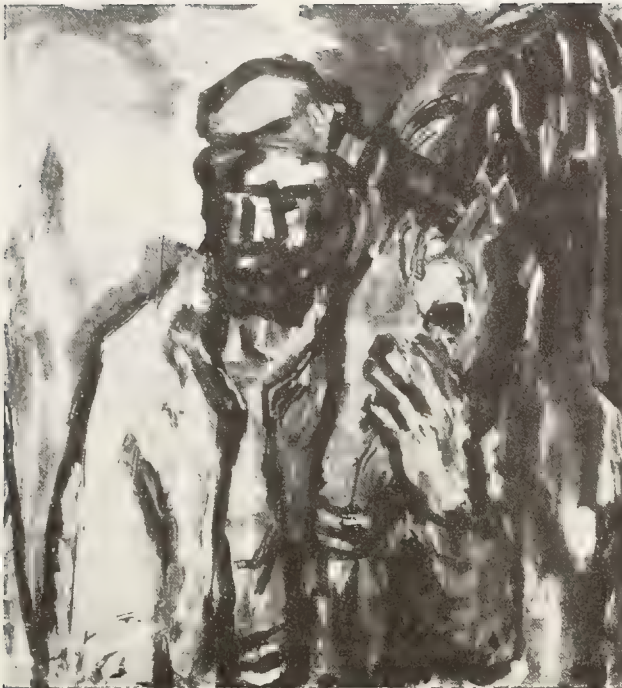

— גדענק זשע, זונעניו!

אז א ייִנגעלע זעט א דאַלעד, א דאַלעד,
זאָג־זשע, זונעניו, וויִאזוי־זשע מאכט עס?
— דארער.
— און נאָך א דאַלעד, וויִאזוי־זשע מאכט עס?
— דראָנזשיק.
— ווי־זשע מאכט עס אינײנעם?
— דארער דראָנזשיק,
גענדזעלע גאָנער,
בערעלע באָמטשיק,
איַי, איַי, א שטעקעלע!
— גדענק־זשע זונעניו!

אז א ייִנגעלע זעט א הײ, א הײ,
זאָג־זשע, זונעניו, וויִאזוי־זשע מאכט עס?
— הויכע.
— און נאָך א הײ, וויִאזוי־זשע מאכט עס?
— הויזנ.
— ווי־זשע מאכט עס אינײנעם?
— הויכע הויזנ,
דארער דראָנזשיק,
גענדזעלע גאָנער,
בערעלע באָמטשיק,
איַי, איַי, א שטעקעלע!
— גדענק־זשע, זונעניו!

וואָוו — וואָס־זשע ווילסטו?
זיַיִען — זאָג־זשע, זונעניו.
כעס — כאסענע האָבּנ.
טעס — טאָמער טאָר מען ניט?
יוד — יודעלע־יאָקעלע.

ט.גערשאָוו

טעוויע דער מילכיקער

צו אידיש

א געזאַנג

לאַלא:

שלום־עליכם, באַטראַכטנדיק איסט־בראַדוועי: ס'איז דאָך גענוי ווי אין קאסרילעווקע!

אַ געזאַנג צום אַלף־בית

פון ה. בלאשטיין / טשערנאָוויץ

מיין קינדערשער, מיין ווייטער הימל בלאָ איז
מיט ראָזע וואָלקנדלעך, ווי אויסטערלישע פיש...
כ׳בין אַלט פינף יאָר. אין חדר ביי אַ טיש
באַווייזט דער רבי מיר די „אותיות מרובעות“.

כ׳דערוויס זיך דאָ, אַז קמץ־אַלף — אָ איז,
און פתח־אַלף — אַ, און כיריק־אַלף — אי, —
דער רבי גיט סימנים, כ׳זאָל אָן מי
געדענקען זיי — די אותיות מרובעות.

דער רבי — אויסגעדאַרט און הייזעריק און גראָ איז,
פון דאַרן געלן האַלדז שטאַרצט אויס אַ שאַרפער
„קנאָפּ“...
און ס׳איז ניט היימלעך מיר, און ס׳קריכן ניט אין קאָפּ
די נעמען פון די אותיות מרובעות.

פון הינטער פענצטערל — מיט טויזנטער הנאות
מיך רופט דער טייך, די לאָנקע און דער וואַלד;
נאָר איך בין דאָך שוין גאַנצע פינף יאָר אַלט,
איז בלאָנדזשע איך אין וואַלד פון אותיות מרובעות.

ווער האָט געקענט דאַן וויסן, אַז אָט דאָ איז
דער אָנהייב פון מיין גרויסער פרייד און פיין,
אַז ביז אין גרוב אַריין וועל איך פאַרבונדן זיין,
ווי מיט דער זון, מיט אָט־די אותיות מרובעות!

כ׳האָב ניט געוואוסט: ווי ריינער צאַרטער טוי איז
גינגאָלדיק, פערלדיק פאַרשפּרייט אויף זיי
דער כישוף פון מיין מאַמעס הארץ, איר פרייד און וויי,
און ס׳איז מיין טאַטנס טרייסט אין אָט די אותיות
מרובעות.

כ׳האָב נישט געוואוסט, אַז ס׳האָבן נישט קיין טעות
געמאַכט די טויזנט דורות, וואָס ביז מיר,
און זיי האָבן אין וועלט אַריין אַ טיר
געעפנט זיך דורך אָט די אותיות מרובעות.

מיין פאָלק! דיין יעדער קער־און־ווענד, דיין יעדע
גרויסע שעה איז
פאַרמאָנומענטעוועט אין דעם גראַניט,
ווי אָפּגעשטעמפּלט איז דיין יעדער טריט —
אין פלאַם פון בלוט געפּראַוועטע אותיות מרובעות!

און ווען ס׳באַפאַלן מיך אַמאָל די חיות רעות
פון ספקות גיפטיקע און זוכן מיינע טריט —
צעטרייב איך זיי מיט פאַקל פון מיין ליד,
געצונדן אינעם ליכט פון אותיות מרובעות...

צוויי בילדער פון קינסטלער מאָריס מענדזשיצקי
פון דעם בילדער־אלבאָם צום אָנדענק פון די מאַרטירער און
קעמפער פון וואַרשעווער געטאָ, פאַריז, 1950.

יידיש וואָרט

פון מ. א. סול

ס׳האָט מענדעלע געטאָקט דיך און געשליפֿן,
נישט געשעמט זיך מיט דעם „אָרעמען זשאַרגאָן״,
מיט דיר אַנטפּלעקט דעם קליינעם מענטשעלעס באַגריפֿן,
מיט דיר די בעלי־טאַקסע נאַקעט אויסגעטאָן.

און שלום־עליכם האָט מיט דיר, דעם „אביון״,
געמאַכט אונדז אַלעמען פאַר גרויסע גבירים,
געגעבן אונדז אַ פּעפּערל, אַ האָדלען און אַ טביהן,
געגעבן אונדז געלעכטער — דעם פֿאָלקס אומענדלעכע עשירות.

און פּרץ האָט דיך אויפֿגעהויבן הויך —
אויב נישט נאָך העכער, —
ווען ר׳איז געגאַנגען מיט דיר אין פֿייער און אין רויך
צו די יידן אין די בונקערס, אין די לעכער.

און מיט דיר האָט ווינטשעווסקי גערופֿן, געוועקט: —
...אין די גאַסן מיט די מאַסן... אַ בעזים און אַ קער!
און מיט דיר האָט דעם פֿיין פֿונעם שוויץ־שאַפּ אויפֿגעדעקט
מאָריס ראָזענפֿעלד, דער טרערן־מיליאָנער.

און מיט דיר האָט דוד עדעלשטאַט געשוואָרן
טרייהייט צו דער רויטער פֿאָן,
און ביזן לעצטן טאָג פֿון זיינע יונגע יאָרן
גערופֿן שטירצן פֿון דער טיראַניי דעם טראָן.

און מיט דיר האָט באָווּשאָווער אַ שאַל־געטאָן מיט פּאַטאָס:
דערזע, אָ, פֿאָלק, די אוצרות וואָס דו שאַפֿסט;
און מיט דיר האָט משה־לייב געשניטן פּאַסן
פֿון דער „זונה, אונדזער פֿירערשאַפֿט״.

און משה נאַדיר האָט דיך פֿינקלדיק צעהעלט.
דו ביסט געווען פֿאַר אים אַ גליאיק שטאָל, אַ קילער טוי,
דאָס האָט ער דאָך מיט דיר געגעבן אַ באַפֿעל
„דערלאַנג אַהער די וועלט, בורזשוי!״

און דוד בערגעלסאָן, דער פּראָזע־ווירטואָז,
האָט מיט דיר געשפּאַנט זיין מייסטערישן וועג
פֿון אַ פֿאַרגרעבטער שטאָט ביז אַ סאָוועטישן קאָלכאָז;
פֿון „נאָך אַלעמען״ צו בראשיתדיקע טעג.

און מאַרקיש האָט, ווי פֿון אַ וואונדערלעכן אָרגל,
געצויגן פֿון דיר קלאַנגען כלערליי,
קיין קלאַנג איז נישט געווען פֿאַר אים פֿאַרבאָרגן
פֿאַר זיין קרוין־ווערק, דער מלחמה־עפּאָפּיי.

און מיט דיר האָט דער יונג־פֿאַרשניטענער הירש גליק
אין דער פֿינצטער אויפֿגעלויכטן ווי אַ מעטעאָר,
און זיין פֿאַרפּייניקט פֿאָלק אַ טרייסט געשיקט, —
אַז „קומען וועט נאָך אונדזער אויסגעבענקטע שעה!״

פֿאַר דעם געטאָ־יינגל וואָס געבעטלט האָט אַ גראָשן,
פֿאַר דעם לאַגער־ייד געשליידערט אין די פֿלאַמען,
ביזטו געווען שוין מער ווי מאַמע־לשון,
דו האָסט דערהויבן זיך צו לשון און צו מאַמע.

טרער פֿון אונדזער צער און שפּיז פֿון אונדזער צאָרן;
צונג פֿון אונדזער וויי און אונדזער פֿרייד, —
דו ביזט אויף אייביק שוין מיט אונדז פֿאַרקניפּט געוואָרן,
דו װעסט פֿון אונדז שוין קיינמאָל נישט צעשיידט.

די יידישע אותיות פֿון פּוילן

פֿון יוסף קערלער / וואַרשע

צי טליעט דאָס אַש נאָך,
צי גליען די קוילן?
ניין, ס׳בליען
די יידישע אותיות פֿון פּוילן!

מע האָט זיי פֿאַרבאָטן,
מע האָט זיי געטראָטן,
געמאַכט זיי צו שטויב
און געמאַכט זיי צו בלאָטע...

די הייליקע שמות
נאָך ערגעץ־וואו פּוילן,
נאָר ס׳בליען
די יידישע אותיות פֿון פּוילן!

פֿון אייגן געביין
און אין פֿינצטערניש וויסטער,
מיר האָבן די אותיות אַליין אויסגעקנאָטן,
איז ווער קאָן עס וואַגן
פֿאַרוואַרפֿן די שליסלען,
אויב קאַרג איז די שיין
און ס׳באַשווערט נאָך דער שאָטן...

זעצט פֿאָר! —
האָבן קדושים און מורדים באַפּוילן —
און ס׳בליען
די יידישע אותיות פֿון פּוילן!

די זאַצן געפּרעסטע,
מיט אויפֿרייס באַלאָדן,
מע האָט שוין אויף איינציקע קלאַנגען צעשאָטן,
אויף אותיותלעך הילפֿלאָזע, נאַקעטע, צאַרטע,
דערנאָך זיי אויף בלייענע קוילן געגאָסן,
דערנאָכדעם — די דיכטונג פֿאַרשפּאַרטע
צעשאָסן...

מען האָט שוין!...
און ס׳צייכענען אויפֿסניי זיך שוין גרוילן
און ערגעץ דאָרט ווידער שאַקאַלן שוין הוילן...

מען האָט שוין!...
מיין שריפֿט זאָל צוזאַמען מיט שריפֿטן —
אין מעכטיקער פֿויסט
זיך פֿאַרביילן, פֿאַרקנוילן:
— עד כאַן!
און זאָל בליען אין ווייטקייטן טיפֿסטע
דאָס יידישע לשון פֿון רוסלאַנד און פּוילן!

דאָס ליד האָט דער סאָוועטיש־יידישער דיכטער, יוסף קערלער, געשיקט ווי זיין באַגריסונג־וואָרט צום 20טן יובל פֿון דער וואַרשעווער „פֿאָלקס־שטימע״.

ט ר ע ף:

ניט קיין בוים און פֿול מיט בלעטער,
ניט קיין מענטש און צו דער זאַך רעדט ער?

שלמה דאַווידמאַן

פינף אינגעלעך און דער לערער לייבל

לייב שאַפּירא

אין דרויסן האָט אָנגעהויבן ווערן קאַלט. איז דערפאַר דער לערער לייבל היינט געקומען פריער אין שול אַריין. טאָמער, ווי אַ זאַך מאַכט זיך, איז די פּאַרוואַלטערין היינט ניט געווען אין שול און ניט אייַנגעהייצט דעם אויוון, קען נאָך זיין קאַלט אין שול און די קינדער וועלן פרירן.

און סיי־ווי, האַלט דער לערער לייבל, אַז ס׳איז גוט, אַז ער קען זיך אַרומקוקן אויף די ווענט; דאָ צופּוצן עפּעס אַ וואַנט־צייטונג, דאָרט איבערשטעלן אַ בענקל: צוקערן זאַמאָל. און אַפילע אַ פּאָר מינוט זיצן און טראַכטן ווי אַזוי צו מאַכן די שול שענער און בעסער.

לייגט ער זיך אויס, דער לערער לייבל, אויף זיין טישעלע: דעם קלאַס־זשורנאַל, אַ ניי מייסע־ביכל מיט אַ קינד אויפן טאָוול, וואָס שמייכלט צו אים: בלייפעדערס, פּאַפּיר, העפטן, נאָך ביכלעך, און זינגט זיך אונטער אַ לידעלע.

פאַרטיק געוואָרן מיט דער גאַנצער אַרבעט, רייבט ער זיך איין האַנט אָן דער צווייטער, צעשמייכלט זיך מיט אַ גרויסן שמייכל און צעזינגט זיך שוין מיט זיין באַליבט לידעלע, וואָס ער האָט ליב צו זינגען, ווען די קינדער הייבן אָן צו קומען אין שול אַריין:

אוי, קינדערלעך און קינדערלעך קומען שוין אין שול,
די ווענטלעך מיט געלעכטערלעך ווערן שוין פול;
טאַנצנדיק און זינגענדיק וועט ווערן יעדער שטול,
אוי, אינגעלעך און מיידעלעך קומען שוין אין שול!

און אַזוי ווי ער זינגט זיך אַזוי, עפנט זיך די טיר און עס קומט אַריין איין מאַמע מיט אַ אינגעלע, אַ צווייטע מאַמע מיט אַ אינגעלע, און נאָך, און נאָך, און נאָך. אַזש פינף מאַמעס מיט פינף אינגעלעך.

דער לערער לייבל האָט אַזש ניט געוואוסט וואָס צו טאָן: בענקלעך, אַזוי פיל בענקלעך. זע נאָר, פינף מאַמעס און פינף אינגלעך. ער קראַצט זיך אַ ביסל הינטערן אויער.

ער רוקט בענקלעך. ער רייבט די הענט: „נו, נו, זיצט־זשע, זיצט, אוי־ווי, זע נאָר!" און ער האַלט אין איין שמייכלען.

שמייכלען שוין די מאַמעס און סע שמייכלען שוין די אינגעלעך. און זיי דערציילן, אַז זיי האָבן געהערט, אַז דאָ איז אַ אידישע שול, האָבן זיי געבראַכט זייערע אינגעלעך.

גוט, גוט! זאָגט דער לערער לייבל נו, נו, וועמען־זשע זאָלן מיר פאַרשרייבן דעם ערשטן, דיך? קום אַהער און זעץ זיך אַוועק!

זעצט זיך אַוועק דאָס אינגעלע. דערווייל קוקט ער מיט גרויסע אויגן אויפן לערער לייבל. ער שמייכלט איצט ניט. ער וויל זען, וואָס דאָ וועט זיין.

ווי אַזוי־זשע הייסט אַ אינגעלע? פרעגט דער לערער.

סעמי!

„סעמען", וואָס מע עסט? פרעגט דער לערער.

ניין, סעם!

אַזאַ קליין אינגעלע הייסט שוין סעם, ווי אַ גרויסער מאַן?

ניין, די מאַמע רופט מיך סעמעלע, שימעלע!

אָט דאָס איז אַ נאָמען פאַר אַ אינגעלע, שימעלע! זיץ־זשע דאָ, שימעלע!

:: :: ::

און טעג און וואָכן און כאַדאָשים פון פרייד זיינען זיך געגאַנגען. די אינגעלעך האָבן זיך אויסגעלערנט לייענען און רעדן אידיש. און דער איקער האָבן זיי דעקלאַמירט, אוי, האָבן זיי דעקלאַמירט. אַז שימעלע, מוישעלע, הערשעלע, איציקל און בערעלע האָבן דעקלאַמירט, איז דאָס שוין געווען טעאַטער. זיי האָבן הויך און שטאָלץ אויסגעקלונגען לידלעך, פּאָעמעס, אַז ס׳האָט אָפּגעקלונגען אין זאַל. מאַמעס און טאַטעס האָבן זיך געפרייט, געקלאַפּט מיט די הענט און נאַכעס געהאַט.

:: :: ::

און ווידער זיינען אַוועק טעג און וואָכן און כאַדאָשים געלאָפן. די מאַמעס זיינען געקומען אין שול אַריין. זיי זיינען פריער געזעסן בײַ די מיטינגען שטיל, זיך צוגעהערט צו די וואַרעמע רייד פון דעם לערער לייבל. צו די גוטע רייד פון די שול־טוער, און זיי האָבן אָנגעהויבן צו פאַרשטיין: אַז גוטע מאַמעס, געטרייע מאַמעס, דאַרפן העלפן דער שול, וואָס לערנט זייערע קינדער. און די פינף מאַמעס האָבן געהאָלפן דער שול: זיי האָבן אויפגעהאַנגען אויסגעפּרעסטע פאָרהענגלעך, וואָס האָבן אַריינגעבראַכט יאָנטעוודיקייט אין קלאַס אַריין. אַ דעקאָרירטע פלאַש מיט בלומען איז געבראַכט געוואָרן אויפן לערער־טישל. מע האָט געפּוצט די שול.

און אָט איז געקומען דער גרעסטער יאָנטעוו אין שול: בײַ וויַיס־געדעקטע טישן, מיט בלומען באַפּוצט, זיצן מאַמעס, טאַטעס, קינדער און שול־טוער. אויבן־אָן, אויף אַ קליין טישל, ליגן פאַרוויקלטע פּאַפּירן מיט רויטע בענדעלעך פאַרבונדן. ס׳איז דער יאָנטעוו פון פיר פריילעכע, פיר כאַווערישע, פיר לערן־יאָרן. יאָרן פון אַלעף־בייס ביז מאָטלס שיינע מייסעס פון שאָלעם אַלייכעם. יאָרן פון „בערייישיס" ביז דער געשיכטע פון די אידן אין אַמעריקע. די פינף אינגלעך, מיט שיינענדיקע פּענעמלעך, מיט אַ ציטער אין האַרצן דערוואַרטן היינט אָונט צו קריגן זייערע דיפּלאָמעס...

:: :: ::

און די צייט שטייט דאָך ווידער קיינמאָל ניט. זיינען זיך ווידער געלאָפן טעג, וואָכן און כאַדאָשים און יאָרן. און דער לערער לייבל האָט שוין אַריינגעקראָגן נייע קינדערלעך אין שול אַריין. די פינף אינגעלעך זיינען שוין יונגען און לערנען שוין יאָרן אין דער מיטלשול. און אַמאָל, אַמאָל, פלעגט דער לערער לייבל באַגעגענען איינעם פון זיי. זיך דערפרייען מיט אים און לאָזן גריסן די איבעריקע און ווידער געלאָפן אין שול אַריין.

נאָר איינמאָל, ס׳איז פונקט געווען מיטוואָך אָונט, דער לערער לייבל קומט אַהיים, דערלאַנגט אים זיין פרוי אַ בריוו. ער לייענט איבער דעם בריוו, ס׳איז פון שימעלעס מאַמען. און זי בעט אים, אַז ער זאָל קומען שאַבעס אָונט צו איר אין הויז אַריין מיט דער פרוי און מיט זיין טאָכטער. ער מוז קומען. ווען ער וועט נאָר קומען, וועט זי אים שוין דערציילן פאַרוואָס ער האָט געמוזט קומען. און אויב ער וועט ניט קומען, וועט זי זיין אויף אים ברויגעז אויף איר גאַנץ לעבן!

און אַזוי ווי דער לערער לײַבל האָט פײַנט, אַז אַ מאַמע איז ברויגעז, וועט ער גײַן, נאָר ער פאַרשטײַט ניט, פאַרוואָס זי קען ניט שרײַבן, וואָס ס׳וועט דאָרטן זײַן. און פאַרוואָס גאָר מיט דער פרוי און טאָכטער?!

און אָט איז שוין, אויף שנעל, געקומען דער שאַבעס. דער לערער לײַבל פּוצט זיך אויס. און זײַן פרוי און טאָכ־טער פּוצן זיך אויס. און אָט קומען זיי אַרויף צו שימעלעס מאַמען. שימעלעס מאַמע עפנט די טיר. ס׳איז עפּעס שטיל אין הויז. זייער שטיל. דער לערער לײַבל טוט זיך אויס דעם מאַנטל. זײַן פרוי און טאָכטער טוען אויס די מאַנט־לען. און זיי ווילן זיך אַוועקזעצן אַ ביסל רעדן, זאָגט שי־מעלעס מאַמע:

-- וואָס ווילן מיר זיצן דאָ? קומט אַרײַן אין זאַל אַרײַן!

אָבער ס׳איז דאָך דאָרטן פינצטער! באַמערקט דער לערער לײַבל.

נו, ווילן מיר מאַכן ליכטיק! זאָגט שימעלעס מאַמע און גיט אַ קוועטש אַ קנעפּל, ווערט ליכטיק און סע ווערט אַ גרויסער הוראַ און אַ טומל און אַ ליאַרעם און אַ פרייד:

דרײַ „טשירעלעך" פאַרן לערער לײַבל!
הוראַ, הוראַ, הוראַ!

און מע כאַפּט אים, דעם לערער לײַבל, און מע טראָגט אים אין דער לופטן, און מע ברענגט אים אויבן־אָן און מע זעצט אים אַוועק אויף אַ דעקאָרירטער קייסערלעכער שטול, מע טוט אים אָן אַ פּאַפּירענע גאָלדענע קרוין, און אַרום אים זשומעט עס, און עס טומלט זיך, און ס׳אַ פרייד.

— אַזוי, אַזוי, — שאָקלט־צו דער לערער לײַבל און הערט זיך אײַן ווי זײַנע שילער דערציילן אים:

— שימעלע וועט שוין אַליין באַלד זײַן אַ לערער, נאָך אַ יאָר און נאָך אַ יאָר אין ארבעטער־אוניווערזיטעט און ער ווערט אַ אידישער לערער. און ער וועט זײַן פּונקט אַזאַ שמייכלענדיקער לערער ווי ער, לײַבל.

מוישעלע, ער איז שוין אַ גרויסער פירער, איצט שוין אַ פירער באַ דער קינדער־סעקציע, יוגנט פון אָרדן. ער האַלט שוין גרויסע רעדעס, האַלט ער. און ער האָט גאָר ליב צו שרײַבן. ס׳קען נאָך זײַן, אַז ער זאָל ווערן אַ שרײַ־בער, דער מוישעלע.

הערשעלע האָט אויך אַ גוטן „דזשאַב" אין דער אידי־שער סעקציע. ער קלאַפּט אויף דער מאַשינקע, קלאַפּט ער. ער צעשיקט בריוולעך אין אַלע שטעט און שטעטלעך, וואו עס זײַנען נאָר דאָ אידישע אָרדן־מיטגלידער.

איציקל איז גאָר, גאָר אַ גרויסער ייִכעס געוואָרן. ער האָט זיך פאַרלייגט אויף צוויי זאַכן: וויסנשאַפט און געשיכטע. ער האָט שוין גאַנצע ביכער מיט מאַטעריאַלן. די פּראָפעסאָרן אין אוניווערזיטעט זאָגן נאָר, אַז ער וועט זײַן אַזוינס און אַזוינס.

און בערעלע, דאָס שטילסטע פון אַלע בערעלעך, וויל זײַן אַ אידישער דאָקטער. אַ אידישער דאָקטער? לויט זײַן פאַרשטאַנד, קען מען בעסער היילן, ווען מע פאַרשטייט דעם כוילע און מע קען אים אויפקלערן. ער וועט זײַן אַ דאָקטער צווישן אידן. יאָ, יאָ, אַ אידישער דאָקטער...

און אין מיטן טיש שטייט אַ גרויסער לעקעך מיט אַ סאַך ליכטעלעך. ער ציילט איבער, פּונקט איין־און־פער־ציק. אוי ווייַ, גיט ער זיך אַ כאַפּ באַם קאָפּ, ס׳איז דאָך טאַקע היינט זײַן געבורטס־טאָג. ער איז דאָך געוואָרן פערציק יאָר. זע נאָר, ער האָט גאָר פאַרגעסן, אַז ער איז געוואָרן פערציק יאָר!

און אַז מע האָט באַמערקט, אַז ער הייבט זיך אויף פון זײַן שטול, איז מען געוואָרן שטיל. ער האָט אַ מורמל געטאָן צו זיך: אַזוי. פערציק יאָר. נו, איז וואָס?

מײַנע פרײַנט!

איצט, עפּשער, קענט איר פאַרשטיין די געפילן פון דעם לערער, ווען ער דערזעט אַרײַנקומען פינף נײַע אינגעלעך אין שול אַרײַן. פון פינף אינגעלעך וואַקסן אויס פינף יונגען. פון פינף קלײַנע וועלטעלעך ווערן געבוירן פינף גרויסע וועלטן. און דער לערער ווייסט, אַז ער האָט גע־האָלפן בויען אַ שיינע וועלט, אַ שיינעם מענטשן, קומט אין אים אַרײַן אַ גרויסע פרייד, און ער איז שטענדיק

פרייִלעך און יונג.

-- איצט לאָמיר אַלע זינגען — ווערט דעם לערער לײַבלס פּאָנעם פאַרפלאָמט -- דאָס גוטע שול־לידעלע.

איז געוואָרן ערשט פרייִלעך און אַלע האָבן זיך צע־טאַנצט. און מע האָט געגעסן און געטרונקען. און מע האָט אָנגעלייגט אַ פולן טיש מיט מאַטאָנעס פאַרן לערער לײַבל.

און די מאַמעס און די טאַטעס און די קינדער האָבן גערעדט. און אַלע האָבן געזאָגט אַזוי:

אַ שנײַדער נייט קליידער, איז אונדז וואַרעם און מיר קוקן אויס שיין. אַ שוסטער מאַכט שיך, פאַרהיט ער אונדזערע פיס און מיר קענען גיין איבער דער וועלט. נאָר אַ לערער, דאַכט זיך, מאַכט גאָרניט, נאָר ער נעמט, לאָמיר זאָגן, אַזוי, אַ קליין הילצערן רוי מענטשעלע, וואָס קען ניט גיין און הייבט ניט אָן קיין זאַך צו פאַרשטיין, און ער רעדט אין אים אַרײַן, ער זינגט אין אים אַרײַן, ער בלאָזט אין אים אַרײַן אַ נעשאָמע, פאַרבינדט אים מיט אַלץ וואָס איז שיין און גוט, פאַרקניפּט אים מיט די ליכטיקע אַרבעטס־מענטשן פון דער גאַנצער וועלט און פירט אים דערנאָך אַרום זײַן גאַנץ לעבן איבער דער וועלט. און וואָס מען זאָל ניט געבן, באַצאָלן דעם לערער, קען מען אים קיינמאָל ניט אָפּצאָלן...

— און זאָל לעבן אונדזער גוטער לערער לײַבל!

און ביז אין דער שפּעטער נאַכט אַרײַן האָט מען זיך געפרייט. און אַלע האָבן געזאָגט, אַז אַזאַ סימכע פון די פינף אינגעלעך מיטן לערער לײַבל האָבן זיי נאָך ניט גע־זען אויף דער גאַנצער וועלט!...

„הײַם און דערציאונג", יוני, 1940

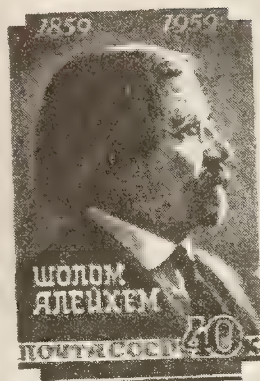

א נערקענונג
צו אַלע לערער
וואָס האָבן
דערצויגן
דורות אין אַ
פּראָגרעסיוון
גייסט!

טאנכום קאפלאן

טעוויע דער מילכיקער

פּאָסט־מאַרקע אין ספ״ב צום
ש״ע יובל־יאָר

שרה פעל יעלין

„שפחה — שפראַך"

— הונדערט יאָר שלום־עליכם —

ווי א מאַמע איר באַעוולט קינד,
ער האָט פאַרשטויסענעם זשאַרגאָן
צום האַרצן צוגעטוליעט,
אין יום־טוב־בגדים אָנגעטאָן,
צום אויבנאָן געפירט:
רעגנבויגנדיקע, פּערלדיק־צעשפּילטע רייד
האָבן נשמהדיק גערירט...
אזא מאַמעדיקער קלאַנג,
אַזאַ מחיהדיקער וויג־געזאנג,
אַזאַ שפּאַסיקייט דעם טרויער צו פאַרזיסן!
און ס'האָבן פרעמד־געוואָרענע,
בשתיקה... קיינער זאָל ניט וויסן,
מיט מדבר־דאָרשט געטאָן א פאל
צום פרישן יי ד י ש — קוואל...
א לאַנג־פאַרגעסענער ניגון
איז אויפגעשטיגן פון קוועלענדיקער טיף...
שאָרך פון ווינט,

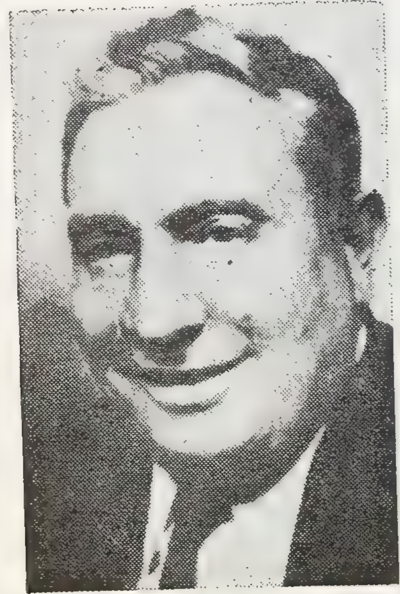
שמייכל פון קינד,
מאַמעס טרער און טאַטנס ברכה,
שטיפמאַמעס קללה־גוס —
ווייטער, זיסער גרוס... מ ש פּ ח ה אָ ט ע ם,
גילדענער פאָדעם!
ס'האָט היימיש מאָנענדיקער ניגון
פאַרווישט דעם בלבול־לינן —
ש פ ח ה ־ ש פּ ר א ך !

קאַסרילעווקע

מזמור שיר ל׳יידיש

פון בער גרין

מזמור־שיר —
מיין ליד צו דיר,
יידיש!

יידיש —
אייביקער וואונדער,
דורך לענדער,
דורך יאָרהונדערט נאָך יאָרהונדערט.
דורותדיק־אַלט און קרעפטיק־יונג,
ווי דודס פידעלע דיין קלונג.

אין שטורעם און אין שלאַקס,
אין מדבריות, אויף ערדן זאַמדיקע,
צווישן דערנער און שטעכיקע גראָזן —
יידיש וואַקסט.
נאָך פּאָגראָמען, בלוטיקע שטראָמען,
נאָך תליות, שייטערס און עקדות —
ס׳לעבט דאָס לשון פון טאַטע־מאַמעס, באָבע־זיידעס.
אין היילן, אין בונקערס, אין קאַנאַלן
יידיש לויכט מיט לעבן־שטראַלן.

יידיש:
טייכן בלוט, ימען טרערן —
און פינקלדיקע שטערן.
גזירות און גירושים,
גבורה און קדושה —
און אייביקע ירושה.

יידיש —
זיפץ און „אוי" און בטחון,
שפּראַך פון יום־טוב און אינדערוואָכן.
לשון פאָלק,
לשון הייליק,
לשון אייביק.

יידיש:
אליהו בחור, שרה בת־טובים, גליקל פון האַמעלן,
צאינה וראינה, קרבן מנחה און תחינות,
איכה־זאָגן און קינות.
בעל־שם, נחמן בראַסלאַווער, לוי־יצחק מבאַרדיטשעוו,
אליקום צונזער און וואַרשאַווסקי, געבירטיג און
גאָלדפאַדען,
ראָזענפעלדס מאַי־לידער און ליעסינס מאַרטירער־
באַלאַדן.

יידיש זינגט,
יידיש שאַפט,
יידיש — הימל און ערד,
מוזיק און קראַפט.

יידיש —
ייד און וועלט,
חסידות און השכלה.
שפּראַך פון האָלצהעקער און באַלעגאָלע,
פון קבצנים אין זיבן פאָלעס,
פון געסלעך און הינטערגעסלעך —
פון הונגער און נויט געשוואָלן.
שפּראַך פון שטראָפער, מאָנער,
רופער, וועקער,
פון נפתלי באָטווין און הירש לעקערט.

יידיש —
מענדעלעס „פישקע דער קרומער",
שלום־עליכמס „סטעמפעניו",
פּרצעס „גלגול פון אַ ניגון",
און דער מאַמעס ליד ביי אונדזערע וויגן.

יידיש —
בוים פון לעבן, בוים פון וויסן.
קולות און קאָלירן פון חתונות און בריתן,
פון אסיפות און יאַרידן,
פון שטעטלעך מיט מחיהדיקע, חיותדיקע יידן.

יידיש —
שטימען און פאַרבן
פון לעבן און שטאַרבן,
פון פאַרזייען אין טרערן
און זאַמלען אין פרייד די גאַרבן.
אין שטיבלעך פון דלות, אין חושכדיקע קעלערס —
דיין קרעכץ נאָך שאַרפער, דיין טרייסט נאָך העלער.

יידיש —
אונדזער לייב־און־לעבן, טרייסט און פרייד,
אונדזער שבת־חלה, אונדזער טעגלעך ברויט.

יידיש —
קאַפּאָטעס מיט לאַטעס, שטיוול מיט לעכער,
שאַגאַלס ליכטיקע ליבעס אויף שטעטלשע דעכער,
און פּרצעס זינגענדיק „אויב ניט נאָך העכער".

יידיש:
קייטן־געקלאַנג פון דורות —
און ליכטיקע מנורות.
חורבן און גאולה.

דוש המענטש אין געטאָס,
צאָרן און צער,
טויט אין טרעבלינקע און פּאָנאַר.
לשון פון ווייען און וואונדן,
האָסט דיין ליכט אין אונדז
אויף אייביק צעצונדן.

יידיש:
שפּראַך פון גבורים און קדושים,
פון מוט אין נאַכט פון ימש־חושך,
פון מסירת־נפש און פון העלדן,
מלא־טעם דיינע שפּרוכן, דיינע פלוכן,
דיין בענטשן און דיין שעלטן.
לשון שוועסטער און ברידער, זין און טעכטער,
לשון פון פליסטער שטילן און הילכיקן געלעכטער.

יידיש רעדט,
יידיש זעט, האָרכט, זאַפּט־איין
יעדן קרעכץ, יעדע פּיין.
יידיש מאָנט, יידיש רופט,
יידיש איז מיין אָטעם,
יידיש איז מיין לופט.

יידיש —
אויף ליפּן פאַר׳שרפ׳עטע
פון מיליאָנען הייליקע הרוגים, ברידער און שוועסטער,
ביי גאַז־קאַמערן אין אוישוויץ און מאַידאַנעק,
ביי ברעגן פון ווײסלע, פון בוג און פון דניעסטער.

יידיש —
אונדזער האַרץ און נשמה,
און אונדזער נחמה,
אונדזער אויפקום, אונדזער זיג,
דער „זאָג ניט קיינמאָל" פון הירש גליק.

יידיש —
לשון פון שמחות און לוויות,
יידיש — אונדזערע תנועות און העוויות,
יידיש — אין אונדזער יעדן אבר,
אונדזער באַגלייטער פון וויגל ביז קבר.

יידיש —
די פּושקע פון ר׳ מאיר בעל־הנס,
חזנות פון ניסי בעלזער,
רחמנות פון „מאַי קאָ משמע לן",
די „שחיטה־שטאָט" פון חיים־נחמן פון אָדעס.

יידיש —
לשון נעכטן, שפּראַך פון אונדזער צייט,
„שוויץ־שאָפּ" און „איסט סאַיד".
ליד פון אונדזערע פיר פּאָעטן־פּיאָנערן,
שרייבער־שניידער, מיט פעדערס, און מיט שערן.

יידיש —
גייסט פון יצירה,
שפּראַך פון שירה,
געזאַנג פון אַלע געזאַנגען,
אויף אַלע וועגן און שטעגן
מיט אונדז ביסטו געגאַנגען.

יידיש:
לשון פון הערשעלע אָסטראָפּאָליער,
מיט מיין מאַמעס מילך
אויף מיין ערד פּאָדאָליער
אין מיין לעבן ביסטו געקומען.
אין מיין ליד,
שענסטע פון די בלומען,
האָסטו זיך צעבליט.
ווי דער ווייסער טאָג,
ווי אַן אייביק ליד,
גייסטו־אויף
אין מיין צעזונגען געמיט.

יידיש —
שפּראַך פאַרוואונדעטע,
שפּאַנט אַ שטאָלצע
דורך לענדער.
דורך יאָרהונדערטער,
אַ פייערזייל
אויף וועגן פון וואָגל,
פון פלאַמען און אַש.
אין מלבושים פון זעק,
מיט וואַרט־פּאַרמעג אין געפּעק,
דורך יאָרהונדערטער,
אויף וואַנדער־וועג.

יידיש —
לשון נעכטן, לשון היינט, לשון מאָרגן,
געשטיקט האָט מען דיך, געוואָרגן,
געפּלאָגט, געמאַטערט,
און דו, שטראַליקער וואונדער,
ווי אַ פאָן האָסט זיך צעפלאַטערט.

יידיש —
אונדזער היים, אונדזער פעסטונג, אונדזער קיום,
אונדזער וואַקסן, אונדזער בליען.
תורה, חכמה, גלויבן
שעפּן מיר פון דיינע קוואַלן,
ווי ווייסע שלום־טויבן
לויכטן דיינע ניגונים־שטראַלן.

יידיש —
זיי געגריסט, זיי געבענטשט
פון אַלף ביז תיו!
כי טוב! כי טוב!
שענסטע פון שפּראַכן אַלע,
אין גאַר דיין קראַפט וועט נתגלה!
איך האָב דיך ליב,
ווי אַ יונגע, שיינע כלה!

מוישע אַלגין — געצייכנט פון אַווראָם

מ. אַלגין (זיין עמעסער נאָמען איז געווען מוישע יויסעף נאָוואָמיסקי) איז געבוירן געוואָרן מערץ דעם 24טן, 1878, אין אַ דאָרף לעבן קיעוו. צו 15 יאָר פאַרלאָזט ער זיין היים און באַזעצט זיך אין אַ קליין שטעטל, וואו ער גיט לעקציעס און לערנט זיך אין דער גימנאַזיע.

אין 1900 פאַנגט ער אָן לערנען אין קיעווער אוניווערזיטעט. ער ווערט אַריינגעצויגן אין דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג און פאַנגט אָן אָרגאַניזירן די סטודענטן. ער שרייבט פּראָקלאַמאַציעס פאַר די סטודענטן.

אין יאַנואַר 1901 ווערט מ. אַלגין צוזאַמען מיט אַנדערע סטודענטן אָפּגעגעבן פאַר אַ סאָלדאַט. אין אויגוסט ווערט ער באַפרייט און ווערט דער פאָרזיצער פון סטודענטישן צענטראַל-קאָמיטעט. ער איז אויך פאַרבונדן מיט דער יידישער סטודענטן-גרופּע „פרייהייט".

פון 1903 איז אָלגין פאַרבונדן מיט דער יידישער אַרבעטער באַוועגונג. ער איז אַ פירנדיקער מיטגליד פון דער יידישער אַרבעטער-פּאַרטיי „בונד". ער שרייבט אַלע פּראָקלאַמאַציעס און העלפט רעדאַגירן די ציימונגען פון דער פּאַרטיי. ער שרייבט זיך אָפּט אונטער מיטן פּסעוודאָנים יויסעף. ער ווערט פיל מאָל אַרעסטירט.

צוליב זיין שוואַכן געזונט פאַרלאָזט ער רוסלאַנד אין 1906, ער שטודירט אין הײדלבערג אוניווערזיטעט און שרייבט אין אַ סאַך אַרבעטער זשורנאַלן. ער קומט צוריק אין 1909. האַלט לעקציעס פאַר אַרבעטער אין די אָוונט-שולן אין ווילנע און גיט אַרויס — אין 1912 — אַ ליטעראַריש לייענבוך „דאָס יידישע וואָרט".

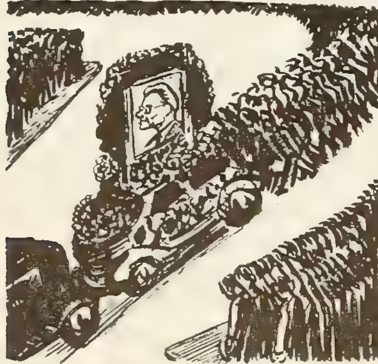
אין 1913 קומט מ. אָלגין קיין אַמעריקע. ער שרייבט אין „פאָרווערטס" און איז מיטרעדאַקטאָר פון דער סאָציאַליסטישער שריפט „די נייע וועלט". ער שטודירט אין קאָלאָמביע און אין 1918 קריגט ער דעם טיטל דאָקטאָר. ער גיט אַ סאַך לעקציעס און שרייבט אָן אַ בוך וועגן יידישע שרייבער, „אין דער וועלט פון געזאַנגען".

נאָך דער רוסישער רעוואָלוציע ווערט מ. אָלגין איינער פון די בעסטע פריינט פון סאָוועטן-פאַרבאַנד אין אַמעריקע. ער פאַרלאָזט דעם „פאָרווערטס", וואָס איז פיינטלעך צום סאָוועטן-פאַרבאַנד. ער העלפט גרינדן די אַמעריקאַנער קאָמוניסטישע פּאַרטיי און ווערט רעדאַקטאָר פון דער יידישער אַרבעטער-צייטונג „מאָרגן-פרייהייט" פון 1922 ביזן טאָג פון זיין טויט.

מ. אָלגין שרייבט טויזנטער אַרטיקלען, האַלט טויזנטער רעדעס און גיט אַרויס אַ סאַך ביכער. ער שרייבט אין יידיש, ענגליש, רוסיש, דייטש. ער העלפט גרינדן דעם יידישן קולטור-פאַרבאַנד „איקוף" (אין 1937). דעם 4טן יוני, 1938, האָבן 6,000 מענטשן אָנגעפּאַקט דעם ניו יאָרקער היפּאָדראָם צו פייערן זיין 60-יאָריקן געבורטסטאָג.

דעם 22טן נאָוועמבער, 1939, איז דער באַליבטער לערער און פירער פלוצים געשטאָרבן. 100,000 יידישע מענער, פרויען און קינדער זיינען נאָכגעגאַנגען נאָך דער לעווייע. מענטשן האָבן ביטער געוויינט. זיי האָבן אָבער געדענקט, אַז זיינע ווערטער, זיין ליבע און די גרויסע ליבע פון די מענטשן צו אים זיינען לעבן געבליבן.

יונגוואַרג - 1939 -

י. י. לינעצקי

עס איז איצט געוואָרן 100 יאָר זינט עס איז געבוירן געוואָרן דער גרויסער יידישער שרייבער ייצחאָק־יויעל לינעצקי. דאָס באַרימטסטע בוך לינעצקים איז „דאָס פּוילישע יינגל", אַ בוך וועגן לעבן פון די אָרעמע יידן אין אַמאָליקן רוסלאַנד. מיר גיבן אייך דאָ אַ קאַפּיטעלע פון דעם בוך, וואָס גיט אַ בילד פון דעם אַמאָליקן כיידער.

אין כיידער • י. י. לינעצקי

אַז די מאַמע האָט מיך דאָס ערשטע מאָל אַריינגעפירט צו נאַכמען טראַסק אין כיידער אַריין, איז מיר פינצטער און וויסט געוואָרן אין מיינע אויגן: אין שטוב אַ בלאָטע ביז די קני; ביי דער טיר אַ פעסל וואַסער און לעבן איר אַ פאַרשימלטע פּאָמוינִיצע. די קליינע פענצטערלעך זיינען געווען באַדעקט מיט פראָסט, עפּשער אויף אַ פינגער די גראָב. דריי קליינע קינדערלעך מיט פאַרשפּיליעטע העמדלעך אונטער די אָרעמלעך האָבן זיך אַרומגעשלעפּט אויף אַלע פיר אין דער בלאָטע.

ביי דער וואַנט איז געשטאַנען אַ לאַנגער שמאָלער טיש, מיט שטריקלעך איבערגעבונדן און איבערגעקניפּט, און מיט אַ צעקראַדאַשעטער און אויסגעברענטער דעק. די צוויי בענק אַרום טיש זיינען געמאַכט געווען פון צוויי ניט־געהובלעוועטע ברעטער, אַריבערגעלייגט אויף צוויי קלעצלעך. אויף די בענק זיינען געזעסן פאַרשיידן־געוויקסיקע יינגלעך, איינס אין דעם אַנדערן אַריינגעוואַקסן, און אַלע מיט די פּלייצעס איינגעקלעפּט אין דער נאַסער, פראָסטיקער וואַנט. קימאַט אויף יעדע צען יינגלעך איז געלעגן איין סידער. אויפן עק טיש איז געשטאַנען אַן אַלטער גרויסער קאָרב מיט טעפּלעך, לעבן דעם קאָרב איז געשטאַנען אַ גרויסער קאָטער און האָט געלעקט, קלאַפּנדיק מיטן ווײַדל איבער אַ טאַלמידים קעפּל.

ווען מיר זיינען אַריינגעקומען אין שטוב, האָבן מיר געטראָפן דאָס בילד, ווי דער רעבע מיטן באַהעלפער האָבן געקנאַקט מיט די קאַנטשיקעס, די כיידער־יינגלעך האָבן געגאָנערט ווי אַ סטאַדע גענדז, דעם רעבנס קינדערלעך האָבן געוויינט און אין מיטן דערינען איז די רעבעצין איבערגעלאָפן ווי אַ שטורעם די שטוב, טראָגנדיק אַ הייסע קויל אין אַ טעפּל, און — פוץ אין פּאָמוינִיצע אַריין. דאָ איז דאָס געוואָרן אַ פּאַרע מיט אַ זשווזשעריי איבער דער גאַנצער שטוב, גלייך ווי אין אַ באָד. די מאַמע האָט גערעדט אַ פּאָר ווערטער מיטן פּראָפעסאָר און איז אַוועקגעגאַנגען, און איך בין אַליין געבליבן אין כיידער.

די מאַמע איז נאָר וואָס אַרויס פון שטוב, איז דער רעבע אַרויסגעגאַנגען פון הינטערן טיש גלייך צו מיר מיט די ווערטער: „דו זעסט אָט־דעם קאַנטשיק? מיט דעם שמייסט מען אַ יינגעלע, וואָס וויל ניט לערנען..." און קעדיי מיר צו ווייזן וואָס אַ קאַנטשיק הייסט, האָט ער שוין דערלאַנגט אַ יינגל מיטן קאַנטשיק איבערן קאָפּ. ער האָט מיך אַ שלעפּ געטאָן צום טיש, האָט געעפנט דעם געשוואָלענעם סידער, און האָט מיך אַ פרעג געטאָן: „קענסטו עפּעס לערנען?" „נ־נ־יי־יי־ן" — האָב איך אין איין שרעק געענטפערט און האָב מיך צעוויינט. „שאַ!" — האָט ער אַ האַלבן געשריי געטאָן — „וואָס האָסטו זיך אַזוי צעיאַכמערט?" און דערביי האָט ער מיך געטאָן אַ קניפּ אין בעקל, אַז עס האָט מיך אַזש אָנגעכאַפּט ביים האַרצן... און איך האָב מיך נאָך מער צעוויינט. דאָ האָט ער מיך אַנידערגעזעצט ביי זיך אויף דער קני און האָט מיר אָנגעהויבן ווייזן מיטן טייטל: „אַן אַלעף, אַ ביים." נאָר ווען ס'איז געקומען צו דעם ביים, האָב איך פאַרגעסן דעם אַלעף און ביי דעם אַלעף — דעם ביים. ער האָט אַ קוק געטאָן, אַז ס'איז שלעכט, האָט ער מיר אָנגעהויבן איינרעדן, אַז אויב איך וועל וועלן לערנען, וועט מיר דער מאַלעך וואַרפן אַ גראָשן פון דער סטעליע. דערהערנדיק אַזאַ מייסע, האָב איך שוין אין גאַנצן פאַרגעסן דעם סידער און האָב אַלץ פאַרריסן דעם קאָפּ צו דער סטעליע. דאָ האָט ער מיך אָנגעהויבן סטראַשען מיט אַלערליי שרעקן: אַז איך וועל ניט וועלן לערנען, וועט מען מיך אויף יענער וועלט שמייסן מיט אייזערנע ריטער; דער טייוול וועט מיך אַוועקטאַסקען; שיידים וועלן מיך פאַרקויפן צו די ציגיינער; ביינאַכט וועלן זיך מיר כאָלעמען מייסים, און נאָך אַזעלכע שרעקלעכע סטראַשידלעס, פון וועלכע ס'איז אין מיר פאַרקילט געוואָרן דער מאַמעס מילך. עס האָט זיך מיר שוין אויסגעוויזן: די אַלעף איז אַ שעד, די ביים אַן אייזערנער קאַנטשיק. ביז איך האָב מיט אַ מאָל אויסגעפּלאַצט אין אַ יאָמערלעך געוויין, און מען האָט מיך געמוזט אָפּפירן אַהיים. נאָר די גאַנצע נאַכט האָט זיך מיר שוין אַלץ כאָרגעשטעלט, אַז רוכעס און מייסים מיט אייזערנע קאַנטשיקעס אין די הענט גלאַנצן אויף מיר מיט די אויגן און שרייען אויף קוילע־קוילעס: „זאָג אַלעף, זאָג ביים!..."

יונגוואַרג

1939

וויג-ליד

• שאָלעם אַלייכעם

ציייכענונג : א. גודלמאַן

שלאָף מיין קינד, מיין טרייסט מיין שיינער,
שלאָף, מיין זונעניו.
שלאָף מיין קרוין, מיין קאַדיש איינער,
ליולינקע, ליו-ליו.

באַ דיין וויגל זיצט דיין מאַמע,
זינגט אַ ליד און וויינט.
ווערסט אַמאָל פאַרשטיין, מיסטאַמע,
וואָס זי האָט געמיינט.

אין אַמעריקע דער טאַטע
דיינער, זונעניו,
ביסט אַ קינד נאָך, שלאָף לעסאַטע,
שלאָף-זשע, שלאָף, ליו-ליו.

דאָס אַמעריקע — פאַר יעדן,
זאָגט מען, איז אַ גליק
און פאַר יידן — אַ גאַניידן,
עפעס אַן אַנטיק.

דאָרטן ווייסט מען פון קיין צאָרעס,
גזיירעס, זונעניו,
פון קיין קלאָלעס, קיין יעלאָלעס,
שלאָף-זשע, שלאָף, ליו-ליו.

דאָרטן עסט מען אין דער וואָכן
כאַלעס, זונעניו,
יאַיכלעך וועל איך דיר דאָרט קאָכן,
שלאָף-זשע, שלאָף, ליו-ליו.

ער וועט שיקן צוואַנציק טאָלער,
זיין פאָרטרעט דערצו,
און וועט נעמען, לעבן זאָל ער,
אונדז אַהינצוצו.

ביז עס קומט דאָס גוטע קוויטל
דאַרף מען, זונעניו,
שלאָפן, ס'איז אַ טייער מיטל,
שלאָף-זשע, שלאָף, ליו-ליו.

יונגוואַרג — 1938

שאָלעם·אַליכעמס·לעבן· געצייכנט פון אווראם

שאָלעם אַליכעם איז געבוירן געוואָרן דעם 2טן מערץ, 1859, אין פּערעיאַסלעוו, אוקראַינע. זיינע קינדער-יאָרן האָט ער פאַרבראַכט אין דעם שטעטל וואָראָנקע.

אין 1876 האָט ער פאַרענדיקט די רוסישע שול און געגעבן רוסישע לעקציעס. אין 1879 האָט ער אָנגעהויבן צו שרייבן אין אַ העברעיאישער צייטונג.

אין 1883 האָט ער חאַסענע געהאַט. אין 1884 האָט ער אָנגעשריבן זיין ערשטע קינדער דערציילונג „דאָס מעסערל". פון דאַן האָט ער שוין אַלץ געשריבן אויף יידיש.

אין 1903 האָט ער זיך פאַרבונדן מיט די באַרימטע רוסישע שרייבער גאָרקי, טאָלסטאָי און אַנדערע וועגן זאַמלבוך „הילף" פאַר די פּאָגראָמירטע יידן.

אין 1906 איז ער געקומען דאָס ערשטע מאָל קיין אַמעריקע. דאַן האָט ער אָנגעשריבן זיינע ערשטע מייסעס פון „מאָטל פּייסי דעם חאַזנס".

אין 1908 איז איבער דער גאַנצער וועלט געפייערט געוואָרן זיין 25-יאָריקער ליטעראַרישער יובילײ.

פון 1908 ביז 1912 האָט ער צוליב זיין געזונט געוואוינט אין נערווי, איטאַליע און אין פאַרשיידענע סאַניטאַריומס און אַנדערע לענדער.

אין 1914 באַזעצט ער זיך אין ניו יאָרק. אין 1916 ווערט ער זייער קראַנק. ליגנדיק אין בעט שרייבט ער „פונעם יאַריד". ער איז געשטאָרבן דעם 13טן מאַי.

איצט פייערט די גאַנצע וועלט זיין 80טן געבורטסטאָג. יידישע קינדער אין יידישע שולן איבער דער גאַנצער וועלט לייענען אים און פרייען זיך מיט אים.

מערץ, 1939

אונזערע שול-קינדער אַ מתנה

פון ה״ק [illegible]

אַ גרוס אייך, אַ טיף־האַרציקן,
קינדער אידישע;
איך קוש די קלאָרע אויגעלעך
די פאַר'חידוש'טע.

יאָרן יונגע אייערע
— פרייד באַלאָדענע —
אויפגיין זאָלן זאַפטיקע,
פיין־געראָטענע.

זאָל אייך ליב אויף שול־באַנק זיין
יעדעס רגע'לע;
קלייבט פון אונזער אוצר אויף
יעדעס ברעקעלע.

זאַפט אין פרישע הערצעלעך
יעדן טראָפנדל, —
וועט איר זען די זוניקייט
הינטער יעדן שאָטנדל.

וועט אייך אונזער לעבן־וועג
פון אַ פאָלק אַן אוראַלטן
ליב זיין מונטערדיק
ווייטער אָנהאַלטן.

קעגן שונאים אַלערליי
— בייזע נידערטרעכטיקע —
זאָלט איר אויפשטעלן אין קאַמף
רייען מעכטיקע.

און מיט פעלקער אַנדערע
ענג־פאַרברידערטע,
אין שלום און גערעכטיקייט
איינגעגלידערטע, —

וועלן מיר דעם טראָט פאָרויס
מיט העלדן־מוט פאַרגיכערן
און אַ וועלט אַ פרייערע
אויף אַלעמאָל פאַרזיכערן.

א ייד א קאַלווירטניק

יהודה פען

ב. י. ביאַלאָסטאָצקי

אַ געשטאַלט

דעם גוטן אָנדענק פון אַ ליבן פריינט

ווער איז ער, ווער, וואָס זוכט און קלייבט,
און וואו אַ בוך — איז דאָרטן איז ער?
דאָס איז דאָך אונדזער גוטער פריינד,
דאָס איז דאָך משה'לע פאַריזער!

ער טראָגט אַ בוך פון האַנט צו האַנט,
אַ בוך פון דאָ, אַ בוך פון דאָרט —
און אומעטום ער זעט טאַלאַנט,
ער זוכט דאָס ליכט פון אונדזער וואָרט.

ער האַלט אַ בוך און רעדט מיט פרייד:
— נעמט קוקט זיך איין, נעמט לייענט דאָ!!
עס שיינט אין אים אַ גרויסע פרייד,
די פרייד פון קמץ־אלף — אָ.

ער רעדט מיט דבקות און מיט פלאַם:
— ס'איז מענדעלע אַ קלאָרער טייך,
און פרץ איז אַ טיפער ים,
צי ווייסט איר, ווי מיר זיינען רייך?

— און נייע, נייע קומען צו,
אַז וואו אַ לאַנד קלינגט אונדזער ליד!
אַזוי האָט ער געלויבט — געגלויבט,
דער ליבער וואונדערבאַרער ייד!

דאָס דיכטערל חיימ'ל

אַ מעשה פאַר קליין און גרויס

פון שלמה דאַווידמאַן

חיימ'ל לויפט ווי אַ פייל אויס בויגן. ער שלאָגט זיך אָן אין אַ סלופּ. דער סלופּ גיט אַ דרינדזשע, לאָזט ארויס אַ הילצערנעם קלאַנג, קוקט אויף חיימ'לען, ווי אויף אַ משוגענעם, נאָר חיימ'ל פילט ניט, אַז ער האָט געקראָגן אַ בייל אויפן שטערן.

ער באַגעגנט אַ פרוי, וואָס טראָגט אַ קויש מיט פּרוכטן, אייער און זעמעלעך. ער צעבוצקעט זיך מיט איר, זיי שטויסן זיך, ווי צוויי אָקסעלעך. דער קויש פאַלט אַראָפּ. די עפּל צעקייקלען זיך איבערן טראָטואַר. די אייער צעווייגען זיך אויף די שטיינער. פּלאַצט די שאָלעכץ און די געלעגלעך צעשמירן זיך, צעשפּרייטן זיך, מיינען די זעמעלעך, אַז מ'גייט עסן, קלעפּן זיי זיך איין אין די אייער, ווי אויף פּוטער.

די פרוי מאַכט אַ גוואַלד. מענטשן לויפן זיך צונויף אויף ביין וואונדער. נאָר חיימ'ל איז שוין העט ווייט אוועק. ער האָט שוין פאַרגעסן, אַז ער האָט אימיצן שאָדן אָנגעטאָן. ער איז פאַרטראָגן, האַלט אין איין יאָגן.

אַזוי ווי ער לויפט, קומט ער אָן אויף אַ מאַרק־גאַס. געשטעלן מיט פּרוכט, אייער, הערינג, געוואַנט, זויערע אוגערקעס און מענערישע זאַכן, זיינען אויסגעליינט אויף קעסטעלעך, ווי אויף אַן אויסשטעלונג. די הענדלער און הענדלערקעס שרייען אויס זייערע סחורות, טומלען, שלעפּן די קונים ביי די אַרבל, זיי זאָלן עפּעס קויפן.

פּלוצים ווערט אַ געשריי, אַ קווימשעריי, מענטשן פאַלן אויף די שטעלן, אויף די קעסטלעך. די סחורות צעלויפן זיך, צעוואַלגערן זיך. דורכגייער טרעטן אויף זיי מיט די פיס. די קרעמער יאָמערן, קלאָגן. זייערע זאַכן ווערן פאַרלוירן, צעטראָטן. וואָס איז געשען? — דאָס איז חיימ'ל געלאָפן איבערן טראָטואַר. נאָר צופיל פרויען און מענער האָבן זיך אָנגעקליבן, האָט מען ניט געקאָנט דורכגיין. מען האָט זיך געדאַרפט שטופן. נאָר חיימ'ל האָט דאָך קיין צייט ניט, ער לויפט דאָך, ווי פייל אויסן בויגן, האָט ער געוואָרפן מיט די הענט רעכטס און לינקס און מענטשן אומגעוואָרפן. איז זיך צונויפגעלאָפן אַ גרויסער עולם און אָנגעהויבן צו ליאַרעמען און גראַגערן, ווי געגרז.

איינער, ווייזט אויס אַ גרויסער חכם, האָט דערהערט אַזאַ געטומל, דערזען אַזאַ געלויף, האָט ער געמיינט, ניט אַנדערש, אַז ס'איז אוודאי אַ פייער, האָט ער ניט לאַנג געטראַכט און אָנגעהויבן שרייען: „עס ברענט, עס ברענט!" זיינען אָנגעפלויגן די פייער־לעשער מיט אייזערנע רויטע וואָגנס און לאַנגע פּאָמפּעס און אָנגעהויבן שיסן מיט וואַסער. פון גרויס דערשרעק איז דער עולם זיך צעלאָפן.

דערזעט מען: ניט קיין פייער, נאָר אַ אינגל וואַלגערט זיך אַ נאַסער, און די קרעמער און די פרויען שרייען פון דערווייטנס: „אָט דאָס איז ער. ער איז געלאָפן!"

דערהערט אַזאַ מעשה איז צוגעלאָפן אַ גרויסער, אַ גראָבער, אַ הויכער פּאָליסמאַן, אָנגענומען דאָס אינגל ביי ביידע אויערן און אים אויפגעשטעלט, ווי איינער, אַ שטייגער, שטעלט אויף אַ לינגדיג זעקל ציבעלעס.

— אַזוי גאָר די געשיכטע — מאַכט דער פּאָליסמאַן, — זאָג נאָר, בחור'ל, ווער ביסטו דאָס?

קוקט אים חיימ'ל אָן פאַרוואונדערט. ער הויבט ניט אָן צו פאַרשטיין:

— איך בין דאָך חיימ'ל, דאָס דיכטערל, האָסט ניט געהערט פון מיר?

— איך האָב טאַקע ניט געהערט, נאָר איצט וועלן מיר דיך שוין קענען, — און דער פּאָליסמאַן פירט אים גלייך אוועק צום ריכטער.

אַזוי ווי מ'עפנט נאָר די טיר פון געריכט, דערזעט ער די אידענע, וואָס ער האָט צעשאָטן איר קויש אינמיטן גאַס, און אַ מאַן פון דער טעלעפאָן־קאָמפּאַני.

מ'האָט חיימ'לען אָוועקגעזעצט אויף דער באַשולדיגונג־באַנק. ער האָט אויסגעהערט אַ צעטל מיט שאָדנס, וואָס ער האָט אָנגעטאָן:

קאַליע געמאַכט אַ סלופּ, מענטשן אין יענער געגנט, וואו דער סלופּ איז געשטאַנען, האָבן אַ גאַנצן טאָג ניט געקאָנט ריידן אויפן טעלעפאָן;

דער פרוי האָט ער צעבראָכן צוועלף אייער, פאַרוואָרפן זיבן עפּל און פאַרשמוצט זיבן זעמעלעך;

אין מאַרק האָט ער געמאַכט אַזוי פיל שאָדן, אַז מ'קאָן מיט קיין הונדערטער ניט באַצאָלן.

דער ריכטער, אַן אַלטער מאַן, אַ פליכעוואַטער, האָט אַ קוק געטאָן איבער זיינע אויגן־גלעזער מיט אַזאַ קוק, אַז מ'האָט זיך געקאָנט דערשרעקן אָדער צעלאַכן.

— קאָנסטו דערקלערן, חיימ'ל, וואָס דו ביסט אַזוי שנעל געלאָפן? — פרעגט דער ריכטער.

— פאַרשטייט איר, ריכטער, — דערציילט חיימ'ל, — מיין לערער האָט געזאָגט, אַז איך בין אַ דיכטערל, בין איך געלאָפן אין רעדאַקציע פון דער קינדער־צייטונג אַריינצוגעבן מיינע לידעלעך. און די מענטשן ווייסן ניט, אַז איך בין אַ פּאָעט, האָבן זיי מיר פאַרשטעלט דעם וועג.

דער גאַנצער עולם און דער ריכטער האָבן זיך זייער צעלאַכט.

— דיין גליק איז, — מאַכט דער ריכטער, — וואָס דו ביסט נאָך אַ קינד. ווען דו ביסט אַ גרויסער מענטש, וואָלטן מיר דיך פאַר'משפּט צו דריי יאָר שיסן און פיר יאָר הענגען. איך לאָז דיך אַרויס פריי. נאָר זאָלסט מער ניט לויפן, פייל אויסן בויגן, אויף טראָטואַרן.

האָט חיימ'ל צוגעזאָגט און איז אַרויס פריי.

מיין לשון

פינטשע בערמאַן

עס איז מיין לשון ניט קיין לשון, נאָר אַ ליד.
עס האָט די לייכטקייט און די שווערקייט פון געמיט.
עס דערמאָנט מיך אין מיין מאַמעס בענטשן ליכט;
עס דערמאָנט מיך אויך מיין טאַטנס בלייך געזיכט.

עס איז מיין לשון ניט קיין לשון, נאָר געבעט.
ניט די ליפּן, נאָר דאָס האַרץ, אין תפילה, רעדט.
פילסט, ווי ווינטן מילדע ווייען, אין געדריי;
פילסט אַ זיסקייט, פילסט אויך ביטער, פילסט אויך וויי.

עס איז מיין לשון ניט קיין לשון, נאָר אַ קלאַנג
פון אַ פאָלק, וואָס היילקט טרויער דורך געזאַנג,
פון אַ פאָלק, וואָס שרייט־אויס טראָציק אין זיין פּיין:
מיר זיינען דאָ! מיר זיינען דאָ! מיר וועלן זיין!

צו אייך פערזענלעך, אייערע פריינט און אָרגאַניזאַציעס

טייערע פריינט!

ליינער, פריינט און קאָלעגן פון פּראָגרעסיוון אידישן שרייבער

שלמה דאַווידמאַן

העלפן אַרויסגעבן:

1. „מיט אידיש קאָן מען אויספאָרן אַ וועלט!..."
(אַ נייער מין אַלף־בית אויף עטלעכע שפּראַכן. פאַר עטלעכע דורות. צו ליינען און לערנען אידיש. אַ געזאַנג צו אידיש.)

2. „איך שריי צו דיר פון דער געטאָ!..."
(געקליבענע נאָוועלן)

צו זיין 75־סטן געבוירנטאָג און 50 יאָר געזעלשאַפטלעכע טעטיקייט.

וואָלט איר, אייערע פריינט, אייערע אָרגאַניזאַציעס זיך וועלן באַטייליגן? —

ביז איצט האָבן צוגעזאָגט זייער באַטייליגונג:

חיים סולעו■ י ט־רעדאַקטאָר פון דער „מאָרגן־פרייהייט"
י. פריד, פאַרוואַלטונגס־רעדאַקטאָר פון דער „מאָרגן־פרייהייט"
א. יודין, לעיבאָר־עדיטאָר פון דער „מאָרגן־פרייהייט"
דייוויד פּלאַט, רעדאַקטאָר פון דער ענגלישער סעקציע פון דער „מאָרגן־פרייהייט" און מיט־רעדאַקטאָר פון „דזשואיש קאָרענטס"
איטשע גאָלדבערג, נאַציאָנאַלער פירער פון די שולן און רעדאַקטאָר פון „אידישער קולטור", איקוף
גדליה סאַנדלער, פירער פון די קלובן און סאָסייעטיס
בער גרין, דיכטער, קריטיקער, רעדאַקטאָר פון „זאַמלונגען"
ש. אַלמאַזאָוו, וועטעראַן, טוער ,זשורנאַליסט, מיטאַרבעטער „מ.־פ."
ס. ד. לעווין, " " " "
א. לעכאָוויצקי, נאַציאָנאַלער פאַרוואַלטער פון דער „מאָרגן־פרייהייט"
א. דזשעניאַווסקי, נאַציאָנאַלער סעקרעטאַר פון איקוף
סעם ליפּצין, פאָלקס־הומאָריסט, מיטאַרבעטער פון דער „מ. פ."
דוד סעלצער, דיכטער, זשורנאַליסט, „יד חנה"־קאָמיטעט
סיימאָן פעדערמאַן, פעדעראַציע פון די פוילישע אידן, מיטאַרבעטער פון „מאָרגן־פרייהייט"
לעאָן פענקין, אָפיס־אַרבעטער „מ. פ."
לאה שייפער־פענקין, מוזיק־פאַרבאַנד
מאַקס קופער, שאַפ־אַרבעטער, אַרבקאָר „מ. פ."
סעם לעווין, טוער פון בראַיטאָן־ביטש
אַלעקס זאַרעוו, בוך־דעפּאַרטמענט און אַלזייטיקער טוער פון דער „מאָרגן־פרייהייט"
זעליג זוראָוו, איבערזעצער, אָפיס־אַרבעטער אין דער „מ. פ."
לואי ווינער, „מ. פ."־אָפיס, סעק. בריסקער־טשענסטאָכאָווער סאָסייעטי
אַהרן קאָלטער, ביזנעס־מענעדזשער „מ. פ.", מיטלשול־טוער

געזאמלט פון מארטין דוכאן אין מיאמי - ביטש:
גוסטאוו סטראוס. מעי דזשייקאבס.
סעסיליע וו.שאפירא.מארטין דוכאן.
ה.טענענבאום. ט.וואלדמאן.
מעקס ל.עדעלמאן.ב.א.גראדסקי.
מר.און מרס. בראדי.
מר .און מרס. הערי קאקינס.
מר .און מרס. מייקעלסאן.
מר.און מרס. אשער.
מר;און מרס .סיגאל.מר.און מרס.מאקס.
דר.און מרס.אירווינג בלאך.
אדאלף און מאריא רעם.
פאולין פארמאן .מילדרעד פערלמאן.

אַלע קומענדיקע נעמען וועלן אַריין אין בריוו און ביכער. מיר לאַדן אייך איין זיך צו באַטייליגן:

ספּאָנסאָר פון 10 דאָלער און העכער • סובסקרייבער — פון 5 דאָלער און העכער

באַגריסער — פון 1 דאָלער און העכער.

באַר באַגריסער קרעמען

פיאמר טולעסין

דער הארציקער ייִדיש פון פוילן

װען איך האָב אין מינסק זיך געפרייט, —
באם ליטוואק הייסט „פרייען זיך“ וווינען,
ווײַל „וווינען“ בא אים אין די רייד
ארויסגעבראכט ווערט מיט א ציירע —
באקומט זיך ניט „וווינען“, נאָר „ווײינען“,
דאָס וואָרט זאָל ניט האָבן צוויי מיינען,
דעם אינהאלט מע זאָל ניט פארדרייען, —
איז זאָגט ער דעריבער „זיך פרייען“.

אָ, מעכטיקער ציירע! כ׳בין גרייט
א הימן דיר זינגען, מײַן ציירע.
פארקנאָטן דו ביסט אינעם „ברייט“,
פארוועבט אין דער „טיירע“, אין „סכיירע“.

פון דיר בין איך פּאָשעט אנציקט,
דו ביסט ניט קיין ליימענער גוילעם,
דו האָסט, ווי א שלאכטמאן, באזיגט
דײַן אייביקן סוינע — דעם כוילעם.

איך ווייס ניט, ווי וועמען, נאָר מיר
געפעלט דאָס ליטוואקישע ריידן, —
עס האָט יעדעס וואָרט זײַן קאָליר,
זײַן טאם, זײַנע ליידן און פריידן.

וואָס עמעס איז עמעס — גאנץ אָפט
בא אונדז אינעם שין איז א מאנגל,
דער „אייבערסטער“ האָט אונדז „געסטראָפט“,
ווײַזט אויס, פאר די צינגער די לאנגע...

איז אָט: ווען איך האָב זיך געפרייט
אין מינסק, דאָרט ניט ווײַט פון נעמיגע,
מײַן טיר טוט א סקריפּ שטילערהייט, —
ארײַן איז א מענטש א ניט היגער.

ארײַן און די טיר צוגעמאכט
מיט קארגע באוועגונגען שטילע,
און אויסגעזען האָט ער פארטראכט,
אזוי ווי א ייִנגל אן אילוי.

א בלייכער, א שמאָלער אין ביין,
די ווינקלען די הויכע פון שטערן
געשטעמפּלט מיט כאָכמע און כיין,
וואָס קומען פון שטענדיקן קלערן.

און דין איז געוועזן זײַן האנט,
די אויגן — פארנעפּלטע קארשן.
— עך זענט מיט מיר נישט באקאנט,
יאך בין א שראבער פון ווארשע. —

מיר האלטן פארפּלאָכטן די הענט
און דריקן און טרייסלען זיי פלײַסיק...

...דער הימל אף מײַרעוו־זײַט ברענט,
ס׳איז נײַנצן נײַן און דרײַסיק.

און טאקע אָט דעמלט — דורך פײַן,
דורך אויסערגעוויינלעכע גרוילן
צו מיר אין מײַן שטוב איז ארײַן
דער הארציקער ייִדיש פון פוילן.

ארײַן, ווי א ליכטיקע טרער,
אין אָפענעם הארצן אין מײַנעם.
דו טוסט זיך אזוי א פארקלער —
און זי איז שוין גרייט זיך צעשײַנען...

כ׳בין מוידע ייך, — ווען כ׳פלעג אמאָל
דערהערן די „עצן“ און „יאכן“,
איז אײַנהאלטן פלעג איך דאָס קאָל,
אז איך זאָל זיך הויך ניט צעלאכן.

נאָר איצטער — כ׳האָב ווידער, באנײַס
באנומען די קראפט פונעם לאָשן —
פון פערעצעס רולאָזן גײַסט,
פון ווײַסנבערגן, אָפּאטאָשו.

די גאנצענע צײַט נאָך ביז הײַנט
איך טרינק פון דעם קוואל פון דעם ריינעם.
וואָס מאכסטו, מײַן ווארשעווער פרײַנט?
מיר זײַנען דאָך נאָענטע שכיינים.

מיר זײַנען דערווײַל נאָך צעשיידט,
נאָר כ׳גלייב, אז מיר וועלן זיך טרעפן.
ערשט נעכטן, מיר דוכט, שטילערהייט
די טיר מײַנע האָסטו געעפנט.

ר ע ט ע נ י ש

וואו גען שטעלט מיך, שטיי איך.
וואס מען ווײַזט מיר, זע איך.
אמאָל הענג איך אויף דער וואנט.
איך בין יעדן באקאנט.
מען קוקט אין מיר ארײַן.
וואו איך זאָל ניט זײַן.
איך גלאנץ און בין גלאט
און מאך נאָך יעדן אקוראט.
....

1918 א מאהילעווער גרופע

ש. דאווידמאן, א. אלטמאן, מ. פריימאן און א. סטאליאר

שלמה דאַווידמאַן

דער פאָלקס־לערער

דער אידישער לערער מאָרדכע איז שוין אַן אַלטער לערער. דער גאַנצער קאָפּ האָר זיינער איז שוין קימאַט אינגאַנצן גרוי, נאָר וואו־ניט־וואו זיצן נאָך איינגעניסטלט שוואַרצע גרופּקעס האָר, וואָס דערציילן, אַז ער איז געווען אַמאָל אַ ברונעט.

יונג האָט ער אָנגעהויבן זיין לערער־קאַריערע. נאָך אין דער אַלטער היים, אַף יענער זייט יאַם, איז ער געפאָרן אַף „קאָנדיציעס" אין דערפער און שטעטלעך. געגעבן פּריוואַטע לעקציעס אַף אידיש, העברייאיש און רוסיש.

ווען ער וואָלט געוואָלט, וואָלט ער געקענט ווערן אַ ראָוו; ווען ער וואָלט געוואָלט, וואָלט ער געקענט ווערן אַ דאָקטאָר, האָט ער ניט געוואָלט. ער האָט ליב געהאַט צו זיין אַ לערער, איז ער געוואָרן אַ לערער.

אַ הויכער איז ער, מאָרדכע דער אידישער לערער, אַ ברייט־פּלייציקער, אַ צעוואַקסענער מיט אַ טאַמעוואַטן אויסזען, און מיט אַ צעלעפּעטער־נאָז אין מיטן דעם ברייטן פּאָנים.

אָבער אַזוי איז ער אַ גאַנץ צופרידענער מיט זיין לעבן. כאָטש דער קאָלנער מיטן שניפּס ליגן באַ אים עפּעס ניט אין אָרדענונג. זייער אָפּט, פּאָרן זיך ניט. ער בייט ניט זייער פּינקטלעך זיין אויבער־העמד. זיין באָרד איז ניט קיין געשאָבטע גאַנץ אָפּט.

זיין גאַרניטור, זיין אויבערמאַנטל און זיינע שיך קוקן אויס קימאַט שטענדיק ניט־ניי. אַביסל איז עס דערפאַר, וואָס ער גיט ניט קיין צופיל אַכטונג אַף קליידונג, און אביסל איז עס דערפאַר, וואָס אַף אַ נייעם מאַלבעש איז אים שווער אָנצוזאַמלען גענוג קאַפּיטאַל. אַ קאַ־פּעליוש טראָגט ער בלויז אַ כוידעש, צוויי, דורכן יאָר, טראָגט ער אים שוין אַ שאָק מיט יאָרן.

אָבער אַזוי איז ער אַ גאַנץ צופרידענער מיט זיין לעבן. אין זיינע קלוגע דורכדרינגלעכע בליקן דערקענט מען, אַז ער זעט גאָר אַן אַנדער וועלט, אַ שיינע גרויסע פרייע וועלט. אין זיין שמייכל, זיין פילאָזאָפישן שמייכל זעט מען, אַז מאָרדכע, דער אידישער לערער, פאַרמאָגט גרויסע רייכטימער, וואָס פאַרגיטיקן זיין אויסערלעכן אויסזען. ער לייענט און לערנט אַ גאַנץ לעבן.

און אַז ער לייענט און לערנט אַ גאַנץ לעבן, קען ער אַ סאַך און ווייסט אַ סאַך. ער איז באַקאַנט מיטן טאַלמוד. ער איז זייער היימיש מיט דער אידישער געשיכטע. ער לייענט עטלעכע שפּראַכן. ער איז באַקאַנט מיט עטלעכע ליטעראַטורן. ער איז אויסגעכקירעט אין מאַרקסיזם. ער איז אָנגעשטאָפּט מיט פאָלקלאָר. ער איז אַ גייענדיקער ווערטער־בוך, אַ פאָלקס־לערער . . .

⁂

איז אויך היינט אינדערפרי מאָרדכע אויפגעשטאַנען פרי. ער שטייט שטענדיק אויף פרי. ער איז אַרויס אין גאַס און איינגעקויפט צייטונגען. ער קען ניט עסן קיין פרישטיק אָן קיין צייטונגען. אַזוי ווי ער קריגט זיי פון צייטונג־פאַרקויפער, הייבט ער זיי גלייך אָן איבער־קוקן. ער וואַרפט מיט זיינע בליקן איבער די קעפּלעך נייעסן. מילכאָ־מע־נייעסן, אידישע נייעסן. ער כאַפּט אַ קוק אין די אינעווייניקסטע בויגנס. דאָס גרייט ער זיך צו צום לייענען. ניט אַלעס האָט ער צייט צו לייענען און ניט אַלעס לוינט זיך צו לייענען.

נאָר אַזוי ווי ער האָט געגעבן אַ צעעפן די אידישע צייטונג, האָט אַ קוק געטאָן אַף אים אַ בילד פון אַ באַקאַנט פּאָנים. דאָס איז געווען אַ בילד פון אַ יונגן אַמעריקאַנעם סאָלדאַט. נאָך איידער ער האָט איי־בערגעלייענט די אונטערשריפט, האָט ער דערקענט זיין טאַלמיד, זיין אַמאָליקן שילער שמועל פון פילאַדעלפיע, דעם פאַרכאָלעמטן שמועל.

ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אינמיטן גאַס, געקוקט אָפן בילד און געשמייכלט צו זיך אַליין. ער האָט זיך זייער דערפרייט. דערנאָך האָט ער די צייטונגען צענויפגעלייגט און זיך געלאָזט אַרויף, אין זיין הויז אַריין. ער וועט זיך אַוועקזעצן באַם טיש און לייענען, גוט, גוט לייענען פון זיין שילער שמועל, וואָס איז שוין אַ סאָלדאַט.

ער איז אַריין אין הויז און אַף גיך אַוועקגעוואָרפן זיין מאַנטל אָפן בעט. ער איז אַריין אין זיין קליינער קיך, אַ קיכעלע טאַקע, און־טערגעצונדן דאָס פייערל אונטער דעם קאַוועניק.

ער שפּרייט אויס די צייטונג איבערן טיש און שטייט לעבן טיש, האַלט צו די ערשטע זייט פון דער צייטונג מיט דער רעכטער האַנט, ווי אַ גרויסן בוך, און קוקט און קוקט אַף זיין שילער שמועל און שמייכלט צו אים, רעדט צו אים.

ס'איז קיינער ניטאָ איצט אין הויז, אין די פּאָר צימערלעך, אין דער דירע פון מאָרדכע, דעם אידישן לערער. זיין פרוי איז באַ דער אַרבעט. זיין פרוי מוז גיין צו דער אַרבעט. אַ פרוי פון אַ אידישן לערער מוז גיין צו דער אַרבעט. איז קיינער איצט ניטאָ אין הויז, רעדט ער צו זיך, צו שמועלן, זיין שילער.

ער גיסט זיך אָן דאָס ערשטע טעפּל קאַווע. הייסע קאַווע האָט מאָרדכע ליב. און ווען די פּאַרע פון דער הייסער קאַווע רויכערט זיך אַרויף, קוקט ער אַף דער אַרויפגייענדיקער פּאַרע און דערמאָנט זיך אָן זיין שילער שמועל:

שוין אַ גאַנצער צענדליק יאָר דורכגעגאַנגען. אין 1932־1933 איז דאָס געווען. אַ שטורעמדיקע צייט געווען אין לאַנד. הונגער און אַרבעטלאָזיקייט האָט זיך ברייט צעשפּרייט איבערן לאַנד. און אויך אין די היימען פון די אידישע עלטערן, וואָס האָבן געשיקט זייערע קינדער אין די אידישע שולן, אין דער שול, וואו מאָרדכע האָט גע־לערנט, האָט זיך אַריינגעכאַפּט די אַרבעטלאָזיקייט און דער הונגער.

מאָרדכע האָט געהאָלפן פיל עלטערן קריגן רעליף, שטאָטישע הילף. אַ סאַך קינדער האָבן זיך געלערנט אין שול אָן סכאַר־לימעד. און מאָרדכע האָט באַקומען זייער ווייניק סכירעס דעמאָלט, זייער ווייניק. נאָר וואָס־זשע האָט ער געקענט טאָן, אַז אַזוי פיל עלטערן זיינען אַרומגעגאַנגען אָן אַרבעט, הונגער האָט זיך באַזעצט אין די היימען?

און מאָרדכע האָט דערציילט די קינדער און דערקלערט פאַר־וואָס זייערע עלטערן האָבן ניט קיין אַרבעט און פאַרוואָס אַ סאַך מענטשן הונגערן.

און קינדער האָבן געשטעלט זייער פיל פראַגן. און מער פון אַלע האָט געפרעגט שמועל.

שמועל איז אַ הויך דאַר אינגל, אַ בלאַס באָכערל מיט פאַרכאָ־לעמטע אויגן. שמועל הערט זיך צו, וואָס זיין לערער מאָרדכע דער־ציילט. ער זשמורעט מיט די אויגן, עפנט זיי ברייטער און ברייטער. ער וויל הערן מער און מער פון דעם לערערס מייסעס.

און נאָכן לערנען בלייבט שמועל אָפּט איבער מיטן לערער איז שול. עפּשער קען ער עפּעס העלפן דעם לערער. עפּשער קען ער עפּעס טאָן פאַרן לערער. עפּשער קען אים דער לערער דערציילן נאָך אַ מייסע.

שמועל האָט שטענדיק צייט אין שול, ווייל ער דאַרף לאַנג ניט גיין פון און צו דער שול. ער וואוינט טאַקע אין דער זעלבער גע־ביידע. די גרויסע דריי־שטאָקיקע הויז האָט אַ סאַך צימערן, נאָר קיי־נער וואוינט ניט אין זיי, בלויז שמועל און זיין ברודערל, זיין שוועס־טערל און זיין טאַטע־מאַמע.

דאָס איז אַ הויז פאַר מיטינגען פון אַלערליי אָרגאַניזאַציעס פון עלטערן. יעדע אָרגאַניזאַציע צאָלט אַביסל געלט און מיט די ביס־לעך געלט האַלט מען אויס די הויז.

און שמועלס טאַטע־מאַמע גיבן אַכטונג אַף דער הויז. זיי האַלטן ריין די צימערן, אַז מע זאָל קענען דאָ אָפּהאַלטן מיטינגען, אַז מע זאָל קענען דורכפירן פאַרשידענע לעקציעס און אונטערנעמונגען, אַז

מאַרדכע זאָל קענען לערנען מיט אידישע קינדער.

שמועל איז דער בעסטער פריינט פון לערער. וואָס דער לערער הייסט שרייבן, שרייבט ער. וואָס דער לערער פאַרגיט אין לייענען, לייענט ער.

די מערסטע קינדער פון שול, וואָס האָבן ניט קיין גרויסן כיישעק צו די שול־לימודים, האַלטן ניט שטאַרק פון שמועלן. זיי רופן אים „דער פאַרכאַלעמטער שמועל". אָבער שמועלן אַרט עס ניט. ער קען טאַקע שרייבן, לייענען און רעדן אידיש בעסער פון אַלע. און אַז ס'קומט טאַקע צו אַ שווער אידיש וואָרט, ווייסט שוין דער קלאַס, אַז שמועל וועט זיין דער איינציקער, וואָס וועט וויסן.

און שמועלס טאַטע, וואָס איז אויך אַ בלאַסער, אַ בלייכער, איז זייער צופרידן ווי אַזוי זיין זון לערנט זיך גוט אין שול. שמועלס טאַטע איז אַ בלאַסער און אַ בלייכער דערפאַר, וואָס שוין יאָרן און יאָרן, אַז ער איז אַ פאַרבער. ער פאַרבט הייזער. שוין זייער אַ סאַך הייזער האָט ער אין פילאַדעלפיע אויסגעפאַרבט. נאָר איצט איז ניטאָ וואָס צו פאַרבן, פאַרדינט ער ניט, קוקט ער נאָך אויס בלאַסער און בלייכער, ווי שטענדיק.

און שמועלס מאַמע איז צופרידן ווי אַזוי איר זונדעלע לערנט זיך. זיין מאַמע איז גאָר אַ קליין־וואוקסיקע און זי האָט גאָר פון זיך אַרויסגעגעבן אַזאַ גרויסן, געראָטענעם זון.

און ווען מאַרדכע דער לערער טוט זיך שוין אָן זיינע קליידער, ער האָט שוין פאַרענדיקט לערנען מיט אַלע קלאַסן, באַגלייט אים שמועל אַראָפּ אַלע טרעפּ, ביז צו דער לעצטער טיר אַרויס.

און איינמאָל, ווען דער פרילינג האָט זיך באַוויזן אין פילאַדעלפיע, האָט שמועל באַגלייט זיין לערער אַזש ביז צו דעם טראַמוויי. און דער לערער מאַרדכע האָט אים געפרעגט: „שמועל, זאָג מיר נאָר, וואָס וואָלסטו געוואָלט ווערן, ווען דו וועסט אויסוואַקסן, ווען דו וועסט ווערן אַ גרויסער מענטש?"

„איך וועל זיין אַ לערער, ווי איר, לערער מאַרדכע!" — האָט שמועל געענטפערט.

„אַ לערער גאָר? — האָט זיך דער לערער געוואונדערט — אַ לערער איז ניט אַזוי גוט צו זיין, ער דאַרף זיך אויסעסן דאָס האַרץ מיט שלעכטע קינדער, מיט טעמפּע קינדער. אַ לערער קריגט ניט אַזוי גוט באַצאָלט פאַר זיין ארבעט. און דו ווילסט גאָר זיין אַ לערער?"

שמייכלט דער פאַרכאַלעמטער שמועל און רופט זיך אָן: „אָבער אַ לערער איז דאָך אַ גרויסער קענער, אַלצדינג ווייסט אַ לערער. אַ לערער קען דערציילן זייער אַ סאַך מייסעס, אַ לערער קען די גאַנצע געשיכטע און האָט געלייענט אַ סאַך ביכער פון אַ סאַך שרייבער".

און שמועל דערציילט איבער די מייסע, וואָס דער לערער האָט אים דערציילט, ער געדענקט וואָרט אין וואָרט:

אַמאָל, אַמאָל, איז געפאָרן אַ גרויסע שיף אין מיטן גרויסן יאַם. אַף דער שיף זיינען געפאָרן אַ סאַך, אַ סאַך מענטשן. צווישן די פּאַסאַזשירן זיינען געווען זייער פיל, זייער פיל רייכע סאָכרים, הענדלער. זיי האָבן געפירט מיט זיך זייער אַ סאַך, זייער א סאך פאַרשידענע סכוירעס. זיי האָבן געפירט גאָלד, זילבער, בריליאַנטן, דימענטן, פאַרשידענע צירונגען. און פאַרשיידענע אויסגענייטע שאַלן, שאַלעכן און שאַלעכלעך. אויסגעוועבטע און אויסגעשטריקטע טעפּיכער. פיין־גענייטע קליידער. אויסגעפּוצטע נייע גלאַנציקע שיך, שיכלעך און שיכעלעך און שטיוול. און מע האָט געפירט היטלען, היטעלעך, הוטן און קאַפּעליושן. און מע האָט געפירט זייער טייערע פּרוכטן, מאַראַנצן, לימענעס, מילגרוימען און עסרויגים און לילואווים. און נעגעלעך, שמעקנדיקע בלעטער, לאָרבער־קרענץ און רעפואס, טרופּעס און פּאַרפיומען און פיינעם בוימאייל. און אַלערליי פאַרשידענע קאָלירטע וואַרעס און לעדער און געפאַרבטע שטרויען. און פאַרשידענע וויינען האָט מען געפירט, ווייסע און רויטע וויינען, שטאַרקע און שוואַכע און זיסע וויינען. האַקלאַל, ס'איז געווען אַף דער שיף אַלע גוטסן און אַלע רייכקייטן פון דער גאַנצער וועלט.

און די סאָכרים זיינען אַרומגעגאַנגען פריילעכע איבער דער שיף. און זיי האָבן געלויבט און גערימט זייערע סכוירעס. און זיי האָבן טאַקע צווישן זיך אויך געמאַכט מיסכער. און זיי האָבן זיך פאַרגעשטעלט, אַז אַזוי ווי זייער שיף וועט נאָר אָנקומען צום ברעג, וועט מען זיי באַפאַלן פון אַלע זייטן און מע וועט צעכאַפּן זייערע סכוירעס. מע וועט זיי צאָלן אין טאָג אַריין, מע וועט זיי אָפּגילטן און זיי וועלן ווערן זייער און זייער רייך.

און אַף דער שיף, צווישן די אַלע סאָכרים, איז בלויז געווען איין סויכער, וואָס איז זיך אַרומגעגאַנגען אַ רואיקער, אַ שמייכלענדיקער, ער האָט זיך ניט געטומלט, ער איז זיך גאָר אַרומגעגאַנגען מיט אַ בוך אין דער האַנט און אַלעמאָל אַביסל געלייענט.

און אַז די סאָכרים האָבן אים געפרעגט, וואָס פאַר אַ סכוירע ער פירט, וואָס פאַרקויפט ער און וואָס קויפט ער; עפשער קען ער זיך בייטן מיט זיי מיט אַן אַנדער סכוירע? —

האָט ער זיי געענטפערט מיט אַ שמייכעלע: „מיין סכוירע קענט איר ניט קויפן און ניט פאַרקויפן, איר קענט זי ניט פאַרבייטן, מע קען זי ניט עסן און ניט טרינקען, מע קען זיך מיט איר ניט קליידן און ניט שיכן, — מיין סכוירע ליגט אין קאָפּ, אָט־אָ־דאָ־אָ!" — און דערביי וויזט ער אָן אַף זיין קאָפּ און אַפן בוך, וואָס ער האַלט אין דער האַנט, און ער שמייכלט צו זיי מיט אַזעלכע קלוגע אויגן.

קוועטשן זיי מיט די פּלייצעס, די סאָכרים. זיי וואונדערן זיך: „וואָס פאַר אַ מין סכוירע קען דאָס זיין? — עפשער איז ער אַ קישעף־מאַכער?" און אייניקע סאָכרים וויצלען זיך און לאַכן: „אָדער ער איז פאַררִיקט, אָדער ער איז אַראָפּ פון זינען, אָדער ער איז גלאַט מעשוגע, — אַ סכוירע וואָס ליגט אין קאָפּ! איר האָט שוין געהערט פון אַזאַ סכוירע, וואָס מע קען ניט עסן און מע קען ניט טרינקען, וואָס קען ניט קליידן און קען ניט שיכן?" —

און אַזוי ווי זיי לאַכן און וויצלען זיך, ווערט אַ גרויסער ווינט, אַ שרעקלעכער שטורעם, עס הייבט אָן וואַרפן מיט דער שיף. די שיף וויגט זיך אַרויף און אַראָפּ. די ברויזנדיקע כוואַליעס עפענען גרויסע מיילער, הויבן אויף גרויסע וואַסער־בערג און מאַכן גרויסע טאָלן.

די שיף איז געוואָרן אַ הוידלקע־שפּילעכל פאַרן יאַם, פונקט ווי אַ קינד הוידלט זיך אויף אַ הוידלקע, אָט שלינגט דער ברויזנדיקער יאַם איין די שיף און אָט שפּייט ער זי אויס.

עס האָט אָנגעהויבן וואַרפן מיט די מענטשן, ווי אין א קאַדאָכעס. עס איז אָנגעפאַלן אַף יעדן אַ גרויסע שרעק. יעדער איינער האָט אָנגעהויבן צו בעטן צו זיין גאָט, אַז ער זאָל איינשטילן דעם יאַם. נאָר דער יאַם האָט זיך נאָך מער צעבושעוועט.

און אַז דער יאַם האָט ניט געוואָלט ווערן שטילער, האָט דער קאַפּיטאַן פון דער שיף געהייסן אַרויסוואַרפן אַלע סכוירעס אין יאַם אַריין. און די סאָכרים זיינען געשטאַנען פאַרוויינטע און פאַרקלאָגטע און דערשראָקענע און געזען ווי פּאַק נאָך פּאַק, און זאַק נאָך זאַק מיט די טייערסטע סכוירעס ווערן געוואָרפן אין יאַם אַריין. און די שיף האָט זיך געטראָגן שנעלער. און דער יאַם האָט געבושעוועט. און מע האָט געוואָרפן די סכוירעס פאַר די פיש. און די סאָכרים האָבן געוויינט און זיך געשראָקן פאַרן טויט.

נאָר דער סויכער, וואָס האָט געהאַט זיין סכוירע אין קאָפּ, האָט זיך ארומגעדרייט רואיקער פון אַלע. ער האָט זיי געזאָגט, אַז פון דעם, וואָס זיי וועלן זיין אויפגערעגט, וועט דער יאַם ניט ווערן שטילער. מע דאַרף נאָר האָפן, אַז מע זאָל בעשאָלעם קומען געזונט צום ברעג. און אַז מע וועט קומען געזונט צום ברעג, און מע וועט בלייבן לעבן, וועט מען שוין קריגן די אלע סכוירעס.

און ענדלעך האָט מען דערזען ערד. מע האָט זיך אָנגעהויבן דערנענטערן צו אַ שטאָט. מע האָט זיך געפרייט. נאָר די פרייד פון די רייכע סאָכרים איז צעשטערט געוואָרן, ווען זיי האָבן זיך דערמאָנט, אַז אלע זייערע סכוירעס ליגן אַפן גרונט פונעם יאַם. די פיש עסן זיי. נאָר מער פון אלע האָט זיך געפרייט דער מאַן, וואָס האָט געהאַט זיין סכוירע אין קאָפּ.

און ווען מען האָט אָנגעהויבן פאַראַנקערן די שיף, מע האָט אָנגעהויבן אַריבערוואַרפן ברעטער־לייטערס צום ברעג, האָט מען דערזען אַ גרויסן אוילעם פאַרזאַמלט באַם ברעג, אַן אוילעם פון יונגע מענטשן. און די יונגע מענטשן פאָכען מיט זייערע טיכלעך און מיט זייערע הענט צו דעם סויכער, וואָס האָט זיין סכוירע אין קאָפּ. און דער שמייכלענדיקער מאַן פאָכעט צו זיי, שמייכלט און פרייט זיך און ער זאָגט צו אלע געוועזענע רייכע סאָכרים פון דער שיף:

„איר זעט, מיינע פריינט, אָט־די יונגע מענטשן זיינען געקומען קויפן באַ מיר מיין סכוירע, וואָס איך האָב אין קאָפּ. איך בין אַ לערער און זיי זיינען מיינע טאַלמידים. זיי האָבן זיך ליב צו לערנען. און איך האָב ליב צו לערנען מיט זיי. זיי האָבן ליב די סכוירע, וואָס מע קען ניט עסן און מע קען ניט טרינקען; זיי האָבן ליב די

סכוירע, וואָס באַקליידט ניט און באַשיכט ניט; די סכוירע, וואָס איז ניט שווער אַף אַ שיף אין אַ גרויסן שטורעם און מע דאַרף זי ניט וואַרפן אין וואַסער אַריין!" . . .

— איז דערפאַר — זאָגט דער פּאַרכאַלעמטער שמועל — וויל איך אויך זיין א לערער, ווי איר, לערער מאָרדכע.

דעמאָלט האָט שוין דער לערער מאָרדכע ניט געוואָלט אַרויפגיין אַף דעם טראַמוויי, וואָס איז אָנגעקומען. ער איז געגאַנגען מיט שמועלן אַף אַ שפּאַציר. ער האָט מיט שמועלן גערעדט, געשמועסט. ער האָט אים געזאָגט, אַז ער וועט אויסוואַקסן, שמועל, און אַז ער וועט זיין אַ לערער, וועט ער שוין זיין גאָר אַ גוטער לערער. און ער האָט אים דערציילט די מייסע פון אַקיווע דעם פּאַסטוך. אַ פּאַשעטער פּאַסטוך געווען, ער האָט אפילע דעם אַלעף־בייס ניט געקענט. און אַז ער האָט זיך אַריינגענומען אין קאָפּ אַריין, אַז ער וויל זיך לערנען, האָט ער אַזוי פיל געלערנט, האָט ער זיך אַזוי לאַנג געלערנט, ביז ער איז געוואָרן אַ לערער פון 24 טויזנט שילער. יאָ, יאָ, פיר און צוואַנציק טויזנט טאַלמידים. און אויב ער, שמועל, האָט זיך אַריינגענומען אין קאָפּ אַריין, אַז ער וויל ווערן אַ לערער, וועט ער שוין זיין אַ לערער, אַ גוטער לערער, שוין איינמאָל אַ לערער! . . .

און איצטאָ, ווען מאָרדכע זיצט אין קיך און גרייט זיך טרינקען קאַווע, האָלט צעשפּרייט די ציטונג אַן אָפּענע, קוקט אַף אים זיין שילער, דער פּאַרכאַלעמטער שמועל. ער שטייט אָפּן בילד אַן ערנסטער, אַ דיסציפּלינירטער. נאָר מאָרדכע קוקט גוט אַריין אין זיינע אויגן, קוקט גוט אַף זיינע ליפּן, דערזעט ער, ווי עס שיינט אַרויס אַ פּייערל פון זיינע אויגן, ווי עס שפּראָצט אַרויס אַ שמייכעלע פון זיינע ליפּן, אַ ליב שמייכעלע פון אַ ליבן באָכער . . .

מאָרדכע כאַפּט ביסנס אין מויל אַריין, זופּט צו ביסלעך פון דער הייסער קאַווע און לייענט דעם שיינעם בריוו, וואָס איז געדרוקט אין דער ציטונג. אזא קלוגן בריוו האָט ער געשיקט זיינע עלטערן, אַז די ציטונג האָט געפונען פאַר נויטיק אים אָפּצודרוקן. ווייל דאָס איז ניט בלויז אַ בריוו צו שמועלס עלטערן, נאָר צו אַלע אידישע עלטערן, וואָס האָבן זין אין דער אמעריקאַנער ארמיי: דאָס איז א בריוו צו אַלע שילער, עלטערן, טוער און לערער פון די אידישע קינדער־שולן; ס'איז אַזאַ קלוגער בריוו, אַז אַלע אידן מעגן אים לייענען.

און מאָרדכע, דער אידישער לערער, איז זייער פריילעך. ער פּאַרציט פאַר זיך אַליין אַ ניגנדל. ער וועט שוין היינט דערציילן אלע זיינע שילער און עלטערן און פריינט וועגן זיין טאַלמיד שמועל, דער פּאַרכאַלעמטער שמועל, וואָס איז איצט א סאַלדאַט.

***

איז היינט מאָרדכע געקומען פרי אין שול אַריין. כאַטש היינט ברענט אַ גרויסער פראָסט אין דרויסן. און אַז אין דרויסן איז זייער שטאַרק קאַלט, איז אין שול אויך אַ פּיין ביסל קאַלט. די קעלט רוקט זיך אַריין דורך דער טיר, וואָס האָט שפּאַרונעס פון אויבן, אין אייך זייט און גאָר באַ דער שוועל. די קעלט שטופּט זיך דורך די פענצטער, וואָס זיינען ניט שטאַרק פּאַרפּעסטיקט. און דער „סטים", וואָס קומט אַריין אין דעם „רעדיאַייטער", איז עפּעס ניט קיין הייסער „סטים", עס איז עפּעס א מין וואַרעמלעכער „דאַמפּ", — אַזוי אַז אין שול איז אין אַזאַ טאָג אַ מין פּאַרעווודיקע טעמפּעראַטור: ס'איז ניט צו קאַלט און אויך ניט צו הייס.

אין אַזאַ פראָסטיקן טאָג טראָגן די קינדער די מאַנטלען, די סוועדערס, לייבלעך, אַף זיך. און אַמאָל, ווען דער לערער מאָרדכע קען זיך שוין מער ניט איינהאַלטן, עס העלפט שוין ניט קיין שעמען זיך, כאַפּט ער טאַקע אַרויף דעם מאַנטל אַף זיך. ער טוט אים ניט אָן אינגאַנצן, ווי מע טראָגט אַ מאַנטל אין גאַס, נאָר ער הענגט אים אויף אַף די פּלייצעס, גלאַט אַזוי, מייסע ספּאַרט, און דערוויייל טאַקע וואַרעמט עס אַביסל אַ פּלייצע.

נאָר מיט די פיס האָט מאָרדכע זייער גרויסע צאַרעס. פון דיל, וואָס איז שוין אַן אויסגעריבענער, אַ צעשפּאַלטענער, האָט עטלעכע לעכעלעך, שיסט אַרויף אַזאַ קעלט און פאַרקילט זיינע פיס. דעמאָלט מוז ער שוין אַרומשפּאַצירן אין קלאַס.

נאָר היינט, כאַטש עס ברענט אַזאַ פראָסט אין דרויסן, איז ער געקומען פרי אין שול אַריין. ערשטנס, האָט ער ניט געקענט קומען ניט־פרי, ווייל ער האָלט מיט זיך די ציטונג מיט שמועלס בריוו און בילד. און צווייטנס, וועט ער זיך אַן עצה געבן. ער וועט אָנציגדן די פּייערלעך פון גאַז־אויוון. נו, וועט עס קאָסטן אַ פּאָר סענט דער שול. מע בלייבט אים שולדיק נאָכן סעזאָן אַזוי פיל און אַזוי פיל דאָלאַרן, וועט מען אים בלייבן שולדיק נאָך אַ פּאָר סענט.

און אָט קומען שוין די קינדערלעך מיט זייערע געלעכטערלעך. די קליינע וועוורקעס פון ערשטן קלאַס. זיי באַגריסן זיך מיטן לערער. זייער לערער שמייכלט שטענדיק. נאָר היינט שמייכלט ער נאָך מער, עפּעס קוקט ער אויס זייער אַ צופרידענער, מער צופרידן, ווי טאָמיד.

מע שרייבט היינט מילכאָמע־זאַצן:
„מיין גרויסער ברודער איז אַ סאַלדאַט.
מיין אָנקל איז אַ מאַטראָס אין פלאָט.
פון יענער זייט יאַם איז געקומען אַ בריוו,
פון אַ פליער אַף אַן עראָפּלאַן־שיף!"

באַ דעם לערער מאָרדכע קומען אָפּט אַרויס די זאַצן מיט אַ גראַם, ווי אַ לידל. און די קינדער האָבן דאָס טאַקע ליב און שרייבן און לייענען מיט חשק.

און אַז די קינדער האָבן פּאַרענדיקט זייער לייענען און שרייבן, האָט דער לערער מאָרדכע פּאַרשפּרייט די ציטונג איבער זיין טיש, ווי אַ טישטוך. ער האָט צוגערופן אַלע קינדערלעך צו זיך, אַרום טיש, ער האָט אָנגעשטעלט זיין פינגער אַף שמועלס בילד און זיי געזאָגט:
„איר זעט, קינדער, דעם סאַלדאַט? — ער איז געווען מיינער אַ שילער, זייער אַ גוטער שילער, אַזאַ שילער, וואָס קען שוין באַלד ווערן אַ לערער!" און ער האָט זיי דערציילט מייסעס פון שמועלן דעם סאַלדאַט. און די קינדער זיינען געווען זייער צופרידן. עס האָט זיי נאָר פּאַרדראָסן, וואָס זייער צייט האָט זיך אַזוי שנעל פּאַרענדיקט און די גרעסערע כעוורע־לייט פון 2־טן קלאַס קומען שוין אָן.

און אין צווייטן קלאַס, און אין דריטן קלאַס האָט דער לערער מאָרדכע דערציילט מייסעס די קינדער פון זיין שילער שמועל.

נאָר אַז ס'האָבן אָנגעהויבן אַריינקומען די גרויסע יונגען און די גרויסע מיידן פון פערטן קלאַס, פון דעם גראַדוּאיר־קלאַס, וואָס גרייט זיך שוין אין מיטלשול אַריין: ס'איז געקומען די לאַנגע דזשודיט און די ברייטע כאַווע, דער קליינטשינקער סאַל, וואָס פירט באַ זיך איין אין זיין העפט אַריין אלע שווערע אידישע ווערטער און פּאַרטייטשט זיי אַף ענגליש, ער מאַכט זיך אַליין אַ ווערטער־בוך. און פּערל די קלענערע, וואָס קען שפּילן און זינגען און טאַנצן, און פּערל די גרעסערע, וואָס האָט ליב אַ סך צוקערקעס, און מוישע דער קליינער, וואָס שרייבט מיט קליינע אויסיעלעך, ווי פּיצלעך פליגעלעך, אַז דעם לערער אַליין איז שווער איבערצולייענען, און מוישע דער בלאָנדער, דער שטילשווייגנדיקער, און נעכאַמקע די ביינעוודיקע, און עלענאָר, די אינטעליגענטקע און דער געאָגראַפּיסט און שיפן־מאַכער שלוימע, דער בעסטער פון אַלע שלוימעס. דאָס איז דער שלוימע, וואָס האָט באַ זיך אין דער היים, אין זיין צימער, אַ וועלט־קאַרטע, און ער ווייסט אייך אויסנווייניק אַלע שטעט און אַלע טייכן און אַלע בערג פון דער גאַנצער וועלט. און דער שלוימע טראָגט זיך אַרום מיט אַ מעסערל און האָלט אין איין שניצן. וואָס איר ווילט קען ער אייך אויסשניצן. און אַ מאַלער איז ער גאָר אַ גרויסער. ער מאָלט אייך אַלע עראָפּלאַנען און אַלע שיפן און, און, און . . . שוין איינמאָל אַ שלוימע.

איז, אַז די פערטע־קלאַסניקעס האָבן זיך היינט אַריינגעשטעלט אין שול אַריין, איז מאָרדכען געוואָרן ליכטיק אין די אויגן. אָט אַף זיי האָט ער דאָך געוואַרט דעם גאַנצן טאָג. ערשטנס, זיינען דאָס שוין טייערע שילער, גאַנצע מענטשן, זיי פאַרשטייען דאָך, וואָס מע רעדט צו זיי. און צווייטנס, וויל ער פאַר זיי לייענען שמועלס בריוו. ס'איז אזא מין בריוו, וואָס וועט זיין פאַר זיי אַ לעקציע אין געשיכטע.

נאָר איידער מע האָט זיך נאָך גוט צעזעצט אַף די בענקלעך, איז צוגעשפּרונגען די קלענערע פּערל: „לערער מאָרדכע, לערער מאָרדכע, עפּשער זאָלן מיר היינט מאַכן טיי פאַר אייך און פאַר אונדז? — ס'איז היינט אַזוי קאַלט, וועלן מיר זיך דערוואַרעמען".

און נאָך איידער דער לערער האָט געגעבן זיין ענטפער, איז שוין די גרעסערע פּערל געקומען מיט אַ באַריכט: „יאָ, יאָ, לערער מאָרדכע, לאָמיר מאַכן טיי. ס'איז דאָ דאָרטן אין שאַפּקעלע צוקער און טיי און

קיכעלעך זייַנען געבליבן פון שול־פֿאַראייִן מיטינג, לאָמיר מאַכן טיי!"

„לאָמיר מאַכן טיי!" — האָבן זיך אַלע כעוורע־לייט געבעטן.

„יאָ — זאָגט דער לערער מאָרדכע מיט אַ שמייכל — הייַנט וועלן מיר לערנען באַ אַ גלעזל טיי, ווי גרויסע מענטשן!"

און די „פרויען": ביידע פּערלס און דזשודיט און כאַווע, האָבן געווישט די גלעזער און די שאָלן, אויסגעטיילט יעדן איינעם צו דריי פּלעצעלעך, פּונקט צו דריי איז יעדן אויסגעקומען. און יעדן איינעם האָבן זיי אַרייַנגעשאָטן איין לעפעלע צוקער, אַ לעפעלע און אַ האַלב פֿאַר די נאַשערס, נאָר קיין צווייִ האָט מען ניט געגעבן, ס'איז מילכאַמע־צייט.

מע האָט זיך אַלע אויסגעזעצט, ווי גרויסע מענטשן, און זיך געוואַרעמט אַרום דער טיי. די „מענער": די צוויי מוישעס און סאל און שלוימע האָבן זיך גאָר מעכאַיע געווען. קיין אַרבעט האָבן זיי ניט גענדאַרפט טאָן. די „פרויען" האָבן זיי צוגעטראָגן די גלעזער טיי. דערפֿאַר האָבן זיי נאָך געמאָנט צוקער, ס'איז פֿאַר זיי ניט זיס גענוג, און נאָך פּלעצעלעך. ווען ס'איז דאָ, וואָלטן זיי, די „מענער", געקענט אייַנשלינגען אַ פולן שקאַרמיץ מיט פּלעצעלעך. איז טאַקע אַ גליק, וואָס ס'איז נאָר געווען צו דריי.

און דער לערער מאָרדכע גיט זיך אַזוי אַ גאָר ברייטן צעשמייכל און גיט אַ מאַך: „הערט זיך איין, כעוורע, ווי וואָלט געווען ווען מיר לערנען הייַנט ניט קיין געשיכטע, האַ? — עפּעס דאַכט זיך מיר, אַז איר ווילט הייַנט ניט לערנען, איר ווילט נאָר טרינקען טיי, האַ?" —

האָבן זיך די יונגען מיט די מיידן אָנגעהויבן איבערקוקן, זשמורען מיט די אויגן און קוועטשן מיט די פּלייצעס. מע האָט זיך אָנגעהויבן צו שושקען: „סאַ „טריק", איך ווייס, סאַ שפּיצל!"

„ניין — מאַכט עלענאָר — מיר ווילן גראַדע יאָ הייַנט לערנען!"

„איך האָב גראַדע זייער ליב צו הערן די מייסעס פון דער אידישער געשיכטע!" — כיינדלט זיך נעכאַמקע.

און אַלע כעוורע־לייט האָבן מיטאַמאָל אָנגעהויבן מאַנען.

דאָ האָט זיך דער לערער מאָרדכע גאָר מעכאַיע געווען. ער האָט אויסגעשפּרייט די צייַטונג איבערן טיש און געזאָגט: „אויב אַזוי, איז גוט, וועל איך אייַך לייענען אַ בריוו פון מייַנעם אַ שילער פון פילאַדעלפיע, ער האָט אויך ליב געהאַט די אידישע געשיכטע. איצט איז ער אַ סאָלדאַט. אָט זעט!" —

און אַלע האָבן זיך געגעבן אַ שנעלן הויב אויף, אַז זיי האָבן שיר ניט אויסגעגאָסן די גלעזער טיי, און אַרייַנגעשטעקט די נעזער אין דער צייַטונג. און אַז זיי האָבן זיך שוין גוט, גוט אָנגעקוקט אין בילד, האָבן זיי זיך אויסגעזעצט צוריק אַף זייערע פּלעצער, שטילע, ווי קאָטעקלעך, און געבעטן, אַז דער לערער זאָל פֿאַר זיי לייענען דעם בריוו, אַ בריוו, וואָס מע האָט אַזש געדרוקט אין דער צייַטונג. און דער לערער האָט אָנגעהויבן לייענען:

„טייַערע עלטערן!

וואָס מאַכט איר עפּעס, ווי פילט איר אייַך געזונט, און וואָס מאַכן די קינדער? —

איך לייג צו מייַן בילד צו דעם בריוו. פון דעם בילד קענט איר זען, אַז איך בין געזונט און בין אַ גוטער סאָלדאַט.

מייַן קאָמאַנדיר האַלט פון מיר אַ וועלט. און די סאָלדאַטן האָבן מיך ליב. איך בין אַ דיסציפּלינירטער סאָלדאַט און איך ווייס פֿאַר וואָס איך דאַרף זיך שלאָגן. איך בין שוין דורכגעגאַנגען אַלע לעקציעס. איך ווייס שוין אַלע רעגולאַציעס. איך בין זייער אַ גוטער שיסער, איינער פון די בעסטע אין מייַן אָפּטיילונג.

אין מייַן פרייַער צייַט פֿאַרברענג איך מיט מייַנע כאַווײרים־סאָלדאַטן, אידישע און ניט־אידישע. פֿאַראַן דאָ אַ גרופּע אידישע סאָלדאַטן, וואָס האָבן זייער ליב צו הערן מייסעס פון דער אידישער געשיכטע, פון אידישן לעבן. כאָטש זיי זייַנען אידן, ווייסן זיי זייער ווייניק פון אידישן לעבן. זיי האָבן זיך ניט געלערנט אין קיין אידישער שול.

פון דער אַלטער אידישער געשיכטע ווייסן זיי זייער ווייניק. אַ פּאָר פון זיי האָבן יאָ עפּעס געהערט, ווייסן זיי נאָר פון לעגענדעס. פון לעבן פון די אידן אין אַנדערע לענדער, איז זיי גאָרניט באַקאַנט! נאָר אַפּילע פון דער געשיכטע פון די אידן אין אַמעריקע האָבן זיי ניט געהערט.

און אַז איך האָב זיי דערציילט, אַז נאָך אין 1656 איז געווען אַ איד, אַ קאַצעוו, מיטן נאָמען אָשער לעווי, וואָס איז געקומען מיט די ערשטע אידן קיין ניו־יאָרק, וואָס האָט נאָך דעמאָלט געהייסן ניו־אַמסטערדאַם, און ער האָט געפירט אַ קאַמף קעגן דער מאַכט, וואָס האָט אויסגעשלאָסן אידן פון מיליטער־דינסט, — האָבן זיי זיך ניט געוואָלט גלויבן.

און אַז איך האָב זיי איבערגעגעבן, אַז די אידן האָבן געוואונען דעם קאַמף און זיי האָבן אויך גענומען אַן אָנטייל אין אָפּהיטן די שטאָט, זיי זייַנען געשטאַנען מיט ביקסן אַף דער וואַך און געהיט פֿאַר אַן אָנפאַל פון אינדיאַנער, — האָבן זיך די אידישע סאָלדאַטן, וואָס געפינען זיך אין מייַן אָפּטייל, דערפילט שטאָלצער.

איז פון דעמאָלט אָן קומען מיר זיך צענויף אַ פּאָר מאָל אַ וואָך און איך דערצייל זיי מייסעס פון דער אידישער געשיכטע אין אַמעריקע.

אַז דער קאָמאַנדיר האָט זיך דערוואוסט פון אונדזערע צוזאַמענקונפטן, איז ער אויך איינמאָל געזעסן מיט אונדז און זיך אייַנגעהערט. ער האָט מיר געגעבן אַ קאָמפּלימענט. ער האָט געזאָגט, אַז איך קען זייַן אַ גוטער לערער, איך ווייס אַ סאַך.

האָב איך אים דערציילט, אַז איך בין געגאַנגען אין אַ אידישער קינדער־שול, און אַז איך האָב געהאַט אַ גוטן אידישן לערער מאָרדכע, האָט ער מיך געלערנט די אַלע זאַכן.

האָב איך זיי שוין דערציילט, אַז די אידן אין אַמעריקע האָבן אַרויסגעגעבן זייער אַ סאַך גרויסע מענטשן, העלדן אַף אַלע געביטן פון אַמעריקאַנער לעבן, האָבן צוגעטראָגן זייער פיל צום אויפבוי פון אונדזער לאַנד און אויך האָבן מיר אַ סאַך מיליטערישע העלדן.

איך האָב זיי זייער אַ סאַך דערציילט פון כאַים סאָלאָמאָן. און פון דייוויד און אייזיק פרענקס. פון דזשאָנאַס פיליפּס און מאַנואיל מאָרדכע נאָאָ.

און אַז אין טשאַרלסטאָן, נאָרד־קאָראָליינע, האָבן מיר נאָך אין 1773 געהאַט אַ אידישע מיליטערישע אָפּטיילונג אָנגעפירט פון יאַנקעוו י. קאָהען.

און וועגן די פיר ברידער פּינטאָ, אַווראָהאָם, וויליאַם, יאַנקעוו און שלוימע פּינטאָ פון קאָנעטיקוט.

און פון שלוימע און לואיס בוש פון פילאַדעלפיע.

און איך האָב זיי דערציילט פון גרויסן כירורג פון צווייטן ווירדזשיניע רעגימענט, פיליפּ מאָזעס ראָסעל, וואָס האָט גענומען אָנטייל אין 1777 אין דער היסטאָרישער שלאַכט באַ וואַלי־פֿאָרדזש.

פון קאָלאָנעל אייזעקס, דאָוויד עמאַנואיל, מאָרדכע שעפטאַל, יאַנקעוו דעלמאַן, יאַנקעוו דע לאַמאַטיו, נאַסניעל ליוואַי און אַרן בענדזשאַמין.

און איך האָב זיי דערציילט, אַז מיט דעם גרויסן קעמפער קעגן שקלאַפערייַ, דזשאָן בראַון, האָבן זיך געפונען די אידן טעאָדאָר ווייַנער, יאַנקעוו בענדזשאַמין און אָגוסט באָנדי.

און אַז זעקס טויזנט אידן האָבן זיך געפונען אין די אַרמייען, וואָס האָבן זיך געשלאָגן קעגן דער סאַוט, אָפּצושאַפן שקלאַפערייַ אין אַמעריקע.

און אַז דער פּרעזידענט אייבריהעם לינקאָלן, דער באַפרייַער פון נעגער־שקלאַפערייַ, איז געשטאַנען באַם טויטן־בעט פון אידישן גענעראַל ניומאַן און גערעדט וועגן זייַן העלדישקייט און פּאַטריאָטיזם.

און וועגן אַ אידישן גענעראַל בלומבערג, און פון דעם גענעראַל מאַיאָר קרעפּלער און נאָך און נאָך און נאָך. און איך וועל זיי נאָך דערציילן פון אָנטייל פון די אידן אין דער ערשטער וועלט־מילכאָמע.

און איך פֿאַרבינד די געשיכטע פון אַמעריקע מיט דער געשיכטע פון די אידן אין די אייראָפּייאישע לענדער, איך ווייַז זיי אָן, אַז די אידן האָבן זיך זייער פיל אָנגעליטן ביז זיי זייַנען געקומען קיין אַמעריקע. דערפֿאַר זייַנען זיי דאַנקבאַר אַמעריקע פֿאַר די פרייהייטן, וואָס זיי האָבן דאָ באַקומען. און אין יעדער צייַט זייַנען זיי גרייט, מיט אַלע אַנדערע פעלקער, זיך שלאָגן פֿאַר אַמעריקע . . .

וואָס זאָל איך אייַך נאָך שרייַבן, מייַנע טייַערע עלטערן? די סאָלדאַטן זייַנען מיך זייער מעקאַנע, וואָס איך ווייס אַזוי פיל פון אידישן לעבן, פון דער אידישער געשיכטע. פיל איך, אַז איך בין

אייך שולדיק אַ גרויסע דאַנקבאַרקייט, וואָס איר האָט מיך געשיקט אין אַזאַ שול. און גרויס דאַנקבאַרקייט שיק איך איבער דורך אייך צו מיין ליבן לערער מאָרדכע, וואָס האָט מיך אַזוי פיל געלערנט, און צו אַלע אנדערע לערער.

און אַ האַרציקן גרוס גיט איבער אַלע יונגע קינדער אין אונדזערע שולן. זאָגט זיי אַז זיי זאָלן זיך לערנען גוט. זיי זאָלן זיך גוט איינהערן צו די רייד פון זייערע לערער. עס וועט זיי זייער צונויץ קומען אין לעבן, ווען זיי וועלן אויסוואַקסן.

אפילע ווען מע איז אַ סאָלדאַט, וואָס דאַרף דאָך, דאַכט זיך, בלויז קענען שיסן פון אַ ביקס, איז, אַז מע ווייסט פאַרוואָס מע דאַרף שיסן, אַנטקעגן וועמען מע דאַרף שיסן, שיסט זיך גאָר אַנדערש.

איך ווייס פאַרוואָס איך וועל זיך שלאָגן. איך וואַרט שוין מיט אומגעדולד צו באַגעגענען דעם סוינע. איך וועל זיך שלאָגן בראַוו פאַר מיין לאַנד, פאַר מיין פאָלק און פאַר אַ שיינער וועלט.

אייער,

שמועל. ——————— ״

און אַז דער לערער מאָרדכע האָט פאַרענדיקט לייענען דעם גרויסן בריוו, זיינען די יונגען און די מיידן געבליבן זיצן מיט גרויסע אָפענע אויגן, מיט אָפענע מיילער. זיי האָבן געוואָלט הערן נאָך און נאָך. זיי האָבן מיטאַמאָל באַשאָטן זייער לערער מיט פראַגן וועגן פיל נעמען פון אידישע העלדן אין דער אַמעריקאנער געשיכטע, וואָס זיי האָבן נאָך ניט געהערט פון זיי. און אלע האָבן שוין געוואָלט שרייבן אַ בריוו, אויך אַ גרויסן בריוו, צו זייער פריינט שמועל, דעם גרויסן געשיכטע־קענער.

נאָר זייער לערער מאָרדכע האָט זיי באַרואיקט מיט אַ שמייכל: „וואַרט, וואַרט, מיר וועלן נאָך לערנען גענוג געשיכטע. און אַז איר וועט קומען אין מיטלשול, וועט איר ערשט לערנען געשיכטע. און אַ בריוו צו שמועלן וועלן מיר טאַקע שרייבן, און אַ גרויסן, שיינעם און קלוגן בריוו וועלן מיר אים שרייבן. אָבער אַזאַ בריוו קען מען ניט שרייבן אַף איין פוס, אַף כאַפּ־לאַפּ, מע דאַרף זיך אָוועקזעצן און זיך אַריינטראַכטן, גוט, גוט אַריינטראַכטן, און דערנאָך שרייבן. וועט טאַקע יעדער איינער פון אייך אין דער היים אָנשרייבן אַ פיינעם בריוו צו שמועלן און ברענגען אין שול אריין מאָרגן!״ . . .

און אַז מע האָט זיך אומגעקוקט אַפן זייגער, דעם קיילעכדיקן זייגער אַף דער וואַנט, האָט מען זיך געגעבן אַ כאַפּ, אַז ס'איז אַוועק א שעה מיט צוואַנציק מינוט און מע האָט גאָרניט באַמערקט, ווי אַזוי די ווייזערס האָבן זיך פאַוואָלינקע אַזוי שנעל גערוקט, האָט מען זיך געגעבן אַ טו אָן און מע האָט אָנגעהויבן לויפן אַהיים.

*
**

נאָר מאָרדכע איז נאָך אהיים ניט געלאָפן. וואָס וועט ער לויפן אַהיים, אַז אין אַ שטונדע אַרום וועלן זיך צענויפקומען מיטגלידער, עלטערן און פריינט פון דער שול. מע וועט אויפנעמען טאָג־טעגלעכע לויפנדיקע פראַגן און ער וועט היינט פאַר זיי האַלטן אַ לעקציע אַף דער טעמע: „קינדער־דערציאונג אין מילכאָמע־צייט״.

לייגט ער צענויף זיינע קלאַס־ביכער, העפטן און בלייפעדערס. לייגט אַוועק אַף אַן אָרט די שטיקלעך קרייד און דאָס בערשטל. ער גרייט אָן די קאַרטלעך מיט די נאָטיצן פון זיין לעקציע. ער וועט זיך באַלד אַריינכאַפּן אין דערבייאיקן רעסטאָראַנדל אַ בייס טאָן עפּעס, עפּעס איבערכאַפּן, אַ קליין וועטשערקעלע מיט אַ טעפל קאַווע. היינט וועט ער עסן אַ „קאנאפקע״, געהאקטע לעבער אַף צוגעבאַקטן „געטויסטעטן״ ברויט. און מאָרדכע איז זייער צופרידן פון נייעם וואָרט „קאנאפקע״, וואָס ער האָט געהערט פון אַ מאַמען פון גאַליציע. באַ זיי אין גאַליציע איז קאנאפקע אַזאַ מין „סענדוויטש״, וואָס מע רופט אין אמעריקע.

און איידער ער געזעגנט זיך מיטן קלאַס־צימער, גיט ער אַ קוק אַף די שול־בענקלעך, אַף די נידעריקע שטענדערס. אים דאַכט זיך, אַז די ערטער זיינען נאָך וואַרעם פון די קינדערס קערפּערלעך, און אים ווערט וואַרעם פון זיי. ער דערמאָנט זיך אין זיינע קינדער־יאָרן. ער דערמאָנט זיך אין זיין יוגנט. קינדערישע כאַלוימעס, יוגנטלעכע טרוימען. ער האָט צו זיי קיין פיל מאַזל ניט געהאַט. עפּעס צערונען געוואָרן אונטער די הענט. אים דאַכט זיך, אַז ער איז נאָך פון קינדוויז אָן געווען אַ דערוואַקסענער, אַ גרויסער מענטש. און אַז פון קינדוויז אָן נאָך האָט ער ליב געהאַט צו לייענען אַ סאַך, צו שרייבן שיין און זייער פיל, און לערנען. ער האָט אַליין געלערנט און געלערנט מיט אַנדערע.

און ווען ס'האָט אויסגעבראָכן די ערשטע וועלט־מילכאָמע איז ער אינגאַנצן אַלט געווען פערצן יאָר. און ער איז שוין דעמאָלט געווען אַ גרויסער. ער איז זיך שוין דעמאָלט צענויפגעקומען מיט באַ'מעלאָכעשע אינגלעך און גערעדט וועגן דער מילכאָמע.

און די מילכאָמע איז אָנגעגאַנגען אַ יאָר און צוויי. און אַז זי איז אָנגעגאַנגען דאָס דריטע יאָר, איז דאָס לעבן געוואָרן אַזוי שווער. מיליאָנען טאַטעס האָט מען אויסגעהאַרגעט. און א הונגער האָט געהערשט אין זיין געבורטלאַנד, אין אַלטן רוסלאַנד. און עפּידעמיעס האָבן זיך פאַרשפּרייט. און דאָס פאָלק האָט געקרעכצט אונטערן יאָך פון דער שווערער מילכאָמע. האָט זיך דאָס פאָלק אויפגעהויבן, געמאַכט אַ רעוואָלוציע, אַרונטערגעוואָרפן דעם קייסער, געמאכט שאָלעם און איינגעפירט פרייהייט.

און מאָרדכע איז מיטאַמאָל געוואָרן זיבעצן יאָר. שוין גאָר אַ גרויסער, אַ צעוואָקסענער. און דאָס לאַנד האָט זיך פאַרוויקלט אין אַ גרויסן בירגער־קריג. די פינצטערע מענטשן האָבן צוריק געוואָלט איינפירן אַ קייסער, זיי האָבן צענויפגעשטעלט באַנדעס און געשלאָגן דאָס פאָלק און געמאַכט פּאָגראָמען אַף אידן, געשאָכטן און גערויבט, זיי האָבן געוואָלט, אַז דאָס לאַנד זאָל צוריק גיין צו פינצטערניש. און די ליכטיקע מענטשן האָבן זיך באַוואָפנט אין אַ פאָלקס־אַרמיי, אַ רויטע אַרמיי, וואָס האָבן איינגעשפּאַרט אָנגעהאַלטן די פרייהייט פון לאַנד, זיי האָבן מיט זייערע לעצטע קויכעס, מיט די אויסגעהונגערטע קערפּערס, באָרוועסע און נאַקעטע, מיט זייער לייב־און־לעבן זיך געשלאָגן און איינגעהאַלטן די פרייהייט.

און ער, מאָרדכע, איז אויך אַוועק זיך שלאָגן פאַר דער פרייהייט פון זיין לאַנד, פאַרן לעבן און קאָוועד און דער קולטור פון זיין פאָלק. בראַוו זיך געשלאָגן. העלדיש זיך געשלאָגן. פיל מאָל געווען אין גרויס געפאַר. אין שלאַכטן געווען. אין ביטערע שלאַכטן. די קוילן האָבן געפייפט אַרום אים. זיין שינעל האָט פאַרמאָגט זיבן און ניינציק לעכעלעך. אויף אויסשפּיר געגאַנגען. פון אַ באַן אַרונטערגעפאַלן. געשוואָלענע פיס געהאַט. איין־און־צוואַנציק פּאָגראָמען דורכגעמאכט. און מאָרדכע האָט זיך קיינמאָל ניט געשראָקן פאַרן טויט . . .

און אַזוי בראַוו און נאָך בראַווער וועט זיין זיין טאַלמיד שמועל. און אַלע זיינע שילער, וואָס געפינען זיך שוין אין דער אַמעריקאַנער אַרמיי. ווייל מאָרדכע דענקט, אַז די קינדער, וואָס זיינען געגאַנגען אין אַ אידישער קינדער־שול זיינען די בעסטע יאָרשים פון די שענסטע טראַדיציעס פון אידישן פאָלק. די טראַדיציעס פון קעמפן פאַר אַ פריי לעבן, וואָס ציען זיך פון די מאַקאַבייער, דורך אַלע לענדער, וואו אידן זיינען געווען אין לאַנגן געשיכטע־וועג, ביז דער איצטיקער גרויסער פעלקער־באַפרייאונג מילכאָמע . . .

*
**

און ווען מאָרדכע האָט פאַרענדיקט די לעקציע וועגן „קינדער־דערציאונג אין מילכאָמע־צייט״, זיינען די האָרעפּאשנע טאַטעס און מאַמעס געווען זייער צופרידן און זיי האָבן אויסגעדריקט דורך זייערע וואַרעמע בליקן גרויס דאַנקבאַרקייט צו זייער טייערן לערער, וואָס ער קען זיי גיבן צו פאַרשטיין זאַכן, וואָס זיי פאַרשטייען ניט אַזוי גוט. און זיי האָבן זיך אַזוי געפרייט מיט שמועלס בריוו, וואָס ער האָט פאַר זיי פאָרגעלייענט. און מע האָט גאָר האַנאָע געהאַט יענעם אָוונט.

און שפּעט אין אָוונט האָט ויך דער לערער געלאָזט פון שול צו דער באַן־סטאַנציע. גרויסע אַכט בלאָק דאַרף ער אַזש גיין. און אין דרויסן הייבט זיך עפּעס אויף אַ שטורעם, אַ ווינט בלאָזט, אַ שטאַרקער ווינט, און ס'איז גליטשיק, אַז מע קען נאָר פאַלן. נאָך אַ גליק, וואָס אַ גרויסע לעוואָנע שווימט אַרום אַפן הימל.

און מאָרדכע האָט צענויפגעשטעלט באַ זיך אין קאָפּ אַ פּאָעטישע שורע: „אַ שטורעם, אַ ווינט און אַ גרויסע לעוואָנע!״ און מאָרדכע לאָזט שוין דעם זאַץ ניט אָפּ. ער גייט און כאַזערט אים איבער באַ זיך אין קאָפּ עטלעכע מאָל. און דער זאַץ לאָזט שוין מאָרדכען ניט אָפּ.

און ער גייט און ער טראַכט, אַז ער וועט טאַקע שמועלן אָנשרייבן אַ גרויסן בריוו מאָרגן, גאָר אַ גרויסן בריוו. ערשטנס, וועט ער אים שרייבן, אַז זיין בריוו, שמועלס, האָט ארויסגערופן באַ יעדן איינעם פרייד, באַ קליין און גרויס. און צווייטנס, וועט ער אים שרייבן ווי אַזוי אין זיין איצטיקער שול האָבן זיך פונקט אַזעלכע עלטערן, ווי זיינע, שמועלס עלטערן, זייער אַוועקגעלייגט, אַז די שול זאָל זיך

ניט צומאַכן. און ער וועט אים טאַקע אינגאַנצן איבערגעבן, ווי זיי האָבן געזאָגט: „יאָ, סאַ מילכאָמע, אָבער די קינדער־שול מוז מען בויען!"

אין דרויסן האָט דעמאָלט געבושעוועט אַ דעצעמבער־ווינט, אַ פראָסטיקער, אַ בייסנדיקער, אַ שניידנדיקער. קיין קינדער זיינען אַף דער גאַס ניט געווען. קיין יוגנטלעכע זיינען אַף די ראָגן ניט געשטאַנען. און דערוואָקסענע, אַז זיי האָבן געדאַרפט ערגעץ צוגיין, זיינען זיי אַזש געלאָפן, אַזוי ביטער־קאַלט איז געווען.

איז פונקט אין אַזאַ ברענענדיקן זונטיק, ווען די מערסטע מענטשן רוען זיך אויס פון דער וואָך, כאַפּן זיך אַריין ערגעץ אין אַ מאָוויפּלאַץ אָדער גייען צו גאַסט, — זיינען די שול־טוער געקומען צוגרייטן די נייע דירע פאַר דער קינדער־שול.

אַ נייע דירע, עס רעדט זיך אַזוי. ווי קען זיך אונדזער קינדער־שול דערלויבן צו האָבן אַ נייע דירע? — מיר מיינען, אַן אַנדער אלטע דירע. סאַ געוועלבל, וואָס וועט באַטאָג זיין אַ קלאַס־צימער, אין אָוונט אַ מיטינג־זאַלעכל און צו אַ באַנקעט וועלן זיך אויסזעצן קוים אַ 60-50 מענטשן.

אָבער, אַז אין דער ערשטער אַלטער דירע איז געוואָרן אַזוי קאַלט. סאַ דירע, וואָס מע האָט שוין לאַנג געדאַרפט אַרונטערוואַרפן. און אַז די שכיינים האָבן זיך אַרויסגעצויגן, האָט דער לענדלאָרד אינגאַנצן באַשלאָסן צו פאַרקלאַפּן זיין הויז און פּאָטער ווערן פון די „שטייערן".

און דער באַלעבאָס זאָגט גאַנץ פּאָשעט: „איך וועל ניט אַריינלייגן קיין פעני, נעמט אייך די סטאָרקע ווי זי שטייט און גייט!" האָט מען גענומען, אַ ברירע האָט מען געהאַט? . . .

שטייען די טוער בעני דער פאַרבער, דאָוויד דער קעלנער, לואי דער שוסטער, ריווקע די נייטאָרין, אָסקאַר דער מאַלער, און לערער, דער לערער.

מע איז געפאַלן אַף אַ סייכל: אַז מע וויל, אַז דאָס פלאַץ זאָל ווערן גרעסער, דאַרף מען איבערדרייען די טיר. דאָס הייסט, די טיר עפנט זיך אַריין, פאַרנעמט זי אינעווייניקסדיקן פלאַץ און זי פאַרנעמט אַ שטיק „טעריטאָריע" אַרום אַריינגאַנג, וואָס מע וועט קענען נוצן. האָט מען אַרונטערגענומען די טיר און זי אַוועקגעלייגט: בעני זעגט אַרום די לייסטלעך אַרום דער טיר, וואָס האָבן פריער דן טיר ניט אַרויסגעלאָזט. לואי שרויפט אַרויס די זאַוויעסעס און קערט זיי איבער אַף דער לינקער זייט און שרויפט זיי צוריק אַריין. ריווקע האַלט צו אַביסל די טיר און דער לערער האַלט צו אַביסל די טיר. דאָוויד פאַרריכט די עלעקטרישע איינריכטונגען. און דער ווינט, דער דעצעמבערדיקער ברענענדיקער ווינט, איז אַריין דורך דער אָפענער טיר און בלאָזט אין יעדן ווינקעלע און צופּט די אויערן און די נעז; פאַרקילט די פיס און די הענט. מע ציטערט פון קעלט, עס קנאַקן די ציינער אין מויל, נאָר מע שטייט און מע אַרבעט. די קינדער־שול מוז מען בויען.

אָט דערמאָנט מען זיך אין לעצטן קאָנצערטל פון דער שול. די קינדער האָבן דורכגעפירט אַ שפיל ווי אַזוי די סאָוועטישע קינדער האָבן אָפּגענאַרט די נאַציס: זיי האָבן באַהאַלטן די הענטלעך פון די מאַשינען. און ווען די רויטע אַרמייער זיינען אַריינגעקומען אין דאָרף אַריין, האָבן די קינדער אויסגעגראָבן די „קרענקס" און געבראַכט צו טראָגן.

און דער עדי, דאַכט זיך אַזאַ ווילדער אינגל, האָט ער עס געשפילט, ווי אַן עמעסער אקטיאָר. און אַ אידישער פאָרזיצער איז ער געווען. און ווי אַזוי דאָבי האָט פאָרגעלייענט די מייסע מיטן טעפל,

אַיי האָט מען געלאַכט. און ווי אַזוי דייענע האָט דעקלאַמירט „די שוואוע", אַזוי שטאַרק, אַז אַלע עלטערן זיינען פאַרציטערט געוואָרן. זיי האָבן טאַקע דערפילט, אַז די שול דערציט אַ נייע יוגנט, אַ שטאַרקע, אַ שטאָלצע.

אין די שול־טוער האָבן זיך אין מיטן דער אַרבעט צערעדט וועגן די קינדער פון דער שול: וועגן דוואוירען, וועגן ראָכלען און ראַכמיעלן, און וואָלטערן, און מערעלין, און גיטלען, און שוירלין, און מילדרעדן, און ריווקען און נאָך אין נאָך און נאָך.

און דערווייל האָט מען שוין די טיר אַריינגעשטעלט, איז טאַקע געוואָרן אַביסל וואַרעמער, האָט מען זיך ערשט גענומען צו דער אַרבעט. מע האָט אַרויסגעטריבן דעם ווינט אין דרויסן. ריווקע האָט געקערט און געוואַשן און געווישט. לואי האָט געשרויפט און גע־

קלאַפּט. דאָוויד האָט געגעבערט און געצויגן דאָרטן. בעני האָט געפאַרבט די ווענט. און אָסקאַר האָט געפּוצט די פענצטער אַרטיסטיש, זיך אָנגעשטרענגט אַז ס'זאָל אַרויסקומען שענער און בעסער. און פּאַוואָלינקע, פּאַוואָלינקע, האָט מען געאַרבעט אַ טאָג און צוויי און דריי, אַ וואָך און צוויי, און ס'איז געוואָרן אַ נאַכעס.

די ווענט געפאַרבט. די קיך - - אויסגעקלאַפּט מיט פּאָליצעס פאַרן געשיר. אין אַ ווינקל — אַ הענגער־שאַפע פאַר קליידער. אַף די פענצטער גרויסע בילדער פון קינדער, וואָס לערנען אין שול אידיש, אידישע ליטעראַטור און אידישע געשיכטע.

און אַלעס שטעלט זיך איין פיין און גוט. נאָר וואָס־זשע דען, ווי נעמט מען די פאַר סענט? — אַביסל צאָרעס, ווען מע דאַרף צאָלן דאָס ביסל רענט, גאַז און עלעקטריק. כאָטש גוט, וואָס ס'איז איין מאָל אַ כוידעש. קען מען אָפּשטופּן אַביסל דעם 1־טן, מאַכט מען פון מאָנאָט 5 וואָכן, ביז מען באַצאָלט. אָבער וואָס טוט מען מיטן לערער? — דאָ איז גאָר גרויסע צאָרעס: אַלע וואָך דאַרף מען צאָלן סכירעס, און סאַ מייסע אָן אַן עק. 42 וואָכן נאָכאַנאַנד דאַרף מען צאָלן. אַביסל קומט טאַקע אַריין פון סכאַר־לימעד און דאָס איבעריקע דאַרף מען שאַפן. אוי, אַרבעט מען שווער ביז מע שאַפט די סכירעס פאַרן לערער: באַנקעטן, באַנקעטלעך, הוליאַנקעס, סימכעס, הויז־פּאַרטיס, זשורנאַל, טעג־טאָג, אַפּילס, ראַפל, ראָמעדזש־סעיל, באַזאַרן און בילעטן, בילעטן, בילעטן.

עפשער וועט אַמאָל די רעגירונג צאָלן אונדזערע לערער. עפשער וועט אַמאָל די אידישע אַרבעטער־באַוועגונג צאָלן די לערער. עפשער וועט אַמאָל די פראַטערנאַלע באַוועגונג צאָלן די לערער. עפשער? — און דערווייל? — דערווייל איז טאַקע זייער שווער. שווער פאַר די טוער און שווער פאַרן לערער.

אָבער ס'איז אַ מילכאָמע אויף דער וועלט. היטלער האָט זיך פאַרמאָסטן אומצוברענגען דאָס אידישע פאָלק און די אידישע קולטור. ווועלן מיר איצט פאַרמאַכן אַ קינדער־שול? — וועט מען זיך פאַרזאַמלען אין דער נייער דירע און פראַווען אַ באַנקעט, אַ כאַנוקאַס־האַבאָאיס און ערן די טוער בעני און דאָוויד און לואי און אָסקאַר און ריווקע און אַלע אַנדערע שול־טוער: גאַרבער, גאָסאַדזש, ווייסמאַן, ווינער, באַבקאָף, וואולף, עלקינד, סאַדאָווניק און דעם טאַטן פון דער שול, „פּאַפּ" פּיוול בראַוערמאַן.

און די קינדער וועלן אויפטרעטן אין אַ שפיל און אין דעקלאַמאַציעס, אין לידער און אין מייסעלעך. און דער אָרדן־ברענטש וועט באַגריסן און זיין שטאָלץ מיט דער קינדער־שול.

און מע וועט זינגען לידער און זיך פרייען און ווייטער זיך אונטערנעמען צו טאָן שווערע אַרבעט, מיטן געדאַנק: „אַז יאָ, סאַ מילכאָמע, אָבער די קינדער־שול מוז מען בויען!" . . .

דערווייל איז מאָרדכע אָנגעקומען אַף דער סטאַנציע. אַף דער סטאַנציע איז געווען קימאַט־פינצטער. בלויז אַ פּאָר מענטשן האָבן געוואָרט אַף דער באַן. ס'איז שוין מאָרדכען געווען גוט קאַלט. אין פינצטער איז געווען. און אַזוי ווי קיין פיל מענטשן זיינען ניט געווען, האָט ער זיך געקלאַפּט אַ פוס אָן אַ פוס, אַ האַנט אָן אַ האַנט, זיך צו דערוואַרעמען.

— מע דאַרף זיך מער אַביסל פאַרהאַרטעווען, ס'איז מילכאָמעצייט! — רעדט צו זיך אַליין מאָרדכע — נו, איז וואָס, אַז ס'איז אַביסל פינצטער? — נו, איז וואָס, אַז ס'איז אַביסל קאַלט? — נו, איז וואָס אַז מ'איז אַביסל הונגעריק? — ס'איז מילכאָמע . . .

און מיטאַמאָל האָט זיך דערהערט פון דער ווייטנס דאָס טאַראַטאַקען פון דער באַן. מע האָט שוין געקענט זען פון דערווייטנס די לעמפּלעך. איז, אַז מע שטייט אין אַ שפּעטן אָוונט אַף אַ לאַנגער קימאַט־פינצטערער סטאַנציע מיט אַ פּאָר מענטשן, און ס'איז קאַלט, ווערט טאַקע פריילעכער ווען מע דערזעט שוין די באַן.

און די סאָבוויי איז נאָך אָנגעקומען מיט אַ שטאַרקערן טראַסק, ווי באַטאָג. ליכטיקער איז מיטאַמאָל געוואָרן. די טירן האָבן זיך ברייט צעעפנט. אַלע צעעפנטע טירן זיינען געווען איצטאָ, אין דעם שפּעטן אָוונט, זייער ברייט־האַרציק, זיי האָבן זיך מאַמעש געבעטן, אַז מענטשן, פּאַסאַזשירן זאָלן זיך רייבן לעבן זיי, נאָר בלויז אַ פּאָר שפּעט־פאָרער זיינען ארויס פון די וואַגאָנען און אַ פּאָר זיינען אַריין. און אויך מאָרדכע איז אַריין.

ער האָט זיך אַריינגעזעצט אין אַ באַקוועמען ווינקל־זיץ־פלאַץ, ס'איז געווען אַף אויסצוקלייבן, אַ שיטערלעך־באַזעצטער וואַגאָן. און

ער האָט ווידער אין קאָפּ געשריבן דעם לאַנגן בריוו:

„און שמועל, שמועל, מיין טייערער שמועל, מיין פאַרכאַלעמטער שמועל — האָט ער אין זיך פאַרצויגן אַ ניגן — און איך וועל דיר שרייבן, אַז אַ סאַך, אַ סאַך טייערע זין זיינען זיך אַוועק שלאָגן קעגן פאַשיזם. עס איז אַוועק דער טייערער אַלבערט, אָט־דער זינגענדיקער און טאַנצנדיקער און פריילעכער געזאַנג־לערער. און ווייסטו, אַז ער לערנט די סאָלדאַטן זינגען? — געוואָרן אַ געזאַנג־לערער פאַר סאָלדאַטן. און איציק איז אַוועק. דער איציק, וואָס איז דער בעסטער סעקרעטאַר פון אַלע סעקרעטאַרן. ער האָט געהאַט די זכיה צו זיין דער סעקרעטאַר פון אונדזער גרויסן היסטאָריקער קאַלמען מאַרמאָר. און אָט דער איציק האָט שוין געקראָגן אַ מעדאַל פאַר גוט און טרעפלעך און פינקטלעך שיסן.

און סידני, אָט־דער געראָטענער סידני, וואָס איז פון די בעסטע אַמעריקאַנער געבוירענע אידישע לערער, איז שוין אויך אַוועק אין דער אַרמיי. און דער יונגער לערער אַווראָהאָם, אָט־דער אַווראָהאָם, וואָס קען מאָלן און קלעפּן און פלעכטן, — אַ קינסטלער, איז שוין אויך אין אַ יוניפאָרמע.

און וואַליע, דער לערער וואַליע, וואָס איז אַ שטיק זשורנאַליסט, האַלט שוין אויך אַ ביקס אין דער האַנט. און דער לערער יאשא, דער קוועקזילבערדיקער, וואָס איז אַזש געווען אַ לערער־פּרינציפּאַל אין קובאַ, איז שוין אויך אין מיליטער.

און דער דיכטער־לערער סול, און דער דיכטער־זשורנאַליסט בער, און דער פּייאיקער זשורנאַליסט־רעפּאָרטער דאָוויד, און דער לערער פּינכאָס. און ווייסטו, אַז דער לערער כייעם האָט אַרויסגעגעבן אַ כאַנוקע־צייטונג פאַר די סאָלדאַטן פון זיין אָפּטיילונג? —

און ווייסטו, אַז דער זשוואַווער מיטלשולניק כאַאים פון שיקאַגע איז געוואָרן אַ פליער? — און, לאָמיר בויגן אונדזערע קעפּ פאַרן יונגן פליער רואוון פון דעטרויט, וואָס האָט שוין אַוועקגעגעבן זיין לעבן אַף די סאָלאָמאָן־אינדזלען.

און לייבל, און יאַנקל, און, און, און . . . און איך וואָלט דאָך דיר געקענט אויסרעכענען טויזנטער נעמען פון אונדזערע טייערע, געראָטענע זין, וואָס געפינען זיך אין די באַוואָפנטע קויכעס, אַף די שלאַכטפעלדער, איבער די יאַמים, אַף די הימלען, אין אַלע טיילן פון דער וועלט, וואו מע שלאָגט זיך קעגן פאַשיזם.

נאָר כאָטש נאָך וועגן איינעם, אַ קאָפּל, וויל איך דיר שרייבן. אַ טייערער הויכער קאָפּל, אַ יונג, אַ סאָסנע. ער איז געווען דער „גרעסטער" אויפפאַסער אין קעמפּ „קינדערלאַנד". אַ בלאָנדער יונג, אַ פריילעכער, אַ שטענדיק־פריינטלעכער, מיט אַ טייערער שטימע. ער רעדט דאָך אַזאַ טייערן זאַפטיקן אידיש. און ער קען דאָך זינגען אַלע לידער. ווייסטו כאָטש, שמועל, וואו דער קאָפּל שפּאַרט אָן? — מע זאָגט, אַז ער איז ערגעץ אין שטאַב בא גענעראַל מעקאַרטור אַליין, אַזש דאָרטן האָט ער אָנגעשפּאַרט . . . און אויב ס'וועט נויטיק זיין, וועט דיין לערער מאָרדכע נאָכאַמאָל נעמען די ביקס אין דער האַנט אַריין. כאָטש ער איז ניט אַזוי יונג, נאָר ניט אַזוי אַלט . . .

און שיר, שיר וואָלט מאָרדכע פאַרגעסן אַרונטערצוגיין פון דער באַן, אַזוי פאַרטראַכט איז ער געווען. סאַ גליק, וואָס ער האָט זיך געכאַפּט, ווען די טירן זיינען שוין געווען אָט־אָט צוגעמאַכט. האָט ער זיך געגעבן אַ האַסטיקן הויב־אויף, זיך אַ וואָרף געטאָן צו דער טיר, אַ צי געטאָן די טיר אַף צוריק און זיך קוים אַרויסגעכאַפּט.

און אַז ער האָט זיך שוין אַרויסגעכאַפּט, האָט אים דער ווינט גלייך געגעבן אַ נעם אַרום, אַ כאַפּ אַריין, און אים אָנגעהויבן צו באַבלאָזן פון אַלע זייטן, אַריינגעקראָכן דורכן מאַנטל, דורך די שפּיצן פון די הויזן, און אָנגעהויבן דורכנאָדלען זיין קערפּער.

האָט זיך מאָרדכע מער איינגעטוליעט אין זיך, אויפגעשטעלט העכער דעם קאָלנער און זיך געלאָזט מיט שנעלערע טריט, טאַקע שפּאַנען איילִיק: „או־וואַ, או־וואַ. עס ווערט טאַקע דער עמעסער שטורעם!"

און אַז ער האָט פאַר זיך אַרויסגעבראַכט דאָס וואָרט שטורעם, איז שוין צוריק געקומען צו אים זיין פּאָעטישע שורע: „שטורעם און ווינט און גרויסע לעוואָנע!" און ער האָט אָנגעהויבן באַזינגען דעם זאַץ, באַניגענען דעם אַרויסזאָג.

און מיטאַמאָל האָט ער זיך געגעבן אַ גליטש אויס. זיין גאַנצער קערפּער האָט זיך געגעבן אַ בויג אַף צוריק, אָט, אָט, גיט ער זיך אַ צי אויס, אַ פאַל אַפן טראָטואַר, און וואָלט זיך געקענט, כאָלילע, אויסברעכן אַ פוס, אַ האַנט, אויסלענקען אַ פּאָר ביינער, אָדער צעשמעטערן דעם קאָפּ. האָט ער זיך מיט אַלע קויכעס האַסטיק אַ בויג געטאָן פאָראויס און קוים געקראָגן זיין גלייכגעוויכט.

„איז טאַקע גוט אַזוי" האָט ער געשמייכלט צו דער גרויסער לעוואָנע, וואָס זי שיינט איצט אַראָפּ. אין מיטן דער נאַכט, ווען מע בלייבט אַזוי ליגן אין מיטן גאַס, און אַרום איז פינצטער, די קראָמען זיינען שוין פאַרמאַכט און די גאַס־לאָמפּן זיינען אַזוי שיטער צעשטעלט און באַלייכטן אַזוי טונקל, איז ניט גוט, גאָר ניט גוט.

איז ער שוין געגאַנגען פּאַוואָלינקע, אַף ציפּ־פינגערלעך, פאַרזיכטיק געשטעלט זיין טראָט. און בעשאַס־מייסע געשמייכלט צו זיך אַליין: „ביסט אַ גליקלעכער מענטש, מאָרדכע. וואָס טוסטו ווען דו גיסט טאַקע אַ פאַל און דו צעברעכסט דיר אַ פוס, ווער וואָלט געגאַנגען מאָרגן לערנען אין שול אריין? --- און וואָס טוסטו, ווען צעברעכסט דיר אַ האַנט, ווי אַזוי וואָלסטו געשריבן אַ גרויסן בריוו צו דיין גוטן טאַלמיד שמועלן? --

און אַזוי איז ער שוין צוגעקומען צו דער טיר פון זיין הויז. און ער איז געווען זייער אַ צופרידענער. האָט ער זיך דערפאַר אויסגעדרייט מיטן פּאָנים צו דער גאַס. ער האָט זיך אַרומגעקוקט אַף דער נאַכטישער שטילער וועלט, וואָס איז שוין גאָרניט געווען אַזוי שטיל. און ער האָט זיך צעזונגען גאָר אַף אַ געמאָרע־ניגן, דעם ניגן, וואָס ער טראָגט אין זיך פון קינדוויַיזאָן, פון כיידער, פון דער יעשיווע. אָט־דעם ניגן, וואָס דער קלאַסיקער־דיכטער אַווראָהאָם רייזען האָט פאַראייביקט אין דער אידישער ליטעראַטור:

„מיי קאָ מאַשמע לאָן, דו שטורעם, וואָס־זשע לאָזטו מיך דאָ הערן? -- דו לאָזט מיך הערן, אַז אַ גרויסער שטורעם איז איצט אויף דער וועלט, וואָס וויל אומברענגען די קולטורן און די פרייהייטן פון אַלע פעלקער.

מיי קאָ מאַשמע לאָן, דו ווינט, וואָס־זשע לאָזטו מיך דאָ הערן? — דו לאָזט מיך הערן, אַז דו וועסט פאַריאָגן דעם שטורעם פון דער וועלט און וועסט ברענגען וואַרעמקייט און ליבע צו די מענטשן.

מיי קאָ מאַשמע לאָן, דו גרויסע לעוואָנע, וואָס־זשע לאָזטו מיך דאָ הערן? — דו לאָזט מיך הערן, אַז ס'וועט קומען אַ צייט, אַז ניט נאָר וועט שיינען איבער אונדז אַ גרויסע זון אַ גאַנצן טאָג, נאָר אויך באַנאַכט וועט באַליכטיקן אונדזער וועלט אַ שיינע גרויסע לעוואָנע!"...

און מאָרגן, מאָרגן גלייך אינדערפרי, וועט מאָרדכע, דער אידישער לערער, זיך אַוועקזעצן און אָנשרייבן אַ גרויסן בריוו צו זיין טאַלמיד. ער וועט אים פון אַלץ און אַלעמען שרייבן, ער וועט אַלעס באַשרייבן. אַ גאַנצע דערציילונג וועט ער פון זיין בריוו מאַכן און ער וועט ענדיקן מיט די וואַרעמסטע ווערטער:

„שמועל, שמועל, מיין טייערער שמועל, שלאָג זיך בראַוו, מיין פאַרכאַלעמטער שמועל, שלאָג זיך בראַוו!" . . .

יאַנואַר, 1943.

ביים שאַנק מיט ביכער

פון נ. ד. קאָרמאַן

איך שטיי, ווי אַן אבל, ביים שענקל מיט ביכער —
און יעדעס מאָל נעם איך אַ בוך אין דער האַנט,
מיט פּעפערס, מיט האָפשטיינס, מיט מאַרקישעס לידער,
און כ'טראַכט, אין מיין צער דאָ, פון גרוילן און
בראַנד...

פון אומגליק, וואָס האָט ווי אַ דונער געטראָפן —
אויף וועגן פון ליכטיק־געהייטערטן גאַנג.
עס שפּראָצט דאָ דער גלויבן אַרויס פון די סטראָפן —
און זוניק צעשטראַלט זיך זייער יידיש געזאַנג...

ס'שרייבט פּעפער: „ער וועט פון קיין אומרעכט ניט
וויסן",
עס שטעלן זיך שורות פון ליד אין מיין קעל...
עס האָבן דאָך קוילן דאָס לייב אים צעריסן,
דורך סטאַלינס גזירות — און בעריאַס באַפעל...

עס רייסט דער געדאַנק זיך אַוועק צו די ווייטן —
צו פינצטערע טורמעס פון גרויל און פון שרעק;
און מאַרקיש קומט אָן מיט סאַדאָווסקין צו רייטן —
און יאָגט זיך מיט אימפּעט צו שלאַכטן אַוועק...

זיין פּען איז די ביקס, און זיין ליד איז דאָס פייער —
זיין לאַנד אין געפאַר, און זיין פאָלק איז אין קאָן...

און ביידע געוועזן זיינען ליב אים און טייער,
האָט מאַרקיש פאַר ביידן געטראָגן די פאָן...

עס רעגנט ביי האָפשטיינען „טראָפּנס פון פּערל",
און צאַרט קלינגט דאָס לירישע ליד זיינס, „איך גלויב".
עס שטעלן פון צער אין די אויגן זיך טרערן,
און ס'ליגט דאָ דער גלויבן צעשטערט און צעשטויבט...

עס האָבן דאָרט בעריאַס אַגענטן, געהיימע,
די יידישע שרייבער אין קייטן געשמידט.
געשלעפּט זיי, צום מאָרד־טויט, אַרויס פון די היימען,
אינמיטן פון שלייפן אַ פערז אין אַ ליד...

צווישן די טאָוולען — אין שענקל מיט ביכער —
רוט הייליק און לויטער, דאָברושינס געדאַנק...
דער גלויבן, אַז ס'לעבן איז פריי שוין און זיכער —
און פריי איז אויך יידיש־סאָוועטיש־געזאַנג...

כ'זע, עטלעכע בענדער פון בערגעלסאָנס ביכער,
דעם נסתרס, און קוויטקאָס, און עריקס אַ באַנד.
קדושים! געפאַנגען אין ווילדקייט פון וויכער —
אין פייער — אין רויטן — אין גליענדן בראַנד...

פילאַדעלפיע, דעצעמבער, 1956.

ש. האַלקין, איינער פון די אידישיסטע שרייבער אין סאָוועטן־פאַרבאַנד, וועמען מ'האָט אָפּט פאַרגעוואָרפן זיינע צופיל־נאַציאָנאַלע שטימונגען און מאָטיוון, כאַראַקטעריזירט אַזוי די סאָוועטיש־אידישע דיכטונג אין זיין לענגערן ליד „אני מאמין" (מיר ברענגען בלויז אַ פּאָר פערזן פונם ליד):

„ס'איז די דיכטונג אונזערע
אַ גליענדיג צעהיצטע,
אַ לעבעדיג־דערהויבענע,
ווי קיינמאָל אויף דער ערד.

ס'איז די דיכטונג אונזערע
ניט קיין בלענד, קיין שפּילצייג,
אַ וואָכיגע, אַ פּראָסטע,
אַ נייטיגע אין נויט:

ווי פאַר רעדער — אייזן,
פאַר געבוי — געהילצן,
ווי פאַר פרידן — פליגל,
פאַר מלחמה — שרויט.

— — — — — — — — —

מיר האָבן זיך פאַרמאָסטן
אויף אָנהויבן יאָרטויזנטס,
און קיינער וועט ניט בינדן,
ניט פּענטן אונזער שוואונג.

ס'איז יעדער שפּאַן דערוואָרבן
דורך פייער און דורך קריג,
און דערפאַר מיר זאָגן
און ענטפערן מיט שטאָלץ:

מיר קאָנען זיך פאַרליבן
און יום־טוב'ן ווי זיגער,
ווען פון וואַלד זיך ציען
לאַנגע וואָלקעס האָלץ".

מיט אותיות

א הימן

פון אברהם רייזען

„מ.פ.”

פון רעדאקציע: צו דער געלעגנהייט פון אונזער 50טן יובילײ דרוקן מיר איבער דאס ליד, וואס אברהם רייזען האט פארעפנטלעכט אין דער „פרייהייט” דעם 16טן אפריל, 1927, צו אונזער פינפטן יובילײ. ער האט דאס ליד פאר אונזער צייטונג, ווי איר מיטארבעטער דעמאלט, באצייכנט: „א הימן”.

מיט אותיות וואס בלייבן
אין ארימען שריפט,
אין ווייטן — מיר גרייכן,
אין צייטן — פארטיפט.

מיט ארימע לוינען, —
ווער קוקט אויף געצאלט? —
מיר מאכן צו שטוינען
די הערשער פון גאלד.

מיט לידער פאריונגטע,
מיט ריימען, ווי פייל,
אין הארצן געטונקטע —
מיר טרעפן פאר־פייל...

מיר יאגן דאס טריבע,
וואס קלינגט אזוי באנג,
און שיצן מיט ליבע
דאס גוטע פון לאנג.

פון וועלט אמאל'ן
דאס גרויסע פארמעג,
אויף ס'ניי איבערמאלן
פאר אונזערע טעג...

מיר שפאטן פון האנדלען
און בענטשן די ערד;
דעם שווערד — מיר פארוואנדלען
אין האמער און סערפ.

אין ארימע הײמען
מיר ברענגען אריין
די ליכטיגע טרוימען
פון זיג, וואס וועט זיין.

און פרייד און געלעכטער
און אינהאלט, געדאנק,
פאר ארבעטער־טעכטער
און זין — א געשאנק...

פון דורות צו דורות

פון שיקע דריז / מאסקווע

וויינט נישט און קלאגט נישט
יידישע אלמנות,
דיכטער קדושים
געווען די קרבנות.

לאמיר־זשע זינגען
פאר קינד און פאר קייט
דאס ליד, וואס זיי האבן
אין הארץ אונדז פארזייט.

זאל טרעפן דער מזמור
צעעפנטע טירן —
די באבע זאל לינגען
דעם אייניקל אירן.

א מאמע — די קינדער,
א שוועסטער — די ברידער,
מע קאן נישט מיט פולווער
דערשיסן קיין לידער.

וויינט נישט און קלאגט נישט,
און זוכט נישט די קברים
אויף מזרח און מערב,
אויף צפון און דרום.

(דעם אנדענק פון דיכטער,
אומגעקומענע אין די
קאלך־אויוונס)

לאמיר זיך בעסער
היינט אנטאן אין שווארצן,
און אויפהענגען לאמיר
דעם שטיין אויפן הארצן.

און אויסקריצן לאמיר
מיט אייגענע פינגער:
פה נקבר, פה נטמן
דער יידישער זינגער.

פון דורות צו דורות
דעם שטיין איבערגעבן,
ביז וואנען כאטש איינער
פון אונדז וועט נאך לעבן.

וויינט נישט און קלאגט נישט,
יידישע אלמנות,
דיכטער קדושים
געווען די קרבנות...

לאמיר־זשע זינגען
פאר קינד און פאר קייט
דאס ליד, וואס זיי האבן
אין הארץ אונדז פארזייט.

דער פּראָגרעסיווער כאַראַקטער פונעם קאַמף פאַר ייִדיש

פון
פ. נאָוויק

עס איז נויטיק, דאַכט זיך מיר, צוליב אַ גאַנצער ריי סיבות, צו אונטערשטרייכן דעם פּראָגרעסיוון כאַראַקטער פון אַזאַ קאָנפערענץ ווי די היינטיקע, דעם פּראָגרעסיוון כאַראַקטער פון דעם קאַמף פאַר ייִדיש, פאַר דער ייִדישער קולטור.

פּראָגרעסיוו — ניט אין אַ שמאָלן, קליינזלדיקן זינען, נאָר אין אַן אַל־פאָלקישן זינען. ווייל דער קיום פונעם פאָלק איז אַ פּראָגרעסיווער ענין. ווייל דאָס אָפּהיטן דאָס גייסטיקע געזונט פונעם פאָלק איז אַ פּראָגרעסיווער ענין.

דאָ קאָנען מיר אַלעמאָל לערנען פון דעם אַל־וועלטלעכן איקוף־קאָנגרעס אין פּאַריז, אין אָקטאָבער, 1937, אַ קאָנגרעס מיט פאַרשטייערשאַפט פון דריי און צוואַנציק לענדער, — דער איינציקער פון זיין מין, קאָן מען זאָגן, אינעם פּרט פון אַזאַ אַלוועלטלעך־ברייטער פאַרטרעטערשאַפט. אין דעם מאַניפעסט, וואָס דער קאָנגרעס האָט אַרויסגעלאָזט צום ייִדישן פאָלק, רעדט זיך ניט נאָר וועגן דעם, אַז „קולטור איז אַן אויסגעפּרואווט געווער אין קאַמף פון אַ פאָלק פאַר זיין נאַציאָנאַלן קיום", נאָר עס ווערט אין דער זעלביקער צייט, אין איין אָטעם ממש, אָנגעוויזן אויף דער „בענקשאַפט נאָך אַ נייער, באַפרייטער וועלט, נאָך אַן אָרדענונג פון סאָציאַלער גערעכטיקייט", מיט וואָס דאָס ייִדישע פאָלק איז דורכגעדרונגען.

בנוגע יעדער פאָלקס־קולטור ווערן אַרויסגעהויבן — דאַרפן אַרויסגעהויבן ווערן — די פּאָרגעשריטענע גייסטער אירע, וואָס האָבן די קולטור געפּלאַנצט, געכאָוועט און אַנטוויקלט. למשל — עמערסאָן און טהאָראָ און וווהיטמאַן אין דער אַמעריקאַנער פאָלקס־קולטור. און אַזוי און נאָך מער — ווען מען רעדט וועגן דער ייִדישער פאָלקס־קולטור, און אַוודאי נאָך מער ווען מען רעדט וועגן ייִדיש. ווייל — איז ניט די ייִדישע פאָלקס־קולטור, אויף ייִדיש, געקומען צום לעבן אויף דער אַרבעטער־בירזשע, אין די רעוואָלוציאָנערע קאַמפן, אויף די פּיקעט־ליניעס דאָ, אין אַמעריקע? און איז ניט די דאָזיקע פאָלקס־קולטור, די ייִדישע, אויף ייִדיש, און טאַקע ייִדיש־לשון גופא, גערודפט געוואָרן פון די פאַרמעגלעכע שיכטן, פון די אַסימילאַטאָרן, פון די שאָוויניסטן?

ס'איז, פאַרשטייט זיך, קיין פראַגע ניט, אַז דאָס ייִדישע לשון האָט אַרומגענומען די ברייטסטע שיכטן פונעם פאָלק, האָט פאַרבונדן די פאַרשיידענע טיילן פונעם ייִדישן פאָלק אין פאַרשיידענע לענדער — אָט טאַקע ווי דאָס איז אַזוי שאַרף געזען געוואָרן אין פּאַריז אין 1937. אָבער דער פאָלקס־מענטש, דער קעמפנדיקער אַרבעטער, דער פאָלקישער אינטעלעקטואַל, איז געווען דער טרעגער און דער פּילנעווער פון דער ייִדישער פאָלקס־קולטור, האָט אַרויסגעהויבן דאָס ייִדישע לשון ווי אַ נאַציאָנאַלע שפּראַך פון ייִדישן פאָלק אין טשערנאָוויץ, וואו י. ל. פּרץ און דר. חיים זשיטלאָווסקי זיינען געווען די באַגייסטערער און וואָרטזאָגער, די פאָרמולירער פון דעם נייעם אני מאמין.

מיר האַלטן טייער ירושה, פאָלקס־ירושה. מיר זיינען באַוואוסטזיניק דערפון, אַז פערציק דורות ייִדיש קוקן אַראָפּ אויף אונדז. עס איז אונדז נאָענט דער ייִדיש פון אַלע דורות. אונדז איז נאָענט דער ייִדיש פון דעם בעל שם טוב און פון לוי יצחק באַרדיטשעווער, דער ייִדיש פון די חסידים, וואָס זיינען אַרויס אין אַ בונט קעגן עצבות און וואָכעדיקייט. מיר האַלטן טייער ירושה. אָבער ירושה קלייבט מען אָפּ. מען זעצט פאָר אירע טראַדיציעס אויף אַן אויסגעלייטערטן שטייגער. די אויסלייטערונג האָט זיך אָנגעהויבן מיט מענדעלע מוכר ספרימס „דאָס קליינע מענטשעלע" און אַנדערע זיינע ווערק, מיט י. ל. פּרצעס „יום־טוב בלעטלעך" אויף דער אַרבעטער־בירזשע, מיט שלום־עליכמס „געלעכטער דורך טרערן". די אויסלייטערונג דאָ אין אַמעריקע האָט זיך אָנגעהויבן מיט די קלאַסיקער פון דער פּראָלעטאַרישער ייִדישער דיכטונג — דוד עדעלשטאַט, יוסף באָוושאָווער, מאָריס ווינטשעווסקי, מאָריס ראָזענפעלד.

אַ גאַסט פון ישראל, פּראָפעסאָר דוב סדן פון ירושלים, איז ניט לאַנג צוריק אויפגעטראַטן פאַר אַ „ייוואָ"־צונויפקום דאָ אין ניו־יאָרק, און ער האָט דאָרט „אַריינגעזאָגט" דער טשערנאָוויצער קאָנפערענץ פאַר „זינדיקן מיט צוטשעפּען ייִדיש צו פּאָליטיק און צו די פּאָליטישע פּאַרטייען" (לויט אַן אַרטיקל פון ב. שעפנער אין „פאָרווערטס" פון 23טן נאָוועמבער). דאָס איז, לויט מיין מיינונג, אַ טעות מצד דעם חשובן פּראָפעסאָר סדן, אַן ערנסטער טעות. גראָד דערפאַר, וואָס ייִדיש איז „צוגעטשעפּעט" געוואָרן צו פּאַרטייען, אַלע אַרבעטער־פּאַרטייען, פאָלקס־פּאַרטייען; און אפשר פאַרקערט — גראָד דאָס, וואָס די אַלע פּאַרטייען האָבן זיך „צוגעטשעפּעט" צו ייִדיש, האָט ערשט געגעבן אונדזער ייִדיש־לשון אַזאַ לעבנס־קראַפט, אַזעלכע הערלעכע וויטאַמינען. און אַזוי — ווען מיט זעכציק יאָר

רעפעראַט געהאַלטן אויף דער ייִדיש־קאָנפערענץ אין ניו־יאָרק, דעם 20טן דעצעמבער, 1969.

צוריק האָט אַ יונג יידיש אַרבעטער־מיידל, קלאַראַ לעמלעך, אין דעם אָנגעפּאַקטן קופּער־יוניאָן זאַל אין ניו־יאָרק, אויסגערופן, אויף יידיש: „איך שלאָג־פאָר עס זאָל דערקלערט ווערן אַ גענעראַל־סטרייק“! דאָס יידישע לשון, וואָס איז דעמאָלט באַלד געהערט און געזונגען געוואָרן אין די סטרייק־זאַלן, אויף די פּיקעטליניעס, האָט געקראָגן פריש רויט בלוט אין די אָדערן, אויב מען קאָן זיך אַזוי אויסדריקן.

אין עטלעכע חדשים אַרום, אין מערץ 1970, וועט ווערן הונדערט יאָר, אַז די יידישע פּרעסע אין אַמעריקע איז געבאָרן געוואָרן. ווי נעבעכדיק „דיא ידישע צייטונג“, ווי זי האָט זיך גערופן, האָט ניט אויסגעקוקט, שאַצן מיר זי אָפּ, פאַר איר פּיאָנערן־ראָל. אָבער אַן אמתן געבורט האָט די יידישע פּרעסע פאַרצייכנט מיטן אויפקומען פון דער וועכנטלעכער „אַרבייטער צייטונג“ אין 1890 מיטן געבורט פונעם טעגלעכן „אַבענדבלאַטט“ אין 1894, מיטן געבורט פון „פאָרווערטס“ אין 1897 — אַרבעטער־צייטונגען, מיט אַלע זייערע חסרונות! די ערשטע יוניאָנס פון יידישע אַרבעטער זיינען דעמאָלט געבאָרן געוואָרן. אין 1900 איז געבאָרן געוואָרן דער אַרבעטער־רינג. עס זיינען באַלד געקומען די היסטאָרישע סטרייקס פון די נאָדל־אַרבעטער, אָנגעהויבן מיטן נאָר־וואָס דערמאָנטן סטרייק פון די וועיסט־און דרעסמאַכער ((בלוזקע און קליידלעך־אַרבעטער), אין 1909. און ווער ווייס דען ניט, אַז דאָס זיינען געווען די יאָרן פון דער „גאָלדענער עפּאָכע“ פונעם יידישן טעאַטער אין אַמעריקע, די גאָרדין־עפּאָכע, און אַז דעמאָלט זיינען די יידישע פּרעסע און די יידישע ליטעראַטור אַרויסגעהויבן געוואָרן אויף די באַרג־שפּיצן פון דער געשיכטע פונעם היגן יידישן ישוב, — די ליטעראַטור פון די קלאַסיקער פון דער יידישער פּראָלעטאַרישער פּאָעזיע דאָ אין לאַנד, וועלכע האָבן זיך איבערגערופן מיט אונדזערע קלאַסיקער אויף יענער זייט ים.

אין איינעם פון זיינע קאַפּיטלעך פון זיין ערשטן באַזוך דאָ אין אַמעריקע, אין 1907, דערציילט י. ד. בערקאָוויטש אַזאַ געשיכטע. ער איז דעמאָלט געווען פאַרבונדן מיטן אַרויסגעבער פון דער טעגלעכער יידישער צייטונג, „יידישעס טאַגעבלאַט“, די צייטונג פון אָבסקוראַנטן אין יידישן לעבן. ווען ער האָט פאָרגעלייגט דעם רעדאַקטאָר־אַרויסגעבער, יאָהאַן פּאַלעי, צו געבן אים שיינע ליטעראַטור, האָט אים יענער, מעשה גוטער־ברודער, אַ פּאַטש געטאָן איבער דער פּלייצע, און געזאָגט אין אַ וואולגאַרן וויץ אַזאַ, אַז פאַר שיינער ליטעראַטור צאָלט מען ניט. „געלט צאָלן מיר אין אַמעריקע“, האָט ער געזאָגט, „נאָר פאַר מיאוסער ליטעראַטור“ („טאָג־מאָרגן זשורנאַל“ פון 23טן נאָוועמבער). איז כאָטש די „מיאוסע ליטעראַטור“ האָט געהאַט דעמאָלט אַ גאַנץ „אָנגעזען“ אָרט אין דער צייטונג, וואָס האָט גערעדט אין נאָמען פון די אַרבעטער, איז אָבער קלאָר, אַז ניט די פּרעסע פון די אָבסקוראַנטן האָט געקאָנט זיין דאָס וויגעלע און דאָס וועגעלע פון דער שיינער ליטעראַטור, ליטעראַטור פון די קלאַסיקער אויף ביידע זייטן ים, די ליטעראַטור פון די היינטצייטיקע שאַפער.

עס איז נויטיק אַרויסצוהויבן דעם פּראָגרעסיוון כאַראַקטער פונעם קאַמף פאַר יידיש — פאַרן לשון, וואָס איז אָנגעזאַפּט מיט די רעוואָלוציאָנערע געזאַנגען אין אַלטן רוסלאַנד, די געזאַנגען פון די אַרבעטער אין דער פאַבריקע און מאַסטערסקאַיאַ; דער לשון, וואָס איז געקומען צום אויסדרוק אין די פּראָגראַמען פון די פאַרשיידענע אַרבעטער און פאָלקס־פּאַרטייען; וואָס איז געזונגען געוואָרן דאָ, אויף יוניאָן סקווער אין ניו־יאָרק, אין די ערשטן־מאַי פּאַראַדן מיט קאַרגע ניינציק יאָר צוריק. ס׳איז דער יידיש פון די געטאָ־העלדן אונטערן נאַציזם, דער יידיש פון די פּאַרטיזאַנען און פון די קדושים אין די גאַז־קאַמערן. עס איז נויטיק דאָס דאָזיקע און נאָך אַ סך צו אונטערשטרייכן, כדי עס זאָל קלאָרער ווערן דער ניט־פּראָגרעסיווער כאַראַקטער פון דער אַסימילאַציע, — ניט נאָר פון דער אַסימילאַציע פון די רייכע, די יאַהודים, די לייט פון דעם „קאָונסיל פאָר דזשודאַאיזם“, נאָר אויך, צוזאַמען מיט זיי, פון אַזעלכע וואָס האָבן אַרויסגערוקט די אַסימילאַציע ווי אַן אויסדרוק פון פּראָגרעס. מישטיינסגעזאָגט. עס איז נויטיק אַרויסצוהויבן דעם פּראָגרעסיוון כאַראַקטער פון יידיש אין אָנגעזיכט פון איינשטעלונגען צווישן „אַלטע לינקע“ און „נייע לינקע“, לויט וועלכע עס באַקומט זיך, אַז יידיש איז נאַציאָנאַליזם, אַז בויען די וועלטלעכע קינדער־שול, דעם פאָלקס־כאָר, די קלובן און סאָסייעטיס, דעם איקוף און די לייען־קרייזן, די עמאַ לאַזאַרוס פעדעראַציע, איז נאַציאָנאַליסטישע טעטיקייט; אַז דאָס איז כלומרשט קעגן אינטערנאַציאָנאַליזם. דאַרף מען ווידער אונטערשטרייכן, אַלץ איינס וויפיל מאָל מ׳האָט עס שוין ניט געטאָן, אַז דער אמתער אינטערנאַציאָנאַליסט איז דער בעסטער קעמפער פאַר די נאַציאָנאַלע אינטערעסן פון זיין פאָלק, פאַר דער נאַציאָנאַלער פאָלקס־קולטור.

ס׳איז שוין אָנגעוויזן געוואָרן ביי אַ ריי געלעגנהייטן אויפן היסטאָרישן פּעריאָד אין וועלכן מיר געפינען זיך — דעם פּעריאָד פון די קאַמפן פון די פעלקער פאַר נאַציאָנאַלער באַפרייאונג און אַז דער פאַרגרעסערטער אינטערעס צו יידיש — ניט קיין ברייטער אויפלעב דערווייל, נאָר אַ פאַרגרעסערטער אינטערעס — איז אין אַ באַשטימטן זינען אַן אָפּשפּיגלונג פון דעם פּעריאָד. עס איז אָנגעוויזן געוואָרן אויף דעם אויפלעב צווישן די נעגער־מאַסן פאַר זייער קולטור,

זייער אַפריקאַנער ירושה, אַפריקאַנער שפּראַך, קליידונג, זייער נאַציאָנאַלן שטאָלץ. אַזוי בנוגע אַנדערע מינדערהייטן דאָ אין לאַנד, — די פּאָרטאָ־ריקאַנער, די „טשיקאַנאָס" (מעקסיקאַנער־אַמעריקאַנער), די אינדיאַנער. זאָל דעריבער אונטערגעשטראָכן ווערן, אַז דער געשטיגענער אינטערעס צו יידיש אין אַמעריקע איז אין הסכם מיטן דאָזיקן דראַנג צווישן די אַנדערע מינדערהייטן, אויב אפילו מיר האַלטן ערשט, צווישן יידן, ביי בראשית; אויב אפילו גאַנץ קליינע טיילן פון דער יידישער יוגנט זיינען דערווייל אין דעם אויפלעב פאַר יידיש אַריינגעצויגן געוואָרן. לאָמיר דאָס אונטערשטרייכן פאַר איר טאַקע, פאַר דער יידישער יוגנט.

עס איז נויטיק צו שטעמפּלען דעם אַנטי־יידיש, דעם נעגאַטיוון צוגאַנג צו דער קולטור־אַרבעט פון די יידישע מאַסן־אָרגאַניזאַציעס ווי ניהיליזם, — אַ ניהיליזם וואָס פאַרקערעוועט צייטנווייז אין די הינטערגעסלעך פון נאַציאָנאַליזם און שאָוויניזם, ווען דער סופער־לינקער שטויסט זיך אָן אויף אַנטיסעמיטיזם, אויף יידישע פּראָבלעמען, וואָס ער קאָן ניט לייזן אויף אַ געזונטן אופן, זייענדיק אָפּגעפרעמדט פון די טראַדיציעס פון דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג, די טראַדיציעס פון יידישע פרייהייט־קעמפער אין משך פון דורות.

מיר זיינען פאַר דאָאיגקייט, ווי באַוואוסט. מיר זוכן צו באַהעפטן די פּראָגרעסיווע יידישע טראַדיציעס מיט די אַמעריקאַנער פרייהייט־טראַדיציעס. זאָגן מיר ניט, אַז נאָר דורך יידיש קאָנען די פּראָגרעסיווע יידישע טראַדיציעס דאָ אין לאַנד קומען צום אויסדרוק. מיר האַלטן טייער די טראַדיציעס פון אָשר לעווי און חיים סאָלאָמאָן און אויגוסט באָנדי און ערנעסטין ראָוז. אָבער אויך וויפל עס האַנדלט זיך וועגן דער איבערוועגנדיקער מערהייט פונעם היגן יידישן ישוב, וואָס שטאַמט־אָפּ פון דער פענאָמענאַלער יידישער אימיגראַציע פון מזרח־אייראָפּע, צווישן די אַכציקער יאָרן פון פאָריקן יאָרהונדערט און די אָנהויב צוואַנציקער יאָרן פון היינטיקן יאָרהונדערט — פענאָמענאַל סיי אין כמות און סיי אין איכות — אויף אַזוי פיל פאַרנעמט דאָ אַן אָנגעזעען אָרט יידיש, די יידישע קולטור, וואָס האָט זיך אויסגעפורעמט מיט און דורך דעם אויפשטייג פון דער יידישער אַרבעטער באַוועגונג, מיט דער אַנטוויקלונג פון די לאַנדסמאַנשאַפטן און בכלל יידישע פאָלקס־אָרגאַניזאַציעס.

איך האָב די טעג געזען אין דעם חודש־זשורנאַל „פאָלק און ציון" וואָס ווערט אַרויסגעגעבן אין ירושלים דורך דער יידישער אַגענטור (נומער 3, נאָוועמבער, 1969) אַן אָפּהאַנדלונג איבער פיליפּ ראָטהס ראָמאַן, „פּאָרטנאָיס טענות". איז אין דער אָפּהאַנדלונג אַרויסגערוקט געוואָרן דער „גלות", אַזוי צו זאָגן, די יידישע אומזיכערקייט, דאָס פילן זיך אין אַמעריקע ווי פרעמדע — לויט דער אָפּשאַצונג פונעם שרייבער, פונקט ווי אין ישראל וואָלט ניט מעגלעך געווען אַזאַ ווערק! אמת איז אָבער, אַז „פּאָרטנאָיס טענות" איז אַ נעגאַטיוו, אָבסקוראַנטיש ווערק, קאָן געבן שפּייז אַנטיסעמיטן פונעם שטרייכער־טיפּ, וועלכע האָבן אַלעמאָל געשילדערט דעם יידן ווי אַ סעקסועל־אַבנאָרמאַלן. אויסהיילן אַזאַ שרייבער ווי פיליפּ ראָטה קאָן מען, דאַכט זיך, טאַקע דאָ אינעם „גלות", ווען מ'זאָל אים אויסלערנען און באַוועגן צו לייענען, אויף יידיש, ווינטשעווסקין און עדעלשטאַטן, ראַבאָין און לייוויקן און וויינפּערן און די אַנדערע פּראָגרעסיווע יידישע שאַפער, און זשיטלאָווסקין און אָלגינען, און אַוודאי אונדזערע קלאַסיקער. און טאַקע — געבן אים די געשיכטע פון דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג און אונדזער חורבן־ליטעראַטור, די ליטעראַטור וועגן די קדושים און וועגן די מרדכי אַנילעוויטשעס און איציק וויטענבערגס.

אַ גרויסער פאָלקס־פאַרמעג איז די יידישע ליטעראַטור! אַ גרויסער פאָלקס־פאַרמעג איז יידיש, דאָס יידישע לשון, אין אַלע ניואַנסן, ווי אָפּגעשפּיגלט און באַרייכערט מיט די קאָלירן און זאַפטן פון די יידישע ישובים אויף אַלע קאָנטינענטן, — די ליטעראַטור פון בערגעלסאָן און פעפער און מאַרקיש און נסתר, און פון די היינטצייטיקע סאָוועטיש־יידישע שרייבער, די ליטעראַטור פון די אַרגענטינישע און אויסטראַלישע און קאַנאַדישע שאַפער אויף יידיש, די ירושה פון יידיש פוילן, די ליטעראַטור פון הירש גליק און די בויער פון ישראל.

האַנדלט זיך נאָר וועגן שפּראַך? שפּראַך צוליב שפּראַך? איז ניט דער אינהאַלט דער עיקר? געוויס, דער אינהאַלט — פאָרגעשריטענער, פּראָגרעסיווער אינהאַלט. אָבער שפּראַך אַליין איז ניט קיין פּוסטע כלי. „וויפל אין די אותיות ליגן טרערן און וויפל געוויין", זינגט זיך דאָרט אין וואַרשאַווסקיס „אויפן פריפּעטשאָק". און „זאָג ניט קיינמאָל" קלינגט גאָר אַנדערש אויף יידיש, ווי אויף אַן אַנדער לשון. און אַזוי די מאָנאָלאָגן און דיאַלאָגן פון „טוביה דער מילכיקער". ניין, שפּראַך איז ניט קיין פּוסטע כלי. שפּראַך אַליין איז אויך קולטור. דורך דורות און דורות ווערט זי אַליין אינהאַלט, טראַדיציע. די נשמה פונעם פאָלק דריקט די שפּראַך — יידיש — אויס.

דאָ וואָלט איך זיך געקאָנט אָפּשטעלן. איך האַלט אָבער פאַר נויטיק ווידער צו אונטערשטרייכן מען זאָל דאָס וואָרט „פּראָגרעסיוו" נעמען ניט אין אַ שמאָלן, קליינזלדיקן זינען, נאָר אין אַן אַלפאָלקישן זינען. מ'דאַרף באַגריסן דאָס פּאָזיטיווע, בנוגע יידיש און בכלל, אין אַלע טיילן פון פאָלק. ניט מיר און ניט אַנדערע האָבן

וועלכע ניט איז מאָנאָפּאָליע אין אָט־די געביטן. אַלדאָס פּאָזיטיווע פון אַלעמען דאַרף פּאַראייניקט ווערן. צום ווינציקסטן דאַרף זיין קאָאָפּעראַציע, קאָנטאַקט, דיאַלאָג. אָפּגעזונדערטקייט באַדייט דאָ חורבן, און אַוודאי באַדייט חורבן — שפּאַלטעריי, דיסקרימינאַציע.

ס'איז דאָ די אַלט־אַלטע פאָלקס־געשיכטע וועגן די צוויי הענער, וואָס האָבן זיך אַזוי לאַנג געממיתט ביז זיי זיינען ביידע אומגעקומען. שפּאַלטעריי טראָגט־אונטער אַ טויט־אורטייל אונדזער פאָלקס־קולטור. באַזונדער קאָן קיין שום ריכטונג אַליין ניט סטימולירן דעם אויפלעב, ווי געהעריק כאָוועןֹ און אַנטוויקלען ווייטער די ערשטע שפּראָצן פון אַן אויפלעב. אין דער וויזיע אונדזערער קאָן יעדערער פון אונדז דערזען, אָן שום גרויסן אָנשטרענג, אַ געזעלשאַפטלעך טעאַטער צוזאַמען, גרויסע ליטעראַרישע יום־טובים — צוזאַמען, שטאַרקערע וועלטלעכע שולן — צוזאַמען, יידישע לימודים אין די האַי־סקולס און מער יידיש־קאַטעדרעס אין אוניווערזיטעטן — דורך אַרבעטן — צוזאַמען. באַדייטנדיקע טיילן פון דער יידישער יוגנט קאָנען מיטגעריסן ווערן, ווידעראַמאָל, — דורך אַרבעטן צוזאַמען. און אויפן יידישן בוך, וואָס דערשיינט איצט אין אַ גאַנץ קליינער צאָל און וואָס ווערט שוואַך פאַרשפּרייט און נאָך שוואַכער געלייענט, קאָן קומען אַ ישועה.

טאָ זאָל טאַקע קומען די ישועה אויף אונדזער יידיש־לשון, אויף אונדזער יידישער פאָלקס־קולטור.

דער קאָנצערט. 1923. טעמפּערע.

ש. ראַטין

פיר צייטן פון יאָר

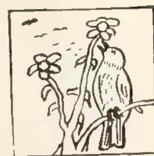
הארבסט

ווען די בלעטער פאַלן
פון די ביימער —
רויט ווי קופּער,
געל ווי גאָלד —
ווייסן דעמאָלט קליינע קינדער,
אַז דער האַרבסט איז אַף דער וועלט.

ווינטער

ווען עס פאַלט אַ שניי
אין דרויסן —
זילבער-פעדערלעך,
פוכקע, ווייס, —
ווייסן דעמאָלט קליינע קינדער,
אַז דער ווינטער איז אַף דער וועלט.

פרילינג

ווען די ביימער
נעמען בליען,
פעלדער גרינען,
פייגל זינגען —
ווייסן דעמאָלט קליינע קינדער,
אַז דער פרילינג איז אַף דער וועלט.

זומער

ווען די זון נעמט בריען
און בראָטן —
קינדער פאָרן אַפן לאַנד —
ווייסן דעמאָלט קליינע קינדער,
אַז דער זומער איז אַף דער וועלט.

מ. שיפריס

„מאָטקע כאַבאַד", משה קיש

אַז אַ נאַר וואַרפט אַ שטיין אין גאָרטן אַריין,
קענען אים צען קלוגע ניט אַרויסנעמען.

אַ געזאַנג צו אידיש

אדעלע פרידמאַן

איך האָב זיך היינט מיין פען פאַרטרויט

איך האָב זיך היינט מיין פען פאַרטרויט,
אַ נייעם פאָדעם וויל איך שפּינען.
מיט נייע קלאַנגען, נייע טענער,
צום יונגן דור מיין וועג געפינען.
מיט פרישער שפּראַך און נייעם ניגון
צו קינדער היינטיקע איצט קומען,
צו די קינדער קליינע, שיינע,
ווי די ביימעלעך און בלומען.

האָט מיין פען זיך גלייך פאַרמאָסטן
פאַר אַ ניגון — שפּאָגל־ניי,
פאַר אַ ליד מיט פרישע טענער
זיך פאַרמאָסטן גאָר אויפסניי!
יעדן אות געטריי געוואויגן,
געפּוצט, געשליפן אים, ביז גאָר!
גראַמען רונדע, ווי די פּערל,
פאַרצויגן אויף אַ פּערל־שנור.

שיין די שפּראַך! פיין דער ניגון!
נאָר פרעמד דער קלאַנג, די נייע טענער!
פּרואוו איך זינגען ס'ליד אויף יידיש
איז ניטאָ קיין לשון שענער!
וועל איך איצט, פון היינט און ווייטער,
מיר מיין אַלטן פאָדעם שפּינען,
מיט מיין ליד אויף מאַמע־לשון
צום יונגן דור דעם וועג געפינען.

מיט מיין ליד אויף מאַמע־לשון
צו די קינדערלעך איצט קומען
צו אַלע קינדער ליבע, קלוגע,
ווי יונגע ביימעלעך און בלומען.
ווידער פאַר די קינדער קליינע
וואונדערלעכע שלעסער בויען,
און מיין פען, דער פען געטרייער,
אויף מאַמע־לשון זיך פאַרטרויען.

1961

מיר וועלן די שווערדן איבערשמידן
אף אקער־אײַזנס.

סקולפּטאָר — יע. ווּטשעטיטש.

„נעם צונויף אַלע זינגער פון לאַנד
און צעשאַל
אונזער וואָרט, אונזער אייבינגן
אמן!
ווי ס'צעטראָגט זיך דער שטראָם
פון אַ לויטערן קוואַל,
זאָל דאָס ליד זיך אויף וועלטן
צעשטראָמען!"

די „מארגן-פרייהייט" — און די אידישע שפראך

פון שלמה דאווידמאן

אויסער א פאליטיש-געזעלשאפטלעכע פראגרעסיווע אידישע ארבעטער-און-פאלקס-צייטונג, וואס דינט אן א אפשטעל די קארגע 50 יאר, טאג-טעגלעך, די אידישע פאלקס-מאסן אין אמעריקע און איבער דער וועלט, איז

די „מארגן פרייהייט" געווען און איז א שול, א מין פאלקס-אוניווערסיטעט, פאר דערלערנען, פארבעסערן און פארשענערן די אידישע שפראך.

א שפראך איז א מיטל, אויף אויסצובעסערן, פארשענערן דאס לעבן פון

דעם מענטשן. די שפראך העלפט דעם ארבעטער-און-פאלקס-מענטש צו פארשטיין זיין עקאנאמישע, פאליטישע און געזעלשאפטלעכע לאגע, און צו פרואוון, דורך פארשידענע קאמפן, זי אויסצובעסערן.

א שפראך איז דער אינסטרומענט, וואס דער זשורנאליסט, דראמאטורג, בעלעטריסט און דיכטער באנוצט צו באשרייבן, דראמאטיזירן, מאלן דעם אמאל, היינט און די צוקונפט.

וואס פארא אידיש האבן אידישע צייטונגען גענוצט ביז דער דערשיינונג פון דער „פרייהייט", דעם 2-טן אפריל, 1922? מיר וואלטן זי, די שפראך, אנגערופן אן עם-הארצ'ישע, א שונדיסטישע, א מין „זשארגאן", א געמיש פון דייטשמערישע, ענגלישע און רוסישע ווערטער.

אין 1922, ווען די „פרייהייט" האט אנגעהויבן דערשיינען, איז שוין געווען א רייכע אידישע פרעסע, באזונדערס אין ווארשע, פוילן. מיר האבן

שוין דעמאלט אפגעשלאסן דעם פעריאד פון די מאדערנע אידישע קלאסיקער: מענדעלע, פרץ, שלום-עליכם, אש, בערגעלסאן און אנדערע, וועלכע האבן באנוצט א מאדערנעם אידיש. די אמעריקאנער אידישע פרעסע האט אבער זיך, ביז דער „פרייהייט", ניט געוואלט מיט דעם רעכענען.

שוין פון ערשטן טאג פון דער דערשיינונג פון דער „פרייהייט" האט זי אנגעהויבן נוצן א אידישע פאלקס-שפראך, א קולטיווירטע, א ליטעראַרישע.

דעם גרעסטן פארדינסט דארפן מיר צוטיילן מ. אלגינען. אלגין האט מיט זיין „גאלדענער פען" אויסגעשליפן די שפראך און זי געבראכט צו איר העכסטער מדרגה אין משך פון 17 יאר, וואס ער איז געווען דער רעדאקטאר פון דער צייטונג.

אלגינס לעקציעס וועגן דער אידישער שפראך, סיי געשריבענע און סיי גערעדטע, זיינען געווארן א מוסטער ווי אזוי מ'דארף רעדן און שרייבן אידיש.

„די אידישע שפראך איז ניט אפצוטיילן פון אידישן פאלק", האט אלגין געזאגט. מיט זיינע ארבעטן וועגן אידישע שרייבער, מיט זיינע בילדער פון „טאג-טעגלעכן לעבן", פון ארבעטער איז ער געווען דער לערער פון אידישן ארבעטער, אידישן אינטעליגענט און אידישן שרייבער.

שוין צוויי און דרייסיג יאר, זינט

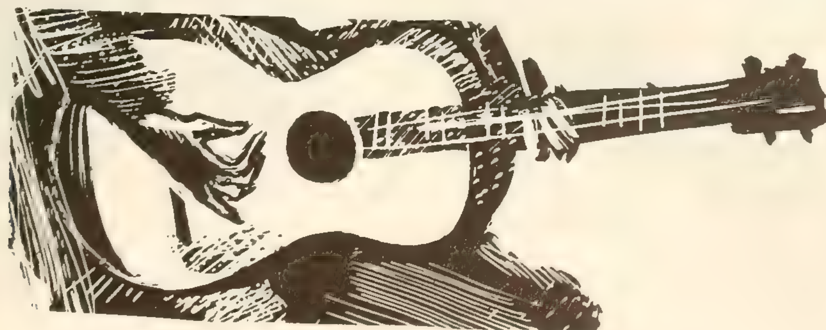
פסח נאוויק, צו לאנגע יארן, רעדאקטירט די „מארגן פרייהייט". ער זעצט פאר די הערלעכע טראדיציעס פון דער צייטונג אין יעדן פרט, און אזוי אויך איר חשיבות'דיגע באדייטונג צו אונזער אידיש לשון.

איך וועל מוזן אויסלאזן א סך נעמען פון שרייבער, וואס האבן ביי-געטראגן צו דער רייכקייט פון דער אידישער שפראך אין דער „מארגן-פרייהייט".

אבער נ. בוכוואלד'ן וועט די געשיכטע ניט פארגעסן. אויסער דעם, וואס ער איז געווען א זשורנאליסט פון א הויכן קאליבער מיט א באזונדער אריגינעלן שיינעם סטיל און א מוסטער-קריטיקער פון אידישן טעאטער איז ער געווען א לערער פון א פיינעם, גוטן אידיש. זיינע לעקציעס וועגן דער אידישער שפראך זיינען דערשינען אין בוך-פארם אין פארלאג פון דעם אידישן פראטערנאלן פאלקס ארדן און איצט איבערגעדרוקט פון קווינס-קאלעדזש פאר סטודענטן, וואס ווילן זיך לערנען אידיש.

קאן אימיצער אנווייזן אויף נאך אזא ביישפיל פון אנדערע אידישע צייטונגען, ווי דער ביישפיל פון נ. בוכוואלדס ביישטראג צו דער אידישער שפראך? — מיר דאכט זיך, אז ניט.

די מיטארבעטער פון דער „מארגן-פרייהייט" זעצן פאר די אלגין-טראדיציע פון אפהיטן די ריינקייט פון דעם אידישן לשון.

צו אייך פערזענלעך.אייערע פריינט און ארגאניזאציעס.

טייערע פריינט !

לייענער, פריינט און קאלעגן פון פראגרעסיוון אידישן שרייבער ש ל מ ה ד א ו ו י ד מ א ן העלפן ארויסגעבן : " מיט אידיש קאן מען אויספארן א וועלט;" (א נייער מין אלף -בית אויף עטלעכע שפראכן,פאר עטלעכע דורות צו לייענען און לערנען אידיש. א געזאנג צו אידיש.) און "איך שריי צו דיר פון דער געטא !.." געקליבענע נאוועלן.

צו זיין 75 - סן געבוירנטאג און 50 יאר געזעלשאפט-לעכע טעטיגקייט.

וואלט איר ,אייערע פריינט ,אייערע ארגאניזאציעס זיך וועלן באטייליגן ?

אט זיינען נאך פריינט,וואס באטייליגן זיך:

מאקס און גאלדע פערלאוו,שרייבער און יוניאן -טוער. ב.וויינשטיין, בען און פאניע איצקאוויטש,פאטאגראפער. י.ל. דרוקער,שרייבער,ארבקאר. בערטא שעפלאף. אברהם פרימאק. שרה און סעם פלאטאק.איזידאר בעל . ה.גורעוויץ.סילווערסטיין.בעסי סטיינבערג.אסתר גאבאוו. דוד פערלמוטער.יעקב פינקעלשטיין.ארבקאר און טוער. איי.דזשיי .מאריס.ראזע קראסנער.אייב אקון. שלמה פטאר. מאלי סיימאן. בארא פארק פראטערנאלע ,לארא ניידל.סעק. שטאט קאמיטעט פון די קלובן אין שיקאגא , מאריס א. אפנאן ,דאראטי שינבערג. סאן -פראנציסקא קולטור קלוב.בערנארד ראסמאן,סעק.דעבי און ליא איזראאיל . נ.י אידישע מיטלשול,וו.ראטמאן , סעק. אידישע מיוטשועל עיד סאסייעטי פון וואשינגטאן,סיליע ראליצקי,סעק. סעמועל וואלאוויץ.פייבל עדעלמאן.העראלד און נאטאליע לעווענטאל.גרענד סטריט קולטור קלוב.לאה שייפער-פענקין ,פרעז. מאקס נון.הארדפארד איקוף לייען-קרייז, זלמן און באשקע פאסלאנד.

אלע קומענדיגע נעמען וועלן אריין אין בריוו און ביכער.מיר לאדן אייך איין זיך צו באטייליגן.

ספאנסאר פון 10 דאלער און העכער.סובסקרייבער - פון 5 דאלער און העכער .באגריסער -פון 1 דאלער און העכער.

מיר דערווארטן אייער ענטפער.אייער ,מיט בעסטע גרוסן.

שלמה דאווידמאן

די קינדער פֿון טערעזין

This book of poems and pictures is taken from the collection left by the children of Terezin. Terezin was a concentration-camp, near Prague, in Czechoslovakia.

From 1941 to 1945, the Germans shipped 15,000 Jewish children into this small place and only 100 children managed to survive.

Here they lived locked within walls and courtyards—crowded together. Here they had stars sewn on their jackets and blouses. Teaching was forbidden, but the children of Terezin were secretly encouraged to put down in word and picture their thoughts:

> *"We got used to warmed-up water with a salty flavor and a few potatoes . . . We got used to sleeping without a bed and saluting every uniform; not to walk on sidewalks and then again, to walk on sidewalks . . . We got used to undeserved slaps, blows and executions; to seeing the sick amidst the dirt and filth; to seeing people die.*
>
> *Terezin is a black town, a place of evil and fear. There is little to eat and much to want.*
>
> *Terezin is a bit of filth and dirty walls—and all around you barbed-wire, with enemies and gallow-ropes, with suffering and grief and shame, not letting you die—not letting you live."*

The children knew nothing of what awaited them. They were finally taken away and all that remained were their poems and pictures. After the liberation, the one surviving teacher of Terezin, gave this material to the State Jewish Museum of Prague.

The children of Terezin were perhaps the only children in the world, who captured on paper, the strange world in which they lived.

WE WILL REMEMBER THEM.

לאָמיר געדענקען די קינדער.
לאָמיר געדענקען די יונגע, די אומשולדיקע
וואָס מיר האָבן, אין פֿינצטערע לאַגערן,
פֿאַרלוירן.
לאָמיר זיי אייביק געדענקען.

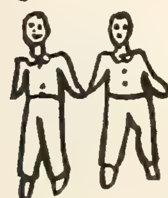
באַרבעט און צונויפֿגעשטעלט פֿון מלפּה גאָטליב, געלע פֿישמאַן און צירל וואָלעצקי.

איבערגעזעצט פֿון מרים האָפֿמאַן.

די לידער און צייכענונגען זיינען פֿון קינדער אין קאָנצענטראַציע-לאַגער טערעזין (1942-1944)

דער מאַטעריאַל געפֿינט זיך אין פּראַגער יידישן מלוכה-מוזיי אין טשעכאָסלאָוואַקיי.

אַרויסגעגעבן פֿון דעם שולצענטער בײַם ייִדישן קולטור־קאָנגרעס ניו יאָרק, 1968.

דאָס זומער-פֿייגעלע

דאָס לעצטע זומער-פֿייגעלע,
דאָס סאַמע לעצטע,
אַזוי רייַן, אַזוי העל,
אַזוי פֿינקלענדיק געל.

אפֿשר ווי די זונשטראַלן,
אפֿשר ווי די זונטערן ,
זינגען אויף אַ ווייַסן שטיין,
אַזוי געל.

טערעזין

איך לעב דאָ אין געטאָ
שוין מער ווי אַ יאָר,
אין טערעזין —
דער שוואַרצער שטאָט.

מענטשן גייען אין די גאַסן,
און ווען דו קוקסט אויף זיי
דערקענסטו גלײַך די געטאָ —
דאָס אָרט פֿון שלעכטס און שרעק.

דאָ שטאַרבן די שוואַכע
גרינג ווי אַ פֿעדער,
און ווען זיי שטאַרבן,
שטאַרבן זיי אויף אייביק.

אַנאָנים, 1943

. . . אַ פֿלאַם פֿון ליכטעלעך
אַרום מײַן בעט.
איך שלאָף —

און אפֿשר וועל איך אויך
אַמאָל פֿאַרשטיין,
אַז איך בין בלויז געווען
אַ קינד
אַ קליינס,
קליין ווי דאָס ליד
איז קליין.

האַנוש חאָכענבורג

פון מאָרגן אָן

מאָטעלע

פֿון מאָרגן אָן
װעל איך טרויעריק זײַן —
פֿון מאָרגן אָן.
הײַנט װעל איך זײַן פֿול מיט פֿרייד.

פֿאַרוואָס זאָל איך טרויעריק זײַן?
ווײַל מאָרגן קען זײַן שלעכט —
זאָל איך וויינען הײַנט?

און יעדן טאָג,
ווי ביטער עס וועט נישט זײַן,
וועל איך זאָגן:

פֿון מאָרגן אָן
וועל איך טרויעריק זײַן —
פֿון מאָרגן אָן.

אין גאָרטן

פֿראַנטאַ באַס

אַ גאָרטן קליין,
די לופֿט איז פֿול מיט רויזן.
דער וועג איז שמאָל,
און אויפֿן וועג שפּאַצירט
אַ ייִנגעלע, אַ קליינס.

אַ ייִנגעלע אַ קליינס,
און זיס ווי אַ בלימעלע וואָס בליט.
ווען דאָס בלימעלע וועט אויפֿבליִען
וועט שוין דאָס ייִנגעלע — ניט זײַן.

פּיקאַסאָ שלום

אַ לויב צום וואָרט

פון רחל מינצעס
(בועניאָס איירעס)

וואָרט,
פשוט, אָפן וואָרט —
דו,
וואָס באַגלייטסט
דעם מענטשנס טראָט
דעם שווערן —
דו,
וואָס ביסט דורכגעווייקט
פון טרערן
און באַצירט מיט אַ ביסל
יום־טובדיגן שיין —
דו,
וואָס שטייסט שטענדיג זייט־ביי־זייט
פון פיין
און טרייסט,
און מאָנסט,
און ברויזסט און ברויזסט
און שלעפּסט אַרויס
דעם שווערן וואָגן פון טעגלעכן זיין
און שפּאַרסט אים באַרג־אַרויף —
צו דיר,
ערלעך וואָרט,
מיין לויב!

וואָרט,
פשוט, אָפן וואָרט —
דו,
וואָס האָסט דאָס חניפהדיגע בוקן,
דאָס בויגן דעם רוקן
פון די, וואָס זיך שאַרן
ביי די פיס פון האַרן
נישטיג,
געמיין.
דו —
וואָס מיט אייזערנע פויסטן
קלאַפּסט
אין רויבערישע ציין
און הויבסט,
ווי אַ פלאַמיגער פאַסעל,
דיין שיין
איבער נעפּל און נאַכט
און וואָרנסט:
זיי וואַך!
היט זיך פאַר נעגל און שנאָבל
פון רויב! —
צו דיר,
מוטיג וואָרט —
מיין לויב!

וואָרט,
פשוט, אָפן וואָרט —
געפּלאָגט און געיאָגן,
האָסט טויזנטער מאָל
אויף זיך
שלעסער געטראָגן.
און שאָטנס פון קראַטן
געוואָלט האָבן,
זאָלסט פאַראַטן
דיין לויטערן קלאַנג
פון אַ ברידער־געזאַנג.
עס האָבן געגאַרט זיך
דיינע באַצווינגער —
פון אונטער שלעסער
און קראַטן
אַרויס ביסט נאָך פעסטער,
אַרויס ביסט נאָך יונגער.
אַ גלאָס — אַ גיגאַנט,
אַ העל־צעשאַלטער
מיט זונינע גלויבן
אויפסניי
אַ צעשטראַלטער
און וועקסט
און מאָנסט
און קלאַפּסט
און רופסט
ביי יעדער שטוב,
ביי יעדער שוועל,
אין יעדער טיר,
אין יעדער שויב.

— צו דיר,
אומדערמידלעך,
מעכטיג וואָרט,
מיין לויב!

יידיש — די זאָרג פוןביידע דורות

פון **א. גאָלדבערג**

די היינטיקע באַראַטונג איז ניט מער ווי איין עפּיזאָד אין אַ קייט געשעענישן און אַנטוויקלונגען, וואָס מערן זיך לעצטנס אין יידישן לעבן. די אַנטוויקלונגען האָבן הינטער זיך היסטאָרישע, אידייאישע און אויך עמאָציאָנעלע פאַקטאָרן.

מען טאָר ניט מינימיזירן די עמאָציאָנעלע גורמים, וואָס האָבן אונדז באַוווּרקט צוזאַמענצורופן די היינטיקע באַראַטונג: מיר זיינען דורכגענומען מיט אַ געפיל פון דרינגלעכקייט, איבערגעוועלטיקט פון אַ געפיל, אַז מיר שטייען פּנים־אל־פּנים מיט אַ היסטאָרישן מאָמענט, ווען מען קאָן נאָך פאַרהיטן און פאַרזיכערן דעם גורל פון יידיש־לשון אויף דורות. די דרינגלעכקייט וואָרצלט אין דער דערקענטעניש, אַז איצט, אויב עס איז מעגלעך צו פאַרשפּיצן אַ היסטאָרישע רגע, אַז איצט איז נאָך דאָ צייט, אָבער אין 10 יאָר אַרום קאָן ווערן צו שפּעט, און אין 15 יאָר אַרום — אוממעגלעך.

דאָס איז אינגאַנצן אַנדערש פון דער שטימונג פון ירידה און רעזיגנאַציע, וואָס האָט אַרומגעכאַפּט, מיט אַ צענדלינג און צוויי יאָר צוריק, טיילן פון דער שאַפנדיקער יידישער אינטעליגענץ.

מיט אַ צוויי צענדלינג יאָר צוריק, אונטערן דרוק פון געשעענישן אין אייראָפּע און פון אַנטוויקלונגען דאָ ביי אונדז, האָט זיך אַנטוויקלט דער אונטערגאַנג־סינדראָם אַרום יידיש אין די יידיש־שאַפנדיקע און די יידיש־רעדנדיקע קרייזן. [די ענגליש־רעדנדיקע זיינען געשטאַנען פון דער ווייטן, זיי איז דער ענין לחלוטין ניט אָנגעגאַנגען.] דער אונטערגאַנג־סינדראָם האָט זיך אויסגעדריקט אין „לעצטיזם", אין געפילן פון ירידה, אין שטימונגען פון אויסלאָז, עס האָבן זיך באַוויזן לידער וואָס האָבן — מיט באַדויער און האַרצווייטיק — געפּירט יידיש אויפן בית־עולם, געזאָגט קדיש נאָך יידישע ביכער. ניט שייך איצט ציטירן יענע לידער און ניט שייך דערמאָנען אַ יידישן שרייבער, וואָס וויל איצט אַרויפציען אויף זיך דעם מאַנטל פון דעם „גרעסטן" יידישן שרייבער, אַז ער האָט דאַמאָלט געצהט אַ יונגן יידישן שרייבער, אַז ער זאָל אויפהערן שרייבן יידיש. ניט שייך דערמאָנען דאָס אַלץ, אָבער פאַרשטיין פון וואַנען ס׳האָבן זיך גענומען די ירידה־סימפּטאָמען, די דעפּרעסיע — איז נייטיק, און מ׳וועט נאָך אַמאָל דאַרפן זיך אומקערן צו זיי.

מיין איינדרוק איז, אַז די הויפּט סיבה פון אַ באַשיינפּערלעכער פּאָזיטיווער ענדערונג אין באַציאונג צו יידיש ליגט אין פאַקט, וואָס מיר האָבן זיך טיילוויז אָנגעהויבן באַפרייען פון מעכאַניסטישע און סימפּליסטישע איינשטעלונגען און אויסטייטשונגען.

אָט דער גלייכליניקער, אָבער אין תוך פאַלשער, צוגאַנג האָט געהאַט אַלע אויסערלעכע סימנים פון כלומרשט אויסגעפּרוּווטער לאָגיק, זיך ניט רעכענענדיק מיט דעם פאַקט, אַז היסטאָרישע אַנטוויקלונגען פאָלגן געוויינלעך נישט נאָך קיין גלייכע, אויסגעצווירעטע ליניע. פאַרקערט, זיי באַוועגן זיך אָפט זיגזאַגיש, פאַרשיידענע ניט דערוואַרטע כוחות פאַרקערעווען אַנטוויקלונגען, שטעלן זיי אָפט אפילו אויפן קאָפּ. די געשיכטע האָט איר אייגענע לאָגיק און אירע אייגענע׳ געזעצן.

אָט זיינען די שטאַפּלען פון דעם געדאַנקען־לייטער, וואָס האָבן געפירט צום אָפּגרונט פון יאוש בנוגע דעם גורל פון יידיש:

א) דער יידיש־רעדנדיקער דור ווערט עלטער, דער ייִנגערער דור נעמט ניט איבער די שפּראַך — דעריבער איז יידיש פאַרמשפּט צום אונטערגאַנג.

ב) די אַמעריקאַנער לעבנס־תנאים זיינען אַזעלכע, וואָס פאַרמשפּטן די שפּראַכן פון די עטנישע גרופּעס צום אומקום — דעריבער איז יידיש פאַרמשפּט צום אונטערגאַנג.

ג) די אַרטיק־געבוירענע באַפעלקערונג אין די אַמעריקעס און אין די מערב־אייראָפּייאישע לענדער נעמען די אויבערהאַנט אין יידישן לעבן — דעריבער איז יידיש פאַרמשפּט צום אונטערגאַנג.

ד) פון די זעקס מיליאָן יידן, וואָס די נאַציס האָבן אומגעבראַכט, זיינען אַן ערך פיר מיליאָן געווען יידיש־רעדנדיקע — דעריבער איז יידיש פאַרמשפּט צום אונטערגאַנג.

ה) ניט פאַראַן מער קיין קאָמפּאַקטער ישוב, וואו יידיש זאָל זיין די געברויך־שפּראַך פון טעגלעכן לעבן — דעריבער איז יידיש פאַרמשפּט צום אונטערגאַנג.

ו) אין ישראל איז די שטימונג און די שטעלונג קעגן יידיש, ס׳וואַקסט אַ דור אָן יידיש — דעריבער איז יידיש פאַרמשפּט צום אונטערגאַנג.

ז) די געשעענישן אין סאָוועטן־פאַרבאַנד, דער פאַמעלעכער, בלויז טיילווייזער ווידערשטעל פון דער יידישער קולטור, דאָס פעלן פון דערציאונג, די לעצטע טראַגעדיע אין פּוילן — פאַרמשפּטן יידיש צום אונטערגאַנג.

טיילן פון רעפעראַטן געליי‏ענט ביי די יידיש־קאָנפערענצן אין ניו־יאָרק און אין לאָס־אַנדזשעלעס.

פאַרשטייט זיך, אַז ס'רוב דערמאָנטע פאַקטן זיי־
נען טראַגיש אמת, כאָטש טייל זיינען געבויט אויף
פאַלשע היפּאָטעזעס, אָבער ציען פון זיי דעם שלוס,
אַז דאָס אַלץ פירט צום ניט־פאַרמיידלעכן אויסלעשן
זיך פון יידיש, מיינט אַז מיר פאַלן אַריין אין אַ פּאַסטקע.
מיר, וואָס האָבן זיך געשטעלט קעגן און שאַרף באַ־
קעמפט דעם בן־גוריונישן איינשטעל פון אַריבער־
שפּרייזן צוויי טויזנט יאָר יידישע געשיכטע, האָבן אַליין
זיך געלאָזט פאַרשווענקען, זאָל זיין פּאַסיוו, פון דעם
געדאַנק, אַז מ'קאָן „אַריבערשפּרייזן" טויזנט יאָר יידיש
אין דער געשיכטע פון פאָלק, אָדער, אין בעסטן פאַל,
דורך צופעליקע איבערזעצונגען, אָפּראַטעווען אַביסל
פון אַ טויזנט־יאָריקער קולטור פון אַ פאָלק. דאָס האָט
געמיינט לייקענען אין דעם המשכדיקן גאַנג פון פאָלקס־
אַנטוויקלונג, דאָס האָט אפילו געמיינט ניט דערשאַצן
די גרויסע נאַציאָנאַל־היסטאָרישע ווערט, וואָס די שאַ־
פונג אין יידיש האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט אין פּראָ־
צעס פון אויסגעשטאַלטן דאָס לעבן און די אַנטוויקלונג
פון פאָלק, זיין פּסיכיק און זיין רעאַגירן אויף דער
אַרומיקער סביבה אין משך פון אַ סך צענדליקער
דורות.

דאָס האָט אפילו געמיינט פאַרגעסן פּרצעס רייד
אין טשערנאָוויץ: „יעדע קולטור מוז האָבן אירע
טראַדיציעס, אירע היסטאָרישע קבלות... ווילן מיר,
אַז זי זאָל זיך אַנטוויקלען אין דער צוקונפט, מוזן מיר
זי פאַרבינדן מיט דער פאַרגאַנגענהייט"... און מיר
האָבן דאָ געוואָלט שאַפן אַן אַנגלאָ־יידישע קולטור,
וואָס זאָל האָבן אַ נאַציאָנאַלן האַפט און ניט זיין דער
המשך פון טויזנט יאָר יידיש (אַקוראַט ווי אַנדערע
האָבן דאָס געפּרואווט טאָן אויף עברית אין ישראל).

וואָס האָט גורם געווען די ענדערונגען, וואָס קו־
מען פאָר אין באַצוג צו יידיש? אַ באַשטימטע דער־
וואַקסונג, אַ פּראָצעס פון אויסוואַקסן ביים יינגערן דור,
ביים אַמעריקאַנער יידן (ניט מער ווי אַ איכות דער־
וויל!). אַ גרעסערע ראָלע האָבן געשפּילט אַ צאָל היס־
טאָרישע, דרויסנדיקע פאַקטאָרן: דער אַנטי־קאָלאָניאַ־
ליזם פון אונדזער עפּאָכע, דאָס דערוואַכן פון קליינע
פעלקער און מיט זיי זייערע קולטורן, ספּעציפיש ביי
אונדז אין אַמעריקע — די אַנטוויקלונגען ביים נעגער
פאָלק (טיילווייז ביים פּראַנצויזישן פאָלק אין קאַנאַדע),
דער אַריינשטראָם פון פּאָרטאָריקאַנער מיט אַ שפּאַני־
שער קולטור ביי אונדז, ישראל און דער אָנוואוקס פון
נאַציאָנאַלע געפילן — אַ גאַנצע ריי קאָמפּליצירטע,
אָבער היסטאָרישע סטימולן.

ביי אונדז אין די שטאַטן האָט מסתמא געהאַט אַ
גרויסע ווירקונג דער פאַקט, וואָס דער קולטור־פּלו־
ראַליזם, און דער שפּראַך־פּלוראַליזם איז אַן אינטע־
גראַלער טייל פון דעם, האָט זיך געשטאַרקט און איז
בפירוש ניט פאַרמינערט געוואָרן. אין אַ באַשטימטן
זין, איז דער אויפשוואונג פון קולטור־פּלוראַליזם אַלע־
מאָל אַ באַגלייט־דערשיינונג פון געזעלשאַפטלעכע אויפ־
רודערונגען אין אונדזער לאַנד.

איך וויל זיך דערלויבן אַ קליינע דיגרעסיע, וואָס
איז — דאַכט זיך מיר — שטאַרק נוגע אונדזער צו־
נויפפרייד היינט. כדי צו פאַרשטיין די פּאָטענץ פון
שפּראַכן־אַנטוויקלונג אין אַמעריקאַנער לעבן און פון
דעם אויפהאַלט פון עטנישע קולטורן, איז ווערט אונ־
טערצושטרייכן, אַז דער קולטור־פּלוראַליזם אין אַמע־
ריקע איז געבוירן געוואָרן ווי אַ באַוועגונג קעגן דעם
אָנגריף אויף דעם אַמעריקאַנער אימיגראַנט און אויף
זיין קולטור. מיר האָבן מיט עטלעכע וואָכן צוריק צו־
געטראָגן אַ זשיטלאָווסקי־פּריז צו פּראָפ. האָרעס מ.
קאַלען פאַר זיין לעבן־לאַנגן קאַמף פאַר קולטור־פאַר־
שיידנאַרטיקייט און קולטור־פּלוראַליזם אין אַמעריקע.

אָט ווי דער סאָציאָלאָג מילטאָן ס. גאָרדאָן שאַצט
אָפּ פּראָפ. קאַלענס אויפטו, און דאָס איז שטאַרק נוגע
אונדזער טעמע היינט:

„זיינע עסייען [דאָס באַציט זיך צו 1915] שפּיגלען
אָפּ צוויי וויכטיקע עלעמענטן: אי זיין שאַרף אָפּוואַרפן
און אַנטקעגנשטעלן זיך דעם אָנגריף אויף דעם אי־
מיגראַנט און זיין קולטור, וואָס די אָנקומענדיקע ערשטע
וועלט־מלחמה מיט אירע פּאָביעס, דעם געיעג אויף
'רויטע', דאָס אַנטוויקלען די געדאַנקען פון ראַסן־
סופּעריאָריטעט, די כסדרדיקע עקספּלואַטאַציע פון דעם
ניי־געקומענעם, און דער אויפשטייג פון קו־קלוקס־
קלען, האָבן אינטענסיפיצירט, און פון דער צווייטער
זייט — זיין אונטערשטרייכן קולטור־פּלוראַליזם ווי די
דעמאָקראַטישע קעגנווירקונג צו די אַלע איבלען".

איך האָב ציטירט דעם אויבערשטן פּאַראַגראַף,
ווייל עס זיינען דאָ אַ סך פּאַראַלעלע דערשיינונגען אין
דעם לעצטן יאָרצענדלינג־און־אַ־האַלב מיט יענער
צייט, אַזוי אַז דער גראַנגל פאַר יידיש דאָ ביי אונדז
איז דורכויס אין ריטם פון דער צייט און אין הסכם
מיט אַלגעמיינע אַנטוויקלונגען אין אונדזער לאַנד, ווי־
דער קאַמף פאַר שלום, די רעוואָלוציע פון נעגער־
פאָלק, דער קאַמף פאַרן אינדיאַנער און דער גראַנגל
קעגן אָרעמקייט.

ער געהערט צום פאַרגעשריטענעם שטראָם פון
אַמעריקאַנער לעבן (וואָס דער נייער לינקס זאָל פון דעם
ניט טראַכטן) אַקוראַט ווי ער געהערט צום פּראָגרעסיוון
קאַמף אין יידישן לעבן.

פאַראַן נאָך אַ וויכטיקער היסטאָרישער פאַקטאָר,
וואָס גיט צו אַ באַשטימטע פאַרב צו אונדזערע היינ־
טיקע באַטראַכטונגען. די געשיכטלעכע תנאים האָבן

אונדז, אַמעריקאַנער יידן, אַרויסגערוקט אין פאָדער־גרונט פון גראַנגל פאַר יידיש, מיר קאָנען האָבן אַ השפעה אויפן יידישן לעבן, וואָס זאָל אַרויס ווייט פון אונדזערע אייגענע גרענעצן. צוליב די אַנטוויקלונגען אין מזרח־אייראָפּע, צוליב דעם וואָס קלענערע יידישע ישובים קענען ניט ביישטיין דעם דרוק פון אַסימילאַ־ציע, צוליב דעם וואָס, למשל, די קאָמפּאָזיציע פון פראַנצויזישן יידישן ישוב האָט זיך ראַדיקאַל געביטן, צוליב דעם נאָענטן קאָנטאַקט מיטן ישראלדיקן יידנ־טום, צוליב אונדזערע אייגענע פּלוראַליסטישע תנאים דאָ אין אַמעריקע — צוליב די אַלע סיבות קאָן דאָס וואָס מיר וועלן טאָן מיט און פאַר יידיש האָבן אַן איינ־פלוס אויפן יידיש־קיום און דער צוקונפט פון יידיש איבער דער גאַנצער וועלט. לאָמיר דאָס, איך בעט אייך, ניט אַרויסלאָזן פון אויג.

אין משך פון דריי־פערטל יאָרהונדערט איז די וועלטלעכע שאַפונג אויף יידיש אין אַמעריקע געווען אַ קוואַל פון יניקה פאַר אַלע יידישע ישובים איבער דער וועלט. פון אַלע גרויסע יידישע קולטור־צענטערן איז אַמעריקע געבליבן דער איינציק ניט איבערגעריי־סענער און ניט צעשטערטער. מיר האָבן געשפּילט אַ פּיאָנערן־ראָלע אין דער אויסגעשטאַלטונג פון יידישן סעקולאַריזם איבער דער וועלט, די יידישע אַרבעטער־ליטעראַטור איז ביי אונדז געבוירן געוואָרן, די יידישע פּרעסע האָט דערגרייכט אַ מדרגה ביי אונדז ווי אין ערגעץ ניט איבער דער וועלט, די יידיש־וועלטלעכע דערציאונג האָט זיך אין אַמעריקע אַנטוויקלט פּאַ־ראַלעל מיט דער אייראָפּייאישער דערציאונג. (מיר האָבן אין די דרייסיקער יאָרן געהאַט אַזויפיל קינדער אין די וועלטלעכע שולן אין אַמעריקע, ווי עס זיינען געווען אין די ציש״אָ־שולן אין דער יידיש־רעדנדיקער פּוילן).

צוליבן פּאַשיזם זיינען צענדלינגער יידישע קול־טור־שאַפער אַריבערגעוואָרפן געוואָרן אַהער, דער וויל־נער „ייוואָ״ געפינט זיך שוין מער ווי אַ פערטל יאָר־הונדערט אין אַמעריקע, די יידישע שפּראַך־פאָרשונג האָט איר גרעסטן אָנהאַלט ביי אונדז דאָ, די יידיש־וועלטלעכע שולן — מיט זייער גאַנצן ראַנגלען זיך פאַר קיום — לעבן נאָך אַלץ ביי אונדז אינטענסיווער ווי ערגעץ אַנדערש. אונדזער פּרעסע האָט נאָך אַלץ אַ צירקולאַציע פון אַן ערך 130־140 טויזנט, עס דער־שיינען ביי אונדז נאָך אַלץ קנאַפּע 40 פּעריאָדישע אויס־גאַבעס אין יידיש, מיר גיבן נאָך אַלץ אַרויס מער יידישע ביכער ווי וועלכעס עס איז לאַנד, ישראל אַריינגע־רעכנט, דאָ פונקציאָנירט די צענטראַלע פון „איקוף״, די צענטראַלע פון דער „ציקאָ״ — אַן אומגעהייער נאַ־ציאָנאַל פאַרמעגן מיט גרויסע פּאָטענצן. [לאָמיר אויפ־הערן זיך פאַרגלייכן מיט דעם רעליגיעזן יידישן לעבן. מיר זיינען מסתמא אַלעמאָל געווען אַ מיעוט, אָבער אַ מיעוט וואָס האָט באַאיינפלוסט און אויסגעשטאַלט דאָס פּנים פון יידישן לעבן.] און ווי וועט זיין דער וועלטלעכער יידישער קולטור און דעם גראַנגל פאַר יידיש איבער דער וועלט, אויב מיר דאָ וועלן אָפּלאָזן די הענט און זיך לאָזן פאַרטראָגן פון שטראָם, אָפּט אַ שטראָם פון רעזיגנאַציע און אַפּאַטיע.

דער אינטערלענדישער נאַציאָנאַלער קולטור־דיאַלאָג גייט נאָך אַן אויף יידיש, ניט אויף קיין אַנדער לשון.

די ענדערונגען אין באַצוג צו יידיש, וואָס זיינען פאָרגעקומען די לעצטע עטלעכע יאָר זיינען בשום אופן ניט — און איך וואָרן וועגן דעם! — קיין רענעסאַנס פון יידיש, אָבער אַ פּאָטענץ, אַ יכולת פון אַ רענעסאַנס איז מסתמא פאַראַן. אפשר ניט מער ווי אַ סטיכייאישע, פון קיינעם ניט סטימולירטע און ניט געפירטע, יוירונג.

זיכערער אין זיינע וואָרצלען אין אַמעריקע און באַ־ווירקט פון אַנטוויקלונגען צווישן די אַנדערע עטנישע גרופּעס, בעיקר ביים נעגער־פאָלק, באַאיינפלוסט פון אַ געביטענער באַציאונג צו שפּראַכן בכלל אין אונדזער לאַנד — האָט דער יונגער דור (טיילווייז, בלויז טיילווייז, איך בעט אייך!) אָנגעהויבן זוכן ווערטן און אָנשפּאַרן אויך אין דער יידיש־יידישער קולטור. נאָך אַ באַווייז, אַז רעליגיע און העברייאיש האָבן ניט פאַרכאַפּט מי יודע וואָסערע מאַסן. עס איז פאָרגעקומען דערביי אַ פּסי־כאָלאָגישע ענדערונג: מען האָט זיך אויפגעהערט שע־מען מיט יידיש, דער שפלות־קאָמפּלעקס איז בלאַסער געוואָרן, די איבערזעצונגען פון יידיש זיינען אויפגע־נומען געוואָרן אפילו מיט אַ געפיל פון שטאָלץ (און איך רעד ניט וועגן באַשעוויס־זינגער!). יידיש האָט זיך אָנגעהויבן אַריינרייסן אין ענגליש ניט ווי אַ קור־ריאָז, ווי פריער, נאָר ווי אַ השפעה פון אַ שכנישער קולטור. פאַרשטייט זיך, אַז דער אָנוואוקס פון נאַ־ציאָנאַלע געפילן, פון געבורט פון ישראל, דאָס דער־שיינען פון יידישן העלד אין דער אַמעריקאַנער לי־טעראַטור — דאָס אַלץ האָט מיטגעווירקט.

עס האָט זיך געעפנט אַ נייער האָריזאָנט, אַ יוירונג, אַ ניט קלאָר דעפינירטער פאַרלאַנג איז אָנגעוואַקסן, און — ווי געוויינלעך — די ערשטע אויסצונוצן אָט די שטימונג זיינען געווען די קאָמערציעלע קולטור־הענד־לער, „די האָקסטערס״, די קולטור־האַנדליאַזשעס, עס איז אפילו אַנטשטאַנען די סכנה, אַז אַ היסטאָרישע יכולת זאָל פאַרשאַכערט ווערן און אויסגעביטן ווערן אויף קליינמינץ.

עס שיילט זיך אַרויס, דערוויל ניט מער ווי עמ־בריאָניש, אַ נייער עטאַפּ וואָס קאָן האָבן אַ גרויסן היס־טאָרישן באַטייט. מעגלעך, אַז מיר אין די שולן זיינען

אין דער בעסטער פּאָזיציע דאָס אָפּצושאַצן. (ניט צו־
פעליק זיינען די „פּריינט פון וועלטלעכער דערציאונג״
געווען די סאַמע ערשטע איניציאַטאָרן פון דער באַ־
וועגונג וואָס האָט פאַררופן די הײנטיקע באַראַטונג), און
אונטער דער פּאָן דאַרף געפירט ווערן אונדזער הײנ־
טיקער צונויפפריד: יידיש האָט אויפגעהערט, און מוז
נאָך מער אויפהערן, זיין די אויסשליסלעכע זאָרג פון
דעם יידיש־רעדנדיקן דור. די מאָס קאָן מער ניט זיין,
צי יידיש איז די שפּראַך פון וועמעס פּערזענלעכן, טעג־
לעכן געברויך, אָדער ניט. ניט דאָס איז דאָס פּראָבלעם.
דאָס פּראָבלעם, אין היסטאָרישע טערמינען, איז אַזאַ:
דער פאַרלוסט פון יידיש וועט בדיל הדל שטעלן דאָס
גאַנצע יידישע לעבן, עס פאַראָרעמען און פאַרבלאַסן.
דאָס אויפהערן פון יידיש וועט איבעררייסן אַ היסטאָ־
רישן פאָדעם, וואָס וועט פאַרבלוטאָרעמען דאָס פאָלק,
פון אים אַרויסרייסן 1000־יאָר שעפערישקייט. אויב
דאָס איז מיין מאָס (און איך האָב ניט קיין אַנדערע!),
דאַמאָלט איז דער ענגליש־רעדנדיקער, באַוואוסטזיני־
קער, וועלטלעכער ייד פּונקט אַזוי מחויב צו פאַרהיטן
דאָס לשון ווי איך. אויף קיין אײן היסטאָרישער האָר
ניט ווייניקער. דער געראַנגל פאַר יידיש גייט דאַמאָלט
אַריבער פון דער סטאַדיע פון יחידישן אינטערעס און
אחריות אין דער בחינה פון אַן אַל־נאַציאָנאַלער אח־
ריות. [אַוודאי איז „יידישע קולטור״, וואָס ווערט גע־
דרוקט אויף יידיש און געלייענט פון יידיש־רעדנדיקע,
מער פאַרוויקלט אין געראַנגל פאַר יידיש ווי עס איז
„דזשואיש קאָרענטס״, למשל, אָבער פון נאַציאָנאַלן
קיום־שטאַנדפּונקט טראָגט אויף זיך „דזשואיש קאָ־
רענטס, ווי אַ וועלטלעך־פּראָגרעסיווע יידישע צייט־
שריפט, פּונקט אַזאַ חוב!).

אָט די שותפותדיקייט ווערט אגב געבוירן זייער
פּאַמעלעך. מיר שטייען ביי אַ בראשית, ניט מער —
אָבער דער באַוואוסטזיין וואַקסט אָן. עטלעכע צענדליגג
הײ־געבוירענע יידישע אינטעליגענטן און דיכטער האָבן
געהאָלפן איבערזעצן לידער פאַר דער נייער אַנטאָלאָ־
גיע פון האַו און גרינבערג. אין די יידישע שולן לערנען
צענדליגגער הײ־געבוירענע יידישע לערער, עטלעכע
טויזנט שול־עלטערן היטן אָפּ יידיש אין די שולן, דער
אַמעריקאַנער יידישער קאָנגרעס האָט אַרויסגעגעבן
צוויי גראַמאַפאָן־פּלאַטעס צו לערנען יידיש, די „וואי״
אויף דער 92טער גאַס האָט אײנגעפירט יידישע פּאָעזיע
אָוונטן (נאָך יאָרן פריער, איידער דער אַרבעטער־רינג
איז געוואָרן אַ שותף צו דער אונטערנעמונג), דער קאַ־
נאַדער יידישער קאָנגרעס האָט פאַררופן אַן אַל־קאַנאַ־
דישע קאָנפערענץ וועגן יידיש מיט דער לאָזונג „קאָ־
מונאַלע אחריות פאַר יידיש״, אוניווערזיטעט־סטודענטן
און הײ־סקול סטודענטן ווייזן אַרויס אַ לעבעדיקן אינ־
טערעס אין יידיש, — אַלץ סימנים פון אַן אָנהויב, פון
אַ פּאָטענץ, פון מעגלעכקייטן, פון אויסזיכטן. דאָס פאַר־
ווירקלעכן און אויסברייטערן די אָנהויבן וועט באַשטי־
מען דאָס אָרט, וואָס אונדזער דור — ביידע דורות —
וועט פאַרנעמען אין דער געשיכטע פון אונדזער קול־
טור: — וועלן מיר זיין דער דור, וואָס האָט געלאָזט
גיין אין ניוועץ אַ היסטאָרישע מעגלעכקייט, אָדער אַזאַ
וואָס האָט זיך דערהויבן צו נאַציאָנאַלער אחריות און
פאַרשטאַנען דעם וואונק פון דער געשיכטע און די קאָנ־
טורן פון דער צייט. ביידע משפּטים פון דער געשיכטע
זיינען מעגלעך. מיר קאָנען באַשטימען, אין זשיטלאָוו־
סקיס ווערטער, צי מיר זיינען דער אָנהויב פון אַ נייעם
פּרק, צי בלויז אַן עפּיזאָד.

ס'איז ווערט צו מאַכן נאָך איין פאַרגלייך: בעת
עס איז פאָרגעקומען אין די דרייסיקער יאָרן, אונטער
די באַדינגען פון אַן אויסגעשפּרייטער דעמאָקראַטיע,
אַ באַשטימטע אויפלעבונג פון די עטנישע שפּראַך־
קולטורן אין אַמעריקע, די באַרימטע „דאָבליו. פּי. עי.״־
פּראָיעקטן, מיט טעאַטער־און שרייבער־סעקציעס אין
פאַרשיידענע שפּראַכן, איז דאָס אין לעצטן סך־הכל
געווען אַן אימיגראַנטישער פּראָדוקט פאַרן אימיגראַנ־
טישן געברויך. אי די פּראָדוצענטן און אי די קאָנ־
סומענטן זיינען געווען אימיגראַנטן. די ייִנגערע דורות,
אפילו די אינטעלעקטואַלן און סטודענטן, האָט עס
לחלוטין ניט אָנגערירט. די איצטיקע אַנטוויקלונג איז
פון אַ גאַנץ אַנדערן כאַראַקטער, מחמת זי רירט אָן
צוויי דורות. איר פּאָטענציעלער קאָנסומענט איז דער
ענגליש־רעדנדיקער דור און, אין אַ באַגרענעצטן זין,
איז ער שוין אפילו טיילווייז דער פּראָדוצענט, דער
שאַפער פון ווערטן.

און לאָמיר ניט פאַרפעלן נאָך איין כאַראַקטעריס־
טישן — אַ טרויעריקן! — מאָמענט אין אונדזער יידיש
לעבן דאָ: דאָרט וואו די געשיכטע פאָדערט פון אונדז
אָנגעשטרענגטע און פאַראייניקטע אַקציע, טאָפּטשען
מיר זיך אין איזאָלירטע באַזונדערע ווינקעלעך. אָט איז,
למשל, פאָרגעקומען אַ וויכטיקע — און זי איז געווען
אַ וויכטיקע — קולטור־קאָנפערענץ אין ניו יאָרק מיט
דער באַטייליקונג פון דעלעגאַטן פון 12 לענדער און
מען האָט קיין איינעם פון אונדז פאַרזאַמלטע דאָ —
ניט ווי יחידים און ניט ווי פאַרטרעטער פון אָרגאַ־
ניזאַציעס — פאַרבעטן. מחמת וואָס האָט מען אונדז
ניט גערופן? מחמת שמאָלקייט און ענגקייט און —
פּאָליטיקע. אַ גאַנצע באַוועגונג מיט אַ פּרעסע, שולן,
אַ פאַרלאַג, אַ גרויסע קולטור־אָרגאַניזאַציע, כאָרן,
פאָלקס־אָרגאַניזאַציעס, וואָס גיבן זיך אָפּ מיט קולטור
אַרבעט — ניט גערופן — כאילו לא היו — ווי זיי
וואָלטן אויף דער וועלט ניט געווען. איז דאָס לטובת
דער יידישער קולטור און דער יידישער שפּראַך? ניין,
דאָס איז לרעה דער יידישער קולטור און דער יידישער

שפּראַך, דאָס איז אַ בפירושע עוולה קעגן דער יידישער קולטור און דער יידישער שפּראַך. און דאָס מאָדנע דערביי, און דאָס טשיקאַווע דערביי — און אפשר איז עס גאָרניט אַזוי מאָדנע און גאָרניט אַזוי טשיקאַווע! — איז, וואָס קיין איין דעלעגאַט פון אויסער אַמעריקע האָט ניט אויפגעהויבן זיין קול און ניט געפרעגט: היתכן? ווי קען עס געמאָלט זיין?

מחמת דעם איז אונדזער היינטיקע באַראַטונג פיל ווייניק באַגרענעצט צו פאַרטרעטער און יחידים פון דער פּראָגרעסיווער יידישער אַמעריקע. מיר ווייסן, אַז מיר וועלן ניט מרעיש עולם זיין מיט אונדזער צונויפ־קום. מיר ווייסן אָבער יאָ, פון צענדליגער יאָרן גע־ראַנגל פאַר דעם יידישן לשון אין אַמעריקע, אַז מיר קענען ניט און טאָרן ניט שטילבלייבן, אַז ביי אונדז אַליין קומען אָפּט פאָר אַנטוויקלונגען און עס ווערן גע־בוירן טענדענצן, וואָס קאָנען אָנטאָן שאָדן דעם יידישן לשון, אַז די צענדלינגער יאָרן, וואָס מיר שטייען אין געראַנגל פאַר דער יידישער שפּראַך און פאַר דער פּראָגרעסיוו־וועלטלעכער קולטור, לייגן אויף אונדז אַרויף אַן אומגעהויערן חוב, זיינען אונדז מחייב צו פאַרשפּיצן די אייגענע וואַכזאַמקייט, צו מאָ־נען דין וחשבון פון זיך, צו אַנאַליזירן די גרייזן און טעותן, אָפּוואַרפן די פעלערן און זיך באַפרייען פון דער אַפּאַטיע און דער רעזיגנאַציע, וואָס האָבן זיך אָפּט אַריינגעכאַפּט. מיר האָבן ניט קיין מורא צו זאָגן צו דער פּראָגרעסיוו־יידישער אַמעריקע: מיר זיינען **הינטערשטעליק** אין אַ סך פרטים, מיר האָבן זיך גע־לאָזט פאַרטראָגן פון ניט געזונטע שטראָמען, מיר האָבן זיך ניט גענוג געראַנגלט און ניט גענוג איינגעשטעלט, אָפּט, מוטלאָז און מיט פּחדנות זיך געוואָרפן מיט יידיש, אָפּטער — ניט איינגעשטעלט זיך פאַרן לשון. ניין, מיר שאַצן זיך ניט אונטער, אָבער אָפּגעהיט זאָלן מיר ווערן פון איבערשאַצן זיך און פון זעלבסט־צופרידנ־קייט, ספּעציעל היינט און דאָ.

לאָמיר ניט אַריינפאַלן אין טאָן פון איבערטרי־בענעם זעלבסט־לויב היינט, אָדער זיך באַגנוגענען מיט ליבע־דערקלערונגען. ס'איז בפירוש ניט גענוג. לאָמיר בעסער צוגעבן, אַז טייל פון דעם עלטערן דור האָבן פאַרלוירן דעם חוש פון נאַציאָנאַלן באַטייט פון דער יידישער שפּראַך. ס'איז ביי זיי געוואָרן אַ שטרענג פּריוואַטער ענין, וואָס האָט מיט זייערע קינדער גאָר־נישט וואָס צו טאָן. אין טייל אָרגאַניזאַציעס אונדזערע האָט מען זיך צו לייכט געוואָרפן מיט יידיש, באַזייטיקט די שפּראַך פון זיצונגען און פון עפנטלעכע צונויפ־קומען. מיט עטלעכע יאָר צוריק האָבן מיר אָנגעוויזן אין אַ לייט־אַרטיקל אין דער „יידישע קולטור“, אַז די יידישע שפּראַך איז אַרויסגעשטופּט געוואָרן פון אַלע אַזוי גערופענע יידישיסטישע זומער־לאַגערן פאַר קינדער; אַלע אָן אויסנאַם. אַ סך פון די יונגע פון לינקס זיינען דורכגעפּרעסן פון נאַציאָנאַלער נעגאַציע און אַסימילאַציע. ניין, מיר האָבן בפירוש ניט גענוג געטאָן און ניט גענוג זיך איינגעשטעלט.

זאָל יעדער איינער פון אונדז היינט אָפּנהאַרציק און אָרנטלעך בודק זיין זיינע אייגענע טעותן, ניט שרעקן זיך פאַר שאַרפער זעלבסטקריטיק. אויב ניט, וועלן מיר האָבן אָפּגעקומען נאָך איינע פון אונדזערע ענדלאָזע אסיפות.

מיר ווילן ניט פאַרכאַפּן די בכורה אין יידישן לעבן. מיר ווילן ניט פאַרלויפן קיינעם ד'עם וועג. פאַרקערט, מיר ווילן גאָר העלפן עס זאָל געבוירן ווערן אַ פאַר־אייניקטע, אַ ברייטע, אַ פאָלקישע באַוועגונג פאַר דער זיכערקייט און פאַרן קיום פון יידיש.

וואָס־זשע ווילן מיר יאָ היינט? צום אַלעם ערשטן ווילן מיר זיך צוזאַמענרעדן — און רעדן דאַרפן היינט צוויי דורות און נאָכדעם ווילן מיר מעשים, ווייל די צייט פון רייד איז אַוועק, און ווידער ווילן מיר אויפוועקן זיך אַליין צו מער פאַרשטאַרקטע און צו גרעסערע מעשים, און מיר ווילן אויסדריקן אונדזער גרייטקייט מיטצוגיין מיט יעדן איינעם אין יידישן לעבן אויף קליינע סטעזשקעס, אָדער אויף ברייטע וועגן, אין יע־דער אַקציע לטובת יידיש. מיר ווילן זיך ניט אַגיטירן און ניט אָפּקומען מיט רייד, ווי שיין זיי זאָלן ניט זיין. די צייט פון מעשים, אפילו מעשימלעך, איז איצט און ניט מאָרגן. איך וועל ניט מיד ווערן איבערצוזאָגן, אַז וואָס עס' קאָן געטאָן ווערן היינט וועלן מיר מעגלעך ניט זיין ביכולת צו טאָן מאָרגן און איבערמאָרגן. מיר ווילן, אין אַ מאָס, אויפרייסן די לעטאַרגיע, דעם גלייכ־גילט, און אפילו די זעלבסט־צופרידנקייט אין אונדזערע אייגענע קרייזן.

נאָך קיינמאָל פריער איז, דאַכט זיך, אַ דור ניט געשטעלט געוואָרן צו אַזאַ היסטאָרישע פּראָבע, ווי־מיר. די מאַדאַם געשיכטע האָט אונדז געוואָרפן מיט דער גאַנצער האַרבקייט אירער, אָן דער מינדסטער איידלקייט, אַן אַרויסרוף. וועלן מיר אים פאַרשטיין? שאַצן מיר אים אָפּ? אונדזער היינטיקע קאָנפערענץ איז אַ קליינער פּרווו צו באַווייזן, אַז יאָ, אַ פּרווו צו מאָביליזירן דעם ווילן און די פאַרשטענדעניש פאַר מעשים, צו באַווייזן, אַז מיר קאָנען אויסהאַלטן דעם עקזאַמען פון דער געשיכטע. און רעדן רעדן מיר צו ביידע דורות — די יידישע־רעדנדיקע און די ענג־ליש־רעדנדיקע — קיינער פון די ביידע דורות טאָר זיך פון אחריות ניט אָפּטרייסלען. ■

דאָס גוטע בייזע ווינטל

אַ מעשה פאַר קליין און גרויס

פון שלמה דאַווידמאַן

יאנקל האט ליב א סך לופט, שטעלט ער זיך אוועק אין גאס און שעפט זיך אן א פולע נאז. און אז די מאמע שרייט, רופט יאנקלען אין הויז אריין, הערט זיך יאנקל ניט איין, גיט זיך מיט דער נאז א זאג: „ס'איז היינט אזא שיינער טאג!" — און שלינגט די ליפט, ווי גוטן ווין.

איינמאל, אין א מיטוואכדיגן טאג, ווען יאנקל איז אזוי געשטאנען אויף א ראג, געקוקט וואוהין די פייגל פליען, געבליקט וואוהין די וואלקנס ציען, און געווען זייער פארטראכט: „וואו שלאפן פייגעלעך ביינאכט?!" האט זיך פון א הויכן דאך אראפגעלאזט א ווינט און צעפייפט זיך און צעבלאזן זיך געשווינד; געיאגט זיך און געטענצלט אין גאלאפ, איבער מענטשן, איבער געסלעך איז געשפרונגען ווינט, הצפ־האפ.

אזא בייזער ווינט, אלעמען האט ער פון גאס פארטריבן, קיין מענטשן־קינד איז אין דרויסן ניט פארבליבן; אפילו ניט קיין קעץ, קיין הינט.

נאר יאנקל האט זיך איינגעשפארט און ביי זיך אפגעמאכט: „וואס איז ער עפעס א קליין הינטל, וואס ער וועט מורא האבן פאר'ן ווינטל?" — ער וויל זען ווער ס'איז שטארקער, — און ער איז געבליבן שטיין.

אז דער ווינט האט דערזען, אז די מענטשן זיינען אוועק פון גאס, האט ער זיך דערפילט פאר'ן גאנצן באלעבאס: ער האט צוזאמען־געבלאזן בערגלעך מיט שטויבן, זיי געדרייט און געקייקלט ווי שלאנגען, און דערנאך, מיט א פייף, איבער דעכער זיי דערהויבן; ער האט אויפגעשטעלט א שטרוי, אנגעבלאזן א פאפיר און געמאכט מיט זיי קונצן: „גאר אזוי און אט אזוי", ווי קינדער, ווען זיי שטעלן די הענט אויף דער ערד און די פיס אין דער לופטן.

האט יאנקל געקוקט און געלאכט און ביי זיך געטראכט: „וואס פאר א שטיפער ס'איז דער ווינט!" האט דער ווינט זיך געגעבן א דריי און ארויסגעלאזט א פייף: „אויב אזוי, דו ביסט גאר דער וואוילער יונג, דו לאכסט פון מיר און שטעלסט ארויס די צונג, וועל איך דיר ווייזן ווער עלטער איז!"

האט דער ווינט זיך געגעבן א לאז, גלייך אונטער יאנקל'ס נאז, און געגעבן מיט כוח (קויעך) אזא בלאז, אז זיין היטל איז אראפגעפלויגן, און אויף דער צווייטער זייט גאס אוועקגעצויגן.

איז אויף יאנקלען אנגעפאלן א שרעק, ער האט געמיינט, אז צו זיין היטעלע קומט שוין אן עק. האט ער זיך אין איין אטעם געלאזט לויפן, דאס היטעלע צו כאפן.

„כא־כא־כא, אזוי גיך וועסטו עס ניט כאפן!" — האט דאס ווינטל זיך צעפייפט, און דאס היטל אזוי פארשטיפט און אנגעבלאזן, אז ס'האט זיך אויסגעוויזן, אז דאס היטל זאל א פערדל זיין און דאס ווינטל פארט אויף דעם רייטנדיג.

דאס היטעלע האט זיך געקייקלט, דער ווינט האט געלאכט און געפייפט און יאנקל איז נאכגעלאפן עס כאפן.

האט דער ווינט אנגענומען א זשמעניע שטויבן, זיי דערהויבן, און זיי דערלאנגט יאנקלען אין די אויגן אריין. האט יאנקל גענומען אויסווישן די אויגן, האבן דערווייל דאס היטל מיט'ן ווינטל אין א צווייטער גאס אוועקגעפלויגן.

אזוי־א, שפילנדיג און רייצנדיג זיך, האט דער ווינט געצויגן יאנקלען פון גאס צו געסל, ביז ער האט אים פון שטאט ארויסגעצויגן.

ס'האט שוין אנגעהויבן ווערן נאכט. האט זיך יאנקל דערשראקן, מורא געהאט, אז ווילדע חיות (כאיעס) קאנען אים באפאלן פון דעם נאענטן וואלד, צוריקגיין האט ער ניט געוואוסט דעם וועג, האט ער זיך צעוויינט.

איז ארויסגעקומען פון א קליין שטיבל א מאן און אים געפרעגט, וואס ער וויינט, האט יאנקל דערציילט די גאנצע געשיכטע, וואס האט מיט אים פאסירט, ווי אזוי דער בייזער ווינט האט אים פארפירט.

האט דער מאן געגעבן עטלעכע שפאן און דאס היטל געכאפט, דאס אנגעטאן יאנקלען פעסט אויפ'ן קאפ, ס'זאל מער ניט אראפפאלן. דערנאך האט ער גענומען יאנקלען ביים הענטל און אים אהיים געפירט.

יאנקל'ס עלטערן זיינען געזעסן אין צרות און געטראכט: „וואו איז זייער יאנקל אין שפעטער נאכט?"

פלוצים האבן זיי דערהערט א קלאפ אין טיר: „ווער איז דארט?" — האבן זיי געפרעגט מיט שרעק. „מיר — האט יאנקל אויסגערופן מיט פרייד — עפנט אויף די טיר!" אז די עלטערן האבן יאנקלען דערזען, האבן זיי זיך זייער דערפרייט. דער פאטער האט דעם מאן געדאנקט און געפרעגט, וואס ער וויל פאר א מתנה (מאטאנע), וועלן זיי אים געבן. האט דער מאן זיי דערציילט, אז ער איז זייער ארעם, וואס זיי וועלן אים געבן, וועט ער זיין צופרידן. האבן יאנקל'ס עלטערן אים געגעבן ברויט, קליידער און א פאר דאלאר.

ווען דער מאן האט שוין געוואלט אוועקגיין, האט אים יאנקל געפרעגט צי ער האט אויך א אינגעלע. האט דער מאן געענטפערט, אז ער האט עטלעכע קינדער, נאר איין אינגל איז אזוי גרויס ווי יאנקל, נאר קיין היטעלע האט ער ניט. האט יאנקל אוועקגעגעבן זיין היטעלע דעם מאן, אז ער זאל עס ברענגען א מתנה (מאטאנע) פאר זיין אינגל...

און יאנקל איז געווען פריילעך, וואס ער איז שוין אין דער היים. און זיינע עלטערן זיינען געווען זייער פריילעך, וואס זיי האבן שוין צוריק זייער יאנקלען...

און יענער מאן, וואס האט געראטעוועט יאנקלען, איז געגאנגען צו זיין היים, צונויפגענומען זיין פרוי און קינדער ארום טיש, זיי דערציילט די מעשה פון דעם ווינט מיט'ן אינגעלע און זיין היטעלע, און זיי געגעבן עסן. און זיין אינגעלען איבערגעגעבן דאס היטעלע.

האט די גאנצע פאמיליע זיך אנגעגעסן און געזונגען א ליד:

ווינטל, ווינטל איז א בייזער,
פאר די קינדער אויף דער גאס;
פאר קבצנים א דערלייזער,
ער ברענגט ברויט אין אונזער הויז!

און דאס אינגעלע האט געזונגען:

ווינטל, ווינטל, ביסט א גוטער,
האסט א היטל מיר געבראכט.
גיב א גרוס דעם וואוילן אינגל,
וואס האט דיר געשטעלט א צינגל,
זאל ער ווערן שוין א גוטער,
און זאל האבן א „גוטע נאכט!..."

אידישע אותיות

פון דוד ספאַרד ישראל

אותיות אידישע בלאָנדזשענדע פונקען
עס האָבן אייך האַריגע הענט
שוין נישט איינמאָל פאַרברענט
אין וואַסערן טיפע דערטרונקען

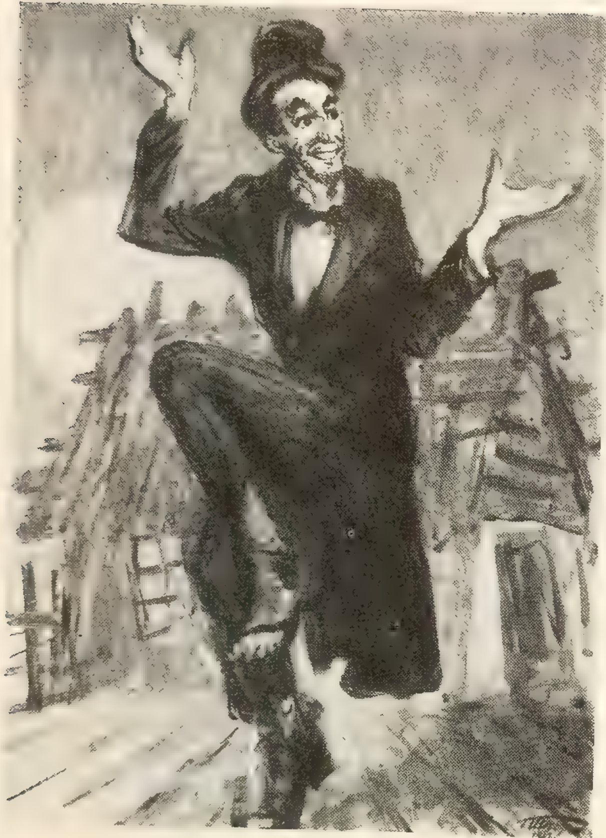
און איר קומט אַלץ ווידער
צעגליט און צעפינקלט
מיט טרייסט פאַר די ברידער
אין אַלע פאַרוואָרפענע ווינקלען

די פיינען פון דורות פאַרהיט
און די היינטיגע זאָרגן —
איר טראָגט אויך דאָס פריידיגע ליד
פון די ליכטיגע מאָרגנס

און אַלע וואָס זיינען צעזייט
איבער לענדער און ימים
איר רינגלט צוזאַמען
אין איין גילדענער קייט.

קינסטלער ה. אינגער

די פליג און דער צוקער

פון **שלמה דאַווידמאַן**

א פליג אַריינגעפלויגן
איז אין עס־פּלאַץ,
אַוועקגעזעצט זיך אויף אַ טאַץ,
און געוואָרפן אויגן.
דערזען אַ ווייסן סלאַי,
דערשמעקט דעם צוקער,
און מיטן קליינעם קוקער,
דערזען ס'איז זיס, אוי, אוי!
ווי־זשע קומט מען דאָרט אַריין?
זי פליט צו מיט דער נאָז,
שלאָגט זיך אָן אין ווענטל־גלאָז,
וואָס קאָן דאָס זיין?
דאָס דעקל איז פון מעש,
פאַרהאַקט פון אַלע זייטן,
פליג פאַרשטייט ניט ווי ביי לייטן,
ניט מען דאָ אַ לעב.
זי קריכט אַרויף אויף מעשן־דעקל,
דערזען אַ צוקער־טייך,
אַריינגעשפּרונגען דורך אַ לעכל,
אַ, וועט זי ווערן רייך.
אַ גאַנצן לעבן וועט זי עסן,
צוקער, אוי ווי זיס...
זי האָט אַביסל זיך פאַרגעסן,
און טיפער שטופּט די פיס.
זי וויל פון זיסן טייך אַרויס,
זי וויל דאָך ווידער פליען;
דערטרונקען אין דעם זיסן ים, שוין אויס,
אומזיסט דער פליג'ס זיך מיען.
ס'האָט דער קרעמער פליג געוואָרפן
אין מיסט־קעסטל מיט שמייכל,
יעדן טאָג טוט זיך דאָס פאַרלויפן,
פליגן האָבן ניט קיין שכל.

— — — — — — — — — — — — — — —

ס'מאַכט זיך, אַז מענטשן
ווילן רייך ווערן אויף שנעל,
זיי קריכן אַרויף אויף גאָלדענער שוועל,
און מיינען די גאַנצע וועלט וועט זיי בענטשן.
ס'רינט אויס דער שמאַלץ פון גרוב,
און בלייבן בלייבט דער קבר,
און ביז מען קוקט זיך גוט אַרום,
שטאַרבט אָפּ יעדער אבר.

איזיק שערף:
„אַז דער רבי
אלימלך"
(משה נאַדיר)

ווערטל:

ער פילט זיך, ווי אַ פיש אין וואַסער.

צווישן אַלע שוסטער איז דער בעסטער שניידער יאָסל דער סטאָליער, ער מאַכט אַ היטל, ליגט עס אויפן פוס ווי אַ הענטשקע.

מוטער און קינדער אין געטאָ (פון מענדזשיצקי)

געטאָ־קעמפער

אין שול אַריין !

פון ז. וויינפער

אין שול אַריין !
אין שול אַריין !
וואו איר זאָלט נישט זיין, —
אין לאַנד פון פיין,
אין לאַנד פון שיין.
זאָל אונדזער שול
זיין פול
מיט איציקלעך און ברכהלעך,
מיט יאַנקעלעך און רחלעך.

אין שול אַריין !
אין שול אַריין !
אויף גאָרער ערד
פון דאָ ביז דאָרט
גייט אויף, דערהערט
זיך אונדזער יידיש וואָרט.
וואו קרעכצנדיק, וואו מונטער, —
אויף אונדזער יידיש גייט די זון נישט
אונטער !

קינדערלעך, ווי שוואָמעלעך, —
נחמהלעך,
שולמיתלעך,
עמוסלעך

און מיכעלעך,
נעמט זיך צו די ביכעלעך
און לערנט אַלף, בית און גימל,
אַלעמענס — די ערד, דער הימל.
הערט, ווי אונדזער יידיש וואָרט
גייט אויף פון דאָ און דאָרט,
פירט אַ גרוס,
ברענגט אַ גרוס, —
אַזאַ גענוס
אין אונדזער יידיש, —
ער איז דאָך אומעטום אויף חידוש !

אין שול אַריין !
אין שול אַריין !
אונדזער וואָרט, —
אַ פּראָסטע קוואָרט,
נאָר די געטראַנקען
זיינען ליכטיקע געדאַנקען !

זאַפּט פון זיידעס און פון באָבעס,
טרינק זיך און האָב עס !
זאַפּט פון טאַטן און דער מאַמען, —
וואָרצלדיקע שטאַמען !

טרינקט און ווערט
אָנגעפילט, הערנערט
פון דער גאַנצער ערד
מיט אונדזער פאָלק, צעזייטן
און צעשפּרייטן.

אין שול אַריין !
אין שול אַריין !
וואו מען זאָל נישט זיין —
ביים בירא, ירדן און ביים האָדסאָן,
ביים סענא, ווייסל און ביים לא־פּלאַטא
וואַקסן מיר און שפּראָצן —
פון אַ מיידעלע — אַ מאַמע, פון אַ
יינגעלע — אַ טאַטע.

אין שול אַריין !
אין שול אַריין !
עקשנותדיקער כוח
וועט דעם שווערן רויך
פאַרבלאָזן און פאַרטרייבן, —
מיר זיינען און מיר וועלן בלייבן !

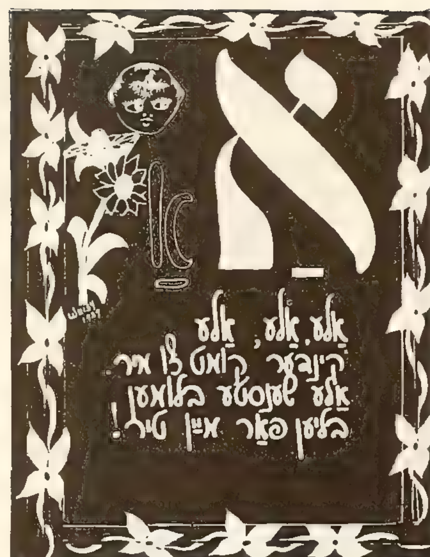
אין שול אַריין !
אין שול אַריין !
דורך העלן שיין,
דורך שווערן רעגן, —
מיר גייען זיך אַנטקעגן
און האַלטן זיך צוזאַמען
ביי אַלע ברעגן פון די ימען !

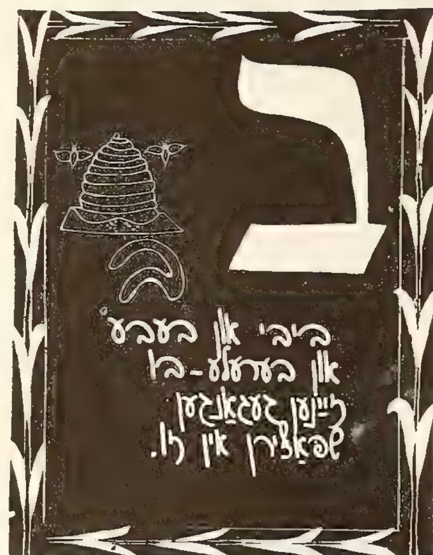
שפּריכוואָרט : בעסער צו שטאַרבן פאַר פרייהייט, אייידער צו לעבן אין קנעכטשאַפט.

פֿון אַלעף ביז טאָוו

פֿון נאָכעם ווייסמאַן

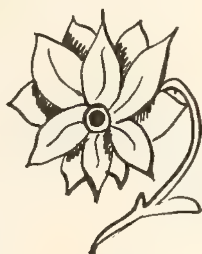

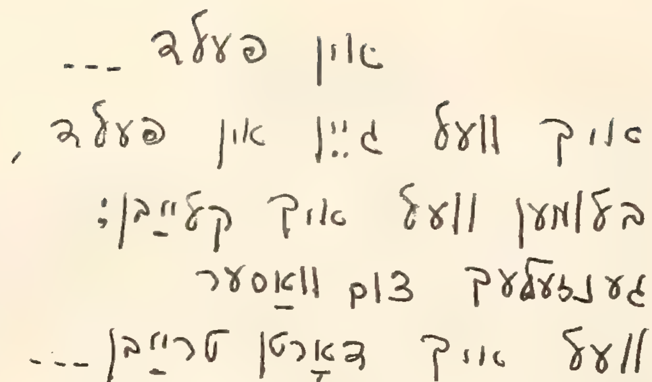

יונגוואַרג

Name	Letter
Alef	א
Bays	בּ
Gimmel	ג
Daled	ד
Hay	ה
Vov	ו
Zayen	ז
Chess	ח
Tess	ט
Yood	י
Chof	כּ
Final Chof	ךְ
Lamed	ל
Mem	מ
Final Mem	ם
Noon	נ
Final Noon	ן
Samech	ס
Ahyin	ע
Pay	פּ
Fay	פֿ
Final Fay	ף
Tzadik	צ
Final Tzadik	ץ
Koof	ק
Raysh	ר
Shin	ש
Tov	תּ
Sov	ת

געצײַכנט פֿון מאַניס פּאַס

און פֿעלד ...

איך וועל גיין אין פֿעלד,
בלומען וועל איך קלײַבן;
גענזעלעך צום וואַסער
וועל איך דאָרטן טרײַבן...

אויפֿן גרינעם פֿעלד
עפּל וועל איך רײַסן;
און מיט זיסע באַרן
וועל איך דאָרט פֿאַרבײַסן!

אויף די גרינע בערגער
וועל איך טאַנצן, שפּרינגען;
מיט די טויזנט פֿייגל
וועל איך דאָרטן זינגען!...

פֿון נחום ווײַסמאַן.

איך — א יידיש יינגל.
דו ביסט אויך א ייד.
לאָמיר ביידע זינגען
א ניי פריילעך ליד.

א
אַ

איך

איך

אַלע, אַלע קינדער.

אַלע, אַלע, אַלע, קינדער, קומט צו מיר!
אַלע שענסטע בלומען בליִען פֿאַר מײַן טיר...
געלע, בלויע, רויטע, ווײַסינקע ווי שניי;
אַלע שענסטע רויזן בליִען צווישן זיי...
זינגען פֿייגל לידער, לידער אָן אַ שיר;
אַלע, אַלע, אַלע, קינדער, קומט צו מיר!

שטיל וואַסער גראָבט טיף

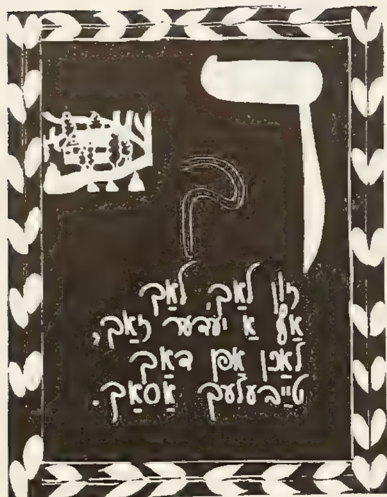

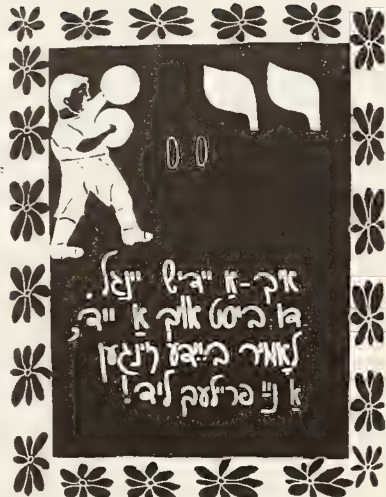
איך עפן א טיר

1. איך בין דער לערער.
2. איך בין די לערערין.
3. איך בין דער שילער.
4. איך בין די שילערין.

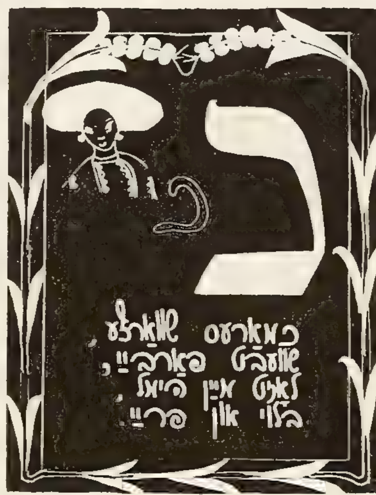
דער זאַטער גלויבט ניט דעם הונגעריקן.

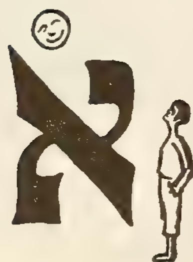

דער שטומער אַלף, נעבעך...

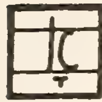
פון שלמה דאַווידמאַן

שטייט אַזוי דער שטומער אַלף ביי מיין טיר:
ער רעדט ניט, ער איז שטום,
קוקט אויף מיר קרום,
מיינט צו זאָגן: „וואָס האָסטו צו מיר,
דו פאַרשווייגסט מיך, וואָס בין שולדיג,
וואָס כ'בין געבוירן שטום"?

ברודער אַלף, ביסט זייער וויכטיג,
די שפּראַך קאָן אָן דיר ניט רעדן:
שטעל צו אַ פּאַסעך, מאַכסטו אָ,
אַ קאָמעץ, מאַכסטו אָ,
צוויי יודן, — איי־איי־איי,
אַ וואָוו, אַ יוד, און זינגסט
אַ אידיש ליד: אוי, — אוי — אוי, אוי — אוי — אוי!...
טאַקע אַזוי!... ס'איז ריכטיג, כ'בין וויכטיג...

אָט איז אַ בענקל

נ. ווייסמאַן

אָט איז אַ בענקל און אָט איז אַ טיש;
שטייט דאָ אַ וואַזע מיט גאָלדענע פיש...
אָט איז אַ פענצטער און אָט איז אַ טיר;
אָט איז אַ שערל פֿאַר איר און פֿאַר דיר...
אָט איז אַ סטעליע און אָט איז אַ דיל:
קינדערלעך גוטע, שפּילן זיך שטיל...

מעידהע קאץ

אַלע, אַלע אין אונדזער שול אַריין!

אָ, יידיש, קלוג מאַמע־לשון, אייביק שיין —
דיין מזל איז אין בלייער, בוך און העפט:
אָ, יידישע קינדער פון גאַר דער וועלט,
אַלע, אַלע, אין אונדזער שול אַריין!

אין שול ווערט מיר מיין פאָלק ליבער.
מיין פאָלק איז אין חן פון אלף־בית,
אין אַטאַקע פון שמשון הגיבור.
אָ, מיין פאָלק פון תורה און שיינעם אלף־בית.

מיין פאָלק איז פון לעגענדע אַרוים,
מיט אַ קללה קעגן קין און די שלאַנג;
מיט אַ גן־עדן, ווי די ערד די גרוים,
מיט רייד פון דודס האַרף, מיט דבורהס געזאַנג.

אָ, מיין פאָלק מיט חכמה פון שלמה המלך געבענטשט:
צי האָט גאָט פאַרשאָלטן די שלאַנג אַמאָל־אַמאָל,
צי האָט די שלאַנג פאַרשאָלטן גאָט און מענטש?
אוי, איבער אַלע בערג הייבט זיך דער יאָמער־טאָל.

אוי, טאָל פון יידיש — פון אויג אונדזער שיין,
דיין מזל איז אין בלייער, בוך און העפט:
יידישע קינדער פון גאַר דער וועלט —
אַלע, אַלע אין אונדזער שול אַריין!

ב

אין דו...

פון נחום ווײַטמאַן.

ביבי און בעבע און בערעלע־בו,
זײַנען געגאַנגען שפּאַצירן אין דו...
האָט בערעלע־בו געבויט בו־בו
און אויך אַ טעצעלע געגאַנגען אין דו...
האָבן זײ פֿריילעך געלאַכט דאָרט אין דו,
ביבי און בעבע און בערעלע בו...

דער „בית"

פון שלמה ראַווידמאַן

אזוי פיל מי און שוויים
לינט אין אלף־בית.
זאָגט דער לערער:
„קינדער, ווייסט,
געדענקט דעם אלף־בית.
און ס'וועט זיין גוט,
פול מיט מוט
וועט זיין די שול!"

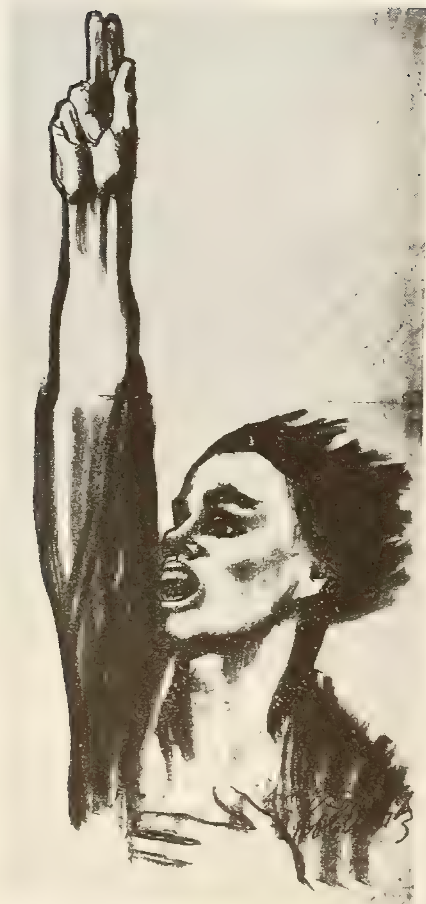
דער בית איז גאָרניט בייז,
ער האָט געדולד מיט קינדער.
אַ בין איז בייז, אָבער ניט דער בית,
ער באַווייזט נאָר וואונדער.
מיר האָבן אויך, קינדער,
אין אידיש דעם „בייז־וואונדער".

נו, גייען מיר זיך באָדן,
שווענקען־אָפּ דאָס בייכל און
באַהאַלטן זיך אין ביידל,
פון דער הייסער זון.

בערל, בינען, בית, באָ —
דער בית איז אומעטום דאָ.
קאָן מען בויען אַ בית־המקדש
אָן דעם בית? —
קאָן מען בויען אַ פּשוט ווינקל
אָן דעם אַרבעטערס שוויים? —

אזוי קאָן מען ניט בויען דאָס אידיש לשון,
מע קאָן ניט האַלטן קיין שום דרשה
אָן דעם בית.
דערפאַר האַלט זיך דער בית גרויס,
דער בית איז נעבויט, ווי אַ דריי־פערטל הויז.
ער נעמט אַריין דריי־פערטל אין זיין שויס.

זאָגט דער לערער:
אַ מענטש קאָן ניט וויסן פון קיין גוטן,
אויב ער ווייסט ניט פון קיין בייזן.
ער וועט ניט קאָנען קיין גוטן אידיש,
אויב ער וועט ניט לערנען דעם אלף־בית.

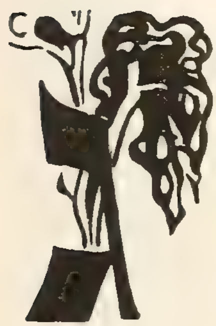
מער קיין מלחמה !

צייכענונג : ק. קאָלוויץ

ג	ג

גענדז און גאַנער

נ. ווײַסמאַן

גענדז און גאַנער, ביידע ווײַס —
דיק דערצויגן הויך — אַ מײַסע (מעשׂה)...
גרעסערע גאַנער, גרעסערע גענדז,
ביז זיי גייען זיך אַ טאַנץ...
און זיי ביידע ווערן מיד...
זינגען זיי אַ גרעסער - ליד...

דעם גימל איז גוט

פון שלמה דאַווידמאַן

דער גימל האָט זיך אַמאָל באַרימט
פאַר זיינע פריינט אין אלף־בית,
אַז ער איז קיינמאָל ניט בייז, —
אים איז שטענדיג גוט! ...

אַמאָל איז ער גאָר אַ גרויסער,
פאַר פרומע לייט איז ער גאָר אַ גאָט.
און ווער האָט גע'הרג'עט המנ'ען און היטלער'ן? —
ער, דער גרויסער גראַגער.

דעריבער וויל ער דאַנקען
אַלע אידן פון דער גאַנצער וועלט,
וואָס האָבן אים געשאַפן,
און מיט אים, דעם גימל,
האָבן זיי גאָר גוט געטראָפן! ...

דאָס עפּעלע פֿאַלט ניט ווייט פֿון ביימעלע.

משה קיש:

„יידל מיטן פידל...“

ד — ב

דער דאַך...

פֿון נחום וויסמאַן.

דער דאַך איז אַ שוואַרצער און פֿול מיט זשאַלוי;
אויף אָרעמע שטיבלעך, דער דאַך איז פֿון שטרוי...
קומט דאָרט אַ פֿויגל און מאַכט זיך אַ נעסט;
זינגען אויף דעכער און פֿרילינג — די געסט...
און דאָרט אויפֿן שפּיץ פֿון׳ם שטרויענעם דאַך —
שטייט זיך אַ בושל און גיט זיך אַ לאַך...

ברידער — הוגאָ געלערט

טרייב אַרויס דעם דלות, דלד!...

פֿון שלמה דאַווידמאַן

רופֿט מיך דער רב דלד
צו אַ מין דידקתורה;
ער האָט מורא,
אַז מ׳האָט אין אים
אַריינגערוקט דעם גאַנצן
אידישן דלות,
און ער האָט איינגאַנצן
דלד אמות — דאָס אַלעס.

צעשמייכל איך זיך;
וואָס זאָרגסטו זיך,
רב דלד! —
דו דאַרפֿסט גאָר זיין
זייער פֿריילעך,
דו ציסט דיין יחוס
אַזש פֿון דוד המלך!...
און דיר קאָן מען ניט אַריין
אין קיין אידישער דירה!...

טרייב אַרויס דעם דלות!...
ס׳אַ שיינער געדאַנק,
רב שלמה,
אַ דאַנק, אַ דאַנק!...

א ליגן קורץ און שארף

איינער האָט אמאָל געבעטן מאָטקע כאבאד ער זאָל אים דערציילן א ליגן קורץ און שארף. האָט מאָטקע דערציילט:
— שבועות צום סדר, ווען איך בין געזעסן אין סוכּה, זיינען אריין די פּורים שפּילער און האָבן מיט די שופרות פאַרלאָשן די חנוכּה־ליכט.

א – אלעף
ב – בײן
ג – גימל
ד – דאלעד
ה – הײ
ו – װאָװ
ז – זײען
ח – כעס

ט – טעס
י – יוד
כ – כאָף
ל – לאמעד
מ – מעם
נ – נון
ס – סאמעך
ע – אײען

פּ – פּײ
פֿ – פֿײ
צ – צאדיק
ק – קוף
ר – רײש
ש – שין
תּ – טאָװ
ת – סאָװ

ה — ה

העי, הינדעלע...

העי הינדעלע, הינדעלע, ווײַס ווי דער שניי! –
גיי אַ גוט הינדעלע, לייג מיר אַן איי...
לייג מיר אַן אייעלע, לייג פֿאַר מיר צוויי;
וועלן אויך דיך לאָזן זיצן אויף זיי...
וועסט דאָרט זיצן אין וואַרעמען זיי;
וועסט אויסבריען מיר הינדעלעך צוויי!...

ב. וואָסמאַן

די הון און דער האָן

העי, בוי מיר אויס אַ הויז!...

פון שלמה דאַווידמאַן

יעדער אות האָט זיין קלאַנג,
יעדער אות גייט זיך זיין גאַנג;
ער ווייסט זיין אָרט אין געדאַנק
און העלפט ארויס אין פאָלקס־געזאַנג.

נאָר מיט איינינע אידן האָבן מיר אַ צרה:
ס'אַ סברה,
אַז פון דער העי טוט אונז אביסל וויי;
דאַכט זיך, אַז ניט ווייניג אידן עסן הערינג,
דאָך זיינען דאָ אַ צאָל, וואָס הערן ניט דעם „ה" נעהעריג,
און ניי פאַרשטיי, וואָס ס'איז „ערינג".

האָבן זיי ניט קיין געהער? —
ווייסן זיי ניט: ווער ס'איז וועד? —
כ'שווער:
ווער ס'וועט אַנשטעלן אַן אויער,
און הערן, מיך, רב העי:
בוי איך אויס פאַר אייך אַ מויער,
בוי איך אויס אַ נייע הויז!

די סוף – אותיות: ך, ם, ן, ף, ץ.

די קאָמבינירטע אותיות, וואָס קומען אין יידיש:
וו, וי, דזש, זש, טש, ײַ, ײ, ױ.

די צוויי אלעפן: אַ און אָ.

די כּ (קאף) און שׂ (סין). אין העברעאישע ווערטער
ווערן זיי געלייענט ווי ק און ס.

ך – לאנגע כאף, ם – שלאס מעם, ן – לאנגע נון,
ף – לאנגע פיי, ץ – לאנגע צאדיק.
(דאס וואָרט "שלאָס (מעם) מיינט שלוס, סוף, ענד).

לערנט אויס (אויב איר קענט נאך ניט) און געדענקט גוט פון אויסנ-
ווייניק דעם אלף-בית.

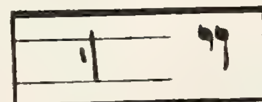
ו

איך און דו און זי...

פֿון נחום יוד

איך און דו און זי און ער, שערן פֿייגל מיט אַ שער;
און פֿון גראָז און רויט פּאַפּיר שערן מיר זיך אויס אַ טיר...
איך שער צוויי פֿענצטער אויס, דו שער אויס דעם דאַך פֿון הויז;
אויפֿן קוימען, אויפֿן דאַך, שער איך אויס טײַבעלעך אַ סך...
שערן — שערן, שערל, שער, פֿאַרטיק ווער שוין! שנעלער ווער;
זעסט, עס לויפֿט שוין בײַ מײַן שויב, אַ גאַנצע בלויע, ווײַסע טויב!...

טויבן, טויבן

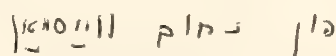
טויבן, טויבן, ווײַסע טויבן, קלאַפּט ניט הײַנט אין מײַנע שויבן...
הייבט זיך אויף נאָך העכער, העכער,
איבער הויך און איבער דעכער...
שטילער, שטילער, טויבן ווײַסע,
און דערציילט מיר הײַנט אַ מײַסע (מעשׂה) ...

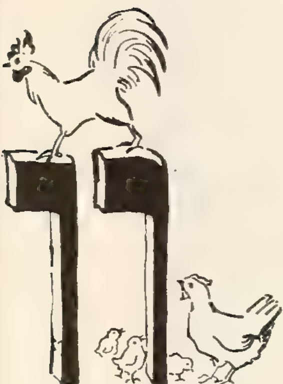

מעשה׳לעך

ווז

וועווריקל, וועווריקל...

וועווריקל, וועווריקל, ניסעלע, נײַן:
זײַ נאָר אַ ביסעלע שטילינקער, שײַן...
שרעק מיך ניט וועווערקע, שפּרינג ניט אַוועק;
פֿאַרפֿאַל שוין ניסעלעך פֿולינקע זעק?
באַלד ווערט דאָ שנייען און קאַלט ווערט דאָ זײַן:
ביסט גרייט פֿאַרן ווינטער, די וועווערקע מײַן?

דער וואָס ווערט אַ וויכער!...

פון שלמה דאַווידמאַן

א שטעקעלע, — און איך ווער א וואָוו.
אָראָ־אָו! — כ'בלאָז ווי א ווינט;
און קינדהייט־קייט פון גאַס פאַרשווינדט, —
ווערט מיר אויכעט ווייראָן־ווינד.

צוויי שטעקלעך, — און כ'קריג א נייעם קלאַנג,
נעם שוין אַנטייל אין געזאַנג:
אַמאָל קלינגט עס ווי א וואונד, —
אָבער ס'איז דאָך ניט מיין שולד!

ווייסט איר נאָר וואָס, קינדער,
מאַכט פון מיר א שפּיל:
כ'וועל באַווייזן וואונדער,
אויב איר נעמט מיך מיט.

כ'וועל יאָגן ווי דער ווינט:
ניכער, גיכער, גיכער;
איר וועט מיך ניט קאָנען כאַפּן,
ווייל איך ווער א וויכער!...

יעדע זאך האָט א שפּראַך

פֿון לייב קוויטקאָ

יעדע זאַך
האָט אַ שפּראַך.
אַלע זאַכן רעדן,
ס'איז אַ לשון דאָ באַ יעדן.
אָט מע עפנט אויף די טיר,
טוט זי באַלד אַ סקריפּ אַף דיר:
„ריפּעט ריפּעט, כ'האַלט ניט אויס,
רייַן אַרויס!... רייַן אַרויס..."
אָט, מע זעצט זיך אַפן בענקל,
טוט דאָס בענקל זיך אַ קווענקל,
גיי דיר, גיי.
גיי, ניט דריי!...
גיי, שוין גיי.
נאָר פון אַלע רעדן שנעלער:
לעפל, מעסערס, שיסלען, טעלער.
מיט אַ ליאַרעם, מיט אַ פרייד,
זיינען אָנגעשטאָפּט מיט רייד!

גערבראַטענע טייבעלעך פליען ניט
אין מויל אַריין.

ווילסט, מען זאָל דיך גוט פֿאַרשטיין,
דאַרפֿסטו שרייבן שיין און ריין.

אַ ליגנער, אַז ער זאָגט אַן עמעס,
גלויבט מען אים אויך נישט.

ווז

וואַש וועש

№ 2

דער פעטער פיני מיט דער מומע ריזי

פון שלום עליכם.

פרייז 5 קאָפּ.

ווארשא, תרס״ג,

ДЕРЪ ФЕТЕРЪ ПИНИ УНЪ ДИ МУМЕ РЕЙЗИ

Цѣна 5 коп.

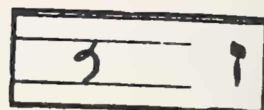
Дядя Пинхусъ и тетя Рейзя.

Разсказъ Шолемъ Алейхема.

Изданіе „Бихерфаналя" Варшава, Длугая 26.

ВАРШАВА, 1903.

Тип. И. Эдельштейна и Ко., Налевки № 38.

זינגט די זעג...

זיג-זאָג, זינג-זאַנג, זינגט די זעג;
זעגט די ברעטער גאַנצע טעג...
זעגן זינגען, זינגט דער וואַלד:
פֿאַרטיק איז אַ הויז שוין באַלד.
זיג-זאָג זעגל, זאָג מיר בלויז —
ווער וועט וווינען אין דער הויז?...

ל. וויסמאַן

זומער וועט באַלד קומען

דער זייען (ז) איז זיס!...

פון שלמה דאַווידמאַן

דערציילט דער זייען זיין לעבנס-געשיכטע, —
אַז ס׳איז נאָר פאַר פּאָעטן צו שאַפן געדיכטן:

איז געפלויגן אַ בין איבער בלומען און רויזן,
געפּאַטשט מיט די פליגעלעך, זיך אָנגעהויבן גרויסן:
„איך שאַף האָניק!... נאָר היט זיך פאַר מיין גיפט"!...
האָט די בין געזשומעט און געשטיפט:
ז—ז—ז, ז—ז—ז, ז—ז—ז.
דעמאָלט בין איך געבוירן געוואָרן!

און ס׳איז מיר אַוועק גאַנץ גוט:
מיין לעבן איז ווי האָניק זיס!

נאָר אַמאָל פאַרשטעל איך זיך פאַר אַ זי!
קריג איך נאָך כבוד אויך!
ווער איך שוין אַביסל זינדיג.
עס באַפאַלט מיך אַ מין טרויער,
ווערט מיר אויפן האַרצן זויער:
איך פאַרליר מיין גליק!...

איז געקומען צו מיר די בין צעפלויגן,
זי האָט ערשט די בלומען אָנגעזויגן:
„זייען, זייען, זיי נאָר גליקלעך,
איך וועל האָניק פאַר די מענטשן שאַפן
און דו זאָלסט אייביג זיין מיר זיס!"...

א מ. ליליען — ביי דער מאַשין (צייכענונג)

דער אַלעפֿבייס

א	ז	ל	פּ־ף
ב	ח	מ־ם	צ־ץ
ג	ט	נ־ן	ק
ד	י	ס	ר
ה	כּ	ע	ש־שׂ
וו	כ־ך	פּ	תּ־ת

אַ. אָ, ו, וי, ײ, ײַ, טש, זש, דזש.

די בוכשטאַבן ח, כּ, תּ, ת קומען נאָר אין העברייאישע ווערטער.

ב אין העברייאיש איז אויך וו. לעמאָשל: חבר = כאַווער, גנב = גאַנעוו (בלויז ווייניק העברייאישע ווערטער האָבן ו אַלס א וו: אַוודאי, ווידוי).

ח ווערט אין העברייאישע ווערטער געניצט ווי א כ. אַלע העברייאישע ווערטער, וואָס פּ אַ נ ג ע ן זיך אָ ן מיטן קלאַנג כ, שרייבט מען מיט אַ ח. לעמאָשל: חבר, חדר, חרטה און אַז. וו.

ווען ביים סאָף וואָרט איז דאָ דער קלאַנג עך, שרייבט מען ח. לעמאָשל: כוח = קויעך, מוח = מויעך.

כּ ווערט אָפט גענוצט אין העברייאיש אַלס ק: כשר, כעס.

ש איז טיילמאָל אין העברייאיש אַ ס: שונא = סוינע.

תּ = ט. לעמאָשל: תּלמיד, תּמיד, מתּנה.

ת = ס, בלויז צום סאָף וואָרט: אמת = עמעס, מתנות = מאַטאָנעס. (אַלע מערצאָלן פון העברייאישע ווערטער, וואָס ענדיקן זיך אויף —עס, שרייבט מען ות: בהמות, גנבות, צרות.)

ער אלף - בית

פון

מ. מ. ווארשאווסקי

אויפן פריפעטשיק ברענט
א פייערל
און אין שטוב איז היים,
און דער רבי לערנט
קינדערלעך
דעם אלף - בית.

זאָגט - זשע, קינדערלעך,
געדענקט - זשע, טייערע,
וואָס איר לערנט דאָ;
זאגט - זשע נאָכאמאל
און טאקע נאכאמאל,
קאָמעץ אלעף אָ.

אז איר וועט, קינדער,
עלטער ווערן,
וועט איר אליין
פארשטיין;
וויפיל אין די אותיות
ליגן טרערן
און וויפיל געוויין !...

וו. גראָפּער:
אַ שניידער חלומט.

אין חדר.

ח ח חיה'לע

פון נחום וויסמאַן.

חיה'לע, חיה'לע, חיה און וואַלד:
איז דיר און ווינטער קיינמאָל ניט קאַלט?
וואַרעמט דיין פוטער, וואַרעמט דיך אויס?
זאָג מיר נאָר, וואו איז אין ווינטער דיין הויז?
ווען שנייען באַדעקן דאָס פעלד און דעם וואַלד —
זאָג מיר, ווער גיט דיר צו עסן דאָרט באַלד?

דער כעס (ח) איז מלא חן!

פון שלמה דאַווידמאַן

ס'קאָן קיין שענערס גאָר ניט געבן,
ווען איר הערט אין גאַנג פון לעבן,
דעם אייביג־שיינעם גוטן וואונטש:
„חי — צום לעבן, חי — צום לעבן!"

ס'האָט דער כעס דאָך אַלע חנ'ען,
אי ביים לאַכן, אי ביים וויינען.
ער האָט אין זיך דאָך אַלע מיינען:
„חי — צום לעבן, חי — צום לעבן!"

ס'טרעפט אַ חורבן אונזער פאָלק:
מיר ווערן זייער אָפט פאַרפאָלגט,
ווייל מיר זיינען אידן, —
קיין פאָלק קאָן ניט זיין צופרידן.

מען וואַרפט אויף אונז אַ חרם אָן!...
וואָס־זשע קאָן אַ קליין פאָלק טאָן? —
מיר טראָגן אַנטקעגן אַ גרויסע קולטור,
מיר טראָגן אַנטקעגן דעם גרויסן חלום:
„והיה באחרית הימים!"...

מיר ווילן זיין מיט פעלקער גלייך,
אומעטום אָן פרייהייט לעבן —
אַלע, אַלע צו דעם שטרעבן.
מעג איך מיט אַלע פעלקער גלויבן:
„עם ישראל חי!"...

מאַכט־זשע, אידן, אַ לחיים,
צו אַ לעבן גאָר אַ נייעם.
ווען די וועלט וועט זיך באַפרייען:
„חי — צום לעבן, חי — צום לעבן"!...

חנוכה

טעקסט: מ. ריוועסמאַן

פאָלקס־מעלאָדיע

חנוכה, אוי, חנוכה, א יום־טוב א שיינער,
א לוסטיקער, א פריילעכער, ניטאָ נאָך אזוינער;
אלע נאכט אין דריידל שפילן מיר,
זודיק הייסע לאטקעס עסן מיר.

גיכער, צינדט קינדער,
די חנוכה ליכטעלעך אָן
} 2 מאָל
לאָמיר אלע זינגען
און לאָמיר אלע שפרינגען
און לאָמיר אלע טאנצן אין קאָן.

„מוזיק" — איינס פון די פיר וואַנט־געמעלן, וואָס שאַגאַל האָט געמאָלן אין 1920־1921 פאַר דעם פאָיע פון מאָסקווער יידישן קאַמער־טעאַטער.

ט

טעלער ווייסע...

טעלער ווייסע, וואַש איך ריין;
און איך וויש זיי אויס אַליין!
שטעל איך אויס זיי אויפן טיש,
פאַרן פלייש און פאַר די פיש...
שיינע טעלער צוליבער ־ ריין,
אויפן טיש מיט פיש און כריין!...

ב. דרייסמאַן

ט

טעלער ווייסע
וואַש איך ריין,
און איך וויש
זיי אויס אַליין.

א ב ג ד
ה ו ז י ט
כ מ נ ם

הוזכדק אבגד
למטנן י דהוז
רטעפפ זטכ
ףצץש קיל

גערשן קראַווצאָוו

יידישער שריפט

ס׳האָט די טעם (ט) דעם בעסטן טעם!

פון שלמה דאַווידמאַן

ס׳האָט די וועלט צו דיר אַ טענה, טעס,
שטענדיג ביסטו דאָ אין טעות —
כ׳וואָלט דיר אויסרעכענען אין אַ מעת־לעת,
וויפיל טעות׳ן דו מאַכסט.

ווען דו וואָלסט זיך גוט באַטראַכט, באַזאָכט,
וואָלט עס געוואָרן פיל מאָל גרינגער:
קום נאָר בלויז אַריין בייַנאַכט, —
און ריר דעם שלאָף אָן מיט אַ פינגער.

דו האָסט אַ טבע צו פאַרקריכן אין נאַטור,
ס׳איז ניט די בעסטע טבע.
בעסער וואָלט געווען ביז גאָר,
אַז דו זאָלסט נאָר קומען אין דער טובה.

ווייסטו גאָר וואָס, טעס, מיין טייערער,
כ׳וועל עס לאָזן צו דער אַלטער טענה:
כ׳וועל עס לאָזן צו די אַלטע מעשות,
וואָס זיינען ניט גאָר מיינע.

שאַ, כ׳האָב זיך גאָר באַטראַכט,
כ׳האָב פאַר דיר אַ גוטע עצה:
קלאַפּ אָן אין יעדער אָרעמער טיר
און ברענג אַהין טובות אָן אַ שיעור.

קלאַפּ אָן אין יעדן אָרימען טויער,
פון דער וויסטער געטאָ־מויער. —
זאָל אַריין אַהין לופט און זונשיין,
זאָל אַריין אַהין געבענטשטע פרייהייט!...

דו האָסט נאָך אַלץ ביי מיר דעם בעסטן טעם,
ביסט געשמאַק, טאַקע טעם גן־עדן.
קום מיט אונז אין שטוב אַריין
און ברענג אונז נאָר פיל פריידן.

אבגד

הוזיט

אָבגד

הוזיט

אבווגד

רקלמנ

גערשן קראַווצאָוו

נײַע מוסטערן פון ייִדישן שריפט.

י	ד

אַ גוטע נאַכט!

פֿון נחום ווייסמאַן.

פֿיר און פֿיר איז אַכט; טיר און טיר פֿאַרמאַכט!
גרויסע נאָך ווי אַ גרויס; בעטעלעך שטייען שטיל...
זינגט די זומער - נאַכט: אַ גוטע, גוטע נאַכט!...

דער יוד (י) איז שטענדיג גוט!...

פון שלמה דאַווידמאַן

אַט אַ מזל פון אַן אות:
ער קומט אריין אין יעדן ליד;
האַלט זיך אַפּטמאָל זייער גרויס,
וואו עס וואוינט און לעבט אַ איד.

יבוא יומו, זאָגט ער אויף העברעאיש,
שונאים וועלן קריגן זייער שטראָף;
ס'האָט ישעיה וועלט געוואָרנט:
„והיה..." ס'וועט צו שנאה נעמען אַ סוף!...

יגיע כפים, בלויז דורך שווייס און מי,
קאָנסטו פירן אַן ערלעך לעבן;
ס'העלפט די יוניאָן אַן אַ שיעור,
אַ בעסערן זינען דיר צו געבן:
יד אחת!...

ישראל, — איז דאָס אַלט־נייע אידן־לאַנד,
ישראל איז געקומען צו פאַרבלייבן.
געוויסע מעשים ברענגען טאַקע שאַנד —
מיר האָבן אָבער ניט פאַרלוירן דעם נביא'ס גלויבן:
מ'וועט אין אַקער־אייזן איבערשמידן שווערד,
דורך שלום, פריינטשאַפט מיט די שכנים,
וועט מען רואיג לעבן אויף דער ערד.

ס'מוז אַ מעשה האָבן אַ סוף,
ס'איז פאַר מיר אַ גרויסער שאַד,
וואָס דאָס גראַמענדיגע ליד:
„אַט אַ מזל פון אַן אות,
דער יוד איז שטענדיג גוט!..."
מוז קומען צו אַן ענד, —
ווי איך בין אַ איד!...

י. ל. פרץ

דער יעגער

יאַנקעלע וויל אַ יעגער זײַן,
יאַנקעלע וויל אין וואַלד אַרײַן.
שיסן וויל ער נאָר אַ בער,
פעלט אים דאָך געווער.
אונדזער יאַנקעלע דערזעט:
אין ווינקעלע אַ בעזעם שטײט
מיטן בעזעם וועט ער יאָגן
און אַ גרויסן בער דערשלאָגן.

ער קען אין הויז שוין מער ניט בלײַבן:
וויל דעם בעזעם אונטערהויבן.
שווערער בעזעם קערט זיך איבער,
און דער יעגער פאַלט אַריבער

איך וויש

טעלער ווײַסע
וואַש איך רײַן.
און איך וויש זיי
אַם אַלײן.

דריי זיך ווינטל

דריי זיך ווינטל, דריי זיך דריי:
בלאָז פֿאַלט אויס אין גאַס אַ שניי...
איינס און צוויי און דריי און פֿיר:
גיי אַ טענצל פֿאַר מײַן טיר...
ווינטל דריי זיך, דריי זיך אויס:
קער די גאַסן בעסער אויס...

דער שניי איז ווײַס

זון - שײַן

פֿון נחום ווײַסמאַן.

זון - שײַן, זון-שײַן, קום אַרײַן:
ווערסט אַ גוטער גאַסט בײַ זײַן!
כ'וועל דיך זעצן אויבן אָן,
וואו ס'קרייזט מײַן בלויער פֿאָן!...
זון - שײַן, זון - שײַן, זע, איך וואַרט
ברוגעס - דו, מיך אָפּגענאַרט!...

אַ רעטעניש

ווייס געשפּרייט,
שוואַרץ געזייט,
וואו מען שיקט עס,
דאָרטן גייט עס.

ש. ראָבין

דער לערער

פֿון
שיקע דריז

לייב כאַדאַרקאָווסקיס אָנדענק

אָט זע איך א ווינטער־פרימאָרגן,
א דאָרף, ווי א קנײַלעכל וואָל,
און זיך מיט א פעקעלע העפטן
אינדערמיט פון א ליכטיקן טאָל.

פרישע געפאלענע שנייען,
ביימער אין פראָסטיקן צוויט,
איך טרעט אין די גרייטע גריבלעך
פון מײַן לערערס געמאָסטענע טריט.

און ס'דאכט זיך מיר הײַנטיקן טאָג,
ווען ס'זײַנען שוין גראָוו מײַנע האָר,
אז איך גיי אים פאמעלעכן נאָך
אן ערעך שוין זעכציק יאָר.

א. רייזען

„עס ווילן זיך ציען אין דורות אריין
די אותיות וואָס גליען מיט פרייד און מיט שיין.
די ווערטער וואָס דרינגען פון טיפסטן נעמים —
זיי שאַלן און קלינגען אין בוך און אין ליד".

„הערשעלע אָסטראָפּאָליער", משה קי

כ — פּ

באָרעס שוואַרצע...

פֿון ברוך וויסמאַן

באָרעס שוואַרצע קוועטש פּאַרביי;
לויפֿט איין הימל בלוי און פֿריי...
לויפֿט איין הימל בלוי און פֿריי...
ווי דער ערשטער טאָג אין מײַ...
שוואַרצע באָרעס טראָגט זיך אָפּ;
זעט, עס קאַפּעט שוין אַראָפּ!

ד — ק

לאַכט די זון

זון, לאַך - לאַך אויף ווידער נאָך;
לאַבן אויפֿן דאַך טײַבעלעך אַ סך...
לאַבן אויפֿן דאַך טײַבעלעך אַ סך:
דרייען זיך אַרום, רונד אין רונד אַרום-
רונד אין רונד אַרום, פֿליען אויף;
טײַבעלעך אַ סך רוען אויפֿן דאַך!

אלף - אינדימעס עסט דער נגיד
(פאָלקסליד)

אלף - אינדיקעס עסט דער נגיד.
בית - ביינדעלעך גריזשעט דער אָרעמאַן.
גימל - גענדזעלעך עסט דער נגיד.
דלת - דעם דלות האָט דער אָרעמאַן.
הי - הינדעלעך געפּרעגלטע עסט דער נגיד.
ואו - ווייטיקן האָט דער אָרעמאַן.
זין - זעמל מיט פּוטער עסט דער נגיד.
חית - חלשות'ן האָט דער אָרעמאַן.
טית - טײַבעלעך געבראָטענע עסט דער נגיד.
יוד - יסורים האָט דער אָרעמאַן.
כף - קאַלאָשן טראָגט דער נגיד.
למד - לאַפּטשעס האָט דער אָרעמאַן.
מם - משקה טרינקט דער נגיד.
נון - ניכטער איז דער אָרעמאַן.
סמך - סאַמעטענע קליידער טראָגט דער נגיד.
עין - אָפּגעריסן גייט דער אָרעמאַן.
פי - פּיפּקעס געבראָטענע עסט דער נגיד.
צדיק - צרות האָט דער אָרעמאַן.
קוף - קאָטלעטן געפּרעגלטע עסט דער נגיד.
ריש - רעטעך גריזשעט דער אָרעמאַן.
שין - שערעשעווסקים") פּאַפּיראָסן רויכערט דער נגיד.
תיו - תוטין') פּיפּקעט דער אָרעמאַן.

") א געוועזענע יידישע פּאַפּיראָסן פאַבריק אין אַלטן רוסלאַנד.
') תוטין - טוטין מיינט פּראָסטער טאַבעק.

דער טאַטע זוכט זיינע שפּאַקולן

איינמאָל האָט מיין טאַטע געלייענט אַ צייטונג. אין מיטן לייענען האָט ער איינגעדרימלט. איז געגאַנגען מיין שוועסטערל און האָט אַרונטערגענומען די ברילן פון טאַטנס נאָז און זיי אויף זיך אָנגעטאָן. זי האָט אַרויסגענומען זייער פאַרזיכטיק די צייטונג פון מיין טאַטנס הענט. זי האָט זיך אַוועקגעשטעלט אין מיטן צימער און האָט נאָכגעמאַכט דעם טאַטן, מיך אָנגעהויבן לערנען:

— אַזאַ גרויסער באָכער, עלף יאָר אַלט, און זאָל קיין סייכל ניט האָבן! אַז דער טאַטע קומט אַהיים פון דער אַרבעט, איז ער פאַרמאַטערט, און וויל זיך אַ ביסל אָפּ־רוען, קאָמאַנדעוועט ער גאָר! שטיל זאָל זיין!

איך האָב זיך אַזוי צעלאַכט פון מיין שוועסטערלס שטיק, אַז איך האָב געמוזט אַנטלויפן אין צווייטן צימער, איך זאָל ניט אויפוועקן מיין טאַטן פון שלאָף. מיין שוועסטערל איז מיר נאָכגעלאָפן.

אין צווייטן צימער האָבן מיר זיך געשפּילט מיטן טאַטנס זאַכן. מיר האָבן געמאַכט אַזעלכע געוואַלדן, אַז דער טאַטע האָט זיך אויפגעכאַפּט מיט אַ געשריי:

— ס'ברענט, ס'ברענט! וואו ברענט?!

מיר האָבן זיך דערשראָקן. מיין שוועסטערל האָט אַ וואָרף געטאָן די שפּאַקולן אויפן בענקל. איך האָב זיך אַוועקגעזעצט אויפן בענקל, און מיר זיינען געבליבן שטיל, ווי קעצעלעך.

מיין טאַטע איז אַריינגעלאָפן צו אונדז אין צימער און אַ געשריי געטאָן:

— וואו זיינען מיינע ברילן?!

איך האָב דערפילט אַ שטאָך אין די הויזן, בין איך אויפגעשפּרונגען מיט אַ געשריי:

— אוי, סע שטעכט!

מיין טאַטע האָט געפונען די שפּאַקולן אויפן בענקל, און מיר האָבן זיך אַלע דריי צעלאַכט.

סראָליק דאַווידמאַן, קלאַס 3, שול 32.

געצייכנט: סראָליק דאַווידמאַן

יוני – 1939 – „יונגוואַרג"

ער כאַפּ (כ־ד) איז יעדן שמייכל!...

פון שלמה דאַווידמאַן

כאַ־כאַ־כאַ און כי־כי־כי,
אין לאַכן ליגט אַ גרויסער שכל;
און אַ חכמה ליגט באַהאַלטן
אין דעם פילאָזאָפס אַ שמייכל.

ס'האָט דער כאַפּ, גאָר דריי באַדייטן,
מען טאָר, חלילה, ניט פאַרבייטן:
איר שטעלט אַריין אַ פּינטעלע,
ווערט פון אים אַ כלי...
ער קריגט ביי אונז אַ כוח־הדיבור
און ווערט באַרימט במילא...

אַמאָל צים ער זיך אינגאַנצן אויס
און ווערט אַ לאַנגע כאַף:
ער קריכט אַריין אין שיך, אין דיך,
אין מיך און איך, — ס'אַ מעשה אָן אַ סוף.

אַמאָל טוט ער אָן אַ פּאַלערינע,
און מאַכט זיך פאַר אַ מלך;
ס'איז לצנות, אַ, מין מינע,
אבי זיך מאַכן פריילעך.

ס'איז אַ לעבן, פול מיט כבוד,
ס'לוינט זיך טאַקע לעבן;
האָסט אין זיך אַ גרויסן כוח,
ס'איז דיר ניט קיין טשאַד און רויך.

ווײ־זשע אונז געבענטשט, געשמייכלט,
לאָמיר זיין נאָר פריילעך;
טו זיך אָן אַ פּעלערינע
און ווער אַן אלימלך!

לאַכן איז געזונט.
דאָקטוירים הייסן
לאַכן!...
שלום-עליכם.

שאָלעם-אַלייכעמס גראַדאַציעס

שטאַרק — שטאַרקער — אַן אייזן. קאַרג — קאַרגער — אַ כאַזער.
נאַריש — נאַרישער — אַ לעקיש. ווייך — ווייכער — אַ פּוטער.
הונגעריק — הונגעריקער — אַ גאַנצן טאָג אין מויל ניט געהאַט.
בלאַס — בלאַסער — אַ שענערן לייגט מען אין דער ערד.
נאַקעט — נאַקעטער — ווי די מאַמע האָט אים געהאַט.

(שאָלעם־אַלייכעם.)

מ א ס ק

מאַמע, הער!

פֿון נחום ווײַסמאַן

מאַמע, מאַמע, מאַמע, — מאַמע ליבע, הער:
כ'קען שוין אוידיש לייענען, „אַ מייסע מיט אַ בער".
מייסע, מעשה, מייסע — מאַמע, הער, ווי שיין:
ס'וויל דאָס קליינע בערל הײַנט אין שול גאָר גיין!
צו דער שול געגאַנגען, טיר, געווען פֿאַרמאַכט:
איז ער אָפּגעשטאַנען דאָרט אַ גאַנצע נאַכט!...

ײַן רויטע בלום...

אין אַ ווײַטן גאָרטן, בליט אַ רויטע בלום;
גרינע גראָזן וואַקסן, רונד אַרום, אַרום,
צווישן הויכע זאַנגען, צווישן גראָז אַרום —
שטאָלצער צווישן אַלע, לאַכט אַרויס די בלום...
צו דעם ווײַטן גאָרטן, ליבע מאַמע, קום:
צווישן הויכע זאַנגען, וויל איך זען די בלום!...

אַ שלימאַזל אַז ער פֿאַלט אין שניי,
צעקלאַפּט ער זיך אויך די נאָז.

אַ שפּאַס

אַ טויבער האָט געהערט, ווי אַ שטומער האָט דערציילט, אַז אַ בלינדער האָט געזען, ווי אַ לאָמער איז געלאָפן.

לייען און שרייב:

לערער לערנט מיך שרייבן, שרייב איך ריין און שיין, זע, מיין פולן נאָמען שרייב איך שוין אַליין!

לערער, לערנט מיך...

פון נחום וויסמאַן

לערער, לערן מיך שרייבן, שרייב איך ריין און שיין;
זע, מיין פולן נאָמען, שרייב איך שוין אַליין!
זיידע, ליבער זיידע, כ'ליב דיך ווי אַ שיר;
מאָרגן וועל איך שרייבן אַ בריוועלע צו דיר...
היינט דאַרף איך נאָך לערנען, האָב איך ניט קיין צייט;
מאָרגן, ליבער זיידע, מאָרגן — איז ניט ווייט!...

א פאָרטרעט פון אן אלטן ייִדן
(גיפּס, 1913)

יוסף טשייקאָוו

לאָמיר דעם למד מקבל פנים זיין!

פון שלמה דאַווידמאַן

ס'ווערט דאָס פאָלק גאָר ניט מיד,
לכבוד דעם למד זינגען אַ ליד:

„לאָמיר אינאיינעם, אינאיינעם דעם למד
מקבל פנים זיין!"...
פאַרזוכן אַביסעלע ווייַן,
און טאָקע פריילעך זיין!

ס'איז דער למד אָפּט פאַרשטעלט:
ער ווערט אַ למד־וואָוו'ניק אויף דער וועלט.
ער וויל גאָר ראַטעווען פון עבירות,
פון פאַרברעכן און הפקרות...

דער למד זינגט און גיט אונז לערע,
אַן אַרבעט, — גאָר אַ שווערע:
נאָך אָנגעהויבן קנעלן מיט מלמד,
האָט דער זינגענדיגער למד.

אָפּט ווערט ער גאָר אַ שטראָפער:
לא תחמוד... לא תגנוב...
לא תרצח...
פריילעכער צו זאָגן: "זיי ניט קיין לא יוצלח"!...
ווייל: „לא אמות כי אחיה"!...

איז:
„לאָמיר אינאיינעם, אינאיינעם דעם למד
מקבל פנים זיין"!...
פאַרזוכן אַביסעלע ווייַן!
און טאָקע פריילעך זיין!...

מאָטל גרוביאַן

פרישער רעגן

מע שטייט און מע רעדט יידיש,
וואָס זשע, מע דאַרף זיצן?
מע קאָן זיצן, מע קאָן שטיין,
זאָל נאָר דער דונער
די אַלטע אַנגסטן צעווייען;
וועט זיך לאָזן א פרישער רעגן,
וועלן מיר ארויס אים אנטקעגן —
עפּעס האָבן מיר דאָך געלעבט
אף אָט דער האַרבער ערד,
זאָל זי אונדז שמעקן
מיט זאַפּרען און נעגל.

די מעם (מ) וועט אייביג לעבן!

פון שלמה דאַווידמאַן

ווען ס'זאָל זיין געווענדט אין מיר,
וואָלט איך דיך,
מעם,
אָוועקגעשטעלט גלייך צום אָנהויב
פון דעם אַלף־בית,
ווייל האָסט זיך געמאַכט,
ווי די גאַנצע וועלט ווייסט,
אַ גרויסן שם (שעם).

ס'וואָלט אייך יעדע מאַמע שווערן,
אַז דעם ערשטן קלאַנג,
אַ מין זיסן געזאַנג,
וואָס זי הערט
פון איר קינד איז:
מ־מ־ם, מאַ, מאַמע!

ניין, ניין, ס'וועט דער אידישער
אַלף־בית ניט אונטערגיין
כל־זמן, דו, מעם, שלאָס־מעם,
וואָס האָסט געמאַכט זיך אַזאַ
גרויסן שם, וועסט לעבן:
דו ווערסט אַלע טאָג געבוירן
דו וועסט אייביג לעבן!

אַ שול

אומפּאַרטייאישע יידישע אַרבעטער קינדער־שול

פּאַסייק, נ. דזש., 781 מעין עוועניו

פינ.־סעק. ש. פייטלין. פּראָטאָקאָל־סעק. פ. בוירג; קאַסיר, פ. באַגאַראַד; לערער: שלמה דאַווידמאַן; טאַנץ־לערערן — ראוך; געזאַנג: ס. סמעלקינסאָן. פאַרוואַלטער: ס. באַגאַראַד, פ. באַגאַראַד, ב. בוירג, ש. פייטלין, א. פייטלין, ס. קעץ, ב. סאָפּנעס, ש. סטאַר, ל. קרימבערג, ס. טאַבין, ס. סמעלקינסאָן, ח. עשקינאַס ד. לאַנזישמאַן. סילדוער.

1928 (די בילדער פון די קינדער אויף רעכטס שטייענדיק, אויך מרים גיטלסאָן)

ר. ה. ר. ה. זאַק

אַ פידלער

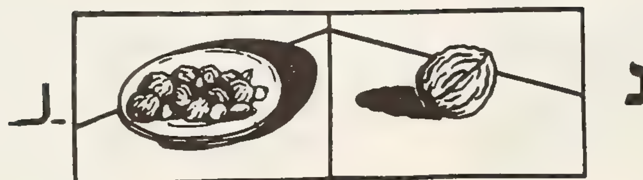

ווער בין איך

מיין ערשטן טייל וועסטו אין שקר געפינען.
מיין צווייטן – אין לעקער.
מיין דריטן וועסטו אין מעקער געפינען.
מיין פערטן – אין העקער.
אַלע פיר צוזאַמען בין איך דער קלוגסטער מענטש.

....

אַ נוס   ניס

נאַ, נעם... פֿון נחום ווײַסמאַן.

נאַ, נעם די נאָדל און נײ זיך אַ טיכל;
אַ קלײדל פֿאַר ליאַלקע, אַ האַנטוך, אַ ציכל...
אַ וועלדל מיט בײמער אויף ציכעלעך געלע;
נײ אויס זיך דעם נאָמען, אותיות (אותיעס) העלע...
נאַ דיר אַ נאָדל, אַ פֿאָדעם אַ לאַנגען,
און נײ אויס אַ גאָרטן מיט בלומען און זאַנגען...

אַ פֿאָן

אין אַן אַלטן וואַלד...

אין אַן אַלטן וואַלד, אין אַ טיפֿן טאָל,
איז אַ בער געווען אַזוי פֿויל און אַלט:
איז אַ בער געווען, געווען, געווען אַ מאָל...
איז אויך דאָרט געווען אַזוי קאַלט, אָ קאַלט...
האָט ער דאָרט געציטערט טאָג און נאַכט אין קעלט:
און ער איז פֿאַרקראָכן ערגעץ אויף דער וועלט...

וואָס מען פֿאַרזייט, דאָס שנײַדט מען.

אַ יום-טוב פֿון אידיש געזאַנג

נון, (נ־ן) זינג אונז אַ נייעם ניגון!

פון שלמה ראַווידמאַן

ווען די קינדער ליגן אין די וויגן
פאַרוויגט מען זיי מיט מאַמעס ניגון:
„איי, לירלירליו, איי, לירליו,
שלאָף מיין טייער זונעניו.

„דו זאָלסט אויסוואַקסן אַ קעמפער
וואָס נעמט זיך אָן פאַר אָרעמאַן:
כ'דאַרף גאָרניט זאָלסט זיין אַ נגיד,
מ'זאָל קומען בעטן דיך נדבות;
זאָלסט נאָר ניט זיין מיר נע־זונד . . .

זאָלסט זיין אַ גוטער אַרבעט־מאַן!“...
נון, — זינג־זשע אונז אַ נייעם ניגון,
אַ מונטער־פריילעכן, אַ קלוגן:
פון אַ וועלט וואָס שטראַלט מיט פריידן,
יעדער מענטש זאָל זיין צופרידן,
און בתוכם אויך מיר, אידן

ניין, ניין!
ס'זאָל קיין פאָלק ניט אונטערגיין!
ס'זאָל קיין שפּראַך ניט אונטערגיין!
עס זאָל אויך מיין אידיש לשון
קלינגען אויף דער גאָרער וועלט . . .

נון, נון — זינג־זשע אונז אַ נייעם ניגון!
אַ מונטער־פריילעכן, אַ קלוגן! . . .

נחום ווייסמאַן (1894—1944)

קומט, לאָמיר זיך לערנען!

ס'לויערן שונאים אויף אונדזערע לעבנס —
שאַקאַלן איצט רעווען אין חושך פון נאַכט;
זיי שטשירען די ציינער אויף אונדזערע העלדזער —
העי, ברידער און שוועסטער, באַוואַכט זיך, באַוואַכט!

אין צייט פון בהלה קומט לאָמיר זיך לערנען —
זאָל שאַרף זיין די צונג, ווי דער שפּיץ פון אַ שווערד:
מיר מוזן זיך לערנען אַן ענטפער צו געבן
פאַרוואָס און פאַרווען ליגט פאַרבלוטיקט די ערד!

אין צייט פון בהלה קומט לאָמיר זיך לערנען,
ווי בעסער אָפּשאַצן און קלאָרער פאַרשטיין —
ווער ס'איז אַ פריינט און ווער איז דער שונא —
מיט וועמען צום ליכטיקן מאָרגן צו גיין!

עס רופן אונז קאַמפן צום ליכטיקן מאָרגן —
העי, ברידער און שוועסטער, באַוואַכט זיך, באַוואַכט!
ס'לויערן שונאים אויף אונזערע לעבנס —
שאַקאַלן צערעוועט אין חושך פון נאַכט! . . .

אַמאָליקע יידישע טענץ אין פוילן

ס — ס קלוגע סאָווע...

פֿון נחום וויסמאַן.

שטייט אַ סאָווע אויפֿן בוים, הויך, אַז מען דערזעט זי קוים.
סאָווע, סאָווע אין דער נאַכט, וואָס בויסטו אַזוי פֿאַרטראַכט?
סאָווע, סאָווע אויפֿן אָרט, זאָג אַרויס דאָס קלוגע וואָרט!...

אויפן וועג
שטייט א בוים.
שטייט ער
איינגעבויגן
אלע פויגלען
פונעם בוים זיינען
זיך צעפלויגן.

סאָמעך (ס) מאַך אַ סדר אויף דער וועלט!...

פון שלמה דאַווידמאַן

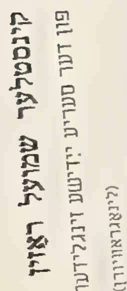
ס'איז די וועלט צערודערט איצט,
ס'איז נאָך ערגער ווי אין סדום;
מ'איז אין ערגעץ נים באַשיצט, —
ס'ליגט זיך אויפ'ן שכל קוים!...

ס'פליט דער מענטש צו דער לבנה,
ס'פליט דער מענטש ארויף צו שטערן;
און ניין אין גאס איז אַ סכנה, —
מ'ווערט נעטריבן פון פאַרצווייפלונג,
פון אַ לעבן, פון אַ שווערן!...

ס'איז שוין לאַנג רייף די צייט,
אַז מענטש זאָל לעבן מיט זיין שכל;
אַז קינד און קייט און אלטע לייט,
זאָלן רואיג לעבן, מיט אַ שמייכל!...

ס'איז די וועלט דאָך פול מיט אוצרות,
פאַר יעדן איינעם צו לעבן גלייך;
פאַרוואָס זאָל איינער לעבן אָרעם
און דער צווייטער, — זייער רייך?!...

סאָמעך, ברענגז־שע אונז אַ נייע סגולה,
קומסט דאָך פון עם־הספר:
ביסט ביי אונז אַ גרויסער ווייסער!
סאָמעך, מאַך אַ סדר אויף דער וועלט!

קינסטלער שמואל ראזין
פון דער סעריע יידישע זינגלידער
(לינאגראווירן)

געווען
אמאל
א פאס
טעכל

געשיכטעס פאַר גרוים און קליין

ע

ע

פֿון
נחום
ווייס-
מײַן

ע
ס
נ
וו
אַ
ר
ג

ע
ס
ן

ברויט
קארטאָפל
איי
פּוטער
טיי
לעטוס
פליייש
קאשע
זאלץ
צוקער
וואסער
פרוכט זאפט
פלוימען
טאמיטא
פרוכט
זופּ
גרינסן
מילך
אראנדזש

עפּעלע לאַכט...
עפּעלע, רויט, עפּעלע, גרין;
וויגט מײַ דאָס ווינטל
אַהער און אַהין ---
עפּעלע, גרין, עפּעלע,
געל;
פֿאַלט אַן עפּעלע
פֿאַר מײַן שוועל ...
עפּעלע לאַכט 13
מיר אַרויף:
אינגעלע - זינגעלע
הייב מיך אויף!

פֿון
(יידיש, ב. טאָראָנטאָ)

ג

גיין - גייען

זיין - זיינען

שטיין - שטייען

זען - זעען

ווילן - וועלן

טאָן - טוען

געבן - גיבן

ווייסן - וויסן

ווערטלעך פון שלום עליכם

עסט געזונטן
נעכטיקע פארפל עסט איר?
פאַרוואָס ניט?
ועט איר מוחל זיין קומען מארגן.

א גלעזל טיי וועט איר טרינקען?
א קראנקן פרעגט מען, א געזונטן
גיט מען.

גראַפּער

דער נביא · פרענק קוירק · The Prophet

דער מענטש פון מאָרגן

פון חיים שוואַרץ

...האָבן מיר פאַרגעסן, ברידער, אונזער חלום פון אַמאָל ?
לאַנג געטרוימט, געזונגען לידער,
יאָרן, יאָרן אָן אַ צאָל.
לידער זוניגע פון אמת, פון אַ לעבן לויטער ריין
און אַ טיפן פעסטן גלויבן.
מענטש איז גוט און פרעכטיג שיין.
ס'איז געבענטשט דער מענטש מיט חכמה
און מיט מאַכט וואָס בויט און שאַפט.
לאָמיר בויען פאַר דעם מאָרגן,
בויען היינט מיט גאַנצער קראַפט.
ס'וועט דאָס לעבן זיך באַנייען,
ברידער, שוועסטער, זייט געגרייט !
ס'וועט די אַרבעט אונז באַפרייען,
וועט אונז געבן ליכט און פרייד.
אייביג, הייליג איז דער וועג צו שלום
פרייהייט אויף דער וועלט !

אין אַ באַפרייטן וואַלד

אַ מעשה פאַר אַלע — פון שלמה דאַווידמאַן

פון פיל רו און שטילקייט פינצטערנישן און זון־שטראַלן, האָט דער וואַלד איינגעדרימלט. די בוימער האָבן זיך אַרומגענומען. איינס אין אַנדער גע־פלאָכטן. שווערע צווייגן האָבן זיך אַוועקגעבויגן פון זייער פאָטער בוים און זיך געצויגן צו מוטער־ערד. אויף זייער לאַנגן וועג פון אַראָפּנידערן, האָבן זיי באַגעגנט שווערע צווייגן, האָבן זיי זיך אַרומגעהאַלדזט, גע־צערטלט און געקושט.

זיי איז אומעטיג געוואָרן צו ציילן די שטערן אויפן הימל, האָבן די אויבערשטע צווייגן פאַרשטעלט פאַר זיי די לבנה. אפילו דער זילבערגער שניי און די גאָלדענע שטראַלן זיינען זיי נמאס (נימעס) געוואָרן. צו ענג איז געוואָרן פאַר זיי דאָס פּלאַץ, האָבן זיי געבענקט נאָך אַ לעבעדיגן מענטשן, וואָס זאָל זיי באַפרייען.

איז אַ וואַנדערער אָפּגעשלאָפן אונ־טער אַ בוים אַ נאַכט מיט אַ טאָג מיט נאָך אַ נאַכט. ער האָט זיך אויסגערוט זיינע ביינער פון פיל וואַנדערן און וואַלגערן. ווען ער האָט זיך אויפגע־כאַפּט אויפן צווייטן פרימאָרגן, האָבן דיביימער אים געגעבן צו שמעקן אין דער נאָז אַריין אַ פרישן „גוט־מאָרגן". האָט ער זיך צעמיכלט און אַ שטורכע געטאָן אַ בוים, האָט דער בוים זיך דערפרייט און זיך אָנגעהויבן ראַשן. האָט זיך געטראָגן דער רויש־ראַש פון בוים צו בוים און פאַר גרויס פרייד האָבן די ביימער דעם וואַנדע־רער אַראָפּגעוואָרפן שיינע מתנות: ניס, עפּל, באַרן און אַנדערע פרוכטן; אַראָפּגעשיקט צווייגלעך און בלעטלעך צו זיינע פיס, אָנצוזאָגן, אַז ער איז אַ ליבער גאַסט.

האָט דער וואַנדערער זיך אָנגעגעסן מיט די ניס און זיך אָנגעטרונקען מיט דער זאַפט פון די עפּל און באַרן. דער־נאָך האָט ער זיך אַוועקגעלאָזט טראַכטן, וואָס ער זאָל ווייטער טאָן. האָט ער דערהערט דאָס קרעכצן פון די בוימער אונטער שווערע באַוואַק־סענע צווייגן; האָט ער דערזען ווי בלינד־געוואָרענע בוימלעך, פון דער זון פאַרשטעלטע, שפּרייטן זייערע הענטלעך צו אים און בעטן אַ ביסל שטראַלן. האָט ער ביי זיך אָפּגעמאַכט: „ער וועט בלייבן לעבן אין וואַלד".

האָט ער אַרויסגענומען אַ מעסערל פון זיין רייזע־טאַש און אָנגעהויבן אַרומצושניידן די צווייגן. איז ער אַזוי געגאַנגען טאָג נאָך טאָג און באַפרייט די ביימער פון צופיל צווייגן. האָבן די בוימער זיך אויסגעצויגן און אָנ־געהויבן לאַכן איינער צום צווייטן. און אַלע בוימער האָבן זיך דערפילט יונג, ווי מ'וואָלט אַ נייע הויט זיי אָנגעטאָן.

און די צווייגן האָט דער וואַנדערער צונויפגעטראָגן אויף איין פּלאַץ אין מיטן וואַלד, זיך אויסגעפלאָכטן פון די צווייגן אַ הויז פון עטלעכע צימערן און איין צימער האָט ער זיך אויסגע־פלאָכטן אַ בעטל, אַ בענקל און אַ שאַפעלע. אין צווייטן צימער האָט ער זיך אויסגעוועבט אַ טיש מיט בענקלעך. טאָמער קומט אַמאָל אימי־צער צוגאַסט. און דאָס דריטע צימער האָט ער אויסגעשטעלט פאַר אַ סיד, — ווייל פון צווייגלעך קאָן מען דאָך אַלץ מאַכן, מען דאַרף נאָר וויסן ווי אַזוי.

אַט אַזוי פלעגט דער וואַנדערער אַלע טאָג און אַ גאַנצן טאָג זיך אַרומ־דרייען אין וואַלד, צונויפקלייבן די פרוכטן, וואָס די בוימער האָבן צו אים אַראָפּגעוואָרפן און זיי ברענגען צו זיך אין הויז אַריין. ביינאַכט פלעגט ער ליגן אויף זיין בעטל, זיך צוהערן וואָס די בוימער שמועסן פאַרן שלאָף, נאָכפייפן ווי די פייגל זינגען — און חלום'ען שיינע חלומות.

— קומט, לאָמיר גיין צו גאַסט אין באַפרייטן וואַלד און העלפן חלום'ען שיינע חלומות !...

יהודים לעווענבערג

א קאָנצערט אין שול

אַייזן(ע), ביסט אַ זון פון עמך (אַמכאַ)

פון שלמה דאַווידמאַן

איך בין אַ זון פון עמך,
איך שטאַם פון פראָסטן פאָלק ;
כ'וויל שלום צווישן די פעלקער,
אַ לעבן מיט אַ טאָלק.

עס קומט פון מיר עקיבא,
געלערנטער און העלד ;
ער האָט געקאָוועט שפּיזן,
אין קאַמף פאַר פרייער וועלט.

איך גיי צו דער עקדה,
אין מויל מיט הייליג וואָרט ;
כ'וויל פאַר יעדן שאַפן
אַ פריי און זיכער אָרט.

עמך, ווער אָן עקשן,
שטעל זיך איין פאַר וועלט :
זאָל יעדער זון, דער פראָסטער,
ווערן איצט אַ העלד !...

אַ גוט ביכל פאַר עלטערע קינדער

שלוימע דאַווידמאַן איז איינער פֿון דער קליינער צאָל אידישע שרייבער, וועלכער שרייבט פאַר קינדער וועגן דעם לעבן אין אמעריקע. אין מעשעך פֿון די לעצטע עטלעכע יאָר האָט ער ארויסגעגעבן עטלעכע דערציילונגען, מייסעס און קינדער־שפּילן אין פאָרם פֿון קליינע ביכלעך. זיי ווערן באַנוצט און געלייענט אין אונדזערע שולן. עטלעכע פֿון זיי זיינען אריין אין די טעקסט ביכער פֿון די שולן פֿון אינטערנאַציאָנאַלן ארבעטער אָרדן.

איצט האָט דאַווידמאַן ארויסגעגעבן אַ גרעסערע דערציילונג פֿון 64 זייטן — „קינדער פֿון ניו־יאָרק“. דאָס איז אַ דערציילונג פֿאַר עלטערע קינדער.

ליאָ, דער הויפּט־העלד פֿון דער דערציילונג האָט שוין צו דרייצן יאָר פֿאַרזוכט דעם טאַעם פֿון שווערער ארבעט, ווייל זיינע עלטערן זיינען אומגעקומען, ווי קאָרבאָנעס פֿון דער קאַפּיטאַליסטישער סיסטעם: דער טאַטע — פֿון אַן אומגליק־פֿאַל באַ דער ארבעט; די מאַמע האָט געקראָגן אין שאַפּ די פּראָלעטאַרישע קראַנקהייט, טובערקולאָז.

די שפּראַך איז פּאָשעט, לייכט, פֿאַרשטענדלעך פֿאַרן קינד. מען קען מיט זיכערקייט זאָגן, אז „קינדער פֿון ניו־יאָרק“ איז אַ בייטראג צו דער אידישער קינדער־ליטעראטור, און עס דאַרף ברייט אויסגענוצט ווערן פֿון עלטערן און לערער.

דוואוירע טאַראַנט, „מ.פּ.“, אפּריל 13, 1936.

דבורה טאַראַנט

באַוואוסטע לערערין און שרייבערין, מיטרעדאַקטאָרין פון „זאַמלונגען“, געשטאָרבן דעם 12טן אַפּריל, 1957.

צום נייעם שול־יאָר

עס איז שוין דער זומער,
דער הייסער אַוועק.
עס זיינען געבליבן
נאָך עטלעכע טעג.

נעמט, כעוורע, גיכער
די ביכער אַרויס!
די העפטן, די בלייער,
דער זומער איז אוים.

געשפּילט זיך, געלאָפן,
געאַרבעט, גערוט.
איצט לאָמיר לערנען,
לערנען זיך גוט!

מלכה גאָטפריד / פעטאַלומאַ, קאַליפאָרניע

שלאָף, מיין צאַרטע לערערין

געווידמעט דעם אָנדענק פון **דבורה טאַראַנט**

שלאָף, מיין צאַרטע לערערין,
אין שטילן שלאָף אויף אייביק...
האָסט געלערנט מיך צו זיין
געדולדיק, גוט, און גלויביק.

די זון וואַרעמט־אוים די ערד,
דער פרילינג איז דאָ ווידער.
שלאָף, מיין צאַרטע לערערין,
לעם קבר דיינעם כ׳נידער...

ס׳איז דיין קבר פריש און פייכט,
און אַלץ אַרום ז׳אין דרימל;
שלאָף, מיין צאַרטע לערערין,
אונטער פרייען הימל...

ווייכער ווינטעלע צעבלאָזט
דעם אַראָמאַט פון בלומען;

שלאָף, מיין צאַרטע לערערין,
דיין רו איז איצט געקומען...

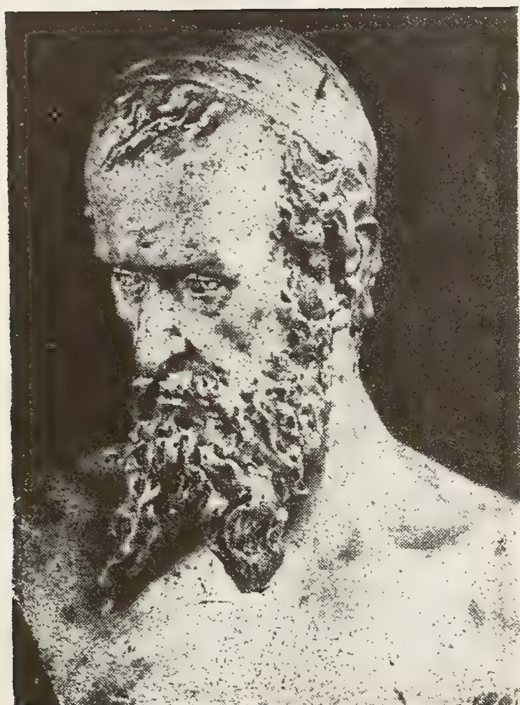
ס׳קומען שוואַלבן דיר צו־גאַסט,
תמימותדיקע, שטילע;
שלאָף, מיין צאַרטע לערערין,
זיי זינגען דיר אַ תפילה...

אין דיין לעבן ביסט געגאַנגען
אויפן וועג פון שלום;
שלאָף, מיין צאַרטע לערערין,
אין שלאָף וואָס קומט אַן חלום...

ביסט ביים שרייב־טיש מער ניטאָ,
וועסט ניט קומען — ווידער...
בלייבט מיר פאַרזעצן דיין גאַנג,
דיין גייסט, אין מיינע לידער!

שפּריכווערטער

ווערטער דאַרף מען וועגן און ניט ציילן.
לייען און באָרגן מאַכט גרויסע זאָרגן.
ווער ס׳האָט ליב צו נעמען, האָט פיינט צו געבן.
מיט אַ לעפל קען מען דעם יאָם ניט אויסשעפּן.
די שווערסטע אַרבעט איז ליידיק צו גיין.
אַ פּאַטש איז לייכטער צו באַקומען, איידער צו געבן.
איבערגעקומענע צאָרעס איז גוט צו דערציילן.
אַן עמעס מעג מען זאָגן אַפילע אויף אַן אייגענעם טאַטן.

מ. אַנטאָקאָלסקי — „אַ יידישער טיפּ״

(די סטאַטוע איז געווען באַגראָבן בעת דער נאַצי-אָקופּאַציע, און טראָגט נאָך אויף זיך סימנים פון דער ערד)

"Planning Solomon's Temple," oil painting by Jack Levine. Whitney Museum of American Art, Herman Shulman Collection

דוד סעלצער

יידישע שול

אין בראָנזווילער צענטער איז פאַראַן אַזאַ צימער
מיט יידישע בילדער און קווערזיקע שטאָבן,
און ביי הילצערנע טישן און אויף לאַנגע בענק
זיצן יינגלעך און מיידלעך און שרייבן.

און אַ לערער אַ יונגער מיט קרייטל אין האַנט
שרייבט יידיש און ענגליש צוזאַמען,
און רעדט אַזוי קלאָר און פּראַכטפול דערציילט
די זעלביקע מעשיות געהערט פון דער מאַמען.

און ווען איזין און עלין פירט די מאַמע אַריין
גייט דער לערער זיי פריילעך אַנטקעגן:
— זעצט אייך, קינדער, אָט דאָ ביי דעם טיש,
איך דערצייל איצט אַ מעשהלע וועגן —

דעם פּאַרצייטיקן העלד יהודה המכבי,
וואָס געפירט האָט די יידן אין שלאַכטן,
נאָכדעם ווי זיי האָבן אין צאָרן דערוואַכט
אויפן רוף פון מתתיהו, זיין טאַטן.

און עלי פאַרמאַכט, פאַרחלומט די אויגן
און דערזעט זיך אַליין אין שווערדיקן פעכטן,
הערט זיין מוטיקן טאַטן וואָס רופט אַלע יידן,
צו דערשלאָגן דעם שונא, דעם שלעכטן.

פּאַפּאַ

פּאַפּאַ

געוועזן פאַרנומען אין דער היים

לערער: — פאַרוואָס ביסטו היינט גע־קומען שפּעט אין שול?

לעמעך: — איך בין געוועזן פאַרנומען אין דער היים. דער טאַטע האָט מיך באַ־דאַרפט.

לערער: — דיין טאַטע האָט דאָס ניט גע־קענט אויספירן דורך אַן אַנדערן?

לעמעך: — ניין, ער האָט מיך געשמיסן.

ער העלפט

— קום, בערל, לאָמיר שפּילן אין באַל.

— כ׳קען ניט. איך בין פאַרנומען. איך דאַרף העלפן דעם טאַטן מאַכן מיי־נע לעקציעס.

דער נאָפּף

דאָס מעסער

דער לעפל

דער טעלער

דער טאָפּ

די שיסל

די פּאַן

פּאַפּע, נעם ...

פּאַפּאַ! נעם די פּוטער,
שמיר מיר אָן דאָס ברויט;
אַז דער האָן וועל עסן,
קריגט ער אויבן פּלויט...
וועל איך אויך באַלד קריגן
פֿון דער רויטער האָן;
פּאַפּאַ, שנעלער, גיכער
שמיר דאָס ברויט מיר אָן!
גערן, אַ פּענדזל האָב איך
דאָ אַ, און מיין האַנט;
כ׳וועל אַרויס און דרויסן
מאָלן אויף דער וואַנט!...

ליד פֿון נחום ווייסמאַן.

צייכענונג
פֿון
מאָריס פּאַס

צו שמואל קאַרן: 50 יאָר לערער

פון בערל האַלפּערן

נעמט אַ מענטש און רופט זיך מיט אַ נאָמען קאַרן,
און פאַרזייט פון וויסן אַ פעלד מיט קערנער —
מיט שווערער מי, דורך לאַנגע יאָרן
שפּראָצט אויף אַ דור פון יונגע לערנער.

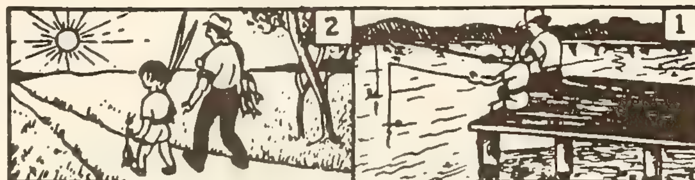
יאָרן גייען מיט הייסן אָטעם און מיט האַסט,
זיין קאָפּ שוין ווייס, די יונגע — מיט משופּרינגעס.
ער ברענגט די שפּראַך, די קלאַסיקער צוגאַסט,
די געשיכטע פון זיין פאָלק, פון קלאַסן און מדינות.

דער לערער און די שילער — אַ נאָענטער פאַרבאַנד,
ער לערנט זיי, אויך ער פון זיי געווינט.

עס ווערן מיינונגען געטוישט און אויפגעקלערט,
און שאַפן אַ לאַנג־ירושה׳דיגן ווערט!

— — — — — — — — — — — — — —

נאָך פיל יאָרן פון לערנען, ברייט און טיף
געזונט און פריידן מיט אייער ליבלעכער יודיף!

פיי(פ),מאכסט אונז פריילעך פורים

פון שלמה דאווידמאן

פיי,דו ביסט דאך וועלט-בארימט,ביסט דא אין אלע ספרים;
און ס'איז אן עיקר,מען מעג דאך ווערן שיכור;
מען מעג דאך פריילעך זיין אין דעם יום-טוב פורים.

"המן האט געוואלט די אידן אומברייינגען,האט מען אים געטאן אויפהייינגען;
המן איז געווען א רשע-נאר,-" מיטן קאפ האט ער באצאלט דערפאר !...

היטלער האט געוואלט די אידן אומברייינגען און באהערשן די וועלט;
ער האט ניט געוואלט,אז מ'זאל אים אומברייינגען,האט ער זיך אליין פארברענט!...

עס דערמאנט דער יום-טוב פורים,אז צו המנס'ס ,היטלערס קומט א סוף;
ס'האבן אידן אלטע ספרים,ס'האבן פעלקער פיל געשיכטעס:
אז ב ל ו י ז דאס פאלק איז דער ריכטער,ער ברייינגט גערעכטיגקייט סוף-כל-סוף!...

+++ +++ +++

פיי (פ),ברייינגסט דעם יום-טוב פסח

פסח,דער יום-טוב פון באפרייאונג,פסח,דער יום-טוב פון באנייאונג.

פון דור צו דור,פון אלטע צייטן,וויל דאס פאלק ניט פארגעסן;ניט פארבייטן:
" עבדים היינו בפרעה דמיצרים",קנעכט זיינען מיר געווען ביי פרעה'ן אין מצרים.
משה רבינו,דער לערער און פירער,האט די אידן פון קנעכטשאפט באפרייט,
מיט די עטישע צען געבאטן,פון שקלאפן,א קולטור-פאלק באנייט !...

ניט-נאר אידן האט ער געגעבן מוט:פעלקער ,אונטער קנעכטישער רוט,
האבן דורות געליטן ,געשקלאפט,ס'האט נעגער געזונגען דאס ליד מיט בלוט:

"גא דאון ,מאזעס,ווער דאון אין אידזשעפט לענד
ענד טעל פאראָ : לעט מאי פיפל גא !..."

פיי,מאך דעם יום-טוב פסח,א פרייהייט יום - טוב פאר
פעלקער פון דער וועלט !...שוין צייט ,אז מענטשן זאלן לעבן ווי ברידער,
זאל שוין שלום שיינען איבער אלע, " מאך אן אקער פון דער שווערד !..."

פסח
(פייסאך)

סדר
(סיידער)

אַ פיש

פֿײגעל, פֿײגעלע... פֿון נחום וויסמאַן

פֿײגעלע, פֿײגעלע, פֿליגעלע, גרין; שפּרינג ניט אין שטײגל אַהער און אַהין...
פֿליגעלע געלע, פֿעדערלעך בלוי; לערנט מיך אויך פֿײַפֿן, פֿײַפֿן אַזוי!
פֿײגעלע, פֿײגעלע — ערשטער מײַ — ווילסטו, ווילסטו אויך זײַן פֿרײַ?...

אין הויף

אין הויף לויפֿן קינדער אַראָפּ און אַרויף;
זיי גראָבן אַ גאָרטן אין מיטן דעם הויף...
זיי פֿלאַנצן דאָרט גרינסן, זיי פֿלאַנצן אַ בלום;
פֿרײלעכע קינדער דאָרט טומלען אַרום...
קיין ליאַלקע ניט שלאָפֿן. מע טומלט אין הויף;
ליאַלקעלע, בעסער שטיי שוין אויף!...

שפּריכוואָרט:

> מאָרגן, מאָרגן, נאָר ניט הײַנט —
> זאָגן אַלע פֿוילע לײַט.

פּעי, (פּ־ף) זינג פון פרייד און פרידן

פון שלמה דאַווידמאַן

פּעי, זינג אַ ליד פון פרייד און פרידן!...
פּעי, דו ברענגסט אונז דעם פרילינג,
זאָל לעבן זיין פול מיט פיל פרייד, —
ווי די בלומען זאָל בליען פרידן,
זאָל שלום זיין אין אונזער צייט.

יעדער ארבעטער זאָל מיען זיך אין שטאָט,
יעדער פויער זאָל ארבעטן אין פעלד;
זאָל יעדער אויסזינגען דאָס פרייע ליד,
זאָל יעדער איינער זיין אַ העלד.

פּעי, ווי אַ פויגל אין דעם וואַלד,
זינגט אויס פריי דאָס פרילינג־ליד,
ווערן מיר קיינמאָל ניט מיד —
אויסצושפּינען אונזער חלום:

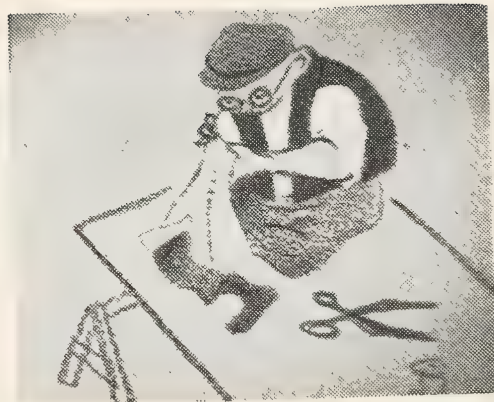
באַלד, אָט באַלד, ס׳איז שוין ניט ווייט,
קומען וועט, אין אונזער צייט,
און ווי דער פויגל אין דעם וואַלד,
זינגען וועלן מיר אונזער ליד:
סוף־כל־סוף, געקומען איז דער שלום!...

פּעי, זינג אַ ליד פון פרייד און פרידן!...

ער רירט זיך ווי אַ בלייענער פויגל.

הערי גאָטליב — „די בלומען־פאַרקויפערין“

Gropper

דאָס וואָרט איז הייליג

פון שמואל האַלקין

שורה׳לעך באַזונדערע זאָלסט שרייבן —
מענטשן זאָל זיין גרינג פאַנאַנדערקלייבן.

אותיות געפּערלטע זאָלסט שטעלן —
יונג און אַלט זאָל לייענען און קוועלן.

יעדעס וואָרט זאָל האָבן פעסט זיין באָדן,
יעדער אות זאָל פריי אין לופט זיך באָדן.

ניט צעשפּרייט און ניט פאַרדרייט — דער זינען,
זאָל דער זינען נאָר צום גוטסטן דינען.

נחת זאָלסט דערמיט פאַרשאַפן מענטשן,
מענטשן זאָלן לייענען דיך, בענטשן...

אָט אַזוי פלעג מיר דער טאַטע טענה׳ן.
נו, און קוקן דו! זיך אויסצופּיינען,

צו פאַרדינען אין דער באַק אַ קניפּ,
צי אַ פיינעם דריידעלע צוליב,

טוסטו ווערטער וויכטיגע פאַרקניפּלען,
מוזטו ערטער ליכטיגע פאַרקריפּלען.

ווער האָט דיר געגעבן רעכט דערויף?
דיינע דריידלעך, נו, קאָרשט, פלאָנטער אויף!

אָט אַזוי ער האָט מיר אָפט דערמאָנט,
ניט דערמאָנט, נאָר דרינגענדיג געמאָנט.

איבער מיר געשטאַנען און געקוקט:
אות מיט אות — צי אין דער מאָס צערוקט?

צי ווי פריינט צעשטעלט זיי, צי צעקריגט
און ווי גראָז אין שטורעם זיי צעוויגט?

צי דער זין פון וואָרט — ניט קיין פאַרדרייטער?
צי אַ שורה מאַכט ניט ענג דער צווייטער?

און אַמאָל געוואָרנט: ס׳וואָרט איז הייליג,
יעדער זילב — פון הייליגקייט אַ חלק.

ניט אומזיסט פאַרמאָגסטו אַזאַ האַנט,

ניט אומזיסט אין האַנט האָסט אַ טאַלאַנט.
אַ געשאַנק איז דיר אַזאַ געגעבן —
מענטשן צו פאַרגרינגערן דאָס לעבן.

זעסט, זיי זיינען דאָך אין זאָרג פאַרטיפט —
מאַך זיי כאָטש ניט שווערער מיט דיין שריפט.

ציגעלע - ציג

...פֿון נחום װײַסמאַן.

ציג - ציגעלע - ציג שפּרינג און הויך אַרוף;
צופּט פֿון דאַך דעם שטרוי, און צעטרעט די בלום...
ציג - ציגעלע - ציג, רוט ניט אויף אַן אָרט;
ערשט געשטאַנען דאָ און אָט איז זי דאָרט...
שפּרינגט אויף דאַך אַרויף און שפּרינגט באַלד אַראָפּ;
ציג - ציגעלע - ציג טראָגט הערנער אויפֿן קאָפּ!

די קאַץ און דאָס קעצל

װײַס איז דאָס קעצל,
שוואַרץ איז די קאַץ.
קעצעלע, קעצעלע,
זיץ אויף אַ פּלאַץ.

שוואַרץ און װײַס...

שוואַרץ איז ניט װײַס, און קורץ איז ניט לאַנג;
אויף פֿעלדער, אין זומער וואַקסט ווייץ, אויף אַ זאַנג...
די קאַץ איז אַ פֿלינקע, דער קאָטער איז פֿויל;
דער וואָס ער פֿוילט זיך, האָט ניט אין מויל...
שוואַרץ זײַנען קוילן און װײַס דאָס פּאַפּיר;
הײַ, קאָטער, דו פֿוילער, גיב זיך אַ ריר!...

עטל און דאָס קעצל

ר ריר נישט אָן... ר

נ. ווײַסמאַן

ריר נישט אָן די בלומען, רײַס זיי נאָר נישט אויס;
לאָז זיי וואַקסן, וואַקסן ביזן פענצטער-גרויס.
בלומען זײַנען קינדער, בלומען זײַנען צאַרט;
קומט דער פראָסט און ווינטער, ווערן זיי פאַרדאַרט...
רויזן זײַנען רויטע, גלעקלעך, זײַנען בלוי;
קינדער, מײַנע ליבע, בליט איר אויך אַזוי!

שער פאפיר

רייש (ר), האָב אויף אונז רחמנות !...

פון שלמה דאווידמאן

רייש, ביסט ביי אונז דער רבי, עס קלינגט מיט דיר די וועלט :
רב רש"י, דער רמב"ם, רופא און רבי; רב עקיבא , דער גרויסער העלד.

דו ביסט דאך פול מיט רוחניות, עס רוט אויף דיר דער רוח - הקודש ;
הייבסט אן דעם לוח מיט ראש - השנה, קומסט טאקע אן יעדן ראש -חודש.

מע קאן צושטעלן גאר א לאנגע רשימה מיט גוטע טאטן, וואס אין דיין רשות;
האסט אויך אבער א צעטל מיט פגימות, וואס ברייגנען דיר זייער א שלעכטן גרוס.

קומט טאקע צו אונז אן אלטער רעיון פון בראשית, פון דעם וועלט- באשאף;
" האסט געטויט דיין ברודער, קין !"... אויף אייביג ווערסט פארשאָלטן, ווי א שקלאף!...

פון דעמאלט אן הערשט אויף וועלט רוצח, עס גייט ארום דער רשע מיט זיין רוט;
עס שיפעט פון זיין מויל א שנאה-ריח, ער צאפט פון שוואכן ברודער אויס דאס בלוט.

צוליב קנאה, שנאה און רכילות, פירט א הערשער פאלק אין שלאכט;
רייסערייען, בלוטיגע מלחמות, האט א בייזער מושל אויסגעטראכט.

האב רחמנות, אונזער ליבער רייש, ברייגג שוין עפעס א רפואה;
זאל מען פטור ווערן פון רשעת; זאל פשוט פאלק שוין האבן הנאה
פון אונזער גרויסער ערד !...שוין צייט! ווארף אוועק די שווערד!...

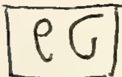
שערעלע שער...

פון נחום וויספאַן.

שערעלע — שער, שער — שער — שער;
שער אויס מיר אַ הערצעלע, מיט אַ קורץ נעזעלע...
שערעלע — שער, שער — שער — שער;
שער אויס מיר אַ פֿייגעלע, מיט אַ בלוי אייגעלע...
שערעלע — שער, שער — שער — שער;
שערעלע אויס מיר אַ טעקעלע, מיט אַ רויט בעקעלע...

א שער **פאפיר** **שער פאפיר**

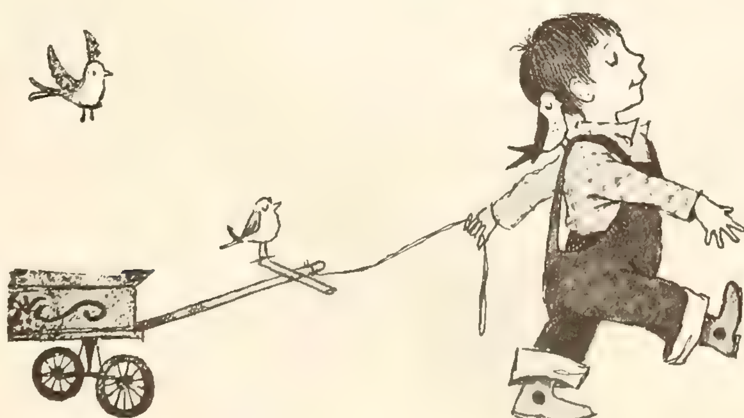

טש — טשערעפּאַכע — פּוכע

טשערעפּאַכע — טשערעפּ, מיט איר גרינעם קעסטל,
גייט אַרום שפּאַצירן — פֿיס און הענט אין וועסטל...
שפּאַנט צו שטיל, פּאַמעלעך, האָט ניט וואו צו לויפֿן;
פֿאַר די גרויע האָזן וועט זי ניט אַנטלויפֿן...
טשערעפּאַכע — פּוכע (שטיבעלע פֿון האָרן!)
האָסטו געקרינט אוירנאַ, מ׳וועט דיך איבערפֿאָרן?...

פון ערד און פון וואסער און זון.

זש זש

די זשאַבע

זשאַבע, זשאַבע,
קוואַ-קוואַ-קוואַ,
גיב דו נאַר
אַ שפּרונג אַזאַ!

זשאַבע, זשאַבע פֿון נחום ווײַסמאַן.

זשאַבע, זשאַבע – קוואַ-קוואַ-קוואַ; גיב איך נאָך אַ שפּרונג אַזאַ,
אַ שפּרונג אַהער, אַ שפּרונג אַהין,
ווײַל פֿעלד איז גרויס און פֿעלד איז גרין...
אַ שפּרונג אין טײַך, אַ שפּרונג אַרויס,
און בלאָז זיך אָן אַזוי ווי גרויס...

דער אָקס און די זשאַבע

אַמאָל איז געווען אַ זשאַבע, אַ קלײנע גרינע זשאַבע. זי האָט געלעבט לעבן אַ טײַך און זי האָט געמאַכט:

„קוואַ-קוואַ-קוואַ".

אײן מאָל זעט די זשאַבע אַן אָקס. דער אָקס איז אַזוי גרויס און די זשאַבע איז אַזוי קלײן.

זאָגט די זשאַבע: „אָקס, אָקס, איך וועל אויך ווערן אַזוי גרויס ווי דו!"

ענטפֿערט דער אָקס: „ווי קענסטו ווערן אַזוי גרויס ווי איך?"

נעמט די זשאַבע און בלאָזט זיך און בלאָזט זיך. זי האָט אַזוי לאַנג זיך געבלאָזן, ביז זי האָט געפּלאַצט!

איז די זשאַבע געווען אַ קלו-
גע אָדער אַ נאַרישע?

שין (ש),זינג נאר אין שיר - השירים !...

פון שלמה דאווידמאן

" שא,שטיל, מאכט ניט קיין גערודער,דער רבי גייט שוין זינגען ווידער;
שא,שטיל,מאכט ניט קיין געוואלד,דער רבי וועט שוין זינגען באלד.

און אז דער רבי זינגט, זינגען אלע מיט;
ווי שיר-השירים קלינגט, א ליבע , שלום ליד ! "

פארגעס זיך אין די שחיטות, וואס קומען אויף דעם פאלק;
פון דורות און פון שמישות,- באשיץ זיך מיט געזאנג.

עס הערשט אויף וועלט דער שקר,וואס רייט אויף ארעמאן ;
עס העלפט ארויס דער שיכור, עס בייטשט דער כוליגאן... ...

שיינער שין,זינג - זשע נאר אין שיר -השירים,פון ליבע אויף דער וועלט ;
א מכה די גבירים! כאטש זיי האבן געלט,-אבער דאס געזאנג זיי פעלט !. .

אילוסטראציע צו דער דערציילונג „שיר־השירים“

סין (שׂ), קום צו אונז אויף שׂמחות !...

פון שלמה דאווידמאן

אז מען לעבט מיט שׂכל ,ווערט דאס לעבט גרינג;
קאנסט דאך פיל דערגרייכן, ווען א לידל זינגסט.

נוץ-זשע אויס דעם שׂכל,אין דיין לעבנס-גאנג;
ווייז דער וועלט א שמייכל,באגלייט עס מיט געזאנג.

טראג ניט אום קיין שׂנאה צו דיין ברודער ,פריינט;
אויב די פילסט א קנאה,ווייז עס בלויז צו פיינט.

זע,פארהיט א שׂרפה,וואו דו זאלסט ניט זיין;
פונקט ווי א מגפה,קאן אין שטוב אריין.

קום-זשע בלויז אויף שׂמחות,זיי אונז משׂמח;
זאל דער טעם פון יום - טוב ,פון טיש זיך טראגן ריח.

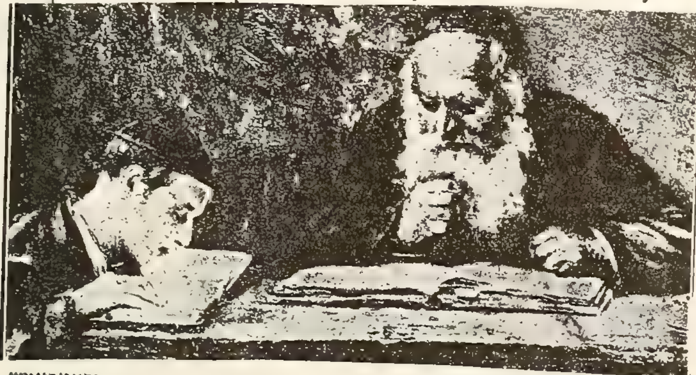

די קאפעליע

פון משפ׳ קיש

תל־אביב ת   ת פאַריתומטער

תמיד זאָלסטו פֿאָלגן...
תמיד זאָלסטו הערן טאַטע־מאַמעס ווערט:
אַלע דיינע זאַכן לייגן אויף אַן אָרט...
זיין אַ גוטער שילער, לערנען גוט און פֿיין:
און אַ גוטער חבר צו די קינדער זיין!
תיכף זאָלסטו פֿאָלגן, אַ גוטער תלמיד זיין:
תורה זאָלסטו לערנען, גוט און שיין און פֿיין!...

דער רבי און דער תלמיד.   טרעמבאַטש.

גאָר און גאָרניט, פון משה שיפריס

אמאָל איז געווען א ייד,
האָט ער געהייסן יעקל בן פלעקל.
האט ער געמאכט א לעבן
פון דרייען מיטן שטעקל.
האָט ער געהאט צוויי זין:
גארניט און גאָר.
האבן זיך ביידע געהאלטן
אויף אן איבערגעברענטער האָר.

האָט גאָר געמאכט א לעבן
פון דרייען מיטן שטעקל,
אזוי ווי זיין טאטע
יעקל בן פלעקל.
און גאָרניט האט געארבעט
געפראצעוועט זייער שווער
פון פרימאָרגן ביז ביינאכט
אָן א טראכט, אָן א קלער.

גאָר מיטן שטעקל האָט געדרייט
א גאנצע וואָך
און פארדינט האָט גאָר דעם בייגל
און גאָרניט דאָס לאָך.

ט (טאף),זיי א גוטער תלמיד !

פון שלמה דאווידמאן

ס'איז א גרויסער תענוג,צו לערנען זיך א שפראך;
מע ווערט אמאל א מנהיג,מע פארשטייט א סך.

מע ווערט אמאל א תנא, גוט צו זיין א לערנער;
ניט שיין צו זיין א תם,לעבן ווערט דאך שווערער.

ס'איז ניט קיין גרויסע תוה,אוודאי ניט קיין חטא;
האט נאר ניט קיין מורא,ס'איז קיינמאל ניט צו שפעט.

געווען אמאל א פאסטוך,געפאשעט האט די שאף;
פאר'עקשנ'ט זיך געלערנט,געווארן איז א רב.

בארימטער רב עקיבא,געלערנטער און העלד;
געקעמפט האט קעגן שונא,מיט תורה און מיט שווערד!...

זיי א גוטער תלמיד,לערן זיך די שפראך;
ס'וועט דיין ארעם לעבן,ווערן זייער רייך!...

+++ +++ +++

ת (סאף),דער סוף פון אלף - בית

יעדער אות פון אלף-בית,האט פאר אונז א מיין;
אפשר בין איך ,ווי א חתן,פארליבט אין אידיש-חן;
איך געפין אין אות מתיקות,איך קאן מיין פאלק פארשטיין.

אויף אייביג איז דער ת אין אמת; אין די עשרת - הדברות,
מעג ווי לאנג נאך זיין דער גלות,-מיר שטאמען פון די עברים.
מיר האבן קריוודעס צו פיל עבדות,- עס לעבט אין פאלק דער ברית.

דער לא תגנוב און לא תרצח,שפילן אלץ א ראליע;
מיר זוכן שטענדיג א מין תכלית אין אונזער בידנער דאליע.....
פייניגט מען די אלף-בית'ן,קומען זיי אויף ,ווי תחית-המתים!...

די שענסטע ראל: זיי א מתמיד,און האב פון לעבן נחת;
און דערפיל אין ווארט און ליד,דיין קולטור,ווי רייך איז,-
און ווער ניט מיד צו זיין א איד,די שונאים אויף צו להכעיס !...

א געזאנג צו אידיש !...

צו אייך פּערזענלעך, אייערע פריינט און אָרגאַניזאַציעס

טייערע פריינט!

לייענער, פריינט און קאָלעגן פון פּראָגרעסיוון אידישן שרייבער

שלמה דאַווידמאַן

העלפן אַרויסגעבן:

1. „מיט אידיש קאָן מען אויספאָרן אַ וועלט!..."
(אַ נייער מין אַלף־בית אויף עטלעכע שפּראַכן. פאַר עטלעכע דורות. צו לייענען און לערנען אידיש. אַ געזאַנג צו אידיש.)

2. „איך שריי צו דיר פון דער געטאָ!..."
(געקליבענע נאָוועלן)

צו זיין 75־סטן געבוירנטאָג און 50 יאָר געזעלשאַפטלעכע טעטיגקייט.

וואָלט איר, אייערע פריינט, אייערע אָרגאַניזאַציעס זיך וועלן באַטייליגן? —

ביז איצט האָבן צוגעזאָגט זייער באַטייליקונג:

אָסקאַר מאַנטעל, פאָרזיצער, וועסט־ברוקלין קלובן
מיטגלידער פון וואָרשעווער קינגס־הייוועי קולטור־קלוב:
מאָריס און פעני לעף, פרעזידענט; באָריס און ריזשע איזראַעליט, וויצע־פרעזידענט; פעני און גרשון מענדעלאָוויטש, סעקרעטאַר און ליטעראַט. אַברהם און עלקע איזראַעליט; מאַקס און ענאַ פאָרנעס; אסתר רעמעניק.
קאָרל און ראָזע וואַסערמאַן, לערער, קולטור־טוער
טשאַרלס סטיין, טרייד־יוניאָניסט, פּראָטאָקאָל־סעקרעטאַר נאַציאָנאַלע פאַרוואַלטונג „מ. פ."
רחל לייזעראָוויטש, אַרבקאָרין, איקוף־טוערין
סעם הייבער, מיטאַרבעטער „מ. פ.", טרייד־יוניאָן, ראַדיאָ, טעלעוויזיע.
שמואל קאָרן, דירעקטאָר פון דער מיטלשול
פערל פלאַטקין, אָפיס „מאָרגן־פרייהייט"
שיינדל געווירצמאַן, זשורנאַליסטין, מיטאַרבעטערין „מ. פ."
שרה און ג. הייקין, אָפיס־אַרבעטער „מ. פ."
א. לייב, לערער און קולטור־טוער
מ. פאָטאַש, קלובן־טוער, באָראָ־פּאַרק, בראַיטאָן־ביטש
טוביה לעווין, לערער, שרייבער, קולטור־טוער
ז. אימאַניטאָוו, לערער, פאָרזיצער שיקאַגאָ־קלובן
סעם פעוזנער, פירער פון די קלובן, רעדאַקציע „דזשואיש־קאָרענטס"
י. פינקלשטיין, טוער אין די קלובן, בריסקער
גיטל קאָהן־דאַווידמאַן, שוועסטער פון מחבר
בעלאַ און אָסקאַר לאַנדיס, איקוף־טוער
סיד רעזניק, זשורנאַליסט־איבערזעצער „מ. פ." ענגלישע סעקציע
יעקב פיש, אַרבקאָר „מ. פ.", כאָרן־טוער

נאך פריינט געזאמלט פון מארטין דוכאן:
נייטן פיפארעב. אייב פאסמאן.
דזשארדזש און עסטעל זאק.
זיגמונד מ.פילווער.
בארבארא געיל, ארטיפסין.

משה שיפריס, דיכטער.
יאנקל פרידמאן, פאלקס – זינגער.
פרידע ראזנבלאט. בען אש.
בערנארד כאזאנאוו. דינה לעטווין.
גיטל בארנשטיין. אירווינג קעל.
מאריס פיטרין. פאול האבעוויץ.
סעמועל קיימען,מאלער. מאריס עפשטיין.
איזי און חבר'טע קופערשטיין.
אידיט פיגל,דיכטערין ,טענצערין.

אהרן שלאסבערג. אלבערט סטערנבאך , מייקל קראוויץ.

אַלע קומענדיקע נעמען וועלן אַריין אין בריוו און ביכער. מיר לאַדן אייך איין זיך צו באַטייליגן:

ספּאָנסאָר פון 10 דאָלער און העכער • סובסקרייבער — פון 5 דאָלער און העכער

באַגריסער — פון 1 דאָלער און העכער.

מיר דערוואַרטן אייער ענטפער. אייער, מיט בעסטע גרוסן,

שלמה דאַווידמאַן

שיקט צו: **S. DAVIDMAN, 3110 Brighton 3rd St., Brooklyn, N. Y. 11235**

פון בוך: „פון דור צו דור".

שלמה דאַווידמאַן

(געב. 1900)

שלמה דאַווידמאַן האָט אַ היפּש ביסל פאַרדינסטן אַלס פּראָדוקטיווער, אַרבעטזאַמער שרייבער פאַרן פאָלק, אַלס שול־לערער אין משך פון העכער אַ פּאָר צענדליק יאָר, אַלס טרעגער, בויער און פאַרשפּרייטער פון אונדזער ייִדישער פּראָגרעסיווער קולטור, אַלס געטרייער געזעלשאַפטלעכער טוער. ער איז אַ שרייבער און אַ טוער.

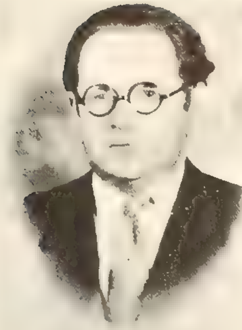
יאָ, איך געדענק אים נאָך פון דער „אַלטער היים", פון זיין געבורטשטאָט, וואָס ער האָט אַזוי וואַרעם און ענטוזיאַסטיש באַשריבן אין פיל פון זיינע דערציילונגען און מעשיות. איז ער דאָך כמעט אַ בן־עיר מיינער (מאָגילאָוו איז אַרום 20 וויאָרסט פון מיין געבורט־שטעטל יאַרוגע). אין זיין מאָגיליאָוו האָב איך שטודירט. דאָרט האָב איך זיך מיט פיל יאָרן צוריק באַקענט מיטן יונגינקן, רויטקעפּיקן, ברייט־פּלייציקן, מאַסיוון, ערנסטן, עטוואָס־פאַרחלומטן שלמהן, וועמען נאָענטע פריינט האָבן גערופן „ליאָמע". מען האָט אים אויך גערופן „שלמה דעם דיינ׳ס" — דער טאַטע זיינער איז געווען אַ דיין, אַ קבצן, און האָט געהאַט אַ בוכהאַנדלונג. פון צייט צו צייט האָב איך דאָרט געקויפט אַ פּאָר ביכער.

און „די רעדער דרייען זיך און די יאָרן גייען זיך". און ווידער האָב איך געטראָפן דעם אַקטיוון, מיזאַמען, ברויזנדיקן שלמה דאַווידמאַן — דאָס מאָל שוין אויפן אַמעריקאַנער באָדן, טאַקע אין זיין היים ערגעץ אויף וואַיז עוועניו, בראָנקס, ביי אַ מיטינג פון אַ „גרופּע פון ייִדישע אַרבעטער־שרייבער". ביי יענע מיטינגען איז געבוירן געוואָרן דער פּראָלעטאַריש־ליטעראַרישער זשורנאַל „יונג קוזניע".

זינט דאַן האָט דאַווידמאַן ברייט פאַנאַנדערגעוויקלט זיין שרייבעריש־לערעריש־געזעלשאַפטלעכע טעטיקייט. זייט דאַן האָבן זיך אָפּט באַוויזן זיינע דערציילונגען אין דער „מאָרגן־פרייהייט" און אין אונדזערע פּעריאָדישע צייטשריפטן, און עס זיינען דערשינען אין בוך־פאָרם (אין אַ באַדייטנדיקער צאָל ביכער און ביכלעך) זיינע פיל מעשיות, דערציילונגען, סקיצן, שפּילן, אויך מעמואַרן, ראָמאַנען און אויטאָביאָגראַפישע ווערק.

זיין פען איז פליסיק. זיין טעמאַטיק שעפּט ער הויפּטזעכלעך פון זיין אייגענער לעבנס־דערפאַרונג אין דער „אַלטער" און אויך אין דער נייער, אַמערי־

קאַנער היים. אַ גרויס אָרט אין זיין ליטעראַרישן שאַפן פאַרנעמט דאָס קינדער־לעבן, דאָס שול־און לערער־לעבן. דאָ קומט אים שטאַרק צונוץ זיין רייכע, לאַנגיאָריקע לערער־דערפאַרונג; דאָ העלפט אים אַלס שרייבער זיין וואַרעמע ליבשאַפט, זיין פאַרשטענדעניש פאַרן קינדס וועלטל און נשמה, און אויך זיין צובונד צום עכטן פאָלקס־לערער, און אין אָט־די ווערק זיינע האָט דער שרייבער געשלאָסן אַ שידוך מיטן לערער, פּעדאַגאָג, קינדער־דערציער, און דער שידוך איז עולה־יפה געווען.

אַן אָנגעזעען אָרט אין דאַווידמאַנס שאַפונגען פאַרנעמט זיין היים־שטאָט, איר אָרעמשאַפט, אירע פאָלקס־מענטשן, טרוימער, קעמפער פאַר אַ בעסער לעבן. צווישן אָט־די ווערק זיינען: דער ראָמאַן „די פאַמיליע סטרונעס פון מאָגיליאָוו־פּאָדאָלסק", „קאָמאַנדיר שלמה פּאָדאָלסקי", „מאָגילאָוו־פּאָדאָלסק", א. אַנד.

פיינע מעשהלעך, „געשיכטעס", פון און פאַר קינדער, זיינען איינגעשלאָסן אין דאַווידמאַנס בוך „יידישע קינדער אין ביראָבידזשאַן" (פון זיין „סאָבוועצי־ביבליאָטעק: געשיכטעס פאַר גרויס און קלייך"): דאָ איז פאַרוועבט טאָג־טעגלעכקייט, וואָכעדיקייט פון קינדער־לעבן, מיט מעשהדיקייט, מיט העלדן־געשיכטע, מיט אַרבעטער־העראָאישקייט. אין איינעם פון אָט־די מעשהלעך קומט צום אויסדרוק דעם מחברס הויפּט־כוונה: „און יידישע קינדער דאַרפן וויסן די געשיכטע פון יידישן פאָלק, די געשיכטע פון די יידישע מאַסן פון אַלע צייטן און אין יעדן לאַנד" (זייט 16).

דאַווידמאַנס דערציערישע כוונה נעמט אויך דורך און נעמט־אַרום זיין בוך „אַ שפּראַך איז ווי אַ גאָרטן" (1952). דער טאַטע (אין דער ערשטער דערציילונג פון אָט־דעם בוך) דערקלערט זיין טאָכטער: „אַ שפּראַך איז ווי אַ גאָרטן: ווי אַזוי דו פאַרזייסט די שפּראַך, אַזוי וואַקסט זי אויס". און דער מחבר ציט אַ פאָדעם, אַ גאָלדענעם פאָדעם: צווישן „מאָטל פּייסי דעם חזנס" מיט אַן אַנדער מאָטל — „מאָטעלע גערמאַן, מיין יונגער לאַנדסמאַן פון מאָגליאָוו־פּאָדאָלסק, וואָס האָט געראַטעוועט צוויי טויזנט יידן פון די געטאָס".

די נאַצי־מערדערייען קעגן יידן, ווי אויך דער העלדישער אַנטי־נאַצי ווידערשטאַנד און קאַמף ווערט אָפּגעשפּיגלט אין אַ היפּשער צאָל פון דאַווידמאַנס מעשהלעך און בילדער („אַ קאָפּ פון יידן", א. אַנד.).

שלמה דאַווידמאַנס ערשטע בעלעטריסטישע ווערק זיינען: „ערשטע טריט", „ווען הערצער ברענען"; „געקניפּטע ריטלעך" (בוך אַרויסגעגעבן צוזאַמען מיט מאַקס פּערלאָוו).

אין 1918 איז אין יאַמפּאָל, פּאָדאָליע, אין דער דרוקעריי „טרוד" דערשינען דאַווידמאַנס סאַמע ערשט ווערק — אַ קליינע לידער־זאַמלונג פון 16 זייטן: „בענקעניש".

(דאָנערשטיק, דעצעמבער 12, 1957)

שלמה דאווידמאן

אויטאביאגראפישע נאטיצן

(געשריבן אין פארשידענע צייטן)

א שטעלע אין א עופות - געשעפט.

אין א מאנטאג אינדערפרי ,אין 1921 , האב איך זיך ארייננגעשטעלט אין קליינמאנס הינער - געשעפט . די קראם האט זיך געפונען אין א געסל פול מיט עופות - געשעפטן. די טראטוארן און דער מיטן - גאס זיינען געווען פארפלייצט מיט פעדערן און בלוט -סימנים. אין דרויסן זיינען שוין געשטאנען גרויסע שטייגן מיט הינער , הענער, גענדז און קאטשקעס. א מאדנער גרילצנדיגער כאר האט פארהילכט דאס געסל.

מיר האט זיך אויסגעדאכט , אז די עופות ווייסן, אז זיי גייען צו דער שחיטה,- און דערפאר זייער געשריי, זייער גרילצעריי , זייער יאמער.

און אזוי -ווי איך האב זיך ארייננגעשטעלט אין קליינמאנס געשעפט, האט ער מיר דערלאנגט א פארטוך און אנגעהויבן קאמאנדעווען :

- שלמה , ווארף ארויף די שטייג אויף דער וואג !

- שלמה , העלף צוטראגן דעם בוטשער (קצב) די טשיקענס (הינער) צום שוחט און העלף אים דארטן מיטן ארויפוואפן אויפן טראקל(אויטא - וואגן) !

- שלמה , גיב א קער -צו די פעדערן !

- שלמה ... ...

דאס איז אזוי אנגעגאנגען פינף טעג א וואך.

איך בין זייער פיין פארלייזיגט געווארן. יעדן טאג האב איך זיך געדארפט וואשן אין זיבן וואסערן ...

אזוי , אין פריוואטן לעבן, איז מיין קרוב קליינמאן געווען א פיינער מאן. ער פלעגט אויפשטעלן פארטאג , צוגרייטן פרישטיק פאר זיך און פאר מיר : א פאר גוטע שטיקלעך הערינג, אייער , קאווע און שטריצעלעך (ראלס). מיר זיינען ביידע צוזאמען געגאנגען צו דער ארבעט. מיר האבן זיך געהאלטן זייער פריינטלעך.אלעס איז געווען גוט און פיין. נאר די ארבעט איז מיר ניט געווען צום הארצן.

+++ +++

איך האב באזוכט אן אוונט - שול צו דערלערנען אביסל די לאנד - שפראך . שווער געווען דאס שטיקעלע צייט . איך פלעג איינשלאפן אין מיטן דער לעקציע. דער ענגליש - לערער איז געווען א איד , א חכם , האט ער מיר פארגעשלאגן צו זיצן אין דער ערשטער ריי. און ווען איך האב אנגעהויבן פארמאכן די אויגן, איז ער דורכגעגאנגען, אומשולדיג , און מיך געגעבן א טארע , האב איך זיך אויפגעכאפט מיט א שמייכל און זיך געקראצט...

+++ +++ +++

אינמיטן האב איך געשריבן א פאר לידער, מעשה׳לעך און דערציי -
לונגען פאר דער " אידישער וועלט " (א טעגלעכע צייטונג, וואס איז
דערשינען אין יענער צייט אין פילאדעלפיע)

עס דערמאנט זיך מיר ווי איך בין איינמאל געפארן אין א טראמוויי
געלייענט מיין אייגענע דערציילונג "העלפט מקבר זיין די מתים " און
געפירט א זאק מיט הינער צו א קצב ...

+++ +++ +++

איז זיך פארלאפן אזא מעשה : איינער פון מיין קרוב ׳ס קונים, א
קצב, זייער א פיינער. האט טעלעפאנירט, אז ער איז אויף גרויסע צרות.
זיין געהילף, דער קצב - יונג, האט אים איבערגעלאזט. מיין קרוב האט
א קוק געטאן אויף מיר :

- ווארט א מינוט ! - האט ער געזאגט צום קונה אויפן טעלעפאן -
(און זיך געווענדט צו מיר) שלמה, ווילסט גיין ארבעטן צום קצב ?-
אביסל קענסטו דאך שוין די מלאכה?!-

איך האב געגעבן א שמייכל און א קוועטש געטאן מיט דער פלייצע.
איך בין נאך ניט אינגאנצן גרייט געווען צו ענטפערן.

- הערט זיך איין (און ער האט ניט געווארט אויף מיין ענטפער
און ווידער גערעדט אויפן טעלעפאן צום קצב -קונה) איר קענט דאך דעם
שלמה׳, וואס ארבעט ביי מיר ? - אויב איר וועט געבן פופצן דאלער א וואך
מיט עסן און דירה, שיק איך אייך גלייך מיט די הינער !...

+++ +++ +++

יענער האט זיך דערפרייט.
קורץ און אויף א פרידלעכן אופן האט זיך פארענדיגט מיין צווייטע
שטעלע.

מיין ערשטע שטעלע איז געווען ביי מיינעם א לאנדסמאן, זשידאווועצקי,
א קצב. איך האב געארבעט פאר 4 דאלער א וואך. מיין קרוב קליינמאן
האט מיר געצאלט 10 דאלער א וואך.

קליינמאן האט מורא געהאט, אז ער וועט מיך האלטן ביי זיך צו
לאנג, וועט ער מיך פארלירן אלס פריינט ...איך בין ערשט געקומען פון
א לאנד, וואס האט ערשט ארונטערגעווארפן די קייטן פון הערשער און
באלעבאטים, און דאס פייער איז אריין אין מיין בלוט, איז סוף -כל - סוף
וועל איך זיך מיט אים צעקריגן, האט ער פארכאפט אין צייט און מיר
געקראגן אן אנדער שטעלע ...

און דערפאר איז ער געבליבן מיט מיר פריינט אויף א לאנגער, לאנ -
גער צייט ...

+++ +++ +++

מ י י ן   ש ר י י ב ע ר י ש ע ר   ו ו ע ג

עס איז געווען ,׳ ווי דערמאנט ,א אידישע צייטונג, א טעגלעכע , אין פילאדעלפיע, "די אידישע וועלט ",1921 , דער רעדאקטאר איז געווען דער שרייבער מ ש ה ק א ס ץ (און אנארכיסט ?!... ניט צו פארמישן מיט אונזער חשוב'ן ברילאנטענעם זשורנאליסט -פעליעטאניסט מיטן הומאריסטיש -פאלקסטימלעכן פילאסאפישן שמייכל מ ש ה כ ץ ...) ער האט אפגעדרוקט מיינע א פאר לידער, קינדער - מעשה'לעך , א פאר סקיצן און א גרעסערע ארבעט "העלפט מקבר זיין די מתים ", אן ארבעט , אין נביאישן סאן, וועגן די פאגראמען אויף דער אוקראינע , אין 1919 ...

אין 1922 , דעם 2 -טן אפריל , האט אנגעהויבן דערשיינען די "פרייהייט" איצטיגע " מארגן- פרייהייט ". אין פילאדעלפיע איז פארגעקומען א גרויסער מיטינג ,דאכט זיך אויף פיין באס , מיט ש כ נ א ע פ ש ט י י ן ,יוסף בערסאן, מע האט געזאמלט געלט , לייענער און פריינט פאר דער "פרייהייט ". איך , דאס קצב -אינגל , בין דארטן געווען ...

איינמאל האב איך באמערקט , אז אויף א גרויסן ליידיגן פלאץ, וואו קינדער האבן זיך געשפילט, האט מען אויפגעבויט א פאבריק.איך האב וועגן דעם אנגעשריבן א דערציילונג אונטערן נאמען " דער ערשטער פייף ",פון דער פאבריק , און אוועקגעשיקט אין דער נייער ארבעטער -און-פאלקס-צייטונג די "פרייהייט ".

און אין עטלעכע טעג ארום האב איך בעקראגן א בריוועלע,געשריבן אין זייער א שיינער האנטשריפט :

" טייערער פריינט !

אייער דערציילונג " דער ערשטער פייף " איז אונז געפעלן. עס וועט זיין געדרוקט אין אונזער צייטונג.

שרייבט נאך און שיקט אונז צו.

מיט גרוסן,

אייער,

מ . אלגין ."

דעם 25 -טן און 26-טן אגוסט , 1922,איז געווען געדרוקט די דער - ציילונג .

+++ +++ +++

יארן לויפן.איך בין דערנאך געווארן א העמדער -פרעסער אין ניו-יארק אויף פינף יאר. יארן לויפן . איך בין דערנאך געווארן א לערער אין די פראגרעסיווע אידישע קינדער -שולן אויף צוואנציג יאר. איך בין געווען א לערער אין די שטעט : פאסייק,פעטערסאן, דעטראיט, פילאדעלפיע, שיקאגא. איך באזוכט א רייע אנדערע שטעט. פון אומעטום האב איך געשיקט קארעס -

פאנדענצן. ארטיקלען, איין -אקטערס, דערציילונגען און קורצע ראמאנען צו דער
"מארגן - פרייהייט " וועגן דעם לעבן פון די אידישע מאסן בפרט און בכלל
פון די אמעריקאנער ארבעטער - און - פאלקס מאסן. איך האב ארויסגעגעבן ביכ-
לעך און ביכער .

+++ +++ +++

אין 1924 האב איך ארגאניזירט ביי זיך אין הויז, 1131 וויינ עוו.
בראנקס, נ.י. דעם ערשטן " יונגן ארבעטער שרייבער פאראיין ". מע האט ארויס-
געגעבן דעם ערשטן פראלעטארישן זשורנאל " יונג- קוזניע " ,פינף נומערן.
שכנא עפשטיין האט שטארק בעלויבט " יונג -קוזניע ". קלמן מרמר האט געלייגט
פיל האפענונגען אויף די יונגע שרייבער.

ציטאטן פון בוך:

„פראלעטפען" פון אלעקסאנדער פאמעראנץ

עטיודן און מאטעריאלן צו דער געשיכטע פון דעם קאמף פאר פראלעטארישער ליטעראטור אין אמעריקע (פ. ש. א.)

געגרייט פאר: „אלוקראינישע וויסנשאפטלעכע אקאדעמיע, אינסטיטוט פאר ליטעראטור און קריטיק".

פארלאג פון דער אלוקראינישער וויסנשאפטלעכער אקאדעמיע, קיעוו, 1935.

זייט 29: „אין אנהויב פון 1924 איז אין דער „פרייהייט" דערשינען א בריוול פון איינעם פון די דעמלטדיקע פראדוקטיוו-סטע מיטארבעטער פון דער צייטונג — שלוימע דאווידמאן. אין דעם בריוול האט ער גערופן אלע יונגע ארבעטער-שרייבער פון דער „פרייהייט" צו קומען אף א פארזאמלונג צו גרינדן אן ארגאניזאציע פון ארבעטער-שרייבער.

צו דער פארזאמלונג (אין הויז פון ש. דאווידמאן, 1131 וויינ עוועניו, בראנקס, ניו-יארק — ש.ד.) איז געקומען העכער דרייסיק מאן. דאווידמאן און נאך עטלעכע איניציאטערס פון דער פארזאמלונג האבן געפרואווט אנווייזן אף דער נייטיקייט פון אזא שרייבער-ארגאניזאציע צוליב אנטוויקלען קאלעקטיוו די שרייבערישע פייאיקייטן פון די ארבעטער-שרייבער. דאס איז דעמלט פארשטאנען געווארן בלויז אין פארמעלן זינען. וועגן אידעאלאגישער דערציאונג האט מען נאך ניט גערעדט. אבער שוין אף דער גרינדונג-פארזאמלונג פון שרייבער-פאריין איז אויסגעקומען צו פירן א קאמף פאר דעם פונקט אינעם פאריין-סטאטוס, אין וועלכן ס'ווערט געזאגט, אז א מיטגליד קען זיין נאר אזעלכער, וואס אנערקענט דעם קלאסן-קאמף".

זייט 32: „אין אווגוסט 1924 איז דערשינען דער ערש-טער נומער פון די ליטערארישע זאמלונגען „יונג-קוזניע", ארויסגעגעבן פון יונגן ארבעטער-שרייבער פאריין מיט (א) י. פאמעראנץ אלס רעדאקטאר און מיט די מיטגלידער פון רעדאקציע„ שלוימע דאווידמאן און כאים פעט".

זייט 46: „דער פראלעטארישער יוגנט-זשורנאל „יוגנט" האט אנגעהויבן דערשיינען צום סאף 1926 יאר. דער ערשטער נומער איז געווען א טאפלטער, פאר נאיאבר-דעקאבר, 1926. פארמעל איז דער זשורנאל ארויסגעגעבן געווארן פונעם „יונג-קוזניע"-פארלאג באם יונגן פראלעטארישן שרייבער פאריין. די רעדקאלעגיע איז באשטאנען פון די פאלגנדיקע כאווירים, מיטגלידער פון די ארבעטער-קלובן: מאטל גערטנער, שלוימע דאווידמאן, א. י. פאמעראנץ, כאים פעט, ד. ראזומאוויטש, כ. שיינעס, ב. רובין, (סעקרעטאר)."

זייט 66: „דער פאריין (דער „פרייהייט"-שרייבער-פאריין) איז געגרינדעט געווארן אין די ערשטע כאדאשים פון 1929 י. ער איז געבוירן געווארן בא פאלגנדיקע אומשטענדן: כ' אלגין האט לויטן אויפטראג פון דער יידסעקציע צונויפגערופן א פארזאמלונג פון אלע בעלעטריסטן-מיטארבעטער פון דער „פרייהייט", אויסער עטלעכע „אריבערגעקומענע" (לייוויק, רייזען, מעניאכעם, מאני לייב א.אנד.). דאס אליין האט שוין גערעדט וועגן דעם אויסגעוואקסענעם אומצוטרוי צו די אזוי-גערופענע „מיטלויפער". די פארזאמלונג איז פארגעקומען אינעם לאקאל פון דער רעדאקציע פון דער „פרייהייט". מע האט פריער ניט מיטגעטיילט, צוליב וואס די פארזאמלונג ווערט גערופן. כ' שלוימע דאווידמאן איז אויסגעקליבן גע-ווארן פאר א פארזיצער פון דער פארזאמלונג. און דער שריי-בער פון די דאזיקע שורעס (פאמעראנץ) פאר פראטאקאל-פירער".

דערשינענע ביכער און ביכלעך פון שלמה דאווידמאן :

בענקעניש: ערשטע טריט: ווען הערצער ברענען: געקניפטע ריט-לער: דאס ערשטע מענערל: לענין האט געזאגט: דער פאבריק קוימען: סטרייקס: בירא-בידזשאן: מאטעלע פון דארף איקאר: די מלחמה אין ניו-יארק: איציק-שפיציק: פיאנערן: אונדזער פארשטעלונג: אונדזערע קינדער: וואס די נאס דערציילט: קינדער פון ניו-יארק: העלדן פון אונ-דזער צייט: באנגעלא נומער 25: ס'איז פריילעך אין ארדן: אונדזערע קינדער-שולן: דער לערער האט פארמאכט די אויגן: דער לערער האט זיך מקריב געווען: א לערער-רויטארמייער מיט א זאק בלעטער: פינף אינגלעך און דער לערער לייבל: ווי מיין מאטע האט געטאן: און אזוי וועט זיך ענדיקן די מלחמה: דאס אפגעברענטע פערדל: איז מיר ליכ-טיק געווארן אין די אויגן: וואס פון סעמקען איז געווארן: און אזא איך זאלסטו זיין: פלעשעלעך: מע קען זיך טרינקען אין א יעפל וואסער: דאס דיכטערל: זע נאר, וואס פאר א קינדערלאנד-קעמפ מיר האבן: אברהם-הערש, מיין פריינט: די סאקא-וואנזעטי ברילן: דער מאטראס רעדט שוין אידיש: מאגיליאוו-פאדאלסק: משה דער לופט-וואררן: א נייער דור קומט אן: איך בין אן אמעריקאנער: ווי אזוי א אינגעלע האט משונע געמאכט היטלערן. מאטרייע רעדט צו מיר אף אידיש: קאַ-מאנדיר שלמה פאדארסקי: ביזן לעצטן טראפן בלוט: פאר'חלום'טער זמואל: א קאפ פון א אידן.

דאס ביכעלע פארמאגט זעכצן זייטן, קליינער פאר-מאט, שלעכטער שריפט און זייער ביליק פאפיר.

ערשטע זייט:

ש. דודמאן

בענקעניש

לידער זאמלונג

דרוקעריי „טרוד" יאמפאל-פאד.
האחים ג. און ש. רעזניק
1918

(איך געדענק נאך, ווי היינט, אז איינער פון די ברי-דער רעזניק האט געבראכט די עטלעכע הונדערט ביכע-לעך אין א זעקל אדער א ל י י ל ע ך , ווי מע ברענגט פרוכטן אדער ניס. ווייזט אויס, אז קיין גרויסן רושם האבן די ביכלעך ניט געמאכט, ווייל ביי מיר אין זכרון איז גאר-ניט פארבליבן. עטלעכע פריינט האבן געקויפט א פאר ביכלעך און די איבעריקע זיינען ערגעץ מסתמא פארלוירן געגאנגען.)

צווייטע זייט:

פארלאג און בוכהאנדלונג
ש. ראווידסאן
מאהילעוו-פאד.

(מיינע עלטערן האבן אנגעפירט מיט א בוכהאנדלונג.)

א פיינע באציאונג צו א פראגרעסיוון אידישן שרייבער

דערלויבט מיר אויסצודריקן אן עפנטלעכן דאנק צו אונזערן א לייענער פון דער " מארגן - פרייהייט", צו מיר , ווי צו א פראגרעסיוון אידישן שרייבער.

אונזער באליבטער פאלק-זינגער און לאנג-יאריגער טרייד-יוניאניסט יאנקל פרידמאן, מיינער א פערזענלעכער פריינט פאר קארגע 50 יאר, איז געוועזן אין מיאמי.

צווישן פיל פריינט, האט ער זיך באגעגנט מיט זיין אלטן קאלעגע מארטין דוכאן. ביידע זיינען געווען יארנלאנג בויער פון שיך-ארבעטער יוניאנס.

- יאנקל - פרעגט מארטין - דו קענסט אפשר שלמה דאווידמאן ? - ער שרייבט אין דער " מארגן-פרייהייט", א נייעס א-ב, ביז איצט ארויס 2 ביכער צו זיין 75 - טן געבוירנטאג.

- צי איך קען שלמה'ן ? - איך קען אים שוין פאר די לעצטע 50 יאר - מאכט יאנקל - מיר זיינען דאך שכנים אין בראיטאן - ביטש.

- אויב אזוי - מאכט מארטין - נא דיר א בריוו און הונדערט - איין - און דרייסיג דאלער, וואס איך האב געזאמלט ארויסצוגעבן זיינע ביכער.

יאנקל האט מיר געבראכט דעם בריוו אין הויז אריין מיט א פאקעט פון 5 און 10 דאלערדיגע.

איך האב פארגעלייענט דעם בריוו פאר יאנקלען, אז ער זאל זיין אן עדות. דער בריוו לייענט זיך אזוי :

" טייערער פריינט שלמה דאווידמאן !

מיט גרויס פרייד וויל איך אייך מעלדן, אז אייער פארלאנג צו שטיצן ארויסצוגעבן אייערע ביכער, האב איך דורכגעפירט מיט גרויס דערפאלג.

איך האב באשלאסן צו ווענדן זיך צו מיינע שכנים, וועלכע זיינען ניט אונזערע פראגרעסיווע מענטשן, אבער דארפן שטיצן די אידישע ליטעראטור פאר די צוקונפטיגע דורות. אפילו איינער, א לייענער פון " פארווערטס " , האט מיר געגעבן פינף דאלער.

זייער אפרוף האט מיך זייער באגייסטערט און איך האב דאס זייער גוט אויסגענוצט. איך שיק אייך הונדערט איין - און - דרייסיג דאלער, אז איר זאלט געזונטערהייד נוצן און אויף ווייטער פארשפרייטן אייער געשריבענעם ווארט אויף לאנגע, לאנגע יארן.

מיט בעסטע ווונטשן צו אייך, צו אייער 75 -טן געבוירנטאג.

אייער, מארטין דוכאן ."

א דאנק, טייערער חבר מארטין דוכאן, א דאנק ליבער יאנקל פרידמאן , א דאנק שכנים און פריינט פון מיאמי. איר גיט אונז, פראגרע - סיווע אידישע שרייבער , מוט אנצוגיין מיט אונזער ארבעט.

אייער, שלמה דאווידמאן .

מיט דער „מאָרגן פרייהייט״
דורך 50 יאָר צייט

פון שלמה דאַווידמאַן

צו אונזער גרויסן יום־טוב „פופציק יאָר „פרייהייט״־„מאָרגן פרייהייט״, קומען מיר, פּראָגרעסיווע טוער און שרייבער, אָפּגעבן אַ באַריכט פון דעם ליכטיקן לעבנסוועג, וואָס די צייטונג האָט אונז געוויזן און וואָס ס׳איז געווען אונזער באַשיידענער בייטראַג צום געזעלשאַפטלעכן און קולטורעלן לעבן פון די פּראָגרעסיווע אידישע פאָלקס־מאַסן.

געקומען קיין פילאַדעלפיע אין 1921, געאַרבעט אַלס קצב־בחור׳ל און אָפּגעדרוקט אַ פּאָר דערציילונגען און לידער אין דער לאָקאַלער „אידישע וועלט״.

געווען ביי דער ערשטער פאַרזאַמלונג פון די נייע „פרייהייט״ לייענער מיט יוסף בערסאָן (שכנא עפשטיין).

מ. אָלגין שיקט מיר אַ באַגריסונגבריוו צום אָננעמען מיין ערשטע דערציילונג אין דער „פרייהייט״, „דער ערשטער פייף״. פון דעמאָלט אָן ווער איך אַ שטענדיגער (דרויסנדיגער) מיטאַרבעטער פון דער צייטונג.

איך קלייב זיך אַריבער קיין ניו יאָרק אין 1923. איך ווער אַ העמדער־פּרעסער, לאָקאַל 280. מיר פירן אָן אַ סטרייק פאַר בעסערע שכירות. מיר געווינען. איך שפּיל אָפּ דעם סטרייק אין דער „פרייהייט״.

אין דער פרייער צייט לערן איך אין אידישן פאָלקס־אוניווערזיטעט אין די בראָנקס. איך פאַרענדיג דעם לערער סעמינאַר פון אַרבעטער רינג.

איך ווער אַ לערער אין די אומפּאַרטייאישע אידישע קינדער שולן. פריער אין פּאַסעיק, 1927. מיר פירן דורך אַן אברהם רייזען אָוונט. אברהם רייזען קומט צו אונז.

מרים ניטעלסאָן איז מיין באַגאַבטסטע שילערין.

מיר שרייבן וועגן דעם אין דער „פרייהייט״.

איך ווער אַ לערער אויך אין פּעטערסאָן. די „פרייהייט״ דרוקט מיינע קינדער־מעשיות פון פעטערכאָן און אַ ראָמאַן: „די זיידענע שטאָט״, וואָס איז געגאַנגען אין משך פון חדשים.

די נאַציאָנאַלע שול־קאָמיסיע שיקט מיך קיין דעטראָיט.

אין משך פון דריי יאָר, אַ דאַנק דער „פרייהייט״, צעוויקל איך אַ ברייטע טעטיגקייט. בוי, מיט דער הילף פון די שול־טוער, אַ נעץ פון זעקס „הירש לעקערט שולן״ און אַ מיטל־שול. איך העלף גרינדן אַ שול אין ווינדזאָר, קאַנאַדע.

פון דעטראָיט שיק איך רעגלמעסיגע קאָרעספּאָנדענצן צו דער „פרייהייט״ פון געזעלשאַפטלעכן לעבן. איך שיק אַ גרויסע צאָל דערציילונגען און קינדער־מעשיות. עס איז דעמאָלט (1930־1932) געווען דאָרט אַ לעבעדיגע פּראָגרעסיווע באַוועגונג.

פון דעטראָיט ווער איך אַריבערגעשיקט קיין פילאַדעלפיע. אַ ברויזנדיג לעבן. פיל שולן. מיטגעאַרבעט מיט הערשל סאַנדלער, אברהם מאַימודעס, ש. דאַווידאָוויטש און אַנדערע. פון דאָרטן איינגעפירט אַ לאַנגיאָריגן קאָלום אין דער „פרייהייט״: „פון געזעלשאַפטלעכן לעבן אין פילאַדעלפיע״.

פון פילאַדעלפיע ווער איך אַריבערגעשיקט אַלס לערער קיין שיקאַגאָ. אַ ברייטע טעטיגקייט אין יענער צייט, ביז 1936, אין דער שול און אַלגעמיינער פּראָגרעסיווער באַוועגונג. אָנגעפירט מיט די שולן און פּראָגרעסיווע אָרגאַניזאַציעס. געשיקט קאָרעספּאָנדענצן, דערציילונגען און קינדער מעשיות.

אין אַלע דערמאָנטע שטעט האָב איך באַדינט די פּראָגרעסיווע אָרגאַניזאַציעס, לויט די אינפאָרמאַציעס פון דער „פרייהייט״־„מאָרגן פרייהייט״, מיט לעקציעס, שמועסן, פאָרטראָגן און קלאַסן פאַר דערוואַקסענע איבער פאַרשיידענע טעמעס.

כ׳האָב זיך אומגעקערט קיין ניו יאָרק און געלערנט אין די קינדער־שולן פון בראָנזוויל, מעיפּעלטאָן, וויליאַמסבורג (אין קינדערלאַנד, אַלס קאָונסעלאָר און טיאַטער דירעקטאָר) אין די 40־ער יאָרן.

ביים היינטיגן טאָג בין איך דער סעקרעטאַר פון דער וועסט־ברוקלין „מאָרגן פרייהייט״ קאָמיטעט, סעקרעטאַר פון וועסט־ברוקלין קאָאָרדינירקאָמיטעט פון די קלובן און סאָסייעטיס; סעקרעטאַר פון דעם וואַרשעווער קינגס האַיוועי קולטור קלוב.

איך העלף אַרויס אין דער „מאָרגן פרייהייט״ רעדאַקציע מיט געוויסע טעכניש־זשורנאַליסטישע אַרבעטן.

ס׳האָט זיך געלוינט דער רייכער, קולטורעלער וועג. די „פרייהייט״ „מאָרגן פרייהייט״ האָט מיך דערצויגן, געלערנט. כ׳האָף, אַז איך האָב ניט פאַרשעמט מיט מיין בייטראַג צו דער פּראָגרעסיווער באַוועגונג.

אַ דאַנק „מאָרגן פרייהייט״!

אברהם שטראוס. זשורנאליסט,
געהילף-פארוואלטער "מ.פ.
אנע שטראוס-דאווידמאן.
שלמה דאווידמאן.

דער יונגער מאָלער ישראל-בלעקי דאַווידמאַן, אַן אייניקל פון ר׳ ישראל דיין פון מאַגילאַוו-פּאָדאָלסק

די לייענער פון „לאַנדסלייט" און מייגע לאַנדסלייט וועלן מסתמא טראַכטן ביי זיך: „זע נאָר, אַ כּאַטע שרייבט עס וועגן זיין אייגענעם זון! עס קלינגט עפּעס פּריקרע. עס איז ניט געהערט געוואָרן, אַז אַ פאָטער זאָל לויבן זיין אייגן קינד!"

איז, ווי זאָגט שלום־עליכם: „די היסטאָריע פון דער געשיכטע איז אַזאַ מעשה!" איך בין כמעט ווי געצוואונגען געוואָרן, פון מיינע צוויי קאָלעגן, די דיכטער און הויפּט־רעדאַקטאָרן פון „לאַנדסלייט" בנימין קאַץ און דוד סעלצער, אָנצושרייבן די דאָזיקע פּאָר שורות.

אָנגעהויבן האָט זיך עס פון דעם, וואָס איך האָב זיי דערציילט, אַז דער דיכטער און אויספיר־רעדאַקטאָר פון „אונדזער וואָרט", אָרגאַן פון אידישן פּראָגרעסיוון פאָלקס־אָרדן, י. א. ראָנטש, האָט באַשטעלט די קעפּלעך און צייכענונגען פאַרן מאַי־נומער פון דעם דערמאָנטן זשורנאַל ביי מיין זון ישראל־בלעקי דאַווידמאַן.

ישראל־בלעקי דאַווידמאַן

געצייכנט פון אורחם.

נו, זיינען זיי געווען אַוודאי צופרידן, וואָס אַ יונגער מאָלער, אַן אַמעריקאַנער־געבוירענער, קען מאַכן צייכענונגען פאַר אַ אידישן זשורנאַל. ער קריגט אי אָנערקענונג און באַצאָלט פאַר זיין אַרבעט.

— אָבער, — מאַך איך צו זיי, — איר ווייסט פאַרוואָס ער האָט באַקומען די אַרבעט אין יענעם זשורנאַל? — ווייל דעם רעדאַקטאָר פון „אונדזער וואָרט" איז געפעלן די קעפּלעך און צייכענונגען פון „לאַנדסלייט"!

האָבן זיך מיינע צוויי קאָלעגן, די רעדאַקטאָרן פון „לאַנדסלייט" צעשמייכלט. (זיי זיינען גאַנץ וואוילע מענטשן, מיר וועלן נאָך ביי אַ געלעגנהייט אייך געבן אַ פולע באַשרייבונג וועגן זיי אויף די בלעטער פון „לאַנדסלייט").

— אָבער, — זאָג איך צו זיי אויך מיט אַ שמייכל, — איר האָט פאַרגעסן איין קלייניקייט: עס זיינען שוין אַרויס

זעקס נומערן פון זשורנאַל

"לאַנדסלייט" און איר האָט

פאַרגעסן

צו דערמאָנען, אַז די צייכענונגען און קעפּלעך וואָס גייען אַריין אין יעדן נומער: „פאַרבאַנדן און רעליפן ביי דער אַרבעט", „לאַנדסלייט", „קאַלענדאַר", „שטעט און שטעטלעך", „ביכער און זשורנאַלן" זיינען געצייכנט געוואָרן פון יונגן מאָלער ישראל־בלעקי דאַווידמאַן!

דאָ האָבן זיך ביידע רעדאַקטאָרן איבערגעקוקט און אַביסל פאַרדוּיטלט. ס'איז זיכער ניט געווען קיין בייזוויליקייט אין ניט־דערמאָנען דעם נאָמען פון צייכענער. נאָכאַלעמען וועט דער זשורנאַל „לאַנדסלייט" אַריין אין דער „געשיכטע פון דער אידישער ליטעראַטור און פּרעסע" ווי אַ נוצלעכער זשורנאַל פאַר די לאַנדסמאַנשאַפטן איבערן לאַנד. און דאָס וואָס אַ יונגער אַמעריקאַנער־געבוירענער מאָלער האָט געמאַכט די אידישע צייכענונגען פאַרן זשורנאַל, איז אַן־און־פאַר־זיך אַליין אַ וויכטיקער קולטורעלער אויפטו. און ניט נאָר דאַרף דאָס דערמאָנט ווערן, נאָר עס מעג געזאָגט ווערן וועגן דעם אַ פּאָר ווערטער, ספּעציעל צו די מענטשן, וואָס גלויבן ניט אין דער צוקונפט פון אידישן קולטורעלן לעבן אין אַמעריקע. אָט זעט, דאַרף מען זיי ווייזן נאָך אַ פאַקט, אָט קומט צו אַ אידישער מאָלער, צייכענער, נאָך אַן אַמעריקאַנער־געבוירענער יוגנטלעכער, וואָס נעמט אָנטייל אין אונדזער געזעלשאַפטלעכן לעבן.

— ווייסטו וואָס, שלמה, — מאַכט צו מיר בנימין קאַץ, — אפשר וואָלט געווען אַ פּלאַן, אַז דו זאָלסט אָנשרייבן אַ פּאָר ווערטער וועגן דיין זון, מיר וועלן אָפּקשטעלן די פאָטאָגראַפיע פון אים, און מיט דעם וועלן מיר גוט־מאַכן אונדזער טעות.

— ס'איז עפּעס פּריקרע צו שרייבן וועגן אַן אייגענעם זון, — זאָג איך צו זיי.

— פאַרקערט, — זאָגט צו מיר דוד סעלצער, — דאַרפסט זיין שטאָלץ מיט דיין זון. טו דאָס. דו ווייסט וועגן אים מער ווי מיר.

כ'ווייס, וואָס קען מען זאָגן וועגן אַן אייגענעם זון, אַ יונגער נאָך, אַ 19־יאָריקער בחור, אַ שיינער ברונעט, אַטלעטיש געבויט? — ער איז אַ וואוילער יונגאַטש, אַ גוט־מוטיקער, אַ שמייכלענדיקער. ער האָט דורכגעמאַכט די עלעמענטאַר שול פון אידישן פּראָגרעסיוון פאָלקס־אָרדן. ווען ער איז געווען אין קלאַס 3, שול 32, בראָנקס, 11 יאָר אַלט (אין דער שול האָט דעמאָלט געלערנט ש. דאַווידאָוויטש), האָט מען דעמאָלט אויסגעקליבן זיין קאָמפּאָזיציע „דער טאַטע מיט די שפּאַקולן" און זי אָפּגעדרוקט מיט זיינע אייגענע צייכענונגען אין דעם קינדער־נומער „יונגוואַרג", 1939.

לינדע (לערערין), אהרן, רחל'ע און לאַרי דאַווידמאַן.

ענעדע (זיין קאַלעגין)

גיי ריכט זיך, אַז פון אים וועט אויסוואַקסן אַ מאלער און צייכענער. אין יוני, 1946, האָט ער געמאַכט אַ גרויסן וואַנט-געמעל „אַ מיוראל" אין הלל-פאַונדיישאָן פון ברוקלין-קאַלעדזש, וואו ער איז געווען אַ סטודענט, אויף דער טעמע „אַמעריקאַנער אידישע יוגנט". ער האָט געשאַפן די דעקאָראַציעס פאַר דער שפּיל „דער קאַמף גייט אָן" פון נייטן מאַלקין, רעזשיסירט פון אַנאַטאָל ווינאָגראַדאָוו, געשפּילט אין „הענרי-סטריט פּלעי-הויז". ווען ער איז געווען אין 3-טן יאָר מיטלשול, אין 1944, האָט ער געמאָלט די דעקאָראַציעס צו דער שפּיל „יהודה המכבי".

ער האָט געמאַכט פאַרשיידענע אילוסטראַציעס פאַרן ענגלישן אָרדן-זשורנאַל „דזשואיש פראַטערנאַליסט", און ער

איז דארטן אן אפטער מאלער.

ער האט אילוסטרירט א רייע

ביכער פון שרייבער , מיינע

אריינגערעכנט .

גרויסע אויל-בילדער הענגען אויף די ווענט פון מיין הויז און אין הייזער פון מיינע אייגענע. ~~הכלל~~, ער איז אַ באַגאַבטער יונגער מאלער. און מענטשן, וואָס האָבן צו טאָן מיט זשורנאַלן, צייטונגען, טעאַטער, ביכער און ~~בכלל~~ וואָלטן אים געדאַרפט דערמוטיקן צו דער אַרבעט.

עס מעג דאָ געזאָגט ווערן, אַז ער פאַרנעמט שוין איצט אַן אָנגעזעענע אָרט אין אידישן פּראָגרעסיוון געזעלשאַפטלעכן לעבן. ער איז איינער פון די אָנפירער פון איינציקן אידיש-רעדנדיקן יוגנט-צווייג פון אידישן פראַטערנאַלן פאָלקס-אָרדן, וואָס טראָגט דעם נאָמען פון דעם יונג-אוועקגעגאַנגענעם דיכטער און לערער ~~בצלאל~~ פרידמאַן, ברענטש 100, וואָס האָט שוין 115 מיטגלידער, אַמעריקאַנער-געבוירענע יוגנטלעכע אידיש-רעדנדיקע. צווישן זיי געפינען זיך אידישע לערער, שרייבער און טוער.

ער איז אַ מיטגליד פון סעקרעטאַריאַט פון מאַנהעטן-דיסטריקט פון אידישן פראַטערנאַלן פאָלקס-אָרדן און איז געווען אַ דעלעגאַט צו דער נאַציאָנאַלער קאָנווענשאָן, אין קעמפּ „קינדערלאַנד".

~~אַגב~~ איז ער שוין דריי יאָר אַן אָנגעשטעלטער, אַלס וואַסער-ספּאָרט און לייף-סייווער אין „קינדערלאַנד".

איך געפין עפּעס בינדנדיקס צווישן מיין זון און מיין טאַטן. עס דאַכט זיך מיר, אַז ער האָט ניט פאַרשעמט מיין נאָמען אַלס אידישער לערער און שרייבער, און ער האָט אויך ניט פאַרשעמט זיין זיידנס נאָמען, דער ~~ייִד~~ פון מאָגיליאָוו-פּאָדאָלסק, וועמענס נאָמען ער טראָגט.

— ~~שלמה~~ שלאָמע דאַווידמאַן.

(געדרוקט אין זשורנאל "לאנדסלייט " אין די פופציגער יארן ,אונטער דער רעדאקציע פון בנימין קאץ און דוד סעלצער.)

פילאַדעלפיער לערער-ראַט.
אין די 30ער יאָרן: שטייען, פון רעכטס צו לינקס: שלמה דאַווידמאַן, זעליג ליבער, פיליפ סאַנדלער. זיצן: יוסף גערדאַן און ש. באַווערמאַן.

יובליי-פייערונג אין דער אידישער קינדער-שול 101, א. אַ. אָ. לעקאָוועד שלוימע דאַווידמאַן.

שאַבעס אָוונט, דעם 28-טן מערץ, 1942, האָט די אידישע קינדער-שול 101 א. אַ. אָ. אָף 2945 וועסט 5-טע גאַס, ברוקלין, נ. י. דורכגעפירט אַ פייערונג לעקאָוועד זייער לערער שלוימע דאַווידמאַן.

דער באַרימטער קריטיקער און זשורנאַליסט מוישע קאַץ האָט געהאַלטן אַ רעדע וועגן דער אידישער ליטעראַטור און דער אידישער דערציאונג אין אַמעריקע. ער האָט גערעדט וועגן די שוועריקייטן און די אויפגאַבן פון אידישן לערער און שרייבער. ער האָט דערמאָנט די בייטראַגן פון יובילאַר אַף ביידע געביטן און באַגריסט זיין איניציאַטיווע פון אַרויסגעבן די „סאָבוויי-ביבליאָטעק".

דער דיכטער בעניאָמין קאַץ האָט גערעדט וועגן די פאַרדינסטן פון יובילאַר איבערן לאַנד, דורך זיין אַרומפאָרן אין פאַרשיידענע שטעט און באַדינען אַלס לערער און שרייבער די פאָלקס-מאַסן.

די קינסטלער ה. געגדל און אַ. ווינאָגראַדאָוו זיינען אויפגעטראָטן.

באַגריסונגען זיינען געהאַלטן געוואָרן פון: י. באַראָן, פון וועסט-ענד דיסטריקט קאָמיטעט פון אָרדן, איצקאָוויטש, פון דיסטריקט קאָמיטעט פון וועסט-ענד אָרדן-שולן, יאָסעף מען, פון ברענטש 309 א. אַ. אָ., עניש פון ברייטאָן-קוני-איילאַנד איקאָר, דאָוויד אָשינסקי, פון שול 43.

דייענע געסאַרטש, אַ קינד פון שול האָט דעקלאָמירט, ס. ווייניק, אַ טוער פון שול, האָט געזונגען, בעווערלי, אַ פריינדין פון שול האָט געשפּילט אַף אַן אַקאָרדיען.

טעלעגראַפישע באַגריסונגען זיינען אָנגעקומען פון:

אין נאָמען פון דער נאַציאָנאַלער עקזעקוטיווע פון דער אידישער סעקציע און אין אונדזערע אייגענע נעמען באַגריסן מיר איך, כאַווער דאַווידמאַן, צו אייער היינטיקן יאָנטעוו. אַלס לאַנגיאָריקער לערער און שרייבער האָט איר זיך קאָשער פאַרדינט דעם יאָנטעוו און האָט פיל בייגעטראָגן צו אונדזער אמעריקאנער אידישער קולטור. זייט געגריסט, כאַווער דאַווידמאַן, — און מיר ווינטשן אייך נאָך לאַנגע, לאַנגע יאָרן פון פרוכטבאַרער טעטיקייט.

ר. זאַלצמאַן און ג. סאַנדלער.

מיינע הייסטע וואונטשן און פייערלעכע באַגריסונג צו דיין יוביליי. פיל יאָרן פון פרוכטבאַרער טעטיקייט און פערזענלעכן גליק.

נ. קאַמענעצקי.

שאַך-פיגורן (האָלץ, דרייסיקער יאָרן פון XX יה.)

SHOLEM EDUCATIONAL INSTITUTE, INC.

AT WESTSIDE JEWISH COMMUNITY CENTER

5870 WEST OLYMPIC BOULEVARD ■ LOS ANGELES, CALIFORNIA ■ 90036

2/16/73

טײַערער חבר דאַװידמאַן:

אַ האַרציקן דאַנק פֿאַרן שיקן אונדז אײַערע צװײ בילדער און באַלאַדעס, פֿאַרן בוך „דער ייִדישער לערער“. די דערציילונגען און די בילדער האָבן אונדז — איך מיט מײַן פֿרוי — דערמאָנט אין אונדזערע קינדער־יאָרן אין די שטעטלעך, און נאָך מער, אין די יוגנט־יאָרן, װען מיר זײַנען אױסגעװאַקסן צוזאַמען מיט אײַער דור.

די בילדער פֿון די סד׳ער יאָרן האָבן אונדז געגעבן אַ געלעגנהײט װידער צו זען אונדזערע לערער ... זיך צו דערמאָנען זײערע נעמען און זײערע אײגנשאַפֿטן.

און פֿאַר אַמאָל איז ניט קײן נײַעס װאָס אײַערע דערציילונגען ברענגען מיר פֿאַרגעניגן. אַלס אַמאָליקער קינד פֿלעג איך ליב האָבן לײענען און איבערלעבן די מעשׂה־לעך פֿון „באַנגאַלאָ נומער 25“. מען קען טאַקע זאָגן, אַז אײדער איך בין געװען אַלט גענוג צו לײענען די קלאַסיקער, איז אײַער שרײַבן געװען מײַן אַרײַנפֿיר, מײַן ערשטער באַגעגעניש מיט דער ייִדישער ליטעראַטור. און פֿון דעם בוך האָב איך זיך באַגעגנט מיט קינדערלעבנס, נאָך אײדער איך בין געװען אָנגעקומען.

מיר האָבן זיך געזען מיט „פֿעלדקין“ מיט אַ יאָר־צװײ צוריק, װען ער מיט זײַן פֿרוי זײַנען געװען בײַ אונדז צו־גאַסט. שיקט אים איבער פֿון אונדז אַ גרוס און נעמט צו פֿון אונדז די בעסטע װוּנטשן פֿאַר נאָך לאַנגע, געזונטע, שעפֿערישע יאָרן.

מיט שלום־גרוס,

הערשל האַרטמאַן

HERSHL HARTMAN
3142 S. BENTLEY AVE.
LOS ANGELES, CALIF. 90034

+++ +++ +++

יארן לויפן . די גרויסע צווייטע וועלט - מלחמה איז דורכגעגאנגען.
1960. א סך פון מיינע קאלעגן, וואס זיינען דערצויגן געווארן אין דער
" מארגן - פרייהייט " ;וואס האבן זיך געלערנט שרייבן א דערציילונג, אן
ארטיקל אין דער " מארגן - פרייהייט " , האבן זיך דערשראקן פארן שונא,
(מעקארטיזם...) ;האבן ניט געקאנט אויסהאלטן דעם פאליטישן און עקאנאמישן
דרוק און זיינען אוועק אין דער בירגערלעכער אידישער פרעסע און בכלל אין
לאגער פון די נאציאנאליסטיש - שאוויניסטיש - קאפיטאליסטישע גרופירונגען.אמת.
זיי קריגן באצאלט, גוט - באצאלט פאר זייער שרייבן.

אויב צו שרייבן ב ל ו י ז פאר געלט, וואלט איך געקאנט מאכן אנשטריינ-
גונגען די אלע יארן אויך אזוי צו טאן, אבער איך האב ניט געוואלט,איך
האב געווידמעט מיין שרייבן צו דינען מיט מיין שרייבן די אידישע ארבעטער
און - פאלקס -מאסן.

א פייערונג פאר דער
„מארגן-פרייהייט". נ. לעוו,
פאסט-מייסטער. ש. באלווערמאן רעדט
וועגן דער באַגריסונג
צו יאָריגער „יובל" פון פרעסע
קאַמפּאַניע.
1968. וואַרשעווער קינגס-הייוועי
קולטור-קלוב.
ברוקלין.

איך, דאס אמאליגע קצב-אינגל , בין היינט -צו-טאג אין דער " ווארשעווער
קינגס -הייוועי קולטור קלוב ", קולטור -טוער ; א מיטגליד אין ברוקלין קאאר-
דיניר און אין אלגעמיינעם קאארדיניר קאמיטעטן פון די קלובן -און סאסיי-
עטעס ;סעקרעטאר פון וועסט -ברוקלין " מארגן -פרייהייט " קאמיטעט און מיטגליד
פון דער נאציאנאלער פארוואלטונג פון דער " ס.פ.". איך דרוק פון צייט צו
צייט אן ארבעט אין מיין צייטונג.

+++ +++ +++

יארן לויפן.די וועלט גייט אויפן וועג פון וועלט -שלום,קא-עקזיסטענץ.
דער היסטאריקער וועט שרייבן די געשיכטע פון דער ארבעטער - און -פאלקס
באוועגונג אין אמעריקע.
דאס ליכטיגסטע קאפיטל וועט פארנעמען די " פרייהייט - מארגן-פרייהייט"

און די בויער, טוער און שאַייבער ארום דער "מארגן-פרייהייט".

דאס אמאליגע קצב-אינגל פון פילאדעלפיע פילט זיך גליקליך, וואס זיין כוח איז אים באַשערט צו שטיין מיט דער "מארגן-פרייהייט" ביזן היינטיגן טאג.

שלוימע דאַווידמאַן

שלוימע דאַווידמאַן (פּראָלעטארישער לערער), אויטאָר פון צאָלרייכע מאָמענט־פאָטאָגראפיעס, בילדער, עסקיזן, דראַמאַטישע עטיודן, כאַראַקטעריסטיקן פון טאָג־טעגלעכע געשעענישן, איז זייער גוט צוגעפּאַסט פאר בעלעטריסטישן רעפּאָרטאַזש. זיינע טעמעס זיינען — די רעוואָלוציאָנערע ארבעטער־באַוועגונג אין אַלע אירע פאַזן. אַליין א טוער אין דער ארבעטער־באוועגונג, קען ער אלע אירע פּראָבלעמען און שילדערט זיי גערן אין האלב־בעלעטריסטישער פאָרמע. זיין שפּראך איז קלאָר, האַגאַם ניט זייער רייך; זיין צו־גאנג איז אן איינפאכער און דירעקטער. אין זיין שרייבן איז דאָ א געוויסע ווארעמקייט. ער איז געוועזן איינער פון די ערשטע, וואָס האבן אָנגעהויבן קולטיווירן דעם דאָזיקן סאָרט רעפּאָרטאזש, וואָס דארף זיין אַ וויכטיקער אינטעגראַלער טייל פון אונדזער פּראָלעטארישער ליטעראטור. דאווידמאן האָט אויך א סאך גע־שריבן פאר קינדער. מ. אַלגין, „דער האַמער", מערץ־אפריל, 1931.

שלמה
דאַווידמאַן,
אַ העמדער-
פּרעסער.
בראָנקס.
1925

צו דער ביאָגראַפיע פון שלוימע דאַווידמאן.

מיין טאַטע האָט געהאַלטן פאַר אים די בעסטע מעלאַמדים, צו לערנען מיט אים גמאָרע. ווען דאַווידמאן איז אביסל עלטער געוואָרן, האָט מיין טאטע אליין מיט אים געלערנט גמאָרע. דער טאַטע האָט געוואָלט, אַז ער זאָל לערנען אַף ראָוו.

נאָר ער, שלוימע, האָט זיך פון קינדווייז אָן געכאַוועט מיט אר־בעטער־קינדער. ווען ער איז נאָך געווען א קינד האָט ער שוין גע־לייענט רעוואָלוציאָנערע בראָשורן.

מיין טאַטע פלעגט אים זאָגן: „וואָס וועט זיין פון דיר? וואָס ווערסטו האָבן פון דיינע ביכלעך?—בעסער לערן אָפּ אַ בלאַט גמאָרע!". אַ ברייררע האָט ער געהאַט, שלוימע, האָט ער געלערנט גמאָרע. נאָר אין זיין פרייער צייט האָט ער געלייענט, זיך צונויפגעקליבן מיט זיינע כאַוויירים, געמאַכט פאַרזאַמלונגען, געגרינדעט אַ קלוב פאר ארבעטער. עס האָט אים געצויגן צום אַרבעטער־קלאַס פון קינדווייז אָן.

און ווען עס איז אויסגעבראָכן די ערשטע וועלט־מילכאָמע, איז ער נאָך גאָר יונג, טאַקע נאָך אַ קליינער אינגל געווען, האָט ער שוין אַנטייל גענומען אין די קאַמפן פון ארבעטער־קלאַס, ווי אַ גרויסער.

ס'איז דעמאָלט צו אונדז אַריינגעקומען אַ איד, איינער פון אונדזערע שכיינים, און געזאָגט צו מיין טאַטן: „וואָס זאָגט איר עפּעס, דייען, אייער זינדל שטייט אָן אַ היטל און רעדט צום אוילעם. ער איז דאָך נאָך גאָר אַ שנעק, דער רויטער!"

דערווייל איז די מילכאָמע נאָך אַלץ אָנגעגאנגען. און שלוימע דאַווידמאן האָט זיך פרייוויליק אָנגעשלאָסן אָן דער רויטער ארמיי און איז אַוועק אין א שיינעם פרימאָרגן צום פראָנט און האָט זיך אַפילע ניט גענוג געזעגנט מיט קיינעם אין הויז. נאָר איך בין אַ גאַנצע נאכט ניט געשלאָפן און האָב אים אַרויסגעלאָזט פון הויז.

די מאַמע האָט זיך אויפגעכאפּט פון שלאָף און געפרעגט: „ליאָמע (שלוימע) איז שוין אַוועק?!" און אָנגעהויבן קרעכצן און וויינען . . .

נאָך דער מילכאָמע איז ער געקומען קיין אמעריקע. און דאָ, אין אַמעריקע, האָט ער זיך אויך גלייך אָנגעשלאָסן אין דער לינקער באַ־וועגונג. ווי שווער ער האָט ניט געאַרבעט, ער האָט געארבעט אין אַ לאָונדרי פון זעקס אינדערפרי ביז שפּעט אין אָוונט, אַ העמדער־פּרע־סער געווען, און דאָך האָט ער אָפּגעריסן צייט און איז געגאנגען זיך לערנען אין ארבעטער־רינג לערער־סעמינאַר, זיך לערנען פאר אַ לע־רער, און אין דער זעלבער צייט שרייבן דערציילונגען פאַר דער „פרייהייט".

ווען ער איז געוואָרן אַ לערער אין די קינדער־שולן, האָט ער אָנגעהויבן צו וואַנדערן, ווי מענדעלי מויכער ספאָרים, אַלעמאָל האָט מען אים געשיקט פון איין שטאָט אין דער צווייטער. און ער האָט זיך פיל אָנגעמאַטערט מאַטעריעל. ווי אזוי מע „מאַכט א לעבן" אין אונד־זערע שולן, ווייסן די פאַרוואַלטער פון די שולן. נאָר די שול איז אים טייער און די קינדער פון די שולן זיינען אים טייער.

שרייבן פאַרן ארבעטער־קלאס איז ביי אים אַ פאַרגעניגן. אז ער גיט אַרויס א ביכל איז פאַר אים דער גרעסטער יאָנטעוו.

איצט, צו זיין יובילייע, ווינטש איך אים, אז ער זאָל זיין געזונט און שרייבן און שרייבן פאַר קליין און גרויס. איך האָף, אַז ער וועט זיין אַ גרויסער שרייבער, אַ באַוואוסטער שרייבער איבער דער גאַנצער וועלט.

פון זיין שוועסטער

פרומע ריטש-דאַווידמאַן.

SAM LIPTZIN

סעם ליפּצין

MIR VELN BATZOLN!

Der zeide mit di einiklech
Geien zalbedrit.
Keile rechts, Itzik links
Un der zeide in der mit.

In der shule geien zei
Mit a shpilevdikn gang.
Zei hobn lib tzu shpiln zich,
Un tzu lernen a farlang.

Zeide, betn zei, dertzeil
Dos maisele funm nar!
Lacht der zeide: zeier gut,
Ober, vos krig ich derfar?

Git Itzikl mitn oig a vunk,
Un Keilele a zisn lach:
Mir veln, zeide, batzoln dir
Mit gor a guter zach:

Ven mir veln oisvaksn
Un hobn einiklech vi du,
Veln mir dertzailn zei di maiselech
Vos dertzeilt tzu unz hostu!

מיר וועלן באַצאָלן!

דער זיידע מיט די אייניקלעך
גייען זאַלבעדריט.
קיילע רעכטס, איציק לינקס,
און דער זיידע אינדערמיט.

אין דער שולע גייען זיי
מיט אַ שפּילעוודיגן גאַנג.
זיי האָבן ליב צו שפּילן זיך,
און צו לערנען אַ פאַרלאַנג!

זיידע, בעטן זיי, דערצייל
דאָס מעשה'לע פונם נאַר,
לאַכט דער זיידע: זייער גוט,
אָבער, וואָס קריג איך דערפאַר?

גיט איציקל מיטן אויג אַ וואונק,
און קיילעלע אַ זיסן לאַך:
מיר וועלן, זיידע, באַצאָלן דיר
מיט גאָר אַ גוטער זאַך:

ווען מיר וועלן אויסוואַקסן,
און האָבן אייניקלעך ווי דו,
וועלן מיר דערציילן זיי די מעשה'לעך,
וואָס דערציילט צו אונז האָסטו! . . .

יוסף טשײַקאָוו — ייִדן אַף ערד (בארעליעף, פּאַרביקער בעטאָן, 1931)

א. ש. בודין

מיין יידיש לשון

אין אַ שיינעם טאָג פון יונג-זומערדיקן אינדערמיטן,
האָב איך מיין האַנט אַ פען געגעבן אויף פּאַפּיר אויסצוקריצן,
פּאַסיקלעך און רינגעלעך,
מיינע וואונדערלעכע יידישע היעראָגליפן.

מיין איינגעקשנטע לאַנג-יאָריקע ירושה,
לאַפּעטעס, קאַטשערעס, דורכגעגאַנגען דורך פייערן
און איבערגעטראָגן פאַרפאָלגונג און בושה.

מיין וואונדערלעכער יידיש, מיין טאַטע און מיין טאַטנס טאַטע
האָבן אויסגעקנאָטן דורות, און אויסגעהאַדעוועט גלויבן,
און דיך אָפּגעהיט מיט זייערע פאַרזאָרגטע אויגן.

פון שפּאַניש און און פון רוסיש, פון דייטש און גריכיש,
פון לשון-קודש און אַראַמיש דורכגעשוואומען אַלע שטורעם-כוואַליעס
און ריין זיך אויסגעוואַשן.

זומערדיקער טאָג, מיט ביימער פול אין בליטן,
איך וויל איצט פאַר דיר זיך מאָלן
מיט מיין יידיש לשון.

ס'איז מיר ניט אָנגעקומען דאָס לעבן גרינג אַנטקעגן,
ס'איז ניט געגאַנגען גליק מיט מיר אין וועג,
מיינע יינגסטע יונגע יאָרן האָב איך אויסגעדאַרט אין הונגער,
און אַרומגעלאָפן מיט זיי אָן שיך.

כ'האָב זיך ניט געהאָדעוועט אויף טייבעלעך און פלאָדן,
זיך ניט געקוויקט מיט זיסע האָניק-מאַנדלעך,
כ'האָב זיך ניט געבאָדן אין פייגל-מילך,
זיך ניט געוואַרעמט אין קישעלעך פון פוך.
מיינע יינגלשע יאָרן האָב איך גיך אוועקגעשיקט פון זיך.

ס'איז מיר ניט אָנגעקומען גרינג מיין לעבן,
ס'האָט מיך ניט געפירט קיין מזלדיקער שטערן,
מיין לעבן כ'האָב געשלעפּט ווי אַ שווערן פּאַק באַרג ארויף.

צו דרייצן יאָר האָבן מיינע הענט גענומען פאַר מיר זאָרגן,
מיין ברויט און קלייד האָבן זיי מיר געבראַכט,
אַלע טעג און אַלע יאָרן מי פון ארבעט האָבן אויף מיר געוואָרט.

צו דרייצן יאָר האָבן מיינע פיס פון שטעטלשע בלאָטעס
מיך אַרויסגעצויגן און אויף וועלטישע ערדן מיך אַרויפגעפירט.
לייד, שרעק און זאָרגן האָבן מיך אומעטום אָפּגעזוכט.

ליכטיקער יונג-זומערדיקער פרימאָרגן,
פאַר מיין יידיש לשון איך וויל דיך באָרגן
צו באַרייכערן מיין ליד.

איך האָב אָפּגעלעבט צענדליקער יאָרן,
איבער שטעט און ימען אַרומגעפאָרן,
קריג און רעוואָלוציעס דורכגעטראָגן.
האַלב פון מיין פאָלק אין גרויזאַמען טויט פאַרלאָרן,
און מיין אייגענעם געבורט-שטאָט ניט געקאָנט איינשפאָרן,
בלויז מיין יידיש לשון איז געבליבן מיט מיר.

מיין וואונדערלעך יידיש לשון האָט מיך געלערנט
ווי איינצוהערן זיך אין אַ שטערנדיקער נאַכט,
און ווי צו באַגעגענען דעם אויפקום פון אַ נייעם מאָרגן,
ווי צו שאַצן פריינט, און ווי זיך אויסצוהיטן פון שונא.

„אַמאָר מענדעלע מויכער-ספאָרים"

קינסטלער הערש אינגער
פון דער סעריע „מענדעלע מוכר־ספרים"

שלמה רויטמאַן / יאָשקאַר־אָלאַ, סאָוועטן־פאַרבאַנד

אותיעלעך

אָפּט אין חלום זע איך גאָר אותיעלעך קוואַדראַטע,
כאַפּן זיי, די אותיעלעך, דעם אָנבליק פון אַ כאַטע.

יעדער אות — אַ דעכעלע, איך צו דעם זאָל גאָרן,
יעדער אות — אַ ווינקעלע,, דעם קאָפּ דאָ אָנצושפּאַרן

און אַן אייוועלע דאָרט ברענט, וואו די צונגען פייער
פלעכטן וואָרעם מעשהלעך, וואָס זיינען אַזוי טייער.

יעדער אות — אַ היימלעכער ליכטנדיקער ישוב,
וואו עס לעבט מיין קינדהייט נאָך פּונקט ווי אין אַ כישוף.

אָפּט אין חלום זע איך גאָר אותיעלעך קוואַדראַטע,
כאַפּן זיי, די אותיעלעך, דעם אָנבליק פון אַ כאַטע.

מיט אַזעלכע פענצטערלעך בלויע און הרחבה,
זיצט ביי יעדן פענצטערל דער מאַמעס אַ מחשבה,

שיינט דעם טאַטנס חכמה דאָרט מיט אַ ליבן שמייכל,
וואווינט אין יעדן אות דער גייסט הויך ווי אין אַ היכל.

כ'ווינטש אייך, מיינע אותיעלעך, איר זאָלט אייביק שיינען,
פול צו זיין, ווי כוס'יעלעך, מיט נשמה־וויינען,

ס'זאָלן מיינע אייניקלעך טראָגן אייך אויף ליפּן,
ס'זאָלן מיינע אייניקלעך בינדן אייך און קניפּן,

איר ניט וויסן זאָלט פון צער, גיין זאָל אייך צום גוטן.
נאָט אייך אותיעלעך מיין האַרץ, איר מיט דעם זאָלט בלוטן.

איר זענט דאָך מיין מאַמעניו, איר זענט דאָך מיין טאַטע
אַלף־בית מיין טייערער, אותיעלעך קוואַדראַטע.

דער סאָנעט וועגן מיין אַלף־בית

האָסט, דוכט, אויף דיינע אותיעלעך פאַרהויבן
פיל קעפּעלעך, אַז פריי זאָל זיין דער רוים
פאַר חכמה, פאַרן זינען, פאַר דעם טרוים,
פאַר האַרציקייט, פאַר יושר, פאַר דעם גלויבן.

צי ווייל האָסט זיך געקענט אַזויגס דערלויבן,
קומט יעדער האַק צו דיר, ווי צו דעם בוים,
קומט יעדער שווערד צו דיר, ווי נאָך איר לוין,
קומט יעדער נבזה'ניק דיין קרוין באַרויבן.

דו ליגסט אויף יעדער פלאַכע, דוכט, געקעפּט,
און יעדער וואָלף אַ זון — אַ שאַרבן שלעפּט,
נאָר דיינע בליטן גיסן זיך, ווי שלאַקסן.

און ווידער גרינט דיין מאַרך־בוים און לעבט,
און ווייטער דיין מחשבה ווערט געוועבט,
און ביסט אויפס'ניי מיט אַלע קעפּ באַוואַקסן.

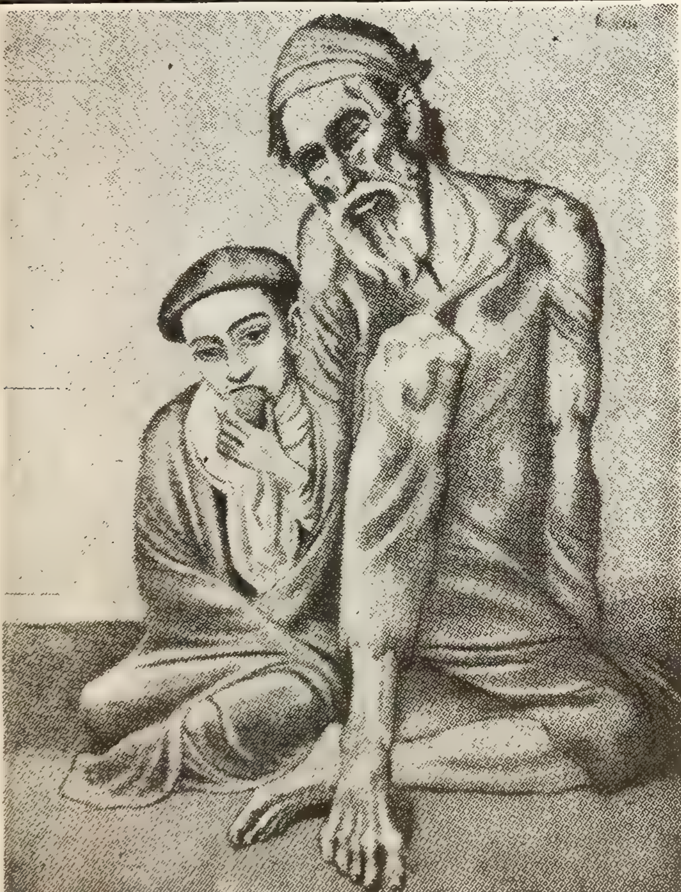
ישראל אשענדאָרף

אותיות

די גאָטישע אותיות זיינען שפּיציקע —
באַגנעטן, שפּיצרוטן און מעסערס.
לאַטייניש אותיות זיינען קיילעכדיקע —
מיט רויטן וויין געפילטע פעסער.

די יידישע אותיות — נישט קיין שיכורע
פון יענעמס בלוט און נישט פון וויינען,
נאָר קאַנטיקע, פלעקלדיקע, הויקערדיקע,
ווי דאָס מזל פון פאָלק פון מיינעם.

פאַבלאָ פּיקאַסאָ'ס בילד: „דער אַלטער איד"

די פאַרקלענערטע פאָטאָגראַפיע, וואָס מיר דרוקן דאָ, איז דערשינען אין דער פאַריזער „נייע פּרעסע", פון 22טן אַפּריל, 1973. עס ווערט דערביי אָנגעגעבן, אַז דאָס בילד געפינט זיך אין סאָוועטן־פאַרבאַנד, און איז געווען אויסגעשטעלט אין פאַריז, צו די פייערונגען פון פּיקאַסאָ'ס 90טן געבוירנטאָג.

שלום עליכם צווישן צוויי וועלטן

●●●●●●

קאַסרילעווקע און ניו יאָרק

מאָלער, משה קיש.

י. פאַפּערניקאָוו

צער פון יידיש

די היים פונעם דיכטער איז דאָרט, וואו מען הערט אים,
און נישט — וואו ס׳איז אָפּריכטן גלות. באַשערט אים —
ווי מיר איז באַשערט, צווישן אייגענע ברידער
אַרומגיין און פילן זיך פרעמד און דערווידער —
פאַר זינגען אויף יידיש (וואָס גרילצט זיי אין אויער) —
מיין היימליד פון ליבע, פון פרייד אָדער טרויער.

איך באַזינג זי, מיין היים, נאָר עס הערט מיך — די פרעמד,
(כ׳בין דער פרעמד מער באַקאַנט ווי אין אייגענעם לאַנד)
ס׳האָט די פרעמד, נאָך, דאָס ליד מיינס, אַווי נישט פאַרשעמט,
ווי עס טוט עס מיין היים, וואו איך זינג צו דער וואַנט... —
ווייל מען האָט דאָ דאָס יידישע לשון מיינס, פיינט,
ווי איך וואָלט צווישן גויים אַרומגיין — אַ ייד,
און — געזוכט ביי זיי לייטזעליקייט און אַ פריינט,
און — געזוכט אין מיין היימלאַנד אַ היים פאַר מיין ליד.

יידיש־קברנים

פאַראַנען אַזעלכע קברנים, ווי — יידיש־קברנים,
וואָס זיינען נאָר קובר די אייגענע אָרעמע מאַמע:
דאָס יידישע לשון, וואָס האָט זיך געהייליקט — אין דורכגיין
די שבעה מדורי גיהינום פון פייער און פלאַמען.

זיי האָבן זיך שטענדיק געשעמט מיט דער אייגענער מאַמען,
זי שטענדיק פאַרלייקנט, פאַרלייקנט אויף אַלע לשונות;
אַנטלאָפן פון איר, ווייל עס האָט זיי געצויגן (און ס׳ציט זיי)
צו פרעמדס, וואָס פאַרשאַפט נישט, ווי אַלץ וואָס איז יידיש — בזיונות.

און יידיש־קברנים פאַרבייטן אויף אַלע לשונות —
דאָס לשון דער מאַמעס, וואָס ציט נאָך פון אייגענע גרונטן,
וואָס אונטערגראָבן זיי — האָבן — די יידיש־קברנים.
נאָר ס׳טרעפט, אַז אַ קראַנקער לעבט־איבער אַמאָל, אַ געזונטן...

מרים אולינאָווער

געווען אַן אות אין אלף־בית

געווען אַן אות אין אלף־בית,
געבענקט נאָך יושר טיף און הייס,
געבענקט נאָך יושר זייער און זייער,
פון אַלע אותיות מערער.

און גאָט דער האַר, וואָס קען און ווייס
אפילו ס׳האַרץ פון אלף־בית,
ר׳האָט צום אות אויף אייביקייט
דעם נאָמען צדיק אָנגעגרייט...

My Inheritance — פרענק קוירק — מיין ירושה

„סטעמפעניו" פון שלום-עליכם

פון משה קיש

יויסעף געגערמאַן

איַכטאַנהאַדילי

ביסט צו מיר צוגעשטאַנען,
איך זאָל דיך אויסלערנען שרײַבן
יִידישע אויסיעס.
האָסטו זיי געשריבן
אומגעלומפּערט,
מיט דײַנע גאָלדענע פינגער.

געשריבן דײַן נאָמען
און מײַנעם דערבײַ.
און אַלץ, וואָס דו האָסט געזען ארום זיך.
„מײַ", — האָסטו געשריבן,
און „אָקטיאַבער" האָסטו געשריבן.
אַלץ, וואָס דיר איז אין קאָפּ
ארײַנגעפאַלן.

און אויסיעס גלאַט אַזוי.
און אַ סאַך מאָל,
גאָר אַ סאַך מאָל:
„איכטאַנהאָדילי",
אַזאַ באַזונדער וואָרט,
אַזאַ אויסטערליש וואָרט.

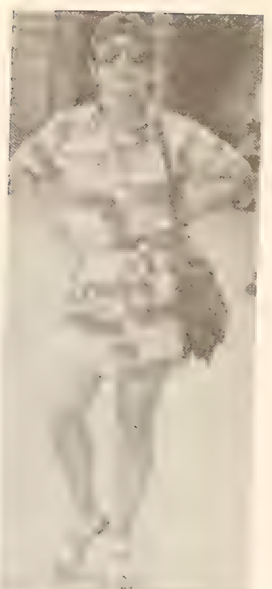
דו האָסט מיך אָנגעקוקט
און געוואָרן שאַרלעך רויט.

דײַן האַלדז,
די הענט אַפילע.
און מיר איז אַלץ געוואָרן קלאָר,
און איך האָב אַלץ פאַרשטאַנען.
איכטאַנהאָדילי.
(איך, טאַניע, האָב דיך ליב).

אַ יום-טוב פון אידיש געזאַנג

מיט אידיש קאָן מען אויספאָרן אַ וועלט!...

פון **שלמה דאַווידמאַן**

מיין טאָכטער און מיין איידעם, בייקע און לאַרי גרינבערג, זיינען נאָר וואָס געקומען פון אַ רייזע איבער: שפּאַניע, פּאָרטוגאַל, ענגלאַנד, איטאַליע און פראַנקרייך. זיי דערציילן זיך אָן פון אַ רייע וואונדערלעכע שיינע פּלעצער, וואָס זיי האָבן באַזוכט. דער גרעסטער וואונדער איז געווען די באַגעגעניש מיט פאַרשיידענע אידן אין די באַזוכטע לענדער.

זיי האָבן אומעטום געזוכט און געפונען אידן פון פאַרשיידענע גרופּירונגען.

דאָס מערקווירדיקסטע איז, דערציילן זיי מיט אַ גלאַנץ אין די אויגן און אַ שמייכל אויף די ליפּן: „אַז מיט אידיש קאָן מען אויספאָרן אַ וועלט!"

בייקע האָט איינגעזאַפּט אין זיך אידיש פון געבוירן־אָן. זי האָט פאַרענדיקט אונזער פּראָגרעסיווע מיטלשול. זי לייענט, שרייבט און רעדט אידיש, אויב אפילו נישט צו־פליסיק. זי איז אַ לערערין פון ענגליש, אין אַן ערב־האַי־סקול קלאַס, — אַ געמישטן, אַ נעגעריש־ווייסן. יעדער שילער איז העכער פון איר מיט אַ קאָפּ. און דאָך האָט דער קלאַס פאַר איר דרך־ארץ, ווייל זי באַנוצט די מעטאָדע פון חבר־שאַפט.

מיין איידעם, וואָס איז אַ געהילף־פּרינציפּאַל אין אַן עלעמענטאַרער שול, אַ ספּעציאַליסט־לערער מיט פּראָבלעמאַטישע קינדער, קאָן רעדן אידיש בלויז פון דעם וואָס ער האָט אויפגעכאַפּט פון זיינע עלטערן און פריינט.

ס'טוט אים באַנג, וואָס ער האָט נישט געוואָלט גיין אין שול, ווען ער איז געווען אַ קינד. זיינע עלטערן האָבן זיך געבעטן ביי אים. איצט האָט ער גענומען דבורה טאַראַנט'ס אָנפאַנג־שול־בוך און האַרקאַווי'ס אידיש־ענגלישן ווערטער־בוך. ער איז פאַראינטערעסירט זיך אויסצולערנען אידיש.

כ'האָב זיך אַביסל פאַרערט, אָבער ס'איז צוליב דעם אויף אַנצואווייזן אויף נאָך אַ פאַקט, אַז ביי דער אידישער יוגנט, און מיטליאָריקע אידן אין אַמעריקע (און איבער דער וועלט, ווי מיר ווען באַלד זען) האָט זיך דערוועקט אַ באַוואוסטזיניקער ווילן צו דערלערנען און אויפלעבן אידיש.

אין שפּאַניע און אין פּאָרטוגאַל, וואו אידן רעדן אויף אַ לאַדינאָ־אידישן דיאַלעקט, האָבן מיינע צוויי טוריסטן באַנוצט די העברעאיש־אידישע ווערטער ווי: שבת, צרות, יהודי, ראש־השנה, יום־כיפור — און דאָס איבעריקע געמאַכט מיט די הענט.

אין לאָנדאָן האָבן זיי זיך באַגעגנט מיט אַ אידישן רייכן רעסטאָראַטאָר, וואָס האָט גערעדט מיט זיי אויף אידיש, כאָטש זיי האָבן פריי געקאָנט זיך דורכרעדן אויף ענגליש.

אין פּאַריז זיינען זיי ספּעציעל אַראָפּגעפאָרן אין דער אידישער געגנט, געווען אין אַ אידישן מאַרק, גערעדט מיט אידן אויף אידיש. געגעסן אין אַ אידישן רעסטאָראַן.

אָבער וועגן אַ באַגעגעניש, וואָס זיי האָבן געהאַט מיט דריי פראַנצויזיש־אידישע יוגנטלעכע און מיט אַ „סאַבראַ" (אַ געבוירענע אין קאַיראָ, עגיפּטן, און אַ דערצויגענע אין ישראל), הערן זיי נישט אויף צו רעדן.

די באַגעגעניש איז פאָרגעקומען אין אַ באַן, וואָס האָט געפירט פאַרייזער צו די ים־ברעגן. אין דעם ענגן וואַגאָן איז געווען היים. איינציקע זיינען געשלאָפן אויפן דיל.

איז מיין איידעם אַוועק צום עק פון וואַגאָן, דער קאָרידאָר פון איין וואַגאָן צו אַ צווייטן, צו כאַפּן אַביסל לופט. אויך אַ יונגערמאַן אין די צוואַנציקער איז צוגעקומען צום קאָרידאָר: „ס'איז היים" — מאַכט מיין איידעם. און זיי צעעפענען די קעלנער. (מיין איידעם האָט אומעטום אויף זיין רייזע אריינגעוואָרפן אידישע ווערטער צו דערקענען אידן).

אַז דער בחור האָט דערהערט דאָס אידישע וואָרט „היים", האָט זיך אַ שמייכל צעשפּרייט איבער זיין פּנים און ער האָט זיך אָנגערופן: „אַן אַמעריקאַנער איד, שלום עליכם!" און ער האָט אים אַריינגעשטעקט די האַנט. זיין נאָמען איז מאַריס שאַפּירא. ער איז אַ פאַרקויפער פון טעקסטיל. ער פאָרט צו זיינע עלטערן וועלכע וואוינען ביים ברעג פון ים.

מיטאַמאָל זיינען דורכגעגאַנגען צוויי מיידלעך. אויך אין די צוואַנציקער. מ'האָט זיך דורכגעוואָרפן מיט בליקן ווי דער שטייגער איז ביי דער יוגנט, באַזונדערס אין פראַנקרייך. זיי וואָלטן געשוואוירן, אַז זיי זיינען אידישע. דערהערט, אַז מען רעדט — ענגליש־אידיש, האָבן זיך די מיידלעך צעשמייכלט. מ'האָט זיי שוין נישט אָפּגעלאָזט. ס'האָט זיך פאַרבונדן אַ שמועס.

איינע הייסט סילוויע באַקענט. אַ שיינהייט. זי האָט נאָר־וואָס פאַרענדיקט אַלס אַדוואָקאַטין. זי איז געווען אַ יאָר אין ניו־יאָרק. געשטודירט. פאַרבליבן האָט מען נישט געלאָזט. זי האָט געהאַט אַ שטודיר־וויזע בלויז אויף אַ יאָר. זי האָט זיך אויסגעלערנט ענגליש און אַביסל געאַרבעט.

צי זי קאָן אידיש? — וואָס פאַרע פראַגע! און אָט איז זי אַוועק און געבראַכט איר גיטאַרע און מ'האָט פאַרזונגען אַ פּאָר לידער, צווישן זיי: „מיין שטעטעלע בעלץ", „אַ אידישע מאַמע", „דושאַנקויע", „טומבאַ־לאַלייקע" און „וומפּלאַנד ברידער" (אין מ. אַלנינ'ס איבערזעצונג פון דייטש) מ'האָט זיך אַלע געפרייט ווי אין משפּחה.

זיי זיינען לינקע, און וואַרעמע פריינט פון ישראל, און בשעת דער זעקס־טאָגיקער מלחמה זיינען זיי געווען גרייט צו פאָרן אַהין און זיך שלאָגן פאַר ישראל'ס עקזיסטענץ. ישראל האָט זיי נישט גערופן, אָבער בלוט האָבן זיי געגעבן, און אָפּגעשיקט קיין ישראל פאַר די פאַרוואונדעטע.

הכלל, כאָטש אידן זיינען צעזייט און צעשפּרייט איבער דער וועלט, זייען אָבער דאָ פעדעמער, וואָס פאַרבונדן זיי. אַ באַזונדער שטאַרקער פאָדעם איז די אידישע שפּראַך, דאָס אידישע פאָלקסליד.

„מיט אידיש קאָן מען אויספאָרן אַ וועלט", זאָגן מיינע קינדער.

און זיי האָבן עס טאַקע אַליין אויסגעפונען!

פרץ מאַרקיש

פון | אַ ליד „דעם אידישן שלאַכטמאַן"

„...דו ביסט געווען, וועסט זיין, דו ביסט
נענן דער פינצטערניש און קנעכטשאַפט דער פאַרשווערער" !

„דו האָסט אַמאָל פון בערג געבאָטן צען דערקלערט,
אַז ס'זאָל מיט זיי דאָס האַרץ פון וועלט זיך פיטערן און פעסטן.
פאַרפאָלגטע, טראָגן מיר זיי שטאָלץ איבער דער ערד
דורך אַלע ארבע מיתות בית־דין —
פון פאָלק צו פאָלק — מיט דערנער אויף די הענט,
פון לאַנד צו לאַנד — מיט וואָגל־ווינט געפּאָרט דאָרט.
מיר מעלדן זיי אויך דאָ, ווען אונ־זער מויל איז שוין פאַרברענט
מיר מעלדן זיי אויך דאָ, ווען אונ־זער האַלז איז שוין געשאָכטן" !

„פון ניט פאַרוועלקנדיגן אוראַלט איך פאַרנעם,
ווי אַ צוואה, דעם גערויש פון שלאַכטן. איך פאַרגעס ניט,
ווי שמעון און לוי האָבן אויסגעקווי־לעט שכם
פאַר לעסטערן, פאַר שענדן זייער שוועסטער".

„איבער געשאָכטענע קהילות, איבער אָרימקייט צעפליקטס,
יאָרהונדערטער זיך קייקלען ווי רייפן,
וועסט, אידישער סאָלדאַט, זיך ניט צעשיידן מיט דער ביקס,
ווי ס'האָבן דיינע זיידעס ניט צע־שיידט זיך מיטן ספר".

„נאָר ניט אַראָפּגעלאָזט אין פּיין האָט זיך דיין קאָפּ.
דיין ביקס, פונקט ווי אַ ריינינקייט, האָט זיך אין דר'הייך געהויבן !
צוויי טויזנט גלות־יאָר זיינען פון דיר אַראָפּ,
און פינף־און־צוואַנציג פרילינגס צערטלען דיך מיט צויבער"...

העניע די סנײַפּערן שפּילט אפן וויאָלאָנטשעל

דער סנײַפּער העניע גאָלאָוואַטאַיאַ

דער ביראָבידזשאנער טאַנץ־אַנסאַמבל אין מאָסקווע

אינעם קאָלאָנען־זאַל פונעם פאַריינען־הויז. דער ביראָ־בידזשאַנער טאַנץ־אַנסאַמבל פילט אויס די סויטע „פריילעכס".

ווערטער־ביכל

א

א — אַלעף

אברהם (אַווראַם) — — — — — — — אַ נאָמען
אָדם (אָדעם) — — — — — — — — אַ נאָמען
אדרבה (אַדראַבע) — — — — — — נאָך בעסער
אוודאי (אַוואַדע) — — — — — — געוויס, זיכער
אופן (אויפן) — — — — — — — אַרט, ווי אַזוי
אות (אָס) — — — — — — — בוכשטאַב, letter
אותיות (אויסיעס) — — — — — מערצאָל פון אָס
אחריות (אַכרייעס) — — — — — פאַראַנטוואָרטלעכקייט
אימה (אַיימע) — — — — — — — שרעק
אכזר (אַכזער) — — — — — — — אַ האַרטער מענטש, אַן געפיל
אכזריות (אַכזאָריעס) — — — — שלעכטקייט, cruelty
אליהו (עליע) — — — — — — — אַ נאָמען
אלמן (אַלמען) — — — — — — — אַ מאַן, וואָס זיין פרוי איז געשטאָרבן
אלמנה (אַלמאָנע) — — — — — — אַ פרוי, וואָס איר מאַן איז געשטאָרבן
אלף־בית (אַלעפבייס) — — — — — אַלפאַבעט
אמת (עמעס) — — — — — — — — וואָר, ריכטיק
אסתר (עסטער) — — — — — — — אַ נאָמען
אפיקורס (אַפיקוירעס) — — — — — אַ ניטגלויביקער, אַטעאיסט
אפילו (אַפילע) — — — — — — — מעגלעך, even
ארץ ישראל (ערעץ ייסראָעל) — — — פאַלעסטינע

ב

ב — בייס

בדלות (בעדאַלעס) — — — — — — אָרעם
בהלה (בעהאָלע) — — — — — — צעטומלעניש
בהמה (בעהיימע) — — — — — — אַ באַשעפעניש, cattle
בושה (בושע) — — — — — — — אַ שאַנד
בחור (באָכער) — — — — — — — אַ דערוואַקסן יינגל, lad
בחורים (באָכערים) — — — — — — מערצאָל פון באָכער
בחינם (בעכינעם) — — — — — — אומזיסט
ביזיון (ביזאָיען) — — — — — — אַ שאַנד
בית המדרש (בעסמעדרעש) — — — — אַ פלאַץ צו דאַוונען און צו לערנען רעליגיע
בית המקדש (בעסמיקדעש) — — — — דער אַמאָליקער טעמפל אין פאַלעסטינע
בית עולם (בעסוילעם) — — — — — cemetery
בכיוון (בעקיוון) — — — — — — — purposely
בכלל (ביכלאַל) — — — — — — — אין אַלגעמיין
בלבול (בילבל) — — — — — — — אַן אויסגעטראַכטע באַשולדיקונג, frame-up
בן יחיד (בעניאָכיד) — — — — — — אַן איינציקער זון
בנוגע (בענויגייע) — — — — — — וואָס אָנבאַלאַנגט, concerning
בפרט (ביפראַט) — — — — — — — ספּעציעל
בקיצור (בעקיצער) — — — — — — אין קורצן
ברוגז (ברויגעז) — — — — — — — צעקריגט
בריה (בעריע) — — — — — — — — געשיקט, cracker-jack
ברירה (ברײרע) — — — — — — — אויסוואַל

בעלן (באַלן) זיין — ווילן עפּעס.
בעל־עגלה (באַל־אַגאָלע) — פורמאַן.
בעריאַזע — אַ בוים מיט אַ ווייסער קאָרע; „בוירטש“.
בקול רם (בעקאָל ראָם) — הויך אויף אַ קול.
בקיצור (בעקיצער) — אין קורצן.
בראָנע — אַ געציינדלטער אינסטרומענט, מיט וועלכן דער פויער צעקלאַפּט די גרויסע ערד־קאָמעס נאָכ'ן אַקערן.
בראש (בעראָש) — אין דער שפּיץ.
ברואים — באַשעפענישן.
ברויזן — טומלען; זידן.
בשעת־מעשה (בעשאַס־מאַיסע) — דערביי.
בשורע (בסורע) — ניַעס.
בשמים (בסאָמים) — פּאַרפומען.
בתוכם (בעסויכאָם) — צווישן זיי.
בתנאי (ביטנאַי) — מיט דער באַדינגונג.

ג

גאווה (גאַיווע) — שטאָלצקייט, גרויסהאַלטעריי.
גאווה'דיק (גאַיוועדיק) — שטאָלץ, מיט גרויסקייט, גרויסהאָלטעריש.
„גאַי“ — חברה־מאַן!
גאָרן — שטאַרק וועלן.

גבאי־גבאי'טע (גאַבע־גאַבעטע) — אַ פּרעזידענט פון אַ שול אָדער אַ חברה.
גוזמא (גוזמע) — איבערטרייב; פאַרגרעסערונג.
גוידערן — רעדן.
גוליע — אָגוואוקס.
גופא (גופע) — אַליין; פאַר זיך.
גיבור (גיבער) — העלד.
גמרא (גמאָרע) — רעליגיעזע אידישע ביכער אָנגעשריבן אין סוף פון פינפטן יאָרהונדערט.
גן־עדן (גאַן־עידן) — פלאַץ פאַר די נשמות פון די צדיקים נאָך זייער טויט.
געוואָר ווערן — דערוויסן זיך.
געלינגען — איינגעבן זיך.
געמיין — מיאוס, נידעריק.
געפּאַקט — שטייף, פעט, שטאַרק.
געשמיידיק — געשווינט, שנעל.
גראָב — קראַץ.
גראַטע — צוים, אייזערנער שטאַקעט.
גרוילן — ציטערן פאַר שרעק.
גריווע — די לאַנגע האָר אויפ'ן האַלז פון אַ פערד, פון אַ לייב א. ד. ג.
גרייזלאַך — געלאָקטע האָר.
גרעט — וועש.

ד

דאגה־ות (דאַיגע) — זאָרג.
„ראַט'ם רייט“! — גערעכט.
דאַמפער — דאַמפשיף.
דאַקוטשען — דערעסן.
דזשעקעט — רעקל.
„דיספענסערי“ — אַמבולאַטאָריום. אַ פּלאַץ וואו מען נעמט צו קראַנקע אָן באַצאָלט.
„דער“— שווינדזוכט. „קאָנסאַמפּשאָן“
דערגיין דעם עק — פאַרענדיקן, מאַכן אַ סוף; ברענגען צום טויט.
דערשפּירן — דערפילן, דערשמעקן.
דריפּען — שלעכט פידלען.
דרך־ארץ (דערעך־ערעץ) — אָפּשיי. רעספּעקט.
דרשה (דראָשע) — אַ רעדע.

ה

הא (העי) — דער פינפטער אות פון אַלף־בית.
האַדאָוניק — אַ פרעמד קינד צום האָדעווען, צו ערציען.
האַלובען — קושן.
האָנאָריסטע — איינער וואָס זוכט כבוד. איינער, וואָס באַליידיקט זיך שנעל.
האָפּקען, העצקען — שפּרינגען, אונטערשפּרינגען; טאַנצן.
האָרעוואַניע — מי, שווערע אַרבעט.
האָרעפּאַשנע — וואָס קען אַרבעטן שווער און וויל אַרבעטן.
הגם (האַגאַם) — ניט קוקנדיק אויף דעם, וואָס; „אַלדהאָ“.
הוצאה־ות (הויצאָע) — אויסגאַבן.
היישעריק — אַן אינזעקט ענלאַך צו אַ גרויסער גריל; „לאָקאָסט“.
הילוך (הילעך) — אַרט אָנטאָן זיך. קליידונג.
היניען — ליגן.
היסטעריש — נערוועז.
הכנות (האַכאָנעס) — פאָרבאַרייטונגען.
הנאה (האַנאָע) — פאַרגעניגן.
הספד (העספּעד) — אַ רעדע, אין וועלכער מען באַקלאָגט אַ געשטאָרבענעם.
העוויה (האַוואַיע) — גרימאַסע, אָנשטעל, מינע, קונץ.
העזה (האָזע) — דרייסטקייט, שטאָלצקייט.
העצן — רייצן.
הפסקה (האַפסאָקע) — איבעררייס. פּאוזע.
הרובע — אויוון.
הרעבליע — דאַמבע.

הנאה (האַנאָע) — — — — — — —
העזה (האָזע) — — — — — — — —
הפקר (העפקער) — — — — — — —
הצלחה (האַצלאָכע) — — — — — —
הרגענען (האַרגענען) — — — — — —
השכלה (האַסקאָלע) — — — — — —

ו — וואָוו

ווידוי (ווידע) — — — — — — — —

ז — זייִען

זיכרון (זיקאָרן) — — — — — — —
זכר (זייכער) — — — — — — — —
זכר (זאָכער) — — — — — — — —
זכרים (זכאָרים) — — — — — — —
זמן (זמאַן) — — — — — — — —
זקן (זאָקן) — — — — — — — —
זקנה (זקיינע) — — — — — — —
זקנות (זקיינעס) — — — — — — —
זקנים (זקיינים) — — — — — — —

ח — כעס

חבר (כאַווער) — — — — — — —
חברה (כעוורע) — — — — — — —
חברטע (כאַווערטע) — — — — — —
חבריש (כאַוועריש) — — — — — —
חברן זיך (כאַווערן זיך) — — — — —

מלא (מאָלע) — פול.
מלאכה (מלאָכע) — אַרבעט; באַשעפטי־
קונג.
מסכים (מאַסקים) זיין — צושטימען.
מסתמא (מיסטאָמע) — ווייזט אויס.
מעלה (מאַילע) — גוטער שטריך, גוטע
מידה.
מעת־לעת (מעסלעס) — אַ טאָג מיט אַ
נאַכט.
מציל (מאַצל) זיין — ראַטעווען.
מצער (מעצאַר) זיין זיך — קימערן
זיך, פאַרדריסן.
מקבר (מעקאַבער) זיין — באַגראָבן.
באַערדיקן.
מקים פסק (מעקאַיעם פסאַק) זיין —
אָפּרעכענען זיך.
מקנא (מעקאַנע) זיין — ניט פאַרגינען.
משופע'דיק (מעשופּעדיק) — איינגע־
בויגן פון אויבן אַראָפּ.
משכון (מאַשקן) — עפּעס, וואָס מען
גיט אַלס פאַרזיכערונג צו דעם, ביי
וועמען מען לייט עפּעס; אַן ערב.
משמעות (מאַשמאָעס) — קענטיק.
משפט (מישפּעט) — געריכט.
משקה (מאַשקע) — געטראַנק; בראַנפן.
וויין.
מת־מתים (מעס־מעיסים) — געשטאָר־
בענער, טויטער.
מתושלח (מעסושעלאַך) —

מקנא (מעקאַנע) [זיין] — envy
מרדכי (מאָרדכע) — אַ נאָמען
משה (מוישע) — אַ נאָמען
משוגע (מעשוגע) — insane
משיח (מאָשיעך) — messiah
משפחה (מישפּאָכע) — פאַמיליע
משפט (מישפּעט) — אורטייל, sentence
משרת (מעשאָרעס) — דינער
מתנה (מאַטאָנע) — פּרעזענט

נ

נ — נון

נביא (נאָווי) — פּראָפעט
נביאים (נעוויאים) — מערצאָל פון נאָווי
נגיד (נאָגיד) — אַ רייכער
נדבה (נעדאָווע) — דאָס וואָס מען שענקט אַן אָרעמאַן, alms
נוח (נויעך) — אַ נאָמען
נחת (נאַכעס) — אַ פאַרגעניגן
נס (נעס) — אַ וואונדער, miracle
נסיון (ניסאָיען) — אַ פּרואוו, temptation
נעלם (נעלעם) [ווערן] — פאַרשווינדן
נפש (נעפעש) — אַ באַשעפעניש, אַ פּאַרשוין
נפתלי (נאַפטאָלי) — אַ נאָמען
נצחון (ניצאָכן) — אַ זיג
נשמה (נעשאָמע) — soul
נתפעל (ניספּאָעל) [ווערן] — פאַרוואונדערט ווערן, אַנטציקט ווערן

ס

ס — סאַמעך

סביבה (סווייווע) — אַרומרינגלונג, environment
סדום (סדאָם) — אַ לעגענדאַרישע זינדיקע שטאָט
סדר (סיידער) — אָרדענונג, פייערדיקע רעליגיעזע
צערעמאָניע
סוד (סאָד) — אַ סעקרעט
סוחר (סויכער) — הענדלער, merchant
סוף (סאָף) — ענדע
סחורה (סכוירע) — וואַרע, commodity, goods
סיבה (סיבע) — אורזאַך
סידור (סידער) — אַ בוך מיט תפילעס
סימן (סימען) — אַ צייכן
סך (סאַך) — פיל
סך הכל (סאַכאַקל) — sum total
סם (סאַם) — גיפט
סעודה (סודע) — אַ מאָלצייט, feast
ספק (סאָפעק) — אַ צווייפל
ספר (סייפער) — אַ בוך (אַמיינסטן: אַ רעליגיעז בוך)
ספר תורה (סייפער טוירע) — טוירע געשריבן אויף פאַרמעט
סתם (סטאַם) — גלאַט אַזוי, אומבאַשטימט

נ

נאמנות (נעמאָנעס) — מיין וואָרט.
נחת (נאַכעס) — פאַרגעניגן; טרייסט.
ניוועץ — אָפּפאַל, איבעריקס. אין ני־
וועץ גיין — זיין איבעריק.
ניכא (ניכע) — ליב. ניט ניכא —
גייט ניט איין, ניט ליב.
ניצל (ניצל) ווערן — געראַטעוועט
ווערן.
נישקשה (נישקאָשע) —.עס מאַכט ניט
אויס.
נמאס (נימעס) ווערן — דערעסן.
נס־נסים (נעס־ניסים) — וואונדער.
גליק.
נסיעה (נעסיע) — רייזע.
נפש (נעפעש) — באַשעפעניש.

פ

פּאַוואַליע — פּאַמעלאַך, שטילערהייט.
פּאַטיליצע — הינטערשטער טייל פון
קאָפּ.
פּאַסטאַליאַן — בריוופטרעגער.
פּאַסילקע — אַ פּעקעלע, וואָס מען
שיקט אין אַן אַנדער שטאָדט;
„פּאַרסל".
פּאַלומעסיק — אַ גרויסער לאַנגער טע־
לער.
פּאַלע — ברעג.
פּאַראַבקעס — אַרבעטער, דינער ביי אַ
פּריץ.
פּאַרטרעט — בילד.
פּאַשע — לאָנקע; באַגראָזטער פּלאַץ
פאַר בהמות צו פיטערן זיך.
פּנימה (פּנימע) — פלימע, פלעק.
פּגר (פּעיגער) — קערפּער פון אַ גע־
שטאָרבענער חיה.
פּועל'ן (פּויעלן) — אויספירן.

סחורה (סכוירע) — זאַך צום האַנדלען.
סטאַדאָלע — שטאַל.
סטעזשקע — שטעגעלע.
„סטענד" — פּיסל.
סיביר — צפון'דיקער טייל פון אַזיע;
זייער אַ קאַלטע געגנט.
סידור (סידער) — געבעט־בוך.
סיניאַק — אַ בלויער סימן פון אַ קלאַפּ,
אַ פּאַטש א. ד. ג.
סך־הכל (סאַך־האַקל) — רעזולטאַט.
סכנות־נפשות (סאַקאָנעס־נפאָשעס) —
געפאַר, טויט־געפאַר.
„סלעק" — צייט, ווען ס'איז ניטאָ
קיין אַרבעט.
סעודה (סודע) — מאָלצייט.
„סעקן" — אָפּזאָגן, אָפּלייגן פון דער
אַרבעט.
ספּאָדיק — היטל.
ספּירטאָווע — שטיפעריש, היציק.
ספקות (ספעיקעס) — צווייפל.
סקאָווערדע — אַ פלאַכע פאַן צום
בראָטן.

פּטור (פּאַטער) ווערן — באַפרייען זיך.
פּיעדעסטאַל—פונדאַמענט פאַר אַ,דענק־
מאָל.
פּלוידערן — רעדן אַ סך, רעדן נאַריש־
קייטן.
פּלויט — פאַרקאַן, צוים.
פּליט — צוזאַמענגעבונדענע קלעצער
אויפ'ן וואַסער.
פּסק (פּסאַק) — שטראָף.
פּסק־דין (פּסאַק־דין) — אורטייל.
פּעדלען — האַנדלען, אַרומטראָגן פאַר־
קויפן.
פּענטען — פאַרבינדן די פיס.
פּעניאַק־פּענקעס — דער וואָרצל פון אַ
צאָן.
פּראַצעסיע — פּאַראַד, מאַרש.
פּרימע — ערשטע; ערשטער סאָרט.
פּריקאַזטשיק — אַן אַרויסהעלפער אין
אַ קראָם.
„פּאַיט" — קאַמף.
פּאַמויניצע — גרויסע כלי, וואוהין
מען גיסט אַריין דעם אָפּפאַל ביים
קאָכן.

סאַלאָוויי — נאַכטיגאַל; איינער פון
די שענסטע זינג־פייגל.
סאָק — זאַפט, איינגעמאַכטס.
סוף־כל־סוף (סאָף־קאָל־סאָף) — ענד־
לאַך.

ע

עוף־עופות (אָף־אויפעס) — הויז־
פייגל, ווי הינער, גענז, ענטלאַך,
א. ד. ג.
עין־הרע (אַין־האָרע) — בייז אויג.
קיין עין־הרע—קיין בייז אויג זאָל
אים ניט שאַדן.
עיקר (איקער) — הויפּטזאַך.
עם־הארץ (אַם־האָרעץ) — גראָבעריונג;
אומוויסנדער.
ערב (אָרעוו) זיין — גוט זאָגן.

פ

פאַרגיין — אויסגיין, שטאַרבן.
פאַרהאַוועט — פאַרטאָן, צעטראָגן.
פאַרוועלקן — צעטריקנט ווערן, פאַר־
וויאַניען.
פאַרווערן — פאַרבאָטן.
פאַרזעעניש — העסלאַכע באַשעפעניש.
פאַרטיידיקן —. אַשיצן.
פאַרכט — שרעק.
פאַר'מסר'ן (פאַרמאַסערן) — אָנרעדן.
פאַרמעסטן זיך — קלייבן זיך.
פאַרצוקן — אויפפרעסן.
פונדאַמענט — דער אונטערשטער טייל
פון אַ געביידע, אָפּט אין דער ערד,
אויף וועלכן עס.האַלט זיך די גאַנצע
געביידע.
פייוו סענט איי האָל לאָט! — פינף
סענט אַ גאַנצער פּאַק!
פיכט — טענענבוים, סאָסנע.
פיסנאָהע — פוס פון אַ קו, אַ קאַלב
א. ד. ג.
פירהאַלטן — אויסרעדן.
פלאָר — שטאָק.
פלייצן — רינען, לויפן.
פלעט־הויז — אַ הויז, וואו יעדע
דירה פאַרנעמט אַ גאַנצן שטאָק.
„פראָנט־רום" — זאַל, גאַסט־צימער.

חדר (בײדער) — — — — — —
חודש (בױדעש) — — — — — —
חוה (באַװע) — — — — — —
חוזק (בױזעק) — — — — — —
חולאים (בױלאָאים) — — — — —
חולה (בױלע) — — — — — —
חומש (בומעש) — — — — — —
חופה (בופע) — — — — — —
חוץ (בוץ) — — — — — —
חוצפה (בוצפע) — — — — — —
חורבה (בורווע) — — — — — —
חורבן (בורבן) — — — — — —
חוש (בוש) — — — — — —
חושד זיין (בױשעד זײַן) — — —
חושך (בױשעך) — — — — — —
חזיר (באַזער) — — — — — —
חזן (באַזן) — — — — — —
חידוש (בידעש) — — — — — —
חיה (בײַע) — — — — — —
חיים (בײַעם) — — — — — —
חיסרון (ביסאָרן) — — — — —

חכם (באָבעם) — — — — — —
חכמה (באָבמע) — — — — —
חלה (באַלע) — — — — — —
חלום (באָלעם) — — — — — —
חלומית (באַלוימעס) — — —
חלק (בײלעק) — — — — —
חלשות (באַלאָשעס) — — — —
חלשן (באַלעשן) — — — — —
חן (בײן) — — — — — —
חנוכה (באַנוקע) — — — — —
חניפה (באַניפע) — — — — —
חסיד (באָסעד) — — — — —
חסידות (בסידעס) — — — —
חרטה (באַראָטע) — — — —
חרם (בײרעם) — — — — —
חרפה (באַרפע) — — — —
חשבון (בעזשבן) — — — —
חתונה (באַסענע) — — — —
חתן (באָסן) — — — — —

ט — טעם

טבע (טעווע) — — — —
טובה (טױווע) — — — —
טועה (טױע) [זײַן זיך] — —

טלית (טאַלעס) — — — — —
טעות (טאָעס) — — — — —
טעם (טאַם) — — — — —
טענה (טײנע) — — — — —
טענהן (טײַנען) — — — — —
טריף (טרײף) — — — — —

י — יוד

יבשה (יאַבאָשע) — —
ידיעה (יעדיע) — — —
יהודה (יעהודע) — — —
יהוה (יעהאָווע) — — — —
יום־טוב (יאָנטעוו) — — —
יום־כפור (יאָמקיפּער) — —
יונה (יױנע) — — — — —
יוסף (יױסעף) — — — —
יורש (יױרעש) — — — —
יושר (יױשער) — — — —
יחום (ײבעם) — — — —
יחסן (יאַבסן) — — — — —
ים (יאַם) — — — — — —
יסורים (יעסורים) — — —
יעקב (יאַנקעװ) — — — —
יצחק (ייצבעק) — — — —

כעסן (קאַיסן) — אַ בײזער מענש;
אײנער, וואָס ווערט שנעל אין כעס.
כפרות (קאַפּאָרעס); אויף כפּרות —
אויף גאָרנישט.
כתרילעווקע (קאַסרילעווקע) —

ל

להבדיל (לעהאַוודל) — אונטערצו־
שיידן; אַזוי ווי.
ליטקעס — פּיסלאַך.
ליצנות (ליצאָנעס) — שפּאָט.
לכּאי (לעמאַי) — צו וואָס?
לסוף (לעסאָף) — ענדלאַך.
לערכע — אַ קלײן זינג־פּײגעלע.
„לאַרק“.
לפּחות (לעפּאָבעס) — ווייניקסטנס.
לצ׳עוועז (לעצעווען) — אָפּלאָבן.
לשון (לאָשן) — שפּראַך.

מ

מאַגאַזין — אַ גרויסע קראָם.
מאָנומענט — דענקמאָל; אַ געבײדע
צום אָנדענקען.
מבול (מאַבל) — אַ גוסרעגן, אַ פאַר־
פלייצונג.
מהומה (מעהומע) — טומל.
מהיכי תיתי (מעהעיכע־טעיסע) —
פאַרוואָס ניט? זאָל זײַן אַזוי.
מהירות (מעהירעס) — שנעלקייט.
מוח־מוחות (מויאַך־מוכעס) — מאַרך;
קאָפּ.
מונטערן — צוגעבן מוט, קוראַזש.
מוסיף (מויסיף) זײַן — צוגעבן.
מזהיר (מאַזהיר) זײַן — וואָרנען.
מזיק (מאַזיק)— שטיפער, קונצנמאַכער.
מזל־טוב (מאַזל־טאָוו) — באַגריסונג.
מחויב (מעכויעוו) זײַן —, מוזן.
מחותן (מעכוטן) — דעם חתנ׳ס אָדער
דער כלה׳ס פאָטער אָדער אַנדערע נאָ־
ענטע קרובים.
מחמת (מאַכמעס) — ווייל.
מחנה (מאַכנע) — אַ סטאַדע; אַ סך
מיט אַמאָל.
מחשבה־ות (מאַכשאָווע) — געדאַנק.
מיוחס (מעיובעס) — שיינער מענש;
איינער, וואָס שטאַמט פון אַ שיינער
משפּחה.
מישב (מעיאַשעוו) זײַן זיך — באַ־
קלערן זיך, אַן עצה האַלטן זיך.
מיתה־משונה (מיסע־מעשונע) — אַ
מיאוס׳ער טויט.
מכבד (מעכאַבעד) זײַן — דערלאַנגען.
געבן.
מכות (מיקויאַך) — וועגן.

מ

מ — מעם

מאכל (מויבל) — — — — — — אַן עסן
מבול (מאַבל) — — — — — — אַ פאַרפלייצעניש, deluge
מבין (מײַווון) — — — — — — אַ קענער, אַן עקספּערט
מגילה (מעגילע) — — — — — — scroll
מגפה (מאַגייפע) — — — — — — עפּידעמיע
מדבר (מידבער) — — — — — — וויסטעניש
מדבריות (מידבאָריעס) — — — — מערצאָל פון מידבער
מדינה (מעדינע) — — — — — — לאַנד, פּראָווינץ
מדרגה (מאַדרייגע) — — — — — שטופע, stage
מודה (מוידע) [זײַן זיך] — — — צוגעבן, confess
מוח (מויעך) — — — — — — brain
מוחל (מויכל) [זײַן] — — — — פאַרגעבן
מוסר (מוסער) — — — — — — שטראָפרייד
מורא (מוירע) — — — — — — שרעק
מזבח (מיזבייעך) — — — — — — אַלטאַר
מזומן (מעזומען) — — — — — — באַר געלט
מזיק (מאַזעק) — — — — — — — אַ ווילדער, אַ צעלאָזענער
מזל (מאַזל) — — — — — — — גליק
מזרח (מיזרעך) — — — — — — east
מחויב (מעכויעוו) — — — — — — פאַרפליכט
מחותן (מעכוטן) — — — — — — — פאָטער פון כאָסן אָדער קאַלע
מחותנתטע (מעכוטענעסטע) — — — מוטער פון כאָסן אָדער קאַלע
מחיה (מעכײַע) — — — — — — — גוט, אַ פאַרגעניגן
מילא (מײלע) — — — — — — זאָל זײַן, well
מכבד (מעכאַבעד) [זײַן] — — — — to treat
מכה (מאַקע) — — — — — — — — אַ געשוויר, אַ וואונד
מכשף (מעכאַשעף) — — — — — — אַ קישעף־מאַכער, magician
מלאך (מאַלעך) — — — — — — angel
מלאכה (מעלאָכע) — — — — — — אַרבעט, trade
מלוכה (מעלוכע) — — — — — — רעגירונג, government
מלך (מײלעך) — — — — — — קעניג
מלכה (מאַלקע) — — — — — — קעניגין
מנהג (מינעג) — — — — — — — טראַדיציע, custom
מנהגים (מינאָגים) — — — — — — מערצאָל פון מינעג
מנחם (מענאַבעם) — — — — — — אַ נאָמען
מסור (מאָסער) — — — — — — אַ שפּיאָן
מסירה (מעסירע) — — — — — — פאַרראַט, betrayal
מסתמא (מיסטאָמע) — — — — — probably
מעלה (מײלע) — — — — — — advantage
מעשה (מײסע) — — — — — — דערציילונג
מפּלה (מאַפּאָלע) — — — — — — אַ דורכפאַל
מצבה (מאַציייווע) — — — — — tombstone
מצה (מאַצע) — — — — — — — שפּייז, וואָס מען עסט פּייסעך
מצוה (מיצווע) — — — — — — אַ רעליגיעז געבאָט
מצרים (מיצריִעם) — — — — עגיפּטן

אין די דרײַסיקער יאָרן פֿון XIX יאָרהונ־דערט — אינעם ווינטיקסטן עטאַפּ פֿון פּושקינס לעבן און שאַפֿן — הייבט דער דיכטער אָן שטודירן די העברעיִשע שפּראַך. אין זײַן בלאָקנאָט פֿון 1832 יאָר זײַנען פֿאַרשריבן די אויסיעס פֿונעם ייִדישן אַלעפֿבייס. צו יעדן אָס האָט פּושקין באַמיט זיך צו געפֿינען אַנטשפּרעכיקע בוכשטאַבן פֿון לאַטײַניש, רוסיש און גריכישן אַלעפֿבייס. דאָס איז צו זען אויף דער פֿאָטאָגראַפֿיע פֿון זײַן בלאָקנאָט, וואָס ווערט דאָ פּובליקירט.

16 may

A א Alef olpa
ב Bet B.
ג Dj Djimel Ж
ד Dalet Δέλτα D
ה H Ha
ו W oao
ז Zin Z З
ח Het
ט th θ Thit
י i iod
כ Kaf
ל laund λ
מ mem
נ noune
ס Samek
ע äin
פ fa
צ som
ק qouf
ר
ש ш
ת taw

ב ע
ג ז
פ מ
צ נ

ק

ק — קוף

קבצן (קאַפּצן) — אַן אָרעמאַן, אַ בעטלער
קבר (קייווער) — אַ גרוב, וואו מע באַגראָבט אַ טויטן
קדחת (קאַדאָכעס) — פֿיבער
קדיש (קאַדעש) — טעגלעך געבעט נאָך אַ געשטאָרבענעם
קהילה (קעהילע) — רעליגיעזע אַדמיניסטראַציע
קודם (קוידעם) — פֿריער
קול (קאָל) — שטימע
קונה (קוינע) — אַ קויפֿער
קין (קייען) — ביבלישער נאָמען (אַ ברודער־מערדער)
קללה (קלאָלע) — curse
קנאה (קינע) — envy
קצב (קאַצעוו) — butcher
קרבן (קאָרבן) — victim, sacrifice
קרבנות (קאָרבאָנעס) — מערצאָל פֿון קאָרבן
קרוב (קאָרעוו) — איינער, וואָס באַלאַנגט צו דער מישפּאָכע, relative

ר

ר — רייש

ראובן (רואוון) — אַ נאָמען
ראש השנה (ראָשאַשאָנע) — אַ ייִדישער יאָנטעוו
רב (ראָוו) — rabbi
רבי (רעבע) — לערער
רביצן (רעבעצין) — דעם רעבנס פֿרוי
רבקה (ריפֿקע) — אַ נאָמען
רוב (ראָוו) — מערסטע
רוח (רועך) — טייוול
רוצח (רויצייעך) — מערדער
רושם (רוישעם) — איינדרוק
רחל (ראָכל) — אַ נאָמען
רחמנית (ראַכמאָנעס) — מיטלייד
ריוח (רעווועך) — פֿאַרדינסט, פּראָפֿיט
ריח (רייעך) — odor
רכילות (רעכילעס) — gossip
רעה (ראָע) — אַ שלעכטס
רעש (ראַש) — אַ טומל
רציחה (רעציכע) — מערדעריי
רשע (ראָשע) — אַ שלעכטער, אַ זינדיקער

ש

ש — שין | ש — סין

שאלה (שיילע) — אַ פֿראַגע
שבועה (שוואוע) — oath
שבועות (שוואועס) — מערצאָל פֿון שוואוע, אַ יאָנטעוו
שבת (שאַבעס) — Saturday
שד (שעד) — טייוול
שוחט (שויכעט) — איינער וואָס קוילעט כייעס לויט דער ייִדישער רעליגיע
שולמית (שולאַמיס) — אַ נאָמען

שד־שדים (שעד־שעידים) — טייוול, ניט־גוטער.
שדכן (שאַדכן) — דער וואָס באַשעפֿטיקט זיך מיט רעדן שידוכים אָדער צונויפֿצופֿירן שידוכים.
שהיות (שיעס) מאַכן — פֿאַרזאַמען זיך.
שווייצער — מאַן, וואָס שטייט בײַם טיר; באַדינער.
שוחט (שויכעט) — מאַן, וואָס קוילעט בהמות און עופֿות.
שוידערלאַכקייט — שרעקלאַכקייט.
שומר ומציל (שוימער אומאַצל) זיין — אויסהיטן.
שורש (שוירעש) — וואָרצל, שטאַם, אורזאַך.
שטאָלן — גרויען, אויסזען ווי שטאָל.
שטאַמלען — ניט קלאָר רעדן.
שידוך (שידעך) — אַ חתן אָדער אַ כלה.
שייער — שפּייכלער, תבואה־קאַמער; „באַרן".
שישקע — פֿרוכט פֿון אַ טענענבוים אָדער אַ יעלקע.
שכינה (שכינע) — ליכטיקייט; הימלישער שיין. דער אָפּשיין פֿון גאָט.
שלוש־סעודות (שאַלעש־סודעס)— דער דריטער שבת'דיקער מאָלצייט, פֿון שבת פֿאַרנאַכט.
שליח־שלוחים (שליאַך־שלוכים) — איינער, וועמען מען שיקט אַ גאַנג.
שליחות (שליכעס) — אַ גאַנג; אַן אויפֿגאַבע צו טאָן עפּעס פֿאַר אַן אַנדערן.
שני־למלך (שעינע־לעימעלער) — ווייצע־קעניג.
שעמערירן — פֿינקלען.
שעפֿל — עמער.
שפּאַטן — אָפּלאַכן.
שפּאַקולן — ברילן.
שרייפֿלען — דרייען זיך.
שונא־שונאים (סוינע־סאָנים)— פֿיינט.
שכל (סעיכל) — פֿאַרשטאַנד.
שררה־ות — האַר.

ת

תו (טאָף) — לעצטער אות פֿון אַלף־בית.
תוך (טאָך) — גרונד.
תיכף (טעיקעף) — גלייך.
תכשיט (טאַכשיט) — צירונג, טײַערע „סחורה".
תליה (טליע) — עשאַפֿאָט; קלאָץ אויף צו הענגען אַ מענשן.
תלמוד־תורה (טאַלמוד־טוירע) — אַ חדר, אַ רעליגיעזע שול פֿאַר אָרימע קינדער.
תנועה (טנוע) — באַוועגונג, מינע גרימאַסע.

העברעאיזמען — פאַרטייטשט

שלמה — שלוימע.
שחיטה — שכיטע, אויסשלאכטונג.
פנים — פאנים.
בשעת מעשה — בעשאס מייסע — אין דער צייט.
מלחמה — מילכאמע.
טענות — טיינעס, מאנען.
אמת — עמעס.
מגן־דוד'ס — מאגן־דאווידס.
צלמ'לער — ציילעמלער.
אפילו — אפילע.
דעה — דייע, מיינונג.
גע'חידוש'ט — געכידעשט, געוואונ־דערט.
פשוט — פאשעט.
קונים — קוינים, קויפער.
סוחרים — סאכרים, הענדלער.
פריץ — פערעץ.
בעלי־מלאכות — באלמעלאכעס, אר־בעטער.
משרתים — מעשארסים, באדינער.
צרה — צארע.
אפשר — עפשער.
מאכלים — מייכאלים.
נס — נעס, וואונדער.
בית־עלמין — בייס־אלמין, „סעמע־טערי".

ספר־תורות — סייפער־טוירעס, ביבל.
גמרות — געמארעס.
תלמוד — טאלמוד.
מחזורים — מאכזיירים.
חומשים — כומאשים.
בתי־מדרשים — באטעי־מידראשים, שולן.
שלום־עליכם — שאלעם־אליינעם.
רב — ראוו.
טלית — טאלים.
תורה — טוירע.
עולם — אוילעם.
מורא — מוירע.
מדבר — מידבאר.
משה רבינו — מוישע ראביינו.
משיח — מאשיאך.
עדה — איידע, געמיינדע.
היה'ש — כייעש.
אהרות — אכדעס, איינינקייט.
כבוד — קאוועד.
עקשנים — אקשאנים, איינגעשפארטע.
שונאים — סאנים.
חשבון — כעזשבן ,רעכענונג.
גע'שמד'ט — געשמאדט, געביטן די רעליגיע.
סימן — סימען.
מח — מויער.

יוסף — יאסעף.
גזלנים — גאזלאנים.
קורח — קוירעך.
מתיתיהו — מאטיסיאהו.
בשום־אופן — בעשום־אויפן, קיין פאל.
חבר — כאווער.
שמואל — שמועל.

סך — סאך.
קבר — קייווער.
פאר'הזומט'ער — פארכאלעמטער.
פסח — פייסעך.
מצרים — מיצרייעם.
המן — האמאן.
אוים'הרג'ענען — אויסהארגענען.
חנוכה — כאנוקע.
גירוש — גיירוש, ארויסטרייבן.
רדיפות — רעדיפעס, פארפאלגונגען.
חלק — כיילעק.
ישראל — איסראעל.
נביא'ישע — נעוויאישע, פראפעטישע.
ברכה — בראכע, וואונטש.
אומ'רחמנות'דיק — אן ראכמאנעס.
שכנים — שכיינים.
מאיר — מייער.
שונא — סוינע.
נקמה — נעקאמע.
יושר — יוישער, גערעכטיקייט.
מקריב — מאקריוו.
חוב — כויוו.
יהודה — יעהודע.
משפחה — מישפאכע.
חדר — כיידער.
רבי — רעבי.
גמרא־מלמד — געמארע־מעלאמעד.
מילא — מיילע.
שנים אוחזין בטלית — שנייעם אכזן בעטאלים.

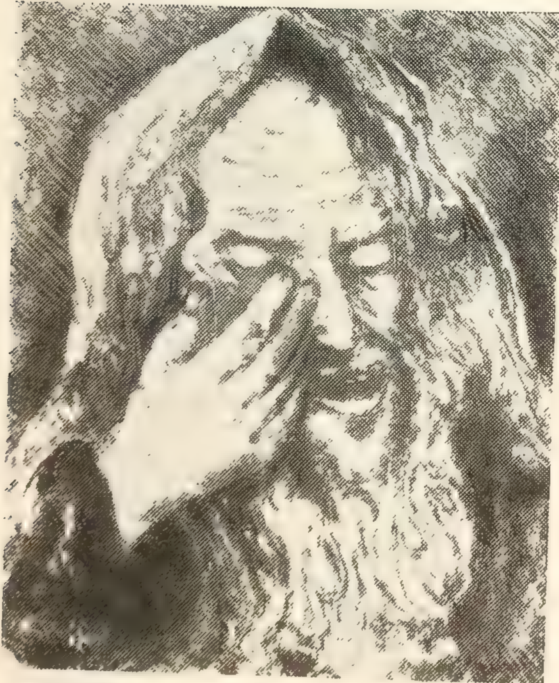
ברוך — בארעך.
מגדר — מעגאדער, גיבן.
פאר'כישופ'טער — פארקישעפטער.
פסוקים — זאצן.
כלה — קלאל.
אוצרות — אויצרעס.

זה אומר שלי — זע אוימער שעלי.
להצין — לאכצן, צעטיילן.
מעשיות — מייסעס.
אותיות — אויסיעס.
נס גדול היה שם — נעס גאדל האיא שאם, א גרויס וואונדער איז דארט געשען.
המכבי — המאכבי, האמאקאבי.
מקנא — מעקאנע, אייפערזוכט.
בן — בען, זון.
יעקב — יאקעוו.
תמות נפשי אם הפלישתים — טאמוס נאפשי אים האפלישטים, זאל מיין קערפער געטויט ווערן מיט די פלישטים.
קולות — קוילעס.
חלום — כאלעם.
ברוגז — בערויגעס.
כסדר'דיקע — קעסיידערדיקע.
מסתמא — מיסטאמע.
יצחק — איצכאק.
שבט — שייוועט, טרייב.
חשמונאים — כאשמוינאאים.
דור — דאר.
שמונה־עשרה — שמוינע־עסרע, א טייל פון דאווענען.
אברהם — אווראאם.
מלאכים — מאלאכים.
עקידה — אקיידע.
קרבן — קארבן.

אין אָנדענק פון אידישע העלדן און מאַרטירער

דער געטאָ־מאָנומענט אין וואַרשע

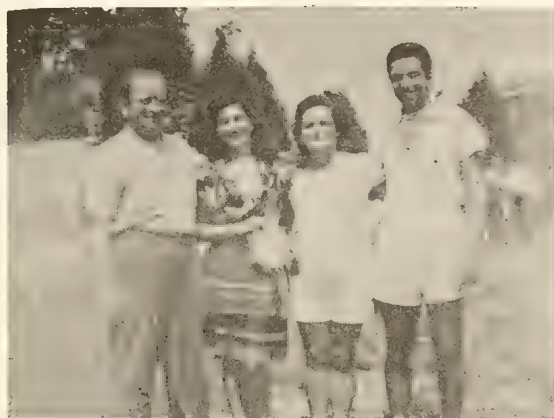

שאגאל

דאָס געוויין פון ירמעיאהו

אינהאלט:

אַ געזאַנג צו אידיש

סרוליק, יינע, בײקע און שלמה דאַווידמאַן, קינדערלאַנד.

פאר אינפארמאציע.פרייז.קארעגירונגען.מיינונגען שרייבט צו :
שלמה דאווידמאן.3110 בראיטאן 3 -טע גאס. ברוקלין.נ.י.11235
אדער צו מיין טאכטער : בייקע (בערניס) גרינבערג. 14 אוואלאן ראאד.
גרעיט נעק,ניו -יארק.11021.
מיין זון :ישראליק בלעקי דאווידמאן,414 מישיגען עוו.בירקעלי,קאל.94707.
איקוף, 80 5-טע עוו.צימער 906,ניו -יארק, 10011.נ.י.
בוך -דעפ. "מארגן -פרייהייט ", 35 איסט 12 -טע גאס.נ.י.10003,נ.י.
קינדערבוך פארלאג.1133 בראדוועי,צימער 1023,נ.י.10010,נ.י.
בוך -דעפ.קלובן און סאס. 1133 צימער 1429,נ.י. 10010,נ.י.

A Libe Iz An Umglik Af Der Velt

FOLK LID

Oi, a libe iz an umglik oif der velt,
Tsu vemen zi falt nor arain,
Es kost op fil koiches un gelt,
Tsi ken mir den erger zain?

Tsu vos hot mir getoigt tsu visn,
A libe oif der velt tsu brengen?
Main harts vert mir oisgerisn,
Durch a libe ken men zich noch hevengen.

Oi, a libe ven zi firt zich glaich,
Un eltern shtern zei nit,
Iz nishto kain besere zach,
Vi dos iz tsuker zis.

Haint zitsn mir beide oif a bank,
Tsu morgns tustu avekforn,
Fun hartsveitik bin ich shoin krank,
Oi, vei tsu maine yorn.

א ליבע איז אן אומגליק אף דער וועלט

פאָלק־ליד

אוי, אַ ליבע איז אַן אומגליק אויף דער וועלט,
צו וועמען זי פאַלט נאָר אריין.
עס קאָסט אָפּ פיל כוחות און געלט,
צי קען מיר דען ערגער זיין?

צו וואָס האָט מיר געטויגט צו וויסן,
אַ ליבע אויף דער וועלט צו ברענגען?
מיין האַרץ ווערט מיר אויסגעריסן,
דורך אַ ליבע קען מען זיך נאָך הענגען.

אוי, אַ ליבע ווען זי פירט זיך גלייך,
און עלטערן שטערן זיי ניט,
איז נישטאָ קיין בעסערע זאַך,
ווי דאָס איז צוקער זיס.

היינט זיצן מירביידע אויף אַ באַנק,
צו מאָרגנס טוסטו אַוועקפאָרן,
פון האַרצווייטיק בין איך שוין קראַנק,
אוי, וויי צו מיינע יאָרן.

Vig Lid

FOLK LID

Shlof main kind, shlof keseider,
Zingen vel ich dir a lid,
Az du main kind vest elter vern
Vestu visn an untershid.

Az du main kind vest elter vern,
Vestu vern mit laitn glaich,
Damolst vestu gevor vern,
Vos heist orem un vos heist raich.

Di taierste palatsn, di raichste haizer
Dos alts macht der oreman,
Nor veistu ver es tut in zei voinen,
Gornit der, nor der raicher man.

Der oreman, er ligt in keler,
Der vilgotsh rint im fun di vent,
Derfun bakumt er remates-feler,
In di fis un in di hent.

וויג־ליד

פאָלק־ליד

שלאָף מיין קינד, שלאָף כסדר,
זינגען וועל איך דיר א ליד,
אַז דו, מיין קינד. וועסט עלטער ווערן,
וועסטו וויסן אן אונטערשיד.

אז דו מיין קינד, וועסט עלטער ווערן,
וועסטו ווערן מיט לייטן גלייך,
דאמאָלסט וועסטו געוואָר ווערן,
וואָס הייסט אָרעם און וואָס הייסט רייך.

די טייערסטע פאלאצן, די רייכסטע הייזער,
דאָס אלץ מאכט דער אָרעמאן,
נאָר ווייסטו ווער עס טוט אין זיי וואוינען,
גאָרניט דער, נאָר דער רייכער מאן.

דער אָרעמאן, ער ליגט אין קעלער,
דער ווילגאטש רינט אים פון די ווענט.
דערפון באקומט ער רעמאטעס־פעלער,
אין די פיס און אין די הענט.

Ich Tu Dir A Brivele Shraibn
FOLK LID

Ich tu dir a brivele shraibn
Un shraibn shraib ich dir, mame, fun main gezunt.
Oi, a hant hot men mir aropgenumen
Un af maine oign bin ich, mameniu, blind.

Ich lig mir in bolnitse geranyet
Un di doktoirim shteien arum mir.
Un dos harts vert mit blut opgegosn,
Un di getraie muter iz nito lebn mir.

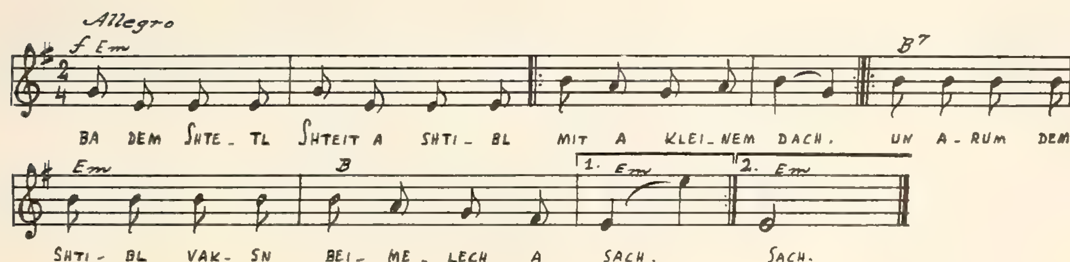
איך טו דיר א בריוועלע שרייבן
פאָלק־ליד

איך טו דיר אַ בריוועלע שרייבן,
און שרייבן שרייב איך דיר, מאַמע, פון מיין געזונט.
אוי, אַ האַנט האָט מען מיר אַראָפּגענומען
און אַף מיינע אויגן בין איך, מאַמעניו, בלינד.

איך ליג מיר אין באָלניצע געראַניעט
און די דאָקטוירים שטייען אַרום מיר,
און דאָס האַרץ ווערט מיט בלוט אָפּגעגאָסן,
און די געטרייע מוטער איז ניטאָ לעבן מיר.

BAI DEM SHTETL

ביי דעם שטעטל

Bai dem shtetl shteit a shtibl
Mit a grinem dach.
Un arum dem shtibl vaksn
Beimelech a sach.

Un der tate mit der mamen,
Chanele mit mir,
Shoin a lange tzait ineinem
Voinen ale fir.

Un der tate arbet, arbet
Ale yorn zaine,
Un er koift undz un er brengt undz
Zachn sheine, faine!

Brengt a hintl vos se havket,
Mitn nomen "Tzutzik."
Brengt a ferdl vas se hirzshet,
Mitn nomen "Mutzik."

Brengt a gandz mit a langn haldz,
Federlech vais vi shnei,
Brengt a hun vos kvoket, kvoket,
Biz zi leigt an ei!

Nemt di mame, ot di eier,
Oi, iz dos a moifes!
Zetzst zi aroif oif zei a kvoke:
Hobn mir sheine oifes!

ביי דעם שטעטל שטייט אַ שטיבל
מיט אַ קליינעם דאַך,
און אַרום דעם שטיבל וואַקסן
ביימעלעך אַ סך.

און דער טאַטע מיט דער מאַמען,
חנה׳לע מיט מיר, —
שוין אַ לאַנגע צייט אינאיינעם,
וואוינען אַלע פיר.

און דער טאַטע אַרבעט, אַרבעט
אַלע יאָרן זיינע,
און ער קויפט אונדז און ער ברענגט אונדז
זאַכן שיינע, פיינע.

ברענגט אַ הינטל, וואָס סע האַווקעט,
מיט דעם נאָמען צוציק.
ברענגט אַ פערדל, וואָס סע הירזשעט,
מיט דעם נאָמען מוציק;

ברענגט אַ גאַנדז מיט אַ לאַנגן האַלדז,
פעדערלעך ווייס ווי שניי;
ברענגט אַ הון, וואָס קוואָקעט, קוואָקעט,
ביז זי לייגט אַן איי.

נעמט די מאַמע אָט־די אייער,
אוי, איז דאָס אַ מופת!
זעצט זי אַרויף אויף זיי אַ קוואָקע,
האָבן מיר שיינע עופות!

משה ראַוכס מוזיק צו ז. ווײנפּערס ליד „אידיש איז מײַן לשון",
אַרויסגעגעבן דורכן יידישן מוזיק־פאַרבאַנד אין ניו־יאָרק.

YIDDISH IZ MAIN LOSHN

Poem: Z. WEINPER

Music: MAURICE RAUCH

Loshn mains iz Yiddish
Ful mit pashtes, un
Rachvesdik, Negidish
Varem, vi di zun.

Hemshech iz main zchiye,
Kiyem iz main lid,—
Main gezang—aliye
Tzu dem mentsh un yid.

Mentshn un leshoines,
Loshn iz der mentsh,—
Mentshlechkait di kroin iz,
Zing tsu ir un bentch.

Felker in harmonye,
Libshaft tsvishn zich,—
Shtralike simfonye,
Un in ir oich ich.

Lomp noch nit farloshn,
Ze, er glit noch, glit,—
Yiddish iz main loshn
Yiddish iz main lid.

אידיש איז מיין לשון

פּאָעמע -- ז. ווײנפּער

מוזיק — משה ראַוך

לשון מיינס איז אידיש
פול מיט פּשטות, און
רחבותדיק, נגידיש,
וואַרעם, ווי די זון.

המשך איז מיין זכיה,
קיום איז מיין ליד, —
מיין געזאַנג — עליה
צו דעם מענטש און איד.

מענטשן און לשונות,
מענטשלעכקייט די קרוין איז,
זינג צו איר און בענטש.
לשון איז דער מענטש, —

פעלקער אין האַרמאָניע,
ליבשאַפט צווישן זיך, —
שטראַליקע סימפאָניע,
און אין איר אויך איך.

לאָמפּ נאָך נישט פאַרלאָשן,
זע, ער גליט נאָך, גליט,
אידיש איז מיין לשון,
אידיש איז מיין ליד.

Труднее дается произношение слогового נ. Лучше всего выступает особенность этого звука в положении его после губных согласных ב ,פּ.

Произнесите вслух слова́ האָבן — иметь, שטופּן — толкать. Чтобы произнести звук ב или פּ в этих словах, вам необходимо сомкнуть губы. Теперь, не размыкая губ, произнесите согласный מ; в результате будет слышаться сочетание согласного ב и слогового נ.

В таком слове, как פֿילן — чувствовать (פֿי־לן), чтобы произнести звук ל, вам необходимо сомкнуть кончик языка с верхними зубами; теперь, не отрывая его от зубов, произнесите согласный נ; в результате будет слышаться сочетание согласного ל и слогового נ.

Примечание: После носовых согласных מ ,נ слоговой נ никогда не употребляется и вместо него выступает сочетание ען-. Например: נאָמען — имя, לערנען — учить(ся).

Упр. Сравните произношение конечного согласного в парах слов: ווערקשטעל — станок и בערשטל; האָרעווען — трудиться и אויספּרוּוון — испытать; גאָפּלען — вилки и שאָלן — блюдца; אייַצן — советовать и זיצן — сидеть.

Выпишите эти слова, разбивая их на слоги; подчеркнуть слоги со слоговым ל или נ.

II. СВЕДЕНИЯ ИЗ ГРАММАТИКИ

§ 1. Артикли еврейского языка

Как и в западноевропейских языках, в еврейском употребляется **неопределенный артикль,** когда речь идет о неизвестном и еще не упомянутом предмете, и **определенный артикль,** когда речь идет об известном или уже упомянутом предмете.

Неопределенным артиклем служит неизменяемое слово א, перед гласным в начале следующего слова — אן: א דאַך — (какая-то) крыша; א פֿענצטער — (какое-то) окно; אן אַרבעט — (какая-либо) работа; אן אויסוועג — (какой-либо) выход (из положения).

Неопределенный артикль употребляется только в сочетании с существительным в единственном числе. В сочетании с вещественными и отвлеченными названиями он обычно не употребляется: ליים — глина; גראָז — трава; פֿרייַהייט — свобода.

Определенный артикль изменяется по родам и числам, а в единственном числе — и по падежам.

Формы определенного артикля

Единственное число			
Падеж \ Род	мужской	женский	средний
Именит.	דער	די	דאָס
Дательн.	דעם	דער	דעם
Винит.	דעם	די	דאָס

Множественное число

Во всех родах и падежах	די

Кандидат филологических наук
М. Шапиро

согласный во всех других случаях	слоговой —ן	איך פיר — מיר פיר—ן
безударный согласный	неслоговой ן	איך האָרעווע — מיר האָרעווע—ן

Упр. Выпишите формы настоящего времени глаголов גיין — идти, זען — видеть — по образцу глагола שטיין; שמייכלען — по образцу глагола זינגען; פילן, וויגן — качать — по образцу глагола פירן.

е) В еврейском письме употребляются некоторые **диакритические** (различительные) знаки, а именно:

1) Подстрочный знак (ָ) («комец»)* — для различения гласных א [a] и אָ [o]; ср.: וואַרט [vart] — жди — и וואָרט [vort] — слово.

2) Подстрочный знак (—) («пасэх») — для различения дифтонгов יי [ej] и ײַ [aj]; ср.: וויין [vejn] — плачь — и ווײַן [vajn] — вино.

3) Подстрочная точка («хи́рэк»). Она ставится под буквой י [i] в тех случаях, когда без этого знака она могла бы читаться не как *i*, а как j или приниматься за обозначение мягкости предыдущего согласного, или же, наконец, как элемент в обозначении дифтонга. Примеры: פּיִאָנער [*pionér*] — пионер, а не פּיאָנער [*pjonér*], בליִען [*blíen*] — цвести, процветать, а не: בליען [*bl'en*], רויִק [*rúik*] — спокойно, а не רויק [*rojk*], פריִיִקער [*friiker*] — ранний, а не פרייִקער [*fréjker*].

Хирэк под буквой י [*i*] ставится также после буквы י [*j*] в нескольких словах гебрайского (древнееврейского) происхождения и в производных от них: ייִד [*jid*] — еврей, ייִדישער [*jídišer*] — еврейский, ייִדיש [*jídiš*] — идиш, еврейский язык; ייִשעוו [*jíšev*] — поселок, селение, ייִשוּווניק [*jíšúvnik*] — сельский житель (о еврее); ייִכעס [*jíxes*] — родословная, (знатное) происхождение.

4) Точка внутри буквы וּ [*u*] — перед וו [*v*] или после וו [*v*]: וווּקס [*vuks*] — рост, צוּווּקס [*cúvuks*] — прирост, פּרוּוו [*pruv*] — попытка, испытание, опыт.

5) Точка внутри буквы פּ — для различения согласных פּ [*p*] и פֿ [*f*]; ср.: פּאָר [*por*] — пара — и פֿאָר [*for*] — поезжай.

Все примеры пункта «е» спишите.

§ 4. Слоговые согласные ן, ל

Согласные звуки נ, ל в сочетании с предыдущим согласным (реже — с двумя) могут образовать отдельный слог без помощи гласного. В этом случае их называют *слогообразующими* или *слоговыми*. Примеры: הימל — небо (по слогам: הי־מל); שמייכל — улыбка (שמיי־כל); רעגן — дождь (רע־גן); וואַרטן — ждать (וואַר־טן); איך לערן — я учу(сь) (לע־רן); בערשטל — щётка (בער־שטל); גערשטן — ячмень (גער־שטן).

За слоговым ל или נ могут следовать один или два других согласных — в рамках того же слога. Например: ער שמייכלט — он улыбается (שמיי־כלט); דו לערנסט — ты учишь(ся) (לע־רנסט); ער לערנט — он учит(ся) (לע־רנט).

Чаще всего слоговой ל или נ встречается в последнем слоге слова (как во всех примерах выше). Но нередко слышится такой согласный и в серединном слоге. Например: בערגלדיקער — холмистый (בער־גל־די־קער); גלענצנדיקער — блестящий (גלע־נצנ־די־קער).

Начинающим изучать идиш подчас трудно дается правильное произношение слоговых ל, נ. Надо следить за тем, чтобы между слоговым ל или נ и предыдущим согласным не слышался никакой гласный звук. Неправильно, например, произношение слов הימל, רעגן, как himel, regen или himyl, regyn (y=рус. ы). О произношении слогового ל могут дать некоторое представление такие русские аббревиатуры, как *облпрофсовет*, *облтранспорт* (о-*бл*-проф-со-вет, о-*бл*-транс-порт).

---

* Отсюда и название «комец-алэф» для бу́квы אָ.

פעלד ז, שטוב וו — поле, בוך מ — книга, צײַטונג וו, ברעט וו, פויער מ, פען וו,
קינד ז, סאָף מ, פאָטער מ, יאם מ — ребенок, הארץ ז — сердце, סערפּ מ.

§ 3. Личные местоимения

Лицо и число / Падеж	Единственное число			Множественное число		
	I лицо	II лицо	III лицо	I лицо	II лицо	III лицо
Именительный	איך я	דו ты	זי—ער она — он	מיר мы	איר вы	זיי они
Дательный	מיר мне	דיר тебе	איר—אים ей — ему	אונדז нам	אײַך вам	זיי им
Винительный	מיך меня	דיך тебя	זי—אים ее — его	אונדז нас	אײַך вас	זיי их

§ 4. Формы настоящего времени глаголов

(глаголы: שטיין — стоять, זינגען — петь, פירן — везти)

Число / лицо	Единственное	Множественное
I	איך שטיי, זינג, פיר	מיר שטיי־ען, זינג־ען, פיר־ן
II	דו שטיי־סט, זינג־סט, פיר־סט	איר שטיי־ט, זינג־ט, פיר־ט
III	ער / זי } שטיי־ט, זינג־ט, פיר־ט	זיי שטיי־ען, זינג־ען, פיר־ן

Примечания: 1) Чистая основа глагола совпадает с формой первого лица единственного числа: — שטיי, — זינג, — פיר. 2) На стыке основы глагола и его окончания два одинаковых согласных сливаются в один. Примеры: עס־ן — кушать; דו עס־ט, а не: דו עס־סט; ווארט־ן — ждать; ערווארט, а не: ער ווארט־ט. 3) Окончание סט — отпадает, если с ним совпадают последние согласные основы. Например: מעסט־ן — мерить; דו מעסט, а не: דו מעסט־סט.

Об окончании ן — или ען —

Окончание форм I и III лица множественного числа возможно в двух вариантах: ן — и ען — (פיר—ן, שטיי—ען, זינג—ען). Такое окончание встречается довольно часто в еврейском словоизменении; оно характерно для формы множественного числа многих существительных, для косвенных падежей некоторых существительных, а также прилагательных, для формы причастия (партиципа). Поэтому важно знать, когда употребляется один вариант этого окончания и когда другой. Об этом говорит следующая таблица:

ן — или ען — ?

В конце основы	Окончание	Примеры
ударный гласный	ען—	איך זע — מיר זע—ען
дифтонг		איך שטיי — מיר שטיי—ען
— מ —		איך נעם — מיר נעמ—ען
— נ —		איך ווין — מיר ווינ—ען
— נג —		איך זינג — מיר זינג—ען
— נק —		איך בענק — מיר בענק—ען
слоговой ל		איך שמייכל — מיר שמייכל—ען

б) Буквы ו и י могут образовать сочетания, в составе которых они утрачивают свое основное значение (звуков *u*, *i*), а именно: сочетание וי обозначает дифтонг *oj*, сочетание יי — дифтонг *ej*, то же сочетание со знаком (—) под ним — т. е. ײַ — дифтонг *aj*, а сочетание וו обозначает согласный *v*. Примеры: היים [*hejm*] — (родной) дом, очаг; ליים [*lejm*] — глина; מײַן [*majn*] — мой; ווײַן [*vajn*] — вино; וועג [*veg*] — дорога, путь; וואנט [*vant*] — стена; וואָס [*vos*] — что.

в) буква י, помимо гласного *i*, может обозначать:

1) звук *j* — перед гласным или после гласного, 2) мягкость предыдущего согласного. Примеры:

1) יאַם [*jam*] — море	2) ניאַניע [*n'án'e*]* — няня
יאָר [*jor*] — год	רעוואָליוציע [*revol'úcie*] — революция
ראַיאָן [*rajón*] — район	פיניע [*pín'e*] — } собственные
יעדער [*jéder*] — каждый	עליע [*él'e*] — } имена
יעגער [*jéger*] — охотник	פליוך! [*pl'ux*] — плюх!
יוריסט [*juríst*] — юрист	מוליער [*múl'er*] — печник
יוישער [*jójšer*] — справедливость	קוזניעצק [*kuzn'éck*] — Кузнецк

Примечание: В конце слова, а также перед другим согласным мягкость согласного совсем не обозначается. Примеры: מעדאַל [*medál*], אַסטראַכאַן [*ástraxan'*], פּאַלטאָ [*pal'tó*], וואַנקע [*ván'ke*] — Ванька.

Все примеры пунктов а, б, в спишите.

г) В начале слова перед гласными ו [*u*], י [*i*] и перед дифтонгами וי [*oj*], יי [*ej*], ײַ [*aj*] ставится буква א, которая не читается (немой алэф). Примеры: און [*un*] — и; אין [*in*] — в; אויסוועג [*ójsveg*] — выход (из затруднительного положения); איין [*ein*] — один; אײַך [*ajx*] — вам, вас.

Примечание: Немой алэф ставится также между начальным гласным אַ [*a*] и гласным ו [*u*]: אַאודיטאָריע [*auditórie*], אַאוקציאָן [*aukción*], אַאול [*aúl*] — аул, אַאודיענץ [*audiénc*] — аудиенция. В этих словах первый алэф обозначает звук а, второй — немой; без последнего эти слова читались бы так: *uditórie*, *ukción*, *ul*, *udiénc*.

д) Буквосочетание זש обозначает согласный звук ж [*ž*]; сочетание טש — слитный согласный ч [*č*]; сочетание דז — слитный согласный дз [*dz*], а сочетание דזש — слитный согласный дж [*dž*]. Примеры: זשמעניע [*žmén'e*] — горсть; זשילעט [*žilét*] — жилет; זשעניע [*žén'e*] — Женя; טשעמאָדאַן [*čemodán*]; טשעכאָוו [*čexov*]; טשיטשערין [*čičérin*]; גאַנדז [*gandz*] — гусь; האַלדז [*haldz*] — шея; אונדז [*undz*] — нам, нас; דזשעמפּער [*džémper*]; דזשעק לאָנדאָן [*džek lóndon*]; דזשאָן ריד [*džon rid*].

Русской букве щ соответствует буквосочетание שטש (ש + טש) [*šč*]. Примеры: שטשאָגעל [*ščógel'*] — щеголь, франт; שטשאָרס [*ščors*] — Щорс; שטשאַוו [*ščav*] — щавель.

Все примеры пунктов «г» и «д» спишите.

Некоторые предлоги еврейского языка

אויף — на; פון — от, из, с; также в соответствии с родительным падежом без предлога в русском языке; צו — к; אין — в; מיט — с; אָן — без.

Предлоги еврейского языка сочетаются только с дательным падежом. Примеры. אויף דעם וועג — на дороге; די טיר פון דער שטוב — дверь дома; דער האַמער מיט דער זעג — молот с пилой; צו דעם פענצטער — к окну; אין דער שטוב — в доме; אָן דער מוטער — без матери.

Примечание. Обычно предлог сливается с артиклем דעם (т. е. с его формой дательного падежа мужского и среднего родов): вместо אויף דעם употребляется אויפן; פון דעם=פונעם; אין דעם=אינעם; מיט דעם=מיטן и т. п.

Упр. Соедините члены каждой из следующих пар существительных союзом און — два раза: сперва — с неопределенным артиклем (или без артикля, если неопределенный не употребляется), потом — с определенным:

פאָטער מ — отец, מוטער וו — мать; אַרבעטער מ — рабочий, פויער מ — крестьянин; צײַטונג וו — газета, זשורנאַל מ; ביכער — книги, העפטן — тетради; טינט מ — чернила, פען וו, — перо; פּראָזע וו, פּאָעזיע וו; כאַדאָשים — месяцы, טעג — дни; אײַז ז — лед, שניי מ — снег; גלײַכהײַט וו — равенство, פרײַהײַט וו — свобода; אָנהייב מ — начало, סאָף מ — конец.

Образцы: אײַז און שניי, דער פאָטער און די מוטער, אַ פאָטער און אַ מוטער דאָס אײַז און דער שניי.

Упр. Каждое из следующих существительных сочетайте с определенным артиклем и с подходящим предлогом — по образцу приведенных примеров:

БЕСЕДЫ В ПОМОЩЬ ИЗУЧАЮЩИМ ИДИШ

I. БУКВЫ ЕВРЕЙСКОГО АЛФАВИТА И ИХ ЗВУКОВЫЕ ЗНАЧЕНИЯ

§ 1. Для обозначения гласных звуков служат пять букв:

Буква		Название	Соответствует русскому звуку	В латинской транскрипции
печатная	на письме			
א	א	áлеф	а	a
אָ	אָ	кóмец-áлеф	о	o
ו	ו	вов	у	u
י	י	йуд	и	i
ע	ע	áин	э	e

§ 2. Следующие шестнадцать букв обозначают согласные звуки, притом такие, которые произносятся приблизительно так же, как и соответсвующие согласные русского языка:

Буква				Название	Соответствует русскому звуку	В латинской транскрипции
печатная		на письме				
ב		ב		бейс	б	b
ג		ג		гимл	г	g
ד		ד		дáлэт	д	d
ז		ז		зáин	з	z
ט		ט		тэс	т	t
ל		ל		лáмэд	л	l
ס		ס		сáмэх	с	s
פּ		פּ		пэй	п	p
ק		ק		куф	к	k
ר		ר		рэйш	р	r
ש		ש		шин	ш	š
	В конце слова		В конце слова			
כ	ך	כ	ך	хоф	х	x
מ	ם	מ	ם	мэм	м	m
נ	ן	נ	ן	нун	н	n
פֿ	ף	פֿ	ף	фэй	ф	f
צ	ץ	צ	ץ	цáдэк	ц	c

Прочтите и напишите*:

ברעט	— доска	פּלאַץ	— площадь, место
זעג	— пила	גראָז	— трава
דאַך	— крыша	שפּראַך	— язык (речь)
שטוב	— дом	טאָג	— день
פענצטער	— окно	נאַכט	— ночь
טיר	— дверь	נעכטיקער	— вчерашний

* Еврейский текст, как печатный, так и письменный, читается справа налево. На письме буквы следует начинать с верхнего конца — за исключением букв ט, ל, ש (шин) и конечных букв ף, ץ, которые выписываются начиная с ниже расположенного конца. Буква ס начинается с правого конца.

О других обозначениях звуков или звукосочетаний

а) Буква ה (на письме — ה) обозначает согласный звук, сходный с немецким или английским (также с французским придыхательным) *h*. В русской литературной речи он слышится весьма редко, и особой буквы для его обозначения в русском письме нет. Примеры: האַמער [*hámer*] — молот, האַרבסט [*harbst*] — осень.

harmony with those of the rest of humanity. It is the language of our humanist classicists Mendele, Sholem Aleichem and I. L. Peretz whose writings reflected their commitment to social justice; it is the language of a rich literature of universal character in which were created great and enduring cultural values. Yes, it is also the language of our heroes, of fighters for freedom and of our martyred dead. It was in Yiddish that the appeal of the Warsaw ghetto fighters, "For our and your freedom," rang out in April, 1943.

It was in Yiddish that our early writers and poets opened new horizons to the Jewish people in the old czarist Russia, emboldened them to resist the orthodox rigidity and general backwardness in their own Jewish communities and to fight the Jewish tax collector and those who exploited the poor.

It was in Yiddish and in the United States that the poet Winchevsky urged the workers "into the streets with the masses," and the poet Edelshat exhorted them to "Arise!" and Bovshover goaded them "to lift up your eyes" and Rosenfeld raged, "A Slave am I." It was in Yiddish that the Jewish workers in the United States were summoned to battle against the sweat shop and build strong unions 80 and 90 years ago.

It is not the habit of a people to commit suicide. The same is true of a language. Yiddish cannot be denied its life. The renewed interest in Yiddish is not a miracle, nor is it an expression of narrow-minded nationalism. On the contrary, we see it as an expression of ethnic awareness in the most positive sense. It is a reflection of a desire to identify oneself with one's people.

Among various ethnic groups in the United States there is now occurring an awakening accompanied by a strong desire to gain a greater knowledge of one's own language, culture and traditions. The same desire is evident among the Jewish people.

Against this broad background of ethnic awakening and at a moment when peoples all over the world are fighting for their freedom and independence and asserting their cultural rights, these new developments in Yiddish are definitely a favorable sign.

It remains for us not to sit with folded hands and certainly not to whine and sigh, "Yiddish is doomed." To the extent we consciously and responsibly seek to stimulate this new upsurge Yiddish will not remain without a future.

(Transl. by S.R.)

complain that the Yiddish press, in their view, does not safeguard the purity of the Yiddish language. It doesn't really matter that at times they approach a sort of linguistic "super-modernism" and certainly one can on occasion quarrel with the contents of this magazine. What is important is that we have here a group of lively devotees of a language which "refuses to die," as one of the American-born writers explained recently.

The Awakened Interest In Yiddish

One often hears now of a renaissance, an awakening, a resurgence of Yiddish in America. Of course, it is not necessary to fall victim to exaggerated ecstasy. But it would be worse to minimize the newly created opportunities and drown them in an overflow of supposed soberness. It becomes uncomfortable when even in circles of those who claim to be the knights of the Yiddish language these new sprouts of Yiddish are received with coolness, sometimes with contempt, instead of with encouragement and inspiration for each of these developments which indicate that Yiddish does have a future.

At a recent meeting of the Jewish Actor's Union in New York it was announced that a number of American-born youths were accepted into its membership, among them the grandson of the deceased Yiddish writer David Ignatov. We reported this in the "Morning Freiheit" and at the same time stressed that these young people must be given greater stimulus, yes, they even must be coddled and their example cited as proof that the Yiddish stage will not remain without heirs. We think such an approach is more appropriate than bewailing the "extinction" of Yiddish.

Jewish life in America, is, to be sure, not limited to Yiddish. In our six million strong Jewish population there pulsates much Jewish organizational activity with a network of different movements and a large press of weekly newspapers, monthly magazines and other periodicals. Many books on Jewish themes are continually published as well as English translations of works of the Yiddish literature.

Nevertheless, all this cannot and should not remove Yiddish — a language which is still strongly contemporaneous in every respect. Yiddish is deeply rooted in the American soil. The finest and most socially advanced spirits fought for the language of the Jewish working people since the emergence of the massive Jewish community in our country. Despite the vulgar assimilators and the climate of gross materialism the fighters for Yiddish overcame all obstacles and founded Yiddish children's schools in order to help assure the language's future.

Yiddish for the Sake of Yiddish?

Is our concern only Yiddish for the sake of Yiddish? Certainly not. The secular and advanced Jew is quite removed from the mystique of Yiddishism. Yiddish for him, both in the historic past and the present reality, is the language of the struggle and the aspirations of our people which were also in

YIDDISH IN AMERICA – ITS PRESENT AND FUTURE

by Israel Freed

("Morning Freiheit," September 8, 1972)

Yiddish has been spoken by Jews in the United States almost since the beginning of the republic. It is still spoken today.

According to the prognoses of determined assimilators, nihilists and the self-deniers the sound of Yiddish should have been unheard here long ago. If one placed any reliance on the prophecies of Abe Cahan, the longtime editor of the "Jewish Daily Forward," Yiddish would have been finished in America years before. Let us consider a few recent signs of its "decline."

In a crowded theatre with an audience of fifteen hundred people, mainly young and middle-aged, Queens College conducts a cultural evening in Yiddish. This gathering is transformed into an ardent demonstration celebrating the vitality of the Yiddish language and its present and future. The program was arranged by the faculty and students of the Yiddish courses at Queens College which have functioned with great success for some years.

Here is another such gathering, this time in Brooklyn College. The initiators are the same people as at Queens College. A professor conducts the evening in Yiddish. A young teacher is on stage singing songs in mameh loshn, the mother tongue. American born young men and women, college students, perform a Sholem Aleichem play in Yiddish. The entire ensemble concludes the program with Yiddish songs and the audience joins in. The chairman ends the evening with a spirited address on the future of the Yiddish language and expresses his belief it can and will be imparted to future generations.

Another example: At a graduation ceremony in a Yiddish children's school near New York City American-born fathers and mothers listen to their children sing, recite and act out a Sholem Aleichem story. The teacher, also native born and educated in our Yiddish schools, recalls that Yiddish was the language of the heroes who fought the nazis in the ghettoes during the Second World War.

These are but a few features of the Yiddish canvas in and around New York. This geography includes a broad territory in various parts of the country. For example, somewhere in Texas American Jews of the first and second generations gather together to learn Yiddish and become acquainted with Yiddish literature, not in translations, but in the original. In a significant number of universities and high-schools Yiddish courses have been introduced. In our country and in Canada groups of young people formed drama groups and present serious performances and variety programs in Yiddish.

For some years American-born Yiddish enthusiasts in New York have been publishing the magazine, "Yugnt Ruf" ("Youth Call"). Its editors even

Zog Nit Keynmol

(Never Say)

By HIRSH GLICK

Hirsh Glick was born in Vilna in 1920. During the German occupation, while confined to the concentration camp, Vayse Vake, he wrote several poems which won him a prize from the Vilna Ghetto. In 1943, all the Jews in Vayse Vake were brought to the Vilna Ghetto and Glick joined the partisans. At that time, inspired by the Warsaw Ghetto Uprising, he wrote "Zog Nit Keynmol." It was immediately chosen as the official hymn of the Jewish underground Partisan brigades. When the ghetto was liquidated, Glick was caught by the Gestapo and sent to a concentration camp in Esthonia. During the Red Army's offensive in the Baltic area, he escaped from the camp to nearby woods, where he died fighting the Nazis.

Never say that there is only death for you
Though leaden skies may be concealing days of blue —
Because the hour that we have hungered for is near;
Beneath our tread the earth shall tremble: We are here!

From land of palm-tree to the far-off land of snow
We shall be coming with our torment and our woes,
And everywhere our blood has sunk into the earth
Shall our bravery, our vigor blossom forth!

We'll have the morning sun to set our day aglow,
And all our yesterdays shall vanish with the foe,
And if the time is long before the sun appears;
Then let this song go like a signal through the years.

This song was written with our blood and not with lead;
It's not a song that birds sing overhead
It was a people, among toppling barricades,
That sang this song of ours with pistols and grenades.

So never say that there is only death for you.
Leaden skies may be concealing days of blue —
Yet the hour that we have hungered for is near;
Beneath our tread the earth shall tremble: We are here!

(Tr. by AARON KRAMER)

For the 20th anniversary of the Execution of Ethel and Julius Rosenberg, June 19, 1953

IF WE DIE

By ETHEL ROSENBERG

You shall know, my sons, shall know
why we leave the song unsung,
the book unread, the work undone
to rest beneath the sod.

Mourn no more, my sons, no more —
why the lies and smears were framed,
the tears we shed, the hurt we bore
to all shall be proclaimed.

Earth shall smile, my sons, shall smile
and green above our resting place
the killing end, the world rejoice
in brotherhood and peace.

Work and build, my sons, and build
a monument to love and joy,
to human worth, to faith we kept
for you, my sons, for you.

The above lines were written by Ethel Rosenberg in the Death House at Sing Sing on Jan. 24, 1953 — six months before the executions.

Say, Marrano!

By ABRAHAM REISIN (1872-1953)

Say, Marrano, brother, where
Has your Seder been prepared?

In the mountains, in a cave
I'll recall the Hebrew slave.

And, Marrano, tell me where
And how you'll get your matzos there?

In the cave, with trust in heaven,
My wife has kneaded dough unleavened.

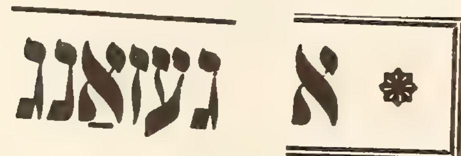
And Hagadas you'll be needing
How will you get them for the reading?

In the cavern's darkness hidden
There I keep the books forbidden.

And, Marrano, I beseech you,
What if your mortal foe should reach you?

When I hear his death-knells ringing
I will drown them with by singing.

(Tr. by MARTIN BIRNBAUM).

צו אידיש

א ליד. 1967

A SONG

ט. ראַזין

opened wide. All the open doors, late in the evening, are quite broad-hearted. They seemed to actually plead that people, as passengers, crowd through them. Only a few late travelers, however, came out, while a few entered, Mordecai among them.

He sat down in a roomy corner. He could have his choice. The car was almost empty, and now once more he began to write his long letter, in his head.

And Sammy, Sammy, my dear Sammy, my dreamy fellow—he drawled the name—I shall now write you. . . .

Mordecai was so absorbed in his thoughts that he almost forgot to leave the train when he arrived at his station. It was fortunate that he caught the doors when they were about to be shut. He leaped from his seat, hurled himself at the door, pulled it open, and barely managed to leave the train.

And now that he was in the street again, the wind gripped him once more; it began to blow upon him from all directions. The wind wormed its way into his coat; it cut through the edges of his trousers, and needled its way through his whole body.

He wrapped himself more tightly; he pulled up his collar and started off at a rapid pace. He strode fast: "Ah! ah! It's a real storm!"

As he uttered the word "storm," he recalled his line of verse: "The storm and the wind and the large moon!" He began to put rhythm into the opening line, to hum a tune for it.

Suddenly he slipped. His whole body bent backward. In a moment he could have lain stretched out on the pavement, and might have broken a leg or an arm, or have wrenched some of his bones out of place, or even fractured his skull. So he exerted all his strength and straightened himself in a hurry. He regained his balance with difficulty.

"It's well," he thought as he smiled toward the big moon, "that it is shining down upon us now. If one were to lie here at midnight and in the dark, with the shops all closed and the street lamps set so far apart and with their lights subdued, it would be a bad business, indeed."

So he now walked very slowly, on tip-toe; he put his feet forward very cautiously, and smiled inwardly at the same time: "You are a lucky man, Mordecai, what if you had really had a spill and had broken your leg, could you have gone to school on the morrow? And if you had broken your hand, how could you have written that long letter to your good pupil, Sammy?"

In this way, he reached the door of his house. He was now quite pleased with himself. He therefore turned to face the street again, and gazed long at the night, at the silent world before him, a world not so silent after all, and he burst forth into an ancient Talmudic chant, one he had borne within himself from the days of his childhood, from the Cheder and the Yeshivah:

"What is thy meaning, O storm, what news dost thou bring me?"

You inform me that a great storm is now raging the world over, which wants to annihilate the culture and the freedom of all the nations.

"What is thy meaning, O wind, what tidings dost thou bring me?"

You inform me that you will chase the storm away from all the world and will bring new warmth and love to mankind.

"What is thy meaning, O moon, what message dost thou bring me?"

You inform me that the time is near when not only will a large sun shine upon us the whole day long, but that at night, too, a big moon will radiate the world!"

And tomorrow, early in the morning, he, Mordecai, the Yiddish teacher, would sit down and write his long letter to his pupil. He would write him about everyone and about everything. He will make a full narrative of his letter and will conclude with the warmest words of encouragement: "Sammy, Sammy, my dear Sammy, you remember my words: If you made up your mind to be a teacher, you would be an incomparable teacher, to be sure, and no one would be better than you! . . ."

January, 1943

Changed in June, 1952

MOISHE KISH   משה קיש, דער באהעלפער

notes for the lecture on small cards. He will catch a bite in a near-by restaurant. He will have a small supper with a cup of coffee. Today, he would have a "Kanapke," chopped liver on toast. Mordecai is delighted with the new word "Kanapke," which he had heard from the lips of a Galician Jewish mother. In Galicia, a "Kanapke" is used in the same way as the word "sandwich" in America.

Before he bids his class-room farewell for the day, he casts a glance at the school benches and at the low desks. It seems to him that those seats are still warm with the bodies of the children, and he is warmed, too, by the thought. He reminds himself of his own childhood days. He recalls his youth, his childhood dreams, his youthful visions. He had no great luck in them. They all seemed to trickle away so quickly. It seems to him that even as a child he was an adult, a grown-up person, for from the time of his childhood, he had loved to read much, to write well, and a great deal, and to study. He studied for himself and taught others.

When the First World War broke out, he was only fourteen years old. He was quite grown up then. He even then joined up with working lads and talked with them of the war.

The war continued for a year; then another year came along. The third year, life became very difficult, indeed. Millions of fathers had been slain, and there was a frightful hunger in his native land, in Old Russia. Epidemics raged. The people groaned under the yoke of the hard war. So the people rose up, made a Revolution, overthrew the Tsar, made peace and established freedom.

Mordecai became seventeen years all at once, it seemed. He was quite grown-up now. The land entered upon a great civil war. The dark powers wished to re-establish the Tsar's rule. They collected hooligan bands and attacked the people and made massacres upon the Jews. They slew and plundered everywhere. They wanted to return the land to darkness, but the men of light and good-will armed themselves, formed a people's army, who stubbornly defended the freedom of the land. With their last ounce of strength, with their starved bodies, naked and unshod, with their very lives, they fought and sustained their freedom.

And he, Mordecai, also joined in the fight for freedom, in defense of his land, his life, in behalf of the dignity and culture of his people. He fought bravely. He was often in danger; he was in many a hard fight. He did scouting work. He once fell down from a moving train. He had swollen feet; he experienced twenty-one pogroms, and he, Mordecai, never once feared death. . . .

And just as brave or even braver, Sammy, his pupil, will be, and all his pupils, who were in the American army, for Mordecai felt that those children who had attended a Jewish children's school were the best heirs of the finest traditions of the Jewish people, traditions involving a struggle for a life of freedom, which led back to the time of the Maccabeans through all the lands where Jews have had their sojourn during their long history, from the beginning to the present great struggle of the emancipation of all nations. . . .

* * *

And when Mordecai finished his lecture on "Child Education" the hard-working fathers and mothers expressed their deep sense of gratitude to their worthy teacher by their warm glances of appreciation. He made them understand things they could not comprehend alone too well. They were delighted, too with Sammy's story, which he told them; the evening was a very enjoyable one.

It was late in the evening when the teacher, Mordecai, started for his train, homeward. He had to walk eight long blocks and a storm was raging outside. The wind was blowing fiercely; it was slippery, too, and there was a danger of falling. It was lucky that a big moon was floating in the sky.

Mordecai's mind, busily active, was composing a line of verse: "Wind and tempest and a big moon!" The line persists in his memory. He walks on. The phrase continues to take shape and will not leave him.

And he muses over it. He will write a big letter to Sammy tomorrow, a real big letter. He will tell him that his own story had rejoiced everybody, the children and grown-ups both; then he will tell him that the parents of the children now attending have been doing everything like his own parents in the past, to see that the school did not close. He will tell him how they said: "Indeed, there is a hard time going on, but we must maintain the school for our children!"

* * *

In the meantime, Mordecai reached his station. The place was almost dark. Only a few people were waiting for the train. He was quite chilled. Since there were few people present and it was dark besides, he struck one foot against the other, one hand against the other, to warm himself.

One must harden one's self. It's a hard time! Thus Mordecai speaks to himself. What if it is a bit dark? Or cold? And if one is hungry, too? . . .

And all at once the rumble of the train was heard. One could see its top lights from afar. After one has waited late in the evening on a long dark station-platform with but few people around, for some time, and in the cold, too, there is relief in the approaching train.

The train came up with a powerful, strident clang, as in mid-day. It grew light all at once. The doors

spilled their glasses of tea, and they poked their noses into the newspaper. When they had scanned the picture thoroughly, they returned to their seats, as quiet as little kittens, and asked their teacher to tell the story.

"Dear Parents:

"How are you, how do you feel in health, and how are the children? —

"I include my picture with this letter. You may see from my picture that I am well and am a good soldier.

"My superior officer thinks the world of me, and my comrades all like me well. I am a disciplined soldier and I know why I fight. I have already gone through my basic training, and know all the regulations. I am a good shot, one of the best in my company.

"I spend my leisure with my comrades, both Jewish and non-Jewish. There is a group here of Jewish soldiers who enjoy hearing stories from Jewish history and of Jewish life. Though they are Jews, they know but little of Jewish life. They never studied at a Jewish school.

"They know very little of ancient Jewish history. The few of them who had some knowledge of it know only some of the legends. They know nothing of the life of Jews in other countries than their own! They really know but little even of the history of the Jews in America itself.

"When I told them that as early as 1656, there was a Jewish butcher by the name of Asher Levy, who had arrived with the first group of Jews at New York, then still called New Amsterdam, and that he led a fight against the forces that excluded Jews from military service, they would not believe me at all.

"And when I told them that the Jews had won the fight and had taken part in the defense of the city, that they had stood on guard with rifles in their hands watching for a possible assault by the Indians, then they, the Jewish soldiers in my company, were proud of the fact.

"Since then we meet several times weekly and I relate to them my stories of Jewish history in America.

"When our commander learnt of our meetings, he once joined us and listened in. He complimented me. He told me I could be a good teacher, for I knew a great deal.

"So I told him that I had attended a Jewish children's school, and that I had had a good Jewish teacher, Mordecai, who had taught me all these facts.

"And so I told them that the Jews in America had had many great leaders, heroes in all phases of American life, men who had contributed much to the development of our country and that among them were a number of military heroes as well.

"I told them a good deal about Haym Salomon, about David and Isaac Franks, of Jonas Philips and Manuel Mordecai Noah.

"And that in Charleston, North Carolina, we had had, as early as 1773, a Jewish military company, under the command of Jacob I. Cohen.

"I told them, too, of the four Pinto brothers, Abraham, William, Jacob and Shloime Pinto of Connecticut.

"Also of Shloime and Louis Bush of Philadelphia.

"I told them of the great surgeon of the Second Virginia Regiment, Philip Moses Russel, who was with Washington in 1777 at Valley Forge.

"Also about Colonel Isaacs, David Emanuel, Mordecai Sheftal, Jacob Delman, Jacob De Lamatin, Nathaniel Levy and Aaron Benjamin.

"I told them, too, that with John Brown, the great abolitionist, were the Jews Theodore Weiner, Jacob and Benjamin and August Bondy.

"And that there were six thousand Jews in the Union Army, fighting the South, to abolish slavery in the United States.

"And that President Abraham Lincoln, the emancipator of the Negroes, stood at the bedside of General Newman and there spoke of his heroism and his patriotism.

"Also about a Jewish general by the name of Blumberg, about General Meyer Kreppler and about many others. I shall tell them, too, of the participation of Jews in the First World War.

"I also connect the history of America with the history of the Jews in the countries of Europe. I point out to them that Jews have suffered a great deal before migrating to America. That is why they were so grateful to America for the freedom it affords them, and that is why they are ever ready to fight side by side with all other national groups, in defense of America . . .

"What else may I write to you, dear parents of mine? The soldiers envy me for having such a knowledge of Jewish life and history. I owe you great gratitude for sending me to such a school. I also want you to convey my deep sense of appreciation to my beloved teacher, Mordecai, who taught me so much, and to the other teachers as well.

"And give my heartiest greetings to all the children of our schools. Tell them to study well, to listen to the speech of their teachers. It will be useful to them in their later life, when they are grown-ups.

"Even when one is a soldier, and as it would seem, one only needs to know how to shoot a rifle, one must know why one must shoot it, against whom one must do it. Then one shoots knowingly.

"I know why I wish to do my fighting. I am impatient to meet the foe. I shall fight bravely for my land, for my people, and for a better world.

"Yours,

Sammy ———"

When Mordecai, their teacher, had ended telling the long story, the lads and girls remained fixed in their seats, with wide-open mouths. They wanted to hear more on the same subject. They showered their teacher with questions on the names of many Jewish heroes in American history, about which they had not yet heard, and they wished to write a letter also, a big letter, to their friend, Sammy, the great historian.

But Mordecai, their teacher, calmed them with a smile: "Have patience, you'll learn a good deal of history in time. When you attend High School, you'll begin your history then in earnest. And we'll write a nice, big and very sensible letter to Sammy, too. We can't write such a letter in a hurry, you know. We'll have to sit down and think a good deal about it, then write it. So now every one of you try to write your letter to Sammy at home, and bring it with you to school tomorrow! . . ."

And when they looked at the clock, the big, round clock upon the wall, they were all amazed to know that an hour and twenty minutes had elapsed and that no one had noticed it; no one had seen how the hands had moved on so fast, though slowly. They put on their clothes and rushed home.

* * *

Mordecai, however, was in no hurry. He had no reason for rushing away. Within an hour, the members, parents and friends of the school, would gather once more. There would be discussion of current events and he would deliver a talk to them on the subject: "Child Education."

He, therefore, puts away his textbooks, his notebooks and pencils. He puts away, too, his pieces of chalk and his brush, and starts the preparation of his

nies in the cause; the school will owe him that much extra at the end of the season.

And behold, the children start arriving with their merry laughter, the little squirrels of the first grade. They exchange greetings with the teacher. Their teacher smiles even more than usual. He seems to be quite pleased, more pleased than ever.

The children copy some verses.

"My big brother is an army man,
My uncle, a sailor in the U. S. navy,
And many a letter across the ocean's span
Reaches me often from Cousin Davy."

The teacher Mordecai always gets a rhyme into his dictation, so the children enjoy their writing and then read it over again with zest.

And when the children were done with their reading and writing, their teacher spread his newspaper over the table, as if it were a proper cover, and he called all the children to be near him, around the table. He put his finger on Sammy's picture and spoke to them in this wise:

"Children, do you see this soldier? He was a pupil of mine, a very good pupil, one who could soon have become a teacher himself!" And he told them stories about Sammy. The children were very glad. They were merely sorry that their time was soon spent and that the bigger fellows of the second class were already trooping in.

But in the second, and in the third class as well, the teacher, Mordecai, told the children the same or similar stories of his pupil, Sammy.

Finally came the big lads and girls of the fourth class, the graduating class, that is preparing to enter the High School; the lanky Judith and the stocky Eve arrived, Sol, the short chap, who enters in his notebook all the difficult Yiddish words and defines them in English, thus preparing his own dictionary.

And Pearl, the short one, who can play and sing and dance, and Pearl, the tall girl, who stuffs herself with candy, and little Moishe, who writes the tiniest letters, that look like little flourishes, so that even the teacher finds them hard to read, and the blond boy, Moishe, who is so quiet, and Nettie, of the genial face, and Eleanor, the intellectual and the geographer and ship-builder, Shloime, the best of all the Shloimes, who has a world chart in his room at home, and knows by heart all the rivers and mountains of the whole world. He always carries a pen-knife with him and is continually carving away. He can carve out for you anything you wish. He is a splendid painter. He can draw all kinds of airplanes and ships, and what not . . . He is quite a chap, to be sure.

And when these fourth-graders were gathered in the class-room, there was a glint in Mordecai's eyes. He had waited for them the whole day. In the first place, they were splendid pupils, fully grown-up people. They could fully comprehend everything you might tell them. Besides, he was quite anxious to tell them Sammy's story. It was the sort of thing that could be a lesson in history for them.

Ere they had taken their seats, however, in the room, up jumped Pearl, the shorter one of the two: "Teacher Mordecai," she exclaimed, "Teacher Mordecai, maybe we ought to make tea for you and ourselves today? It is so cold, so we'll warm up."

Before the teacher could make reply, the taller Pearl was ready with a report of her own: "Indeed, Teacher Mordecai, let's have tea. There in the little closet there is sugar and tea and cakes that have been left over from the meeting of the School Association, so let's have tea!"

"Tea, let's have tea!" pleaded all.

"Very well," answered Teacher Mordecai, smilingly. "We'll have our lesson today while having our tea, like grown-ups!"

And the "women": the two Pearls and Judith and Eve, wiped the glasses and the saucers, doled out to each and every one three cakes, there was just enough for all; they poured in each glass of tea a single spoonful of sugar, a spoon and a half for the sweet-toothers, but none of these got two.

And so they sat around the table, like grown-ups, and warmed themselves with the warm liquid. The "men-folk," the two Moishes, and Sol and Shloime had a very good time, indeed. They were not required to help. The "women" served them their tea. They, however, demanded more sugar, for they did not think the tea was sweet enough, also more cakes. If there had been a larger supply, they, the "men-folk" could have devoured a whole basketful. It was fortunate there were only three for each of them.

Now Mordecai, the teacher, grins widely, and makes a broad gesture: "Well, fellows, what do you say about having no history-lesson today? It seems to me you are not too anxious to study now. You want to have your tea, don't you?"

The lads and girls began to scan one another and to exchange glances. They shrugged their shoulders and whispered: "It's a trick, I know, some new scheme!"

"No," exclaimed Eleanor, "we do want to learn something today!"

"I like to hear the tales of Jewish history very much!" Nettie purred.

And the whole gang began to demand their due.

Mordecai, the teacher, was delighted. He spread the newspaper across the table and said: "Indeed, that's fine. I'll tell you a story of a Philadelphia pupil of mine. He was very fond of Jewish history, too. Now, he is a soldier as you may see!"—

Everyone leaped up at once, so that they almost

chasms. The ship has become a mere toy of the sea, a child's seesaw that now rises high, then ducks low. The surging sea devours the ship one moment and spits it out, the next.

"The passengers are engulfed by the chill of deadly fear. Each single one of them is filled with dread. They all start to pray, each to his God, that he may calm the sea; the waters, however, rage more than ever.

"Because the sea refused to calm down, the captain of the ship ordered all the cargoes to be thrown overboard. The traders all stood by weeping and lamenting; frightened, they watched as one load after another, as one sack, then a second, was cast upon the sea, all their precious wares, while the ship lurched forward, and the billows roared, and their goods were fed to the fishes. The merchants wept and throbbed with the fear of death.

"Only the merchant who carried his wares in his head, was able to stroll about more calmly than the others. He advised them that their impatience would not calm the sea. They must hope instead that they can reach the shores unscathed in person. If they but came safe ashore, and remained alive, they could obtain their wares back again, eventually.

"At last, the coast came into view. The ship approached its harbor. They were glad, indeed. The joy of the rich merchants was marred, however, when they recalled that all their wares lay at the bottom of the sea, that the fish were feeding on them. More than any other, the man who had his wares all in his head, was pleased.

"And when the ship was being anchored, and the gangway was being stretched to the shore, all saw a huge throng gathered at the pier, a throng of young folk. And these young folk waved their handkerchiefs and their hands to the merchant who carried all his wares in his head, and he, smiling, waved back to them, and full of joy and good spirits, he also turns backs to his belated fellow-merchants of the ship and says to them:

" 'You see, my friend, these young people have come here to buy my wares, the goods I carry in my head. I am a teacher and they are my pupils. They like to learn, and I to teach them. They enjoy these wares which one may not eat or drink, and by which one may not be clothed or shod; the wares that are not a load upon the ship in a raging storm and which need not be cast into the sea!' . . ."

"That is why," says Sammy, the dreamer, "I wish to be a teacher, like you, Mordecai."

Then it was that Mordecai no longer wished to mount the street-car which would take him home. Instead, he took a stroll with Sammy. He talked earnestly with him; he chatted long with the boy. He told him that when he, Sammy, grew up and would be a teacher, he would be a very good teacher, indeed. He also told him the story of Akivah, the shepherd, who was a simple herdsman, who did not even know his alphabet, and who when he made up his mind that he would learn things, learned indeed so much and learned it so well, that he became the teacher of twenty-four thousand pupils, and so if he, Sammy, has really made up his mind that he would be a teacher, he would be an incomparable teacher, to be sure, and no one would be better than he! . . .

So that now, when Mordecai sits in his kitchen, and makes ready to drink his coffee, and has his newspaper spread open before him, he feels his pupil, the dream-inspired Sammy, is actually gazing at him. He appears as a serious, well-disciplined person in the picture, but Mordecai peers deeper into his eyes, scans his lips better, and notes the hidden fire that burns in his eyes, the smile that radiates from his lips, the genial smile of a genial young man. . . .

Mordecai bites into his bread, sips small draughts of his hot coffee and reads all about his pupil in the newspaper.

And Mordecai, the Jewish teacher, was filled with joy. He hums a tune. He will tell his pupils, their parents and friends, all about his former pupil, Sammy, the dreamy fellow, who is now a soldier.

* * *

So Mordecai comes early to school, though there is a severe frost outside. Whenever it is very cold outside, the school is not altogether warm either. The cold penetrates inside. There are chinks above and on the sides, and at the threshold, too. The cold rushes in through the windows, which are not too firmly fastened. The steam which circulates through the radiator is not particularly hot. It is a kind of warm air, so that the school-room has a moist temperature; it is neither too cold nor too warm.

On such a frosty occasion, the children wear their overcoats, their sweaters or heavy jackets, and sometimes, when he, Mordecai, the teacher, can stand it no longer, he, too, puts his overcoat on. He does not wear it in full, as one might wear his coat in the street; he suspends it on his shoulders, in sporting fashion, and so warms himself up, anyway.

Mordecai's feet cause him the most trouble. The floor is so worn away and even splintered, with quite a few holes in it, that the cold shoots right into his feet, so that he must walk up and down the room.

On this occasion, however, though the frost sears one through and through outside, he arrived at school quite early. In the first place, he could not do otherwise, because he still held the newspaper containing Sammy's picture, in his hand; besides, he would warm the place up. He would light the small gas jets, so that the school would spend some extra pen-

the teacher might tell him yet another story.

Sammy has plenty of time for school. He does not have to go far to his home. He actually lives in the same building. The three-story house has many rooms, though no one lives therein. Only Sammy, his little brother, his little sister, and his parents live there.

The building is a meeting-place for all kinds of organizations for adults. Each organization pays some money into the common treasury and the house is maintained in that manner.

Sammy's parents are in charge of it. They keep the rooms clean, so that meetings may be held there, also various lectures and entertainments, and that Mordecai, too, might teach the Jewish children there.

Sammy is the teacher's best friend. Whatever the teacher tells him to write, he writes; whatever the teacher advises him to read he reads.

Most of the children in the school, who have no special zest for the subjects of instruction, do not think much of Sammy. They call him "the dreamy Sammy," but Sammy is not bothered by it. He can actually write, read and speak Yiddish better than any of them, and whenever a difficult word crops up, the class knows well enough that Sammy is the one among them who will know its meaning.

And Sammy's father, who is also a pale, lean man, is quite happy that his son is such a good student at the school. Sammy's father is pale, and even haggard, because for many years he had been a house-painter. He had painted many houses in Philadelphia but now there were no houses to be painted, so he does not earn much, and looks even paler and more haggard than ever before.

And Sammy's mother is satisfied, too, that her son is making good progress. His mother is quite short in stature, yet she has such a tall, fine boy.

And when Mordecai, the teacher, puts on all his clothes, and is finished with all his classes, Sammy accompanies him all the way down, till the very last exit door.

Once, when Spring came at last to Philadelphia, Sammy accompanied his teacher to the street-car, and then Mordecai asked him: "Tell me, Sammy, what do you want to be, when you grow up a big man?"

"I want to be a teacher, like you, Mordecai!" Sammy answered him.

"A teacher?" Mordecai asked in amazement. "A teacher is not such a lucky fellow. He has to endure much from children that are mischievous or dull. He does not get good pay for his work, and you want to be a teacher?"

But the dreamy boy, Sammy, smiles as he answers: "A teacher, however, knows a great deal. He knows everything. A teacher can tell many stories. He knows all history and has read many books of many writers."

And Sammy repeats to him the story which he told him. He remembers every last word of it.

"Once upon a time there was a great ship in the middle of the ocean. Many people were on it. Among the passengers were many rich traders, merchants. They carried many of their wares with them, many different kinds of goods. They carried gold, silver, pearls, diamonds and all sorts of jewelry; different weaves of shawls, large and small; woven and knitted tapestries; garments finely sewed, new glossy shoes and boots, of all sizes; also hats, bonnets and caps; fine fruits as well, such as oranges, limes and pomegranates, palm-leaves, fragrant flowers, laurel wreaths; also drugs, oils and perfumes; all kinds of vari-colored cloths and leather-wares, colored straws, wines, both white and red, weak and strong, and sweet; alcohol, too. The ship had all the good, all the wealth of the world on it. The merchants strolled about, fully contented, and praised and boasted of their wares. They even did business among themselves. They imagined, too, that as soon as their ship touched the shore, they would be besieged on all sides and people would rush to buy up all they had. They would pay them any price they asked, so that they would wax rich, indeed.

"But upon this ship, among all the merchants, there was only one man who walked serenely and gleefully about on deck. He was in no dither. He but strolled around with a book in his hand, reading it calmly, from time to time.

"And when the merchants asked him what kind of wares he carried, what he sold and what he purchased, so that perhaps he might exchange with them?—

"He answered them with a smile: 'My wares ye can neither buy nor sell. Ye cannot exchange it, either. One cannot eat or drink it; one cannot be shod or be clothed with it,—My wares are all in my head, here!' and so saying, he pointed to his head and his book, which he held in his hand, and he smiled subtly to them.

"They but shrugged their shoulders, those merchants. They marvelled: 'What kind of wares can he have? Maybe, he is a magician?" And some of the merchants made jests and laughed, saying: 'Maybe, he is mad, altogether, a man bereft of his senses, an insane fellow. He has his wares in his head! Have you ever heard of such things, of wares that are neither food nor drink, that may serve neither as garments nor as footwear!'—

"And while they are thus engaged in their merriment and mockery, a great tempest, a terrible hurricane bursts upon the sea. The ship begins to toss up and down, high and low upon the waves. The surging billows open up like large caverns; the water heaves high like mountain peaks, then drops down like

SHLOIME DAVIDMAN
(TRANS. S. P. RUDENS)

THE YIDDISH TEACHER

Mordecai, the Yiddish teacher, is an old instructor, whose hair is practically all gray now. Here and there, it has wisps of black, which recall a past when he had a full shock of dark hair.

He was quite young, when he began his career as a teacher. He had begun his work on the other side of the ocean, had been engaged for full seasons in villages and hamlets, and had also given private instruction in Yiddish, in Hebrew and in Russian.

If he had wished, he could have become a rabbi; he could even have become a physician, but he had not chosen to do so. He wished to be a teacher, and became one.

He was a tall man, Mordecai was. He was broad-shouldered, a burly fellow with inane features, and with a straight nose in a broad face.

Yet he was quite content with his lot. Though his collar and necktie were not in perfect array, though they did not match too often, nor was he very prompt to change his shirt, nor was his beard trimmed regularly, still he was quite serene of mood.

His whole outfit, his overcoat and his shoes never looked quite new. Frequently, it was due to the fact that he paid but little attention to his clothes; sometimes, it was due to his lack of sufficient cash for a new garment. He wore his hat only for a month or two during the year; hence he wore his one hat for almost a score of years.

Still he is satisfied with his lot. One may note in his shrewd, penetrating look, his vision of another world, a world large and free. In his smile, in his philosophic smile, one may see that Mordecai, the Jewish teacher, possesses large means which enrich his external appearance. He reads much and studies his whole life long.

And because he reads and studies a great deal, he knows a lot, too. He knows the Talmud, feels thoroughly at home in Jewish history, reads several languages, and is familiar with several literatures. He is well-trained in Marxism. He is stuffed full of folk-lore. He is a walking dictionary, a folk-teacher . . .

* * *

As was his wont, Mordecai rose early this morning as well. He went out into the street and bought his newspapers. He cannot eat his breakfast without his newspapers. As soon as he receives them from the newsdealer he begins to scan them at once. He casts his glance across the headlines: war news, Jewish news. He looks into the inside pages. He makes ready to read more carefully. He has not the time to read everything nor is everything worthwhile reading.

But now as soon as he opened the Yiddish newspaper, he saw a picture of a familiar face. It was the countenance of a young American soldier. Even before he read the inscription below, he recognized his pupil, his one-time pupil, Sammy, from Philadelphia, the dreamy fellow.

He halted in the middle of the street; he looked at the picture and smiled inwardly. He was very glad. He then put his papers together and ascended his stairway, homewards. He meant to sit down at his table and to read thoroughly the story of his pupil, Samuel, who was now a soldier.

He entered his house and quickly took off his overcoat which he threw upon the bed. He walked into his small kitchen, a tiny place, indeed, and he lit the fire in the gas range.

He spread his newspaper on the table and remained standing beside it. He held the first page open in his right hand, as if it were a large volume, as he gazed upon his pupil, Sammy, while he smiled and talked to him.

There was no one at the house with him just then, in his several rooms, the home of Mordecai, the Yiddish teacher. His wife is at work. The wife of a Jewish teacher must work, and since no one was with him, he talked to himself, and to Sammy, his pupil.

He pours out a first cup of coffee for himself. He likes it piping hot. As the steam ascends, he looks up, too, and recalls his pupil, Sammy.

It was in 1932-33, a period of tension throughout the land. Unemployment and hunger had struck the length and breadth of the country, and the homes of the Jewish parents as well, who sent their children to the Yiddish schools. In his own school, where Mordecai was a teacher, unemployment and hunger had made their way.

Mordecai had helped many parents to get relief, government help. Many children attended school without tuition and Mordecai himself received a very reduced wage. But what could he do when so many of the parents were without work, and hunger was stalking through their homes?

And Mordecai told the children why their parents were without work and why many people were starving.

The children asked many questions, Sammy above all others.

Sammy was a tall, slim boy, a pale youngster with dreamy eyes. He listened to the story his teacher, Mordecai, told them. His eyes flutter. They open wider. He wants to hear more of his teacher's stories.

After the lesson, Sammy often remains at school with his teacher. Maybe he can help him in some way. Maybe he can do something for him. Perhaps, too,

ײדן
רעדט ײדיש

עֲלֵיכֶם שָׁלוֹם

עם
ישראל חי

אלול תשל״ב — ברוקלין ניו-יאָרק — יאָר 1; נומער 1

דערקלערונג

„עליכם שלום״ ווערט געבאָרן ווי א רעזולטאט פון דער ײדיש-סחלוקת אין דער פלעטבוש ישי-בה הײסקול. די חלוקי דעות צווישן תלמידים און אדמיניסטראציע זײנען זײער קלאָר און פשוט. די סטודענטן קעמפן פאר דעם מ׳זאָל דערלויבן לערנען ײדיש אין אלע פיר יאָר און די אדמיניסטראציע ענטפערט אז מיר קענען לערנען ײדיש צוהערנדיק זיך צו דער „ײדישער ראדיאָ סטאנציע: „דאָבליו-אי-װי-די.״

מיר, די סטודענטן פון דער פלעטבוש ישיבה הײסקול װעלן װײטער קעמפן אז ײדיש זאָל פאר-נעמען כאָטש ניט קײן קלענערן אָרט װי שפאניש און פראנצויזיש װאָס באשטײט פון גאנצע דע-פארטמענטס.

מיר וועלן זיך נישט באגרעניצן נאָר מיט דער ײדיש-סחלוקת אין אונדזער ישיבה, נאָר אויך ארבעטן אין אלגעמײן, פאר גײסטיקער, ײדישער זעלבסט דערקענונג פון דער אמעריקאנער ײדי-שער יוגנט, דורך שאפן א פלאטפאָרם פאר דעם יונגן ײד זיך אויסצודריקן פרײ, אין שײכות מיט אלע ײדישע ענינים פון אונדזער תקופה, למשל: ײדיש, עבריה, די אונטערדריקונג פון סאָװעטישן און סירישן ײדנטום א.א.װ.

מיר האָפן אז „עליכם שלום״ װעט װערן גרעסער טיפער, בעסער, מיט דער הילף פון אונדזערע לײענער. מיר האָפן אז די לײענער װעלן שטיצן אונדזער קאמף אז ײדיש זאָל פארנעמען א חשו-בן אָרט אויך אין אנדערע ישיבות.

די אונטערשטע שורה, מיר װעלן טאָן אלץ וואָס איז שײן און יושרדיק.

מיט אהבת ישראל, בלײבן מיר, די מיטגלידער

פון דעם

סטודענטן קאָמיטעט פאר ײדיש

אײער מאמע-לשון רופט אויס,
„לאָזט זײ ניט מיך באגראָבן!״

„און לאָמיר ניט מיר װערן צו דערמאָנען, „אז:
א ײד אָן ײדיש האָט ניט קײן ײדישן טעם!״
--װאָלף יוניןן

Treblinka Poems

By YURI SUHL

THE CLOCK

(To fool their victims the Nazis erected a sham railway station called Treblinka, replete with painted-on arrows, timetables and station clock.)

THE clock had both hands in the
conspiracy,
it had not a minute to give
and blinded us with time.

YURI SUHL, *poet, novelist and biographer, has compiled and edited* They Fought Back, *the story of Jewish resistance, which has a chapter on Treblinka. His novel for young people,* Uncle Misha's Partisans, *will be published this fall by Four Winds Press. His first "Treblinka Poems" appeared in our July-Aug., 1969 issue.*

DAYS AND NIGHTS

DAY was a collaborator
night an ally
under cover of night
one fevered a hope
shattered at daybreak
by the first scream.

THE DEATH OF HELGA BRUNNER

(A German woman caught in a roundup of Jews by mistake landed in Treblinka. Though convinced of the error the camp commander refused to free her.)

HER blood was right
and so was the color of her eyes
but she has seen the chimneys
a secret of State

— I'm an Aryan woman—she pleaded.
The commander was deaf to her plea.
— I'm not one of the Sarahs—she
cried.
— I know you're not—the commander
replied
— so calm yourself, *liebchen,* you
won't be gassed with the Jewish
scum—you'll be honorably shot.

GENESIS

IN the beginning was the Word—
spoken
written
printed
typed
telephoned
broadcast!
then the ovens
then silence

ODE TO A COMPOSER

(An orchestra of prisoner musicians was compelled to play each morning when the prisoners were marched off to their slave labor details, and whenever it suited the commander)

YOU'RE one of us now
Johann Sebastian Bach;
your statues stand
but you
chained in your own score
were dragged to Treblinka
where the acoustics are poor,
where murder and music
go hand-in-hand.

YIDDISH LESSON 1

Editors' note: Each issue of ALEICHEM SHOLEM will have a Yiddish lesson. These lessons are intended for people (specifically yeshivah high school students) who already know Hebrew but have little prior knowledge of Yiddish. Comments, criticisms, and suggestions are welcome.

Unlike English, Yiddish is phonetic, written as it is spoken; unlike Hebrew there are almost no *nekudot*. The letters of Yiddish are assigned no more than one or two sounds, so once you have mastered this key you should be able, with practice, to read Yiddish with facility. Only letters and letter combinations with special significance for reading and writing Yiddish are here represented – not all letters of the Hebrew alphabet.

YIDDISH LETTER	NAME OF LETTER	ENGLISH SOUND	YIDDISH EXAMPLE	TRANS-LITERATION	TRANS-LATION	NOTES
1. אַ	alef (with pasech)	"o" as in pot	דאַוון	davn	pray	transliterated with an "a"
2. אָ	alef (with kometz)	"o" as in for	טאָג	tog	day	identical with the Ashkenazic Hebrew אָ
3. ב	bais	"b" as in boy	בוך	buch	book	never a "v" as could be in Hebrew
4. וו	two vovs	"v" as in very	וואַסער	vaser	water	used as a single sound
5. ו	vov	"oo" as in room	צו	tzu	to	never a "v" as could be in Hebrew . . . Transliterated with a "u"
		"u" as in full	זון	zun	sun	
6. דזש	daled zayin shin	"j" as in judge	בלאָנ- דזשען	blondjen	to get lost	used as a single sound
7. זש	zayin shin	"z" as in azure	זשורנאַל	zhurnal	journal	used as a single sound
8. טש	tes shin	"tch" as in catch	מענטש	mentch	person	used as a single sound
9. י	yud	"ee" as in feet	פיר	fir	four	transliterated with an "i" —occasionally "i" as in him (e.g., bisl — little)
		"y" as in you	יידיש	yidish	Yiddish	usually an initial consonant
10. יי	two yuds	"ai" as in rain	שיין	shain	pretty	transliteration varies (e.g., ey, ai, ay, ei)
		'i' as in fine	פיין	feyn	fine	
11. כ	chof	"ch" as in Chanuka	לאַכן	lachn	to laugh	chof is never a "k" as could be in Hebrew
12. ע	ayin	"e" as in pen	שלעפּ	shlep	shlep	never any other sound but "e" as in pen; Hebrew varies

ב (vais), ח (ches) כ (kof), ת (tof), and ת (sof)
are *not* used in Yiddish. Their sounds are rendered as follows:
v= וו ch= כ k= ק t= ט s= ס

This key holds true for all Yiddish words that don't come from Hebrew. Words that are of Hebrew origin are written as they are in Hebrew but are spoken with Yiddish pronounciation.

Yiddish
Hebrew
English

Aleichem Sholem

Official Publication Of The Student Committee For Yiddish

Volume I, Number 1 Brooklyn, N.Y. Elul 5732 / Aug.-Sept. 1972

STUDENTS PROTEST FOR YIDDISH

STUDENT COMMITTEE FOR YIDDISH
VS. YESHIVAH OF FLATBUSH ADMINISTRATION
ON SCHOOL'S ANTI-YIDDISH POLICY

ON THE YIDDISH QUESTION

For us as Jews, this century signifies the end of 2,000 years of degrading oppression and seemingly hopeless exile. It is an era which boasts the revival of spoken Hebrew and rebirth of the Jewish state, both acts of wonderwork which stand as a hope and pride for every Jew. Yet we are but a remnant, shaken by physical catastrophe and endangered spiritually by encroachment of foreign cultural forces.

During the past thousand years, our forefathers lived for the most part impoverished, sometimes enslaved in the villages of old East Europe, deprived of essential liberties and rights; yet we never fell into the Dark Ages intellectually, religiously, or culturally. The Jew continued maintaining his heritage, studying Bible and Talmud, as well as enriching and building upon his Judaic legacy. All Jewish history can be viewed as a chain of continuity, and those who have kept it have provided for a living guarantee for perpetuation of the People. There were always those superficial Jews who drifted away from tradition, who forsook their People and betrayed their God, the fools who maintain the attitude of "throwing away" their faith for nothingness and less.

The lifestream of Ashkenazic Jewry since the tenth century has been its great creation, Yiddish. Although at the time of its conception nearly a thousand years ago, Yiddish was born as a dialect of Slavic, Germanic, Hebraic and Aramaic terminology, the language quickly developed into the daily spoken language of the Jews in many countries and localities. Not only did Yiddish serve as a vehicle of self preservation by including many Biblical and Talmudic phrases and concepts in its ever-growing vocabulary, but soon encompassed the very essence of the Jewish soul, the *Yiddishe neshome*, and brought Talmud and Godliness not only to the rabbinical seminaries where it was the language of study, but also to the street and marketplace. Countless idioms and untranslatable phrases soon developed Yiddish into the

language not representative of Judaism, but more correctly unique to it. In Yiddish, the Jews laughed and cried, sang and mourned, lived, fought and died; in it we have engendered an amazing sense of intimacy between Jew and Jew, a feeling of oneness. For example, a Jew meeting another Jew would greet his friend with *Vos macht a Yid*? (lit. "How is a Jew?) — not "How are you?" The countless idioms which lie at the heart of the language endeared the Jewish language so much to the Jewish people that it was called simply *mameh loshn* (mother tongue) in the Jewish home. Sadness, humor and hope for the future made Yiddish for the Jews a language with a vision. Like Am Yisroel, the upkeeping strength of Yiddish was in spirit and not sword. As Yiddish survived without ever being a state language, so the Jews miraculously continued without being a political entity

We feel that learning Yiddish is an essential factor in inducing a new sense of identity and Yiddishkeit in American Jewish youth. The Hebraist who wants to ignore the culture of the past thousand years, study only the last twenty-five and consider Herzl a direct continuation of the Bible is committing a surgery on Judaism which could prove fatal. This attitude is just as wrong as that of those Yiddishists for whom Jewish history starts with Mendele or Peretz. We must deepen our knowledge through learning both Hebrew and Yiddish, through synthesizing bonds not only with the State of Israel but also with our families, grandparents, and the last millenium of Judaism. Hostility toward either Hebrew or Yiddish is self anti-Semitism. To see a contradiction between the two Jewish languages is indicative of a deep lack of fundamental comprehension of what Judaism is. It is sad indeed that for many of the young generation a Yiddish newspaper, their parents' language, and a book of Sholem Aleichem are deemed "foreign."

We think that the Yeshivah of Flatbush is a wonderful school, only it is wrong on the Yiddish question. Since the Six Million were slaughtered, it is fitting to say that Judaism has not only a *lashon kodesh* (holy language), but also a *loshn kedoshim* (language of the holy). It is the obligation of every Jew to sanctify the memory of our Six Million by living the beautiful Jewish culture which they lived by, by keeping their Yiddishkeit close to our hearts, by recognizing the eternal values for which they died. But Yeshivah of Flatbush deems it more suitable to show films once a year of the gassing, burning, and slaughtering of Jews, on Yom Hashoah, the day appointed to honor our martyrs. We are not a people of death, but of life.

Yiddish is taught in the public high schools of New Haven, Bayside High in Queens, Columbia University, City College, Brooklyn College, Queens College, The New School, Roosevelt College, and UCLA, not to mention a host of Jewish institutions. We find it difficult to understand why Yiddish isn't given a place in the curriculum of Yeshivah of Flatbush; French and Spanish, Drivers' Education, and sundry other subjects are more than welcomed by the Yeshivah.

It is incomprehensible that an Orthodox Yeshivah could deny a request from over fifty students, who on their own initiative demanded to learn Yiddish. It was a shock to the Jewish community that the Assistant Principal told the petitioners to "listen to WEVD" if they want to learn Yiddish. The Principal, instead of being happy that yeshivah students want to strengthen Judaism, devised every imaginable excuse for not permitting Yiddish to be taught, ranging from philosophical stories to technical fabrications. It was wrong for Talmud classes to have been stopped for three full days for the purposes of intimidation, harassment and investigation of those "guilty" of visiting the Forward building to speak with the Editor.

No language possesses a life independent from its speakers and adherents. With Hebrew and Yiddish, we are educated and traditional Jews; but with hostility toward or ignorance of one, we are paupers. The future of Yiddish, like that of Judaism, is dependent upon the active righteous struggle of those who have not forgotten the Jews who died with Yiddish on their lips.

It is the hope and desire of good Jews everywhere that the Yeshivah of Flatbush will reverse its unjust policy in regard to teaching Yiddish.

which transmits the culture from the older to the younger generation . . .

We are of one mind on the need to abolish the anarchy which prevails in the educational field, on the need in each country to have one progressive school system for children and to expand the school system in such a manner as to incorporate every Jewish child, on the need to create text books that can be used in the schools of all countries and which can be complemented with school books of a local character . . .

We are of one mind on the type of Jew we wish to see as a product of the Yiddish school. We wish to see a healthy Jew, a Jew who feels himself at ease in his Jewish background, a Jew to whom nothing Jewish or human is alien, a Jew who won't fall into the swamp traps which lurk in the works of certain false prophets — the trap of national gloom or the trap of national arrogance.

We wish to see a proud Jew who is capable of resisting the assimilator with his shabby coin of practicality and the nationalist with his shabby "thou art chosen" banner.

We wish to see a Jew who will not be a stranger in the country in which he lives, a Jew who will know how to link the progressive forces of the Jewish people to the progressive forces of all other peoples in the same country or other countries in the struggle for a better, more humane life and who will, at the same time, remain a Jew, a son of his people, a fighter for the future of his people.

We need a literature which will be the flesh and blood, the nerve and marrow of the Jewish people; a literature which will know the Jew, every strata, every group, every type so thoroughly in all its particulars as did the grandfather Mendele Moicher Sforim and his grandson Sholem Aleichem.

We need a literature which will be just as intimately interwoven with the life of the masses, which will know their problems, their demands, their aspirations as we see them in such immortal examples as Mendele's *The Wish Ring*, or Sholem Aleichem's *Motel Peise the Cantor's Son.*

We need a literature for whom the fate of these millions will be its concern, a literature which will not only be an observer, a registrar, but one which intercedes in life, which attempts to mold life, to knead it (according to Gorky's immortal expression). Such a literature must inevitably be on the side of the oppressed, the exploited . . .

We need a literature which will have the courage to expose the evils of the world and will not be frightened of these evils when it also finds them in Jewish life, but will, at the same time, possess enough optimism, enough faith in the creative forces of the masses that it can persuade them of the possibility of transforming the present world to one of justice and a secure peace . . .

We have a lot of work ahead. In order to do it we must organize ourselves. May the present congress create the organization for Yiddish cultural work on a world scale. May it establish the world centre of the Yiddish secular, progressive culture. □

THE JEWISH GAZETTE
יודישע גאזעטטען.
וואהרהייט
(THE TRUTH)
THE WORKMANS PAPER. דיא אַרבײַטער צײַטונג
Das Abend Blatt. The Evening Paper.
אבענד־בלאטט

ערשטע טעגלעכע יידישע פאָלקס־און
אַרבעטער־צייטונגען אין אַמעריקע

מיכאָעלס אין דער ראָל פון „טביהן"

SHOIME MICHOELS
AS "TEVIE"

אהרן ווערגעליס (לינקס) לייגט אַ קראַנץ בלומען אויפן קבר פון שלום עליכם. רעכטס אַן אַנדער מיטגליד פון דער סאָוועטישער דעלעגאַציע, לעוו בעזימענסקי (אַ ייד), איינער פון די רעדאַקטאָרן פונעם וואָכן־זשורנאַל „נאָוואָיע ווערעמיא" („ניו טאַימס"), וואָס ווערט אַרויסגעגעבן אין רוסיש, ענגליש, דייטש, שפּאַניש, פּויליש, טשעכיש און גייט זיך פאַנאַנדער אין אַ 90 לענדער.

A. VERGELIS AT
SHOLEM ALEICHEM
GRAVE

denied to it? How many "prognosticators" had declared that in 25 or 40 or 50 years the Jewish people would be no more? In America very influential and seemingly competent persons asserted 25 years ago that in a quarter of a century, especially if the stream of immigration were lessened, Jews having learned English would *ipso facto* have been transformed into Americans. Life mocked this prognosis. Immigration has for the past 23 years been actually halted. The great majority of Jews learned English, some more, others less. The number of Yiddish speakers did not diminish. The respect for Yiddish language has risen. Precisely in the past 25 years a great Yiddish culture has developed, a rich, many-sided Yiddish literature has sprung up. The Jewish people in America feels itself Jewish.

☆ ☆ ☆

The striving to maintain one's own image, the face of one's own people, cannot be separated from the striving to sustain one's own language, Yiddish. How many seas of contempt have been poured over the Yiddish language within the Jewish environment? How many prejudices have been sown against Yiddish in the non-Jewish world which in turn resulted in a depraving influence on at least a section of the Jewish intelligentsia? How many obstacles have been placed in the path of the Yiddish language in the form of rival institutions with superior equipment? Despite all this the Jewish people stayed with Yiddish; it developed its Yiddish because the Jewish people does not wish to relinquish its own image.

Nor is this all. The Jewish people is deeply convinced it has the right to live as a people, that anyone, whether an individual or group who seeks to limit this right is its enemy regardless of how he terms or masks himself. The Jewish people is convinced of its duty to fight for its right to live and this also includes its right to use Yiddish as its natural, obvious language; this is valid for every country, for every continent, without exception . . .

The people is the true creator of culture. If this is to a great extent true of all peoples it is particularly true of the Jews. Almost every personality who made his mark in the field of Yiddish culture in the past three quarters of a century came from the masses. The great writers, poets, dramatists, singers, actors, founders of theatres, organizers and awakers of the people— what was their origin? They were children of poverty, of toiling families. Who esteemed them? The people. Where did they find their compensation for their often superhuman exertions to force their way out of the darkness? Again, it was from the masses from whom they had sprung.

The United States is a striking example. Hundreds of thousands of poor Jews rushed to the distant glittering shores. The stream of the fleeing rose higher and higher. Millions of working Jews rapidly settled in a totally strange and not overly-friendly land. Their first worry was bread. Like locusts they threw themselves into the sweatshops. The huge majority was culturally at a very low level. An intelligentsia hardly existed at all. The newly arrived intellectuals generally took the road of assimilation and abandoned the people. The mass was raw, fragmented and partly demoralized by this transition to a new environment.

Nonetheless the mass advanced not only its organizers and leaders, economic and political, but also its cultural forces.

☆ ☆ ☆

The Jewish people never rejected its history. . . . It is natural for the creators of the contemporary Yiddish progressive secular world culture, which originates in the deeply-plowed and seed-laden soil of the folk life, to aspire to link their work to the tradition which was progressive in its time and can aid in speeding the course of progress today.

The Jewish people . . . recognizes the right of every other people to its existence, its own historic tradition and cultural creativity.

He is a poor friend of the Jewish people who puts forth the theory that antagonism between different peoples is an historic law . . . It is not a natural, deeply-rooted quality in the psychology of peoples (but) rather an unhealthy product of the capitalist system.

Just as the Jewish people recognizes the self-evident right of all other peoples to live in peace without owing any justification for their existence, so it sees no need to "justify" its existence. This position at once excludes the concept of a Jewish national historic mission, of a people that is a paragon or a Messiah. . . .

☆ ☆ ☆

It is a fact that due to assimilation Jews have yielded too many of their forces to other peoples and we suffer from a relative lack of cultural forces for this reason. We have authors, poets, dramatists, actors of high calibre who have specialized in other languages and now are unemployed because of the overproduction in their professions in these languages. At the same time we, in the Yiddish language, lack people of similar high qualifications, though among us there are also unemployed cadres. Too many potential and already active cultural workers have left the Yiddish field. These losses are too great. One of the tasks of the World Yiddish Cultural Congress and its future world centre will be to contain this emigration, not artificially, but by creating for the Yiddish cultural workers a firmer ground and more attractive environment.

In gathering today to consider the problems of Yiddish culture we intend to conduct a dual action directed externally and internally. Outwardly our effort is directed to the non-Jewish world to demonstrate for all peoples: firstly, our right to live, to be Jews and to create in Yiddish; secondly, our achievements in Yiddish of which we have a right to be proud. In addition, our effort is especially aimed outward as a challenge to the dark, oppressive, Jew-baiting forces, as a strong, tangible act of resistance to the assault of fascism.

Our effort is also directed internally to the extent we must make a reckoning — for the first time on such a scale, of our view of Yiddish culture, of its achievements, of our place in the development of our culture and what we seek further.

Yiddish culture is a creation and an instrument of the people. It is the spiritual armament of the people in its struggle for life. It is the complex of spiritual values which enable the mass of the people to clear the path in their continuing pursuit of a secure, humane future based on social justice.

Culture without a people is bloodless, a shadow. A people without culture is generally an impossibility because each people creates its own culture. But a people with a weak culture is weak. To the extent that Yiddish people's culture will grow the people will become strengthened. To the extent that Jewish social mass forces become stronger Yiddish culture will also be strengthened.

☆ ☆ ☆

All this strikes at the most cardinal cultural problem—the problem of the Yiddish school for children and adults. The school is the key which opens the path to culture for the broad masses of the people. The school is the bridge

IN DEFENSE OF PROGRESSIVE JEWISH CULTURE

By M. J. Olgin (1878-1939)

EDITOR'S NOTE: In December 1972 a conference took place in New York City to mark the 35th anniversary of the YKUF — the Yiddisher Kultur Farband, an organization established in September 1937 at the World Congress of Jewish Cultural Workers in Paris, France.

M. J. Olgin, a world-renowned publicist, Jewish labor leader of the U.S.A. and first editor of the Jewish daily "Morning Freiheit," delivered one of the main addresses at that Paris Congress in 1937. In the present discussion on Jewish secularism, Jewish identity, assimilation and internationalism, we consider the views of the late M. J. Olgin very helpful. We publish here in an abridged form Olgin's address at the Paris Cultural Congress.

WE HAVE ASSEMBLED FROM MANY countries of varying political and social conditions to collectively consider the fate of Yiddish culture—the culture which was created and is being created in Yiddish—and to collectively forge a program of work.

This program will, firstly, defend the right of the Jewish people to its culture; secondly, it will elevate Yiddish culture to a higher status by making it more profound, more inclusive and many-faceted, more effective — in a word, full-blooded — so as to enable it to pulsate with healthful life; thirdly, it will bring Yiddish culture to the Jewish people, stimulate the people to acquire ever more and ever better cultural values. This implies both to esteem those who create culture as well as to advance from our own depths—the fruitful, ever-creative depths of the people — new . . . creators, builders, bearers and distributors of culture.

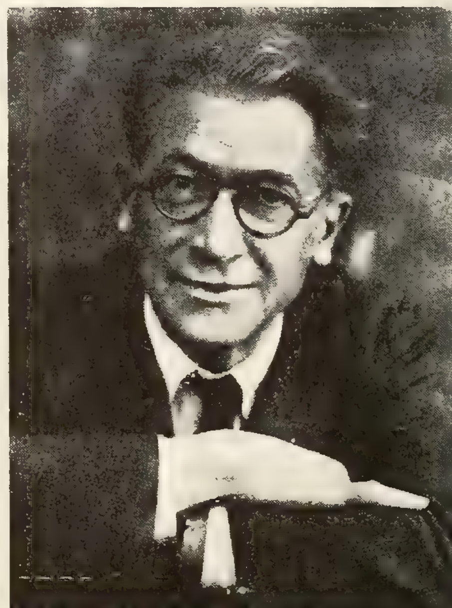
We have assembled at this world gathering of cultural workers in order to perform a labor which will raise the standing of Yiddish culture in the eyes of the world and, last but not least, perhaps improve the economic situation and certainly increase the regard for the Yiddish researcher, writer, teacher, poet, painter, sculptor, musician, dramatist, actor, journalist. We have gathered here, sons and daughters of the Jewish people, with the deep-seated conviction that despite difficulties and often serious obstacles in our path, we are engaged in an effort of great importance for the Jewish people.

☆ ☆ ☆

If we desire that clarity of concepts shall be our guide and the feasibility of proposals our direction, we dare not for a moment ignore the people whom we have undertaken to serve with our present action. We must continually remember our people's qualities, its aspirations, its visions, the scope of its forces and above all, its relationship to culture.

The people — they are all those who work in one or another manner to maintain their existence. The people — this is the factory worker in large or small enterprises; the office employee, those whom we in America term the "white collar slave," in the countless industrial, commercial and other institutions; this is the small and middle handicraftsman, storekeeper, merchant who in no way can be identified with the ruling classes; this is, finally, the considerable strata of intellectuals of all sorts of gradations and professions. This large working mass, the head and greater part of every nation, is economically not of one piece and the divisions and sporadic conflicts between its different groups are not weaker than the interests which keep it together. This gives us the full right to view it as one great social category, as one huge entity — the people.

Since this people consists of economically deprived and working persons for whom making a living is not at all easy, it has become imbued with protest against exploitation and a striving for social justice. This protest need

M. J. OLGIN

only find expression in the folk song or the folk legend or in the hostility to the individual wealthy person . . . The ideal of social justice in its scientifically crystallized form, socialism, when it is placed before the people as a political postulate, as a program for which it is necessary to struggle, has always found ardent supporters among the people . . .

The striving for freedom, for economic security, for improvement of its existence, is alive within the people. This is a dynamic force which prompts it to choose the path of progress. Individuals or particular groups of the mass may split off into by-ways or retrograde paths, or an entire people may under a brutal pressure, as in the fascist countries, temporarily be thrust backwards, but the people in its healthy aspiration for life, security and freedom persistently presses forward. The people in its totality is always progressive.

This healthy aspiration for life is inseparable from the striving to maintain its own identity. How many times has the Jewish people had its life

In Defense of Progressive Jewish Culture

By MOISSAYE J. OLGIN (1878-1939)

EDITOR'S NOTE: November 22, 1972 marks the 33rd anniversary of the death of Moissaye J. Olgin, the founder and first editor of the *Morning Freiheit*. During his editorship of this newspaper he was widely acknowledged as the most prominent Jewish Marxist and Communist of his time. Olgin combined in his outlook and activity a steadfast devotion to Socialist internationalism as well as to the Yiddish language and to progressive Yiddish culture. His deep sense of responsibility to Yiddish, Yiddish culture and the continuity of the Jewish people prompted him to become one of the guiding spirits of the World Yiddish Cultural Congress in Paris in September, 1937 and excerpts of his main address to this Congress are offered below.

In certain leftist circles today Olgin is represented as a leader whose main concern was general social and political problems and who merely happened to write in Yiddish. This simplified erroneous view is refuted by any examination of his own writings and pronouncements. His address to the Paris Cultural Congress best epitomizes his own viewpoint and is here presented in English for the first time.

(TR. S.R.)

The three horsemen brought Moshele to a house where there were many Red Army men. Among them was a Jewish Red Army writer. He listened to all the stories Moshele could tell him and recorded them on separate bits of paper. He was very fast in writing

them down. When he had finished his writing, he turned to Moshele and said: "Listen carefully to me, Moshele, and remember what I shall tell you. Remember it well. We are sending you off to a home. We hope when you will grow up to be as big as a man, that you should be a great man. We shall need great leaders from that land. We want you to become one of them. See to it, Moshele, that you become a great leader. You will have to study a great deal. We must all love the world. And here in this packet lies the story which I have written up about you and which I have entitled, 'And the Stick Turned Into a Serpent!' Give it to your teacher and she will keep it for you until you are a big man. Go your way in health and greet the Land for us!"

And so in the locker cabinet of Sarah, the teacher, who is both a mother and a teacher in the Home of the Jewish Children, there lies the packet which Moshele brought along with him.

And Moshele studies hard. He carves his stick with great zest. He reflects a great deal on the "stick" that was turned into a "serpent".

October 1945.

TRANSLATION, S. P. RUDENS.

אנציקלופדיה לתולדות הרבנים

העורך: הרב שמואל אפרים טיקטין

והיו עיניך ראות את מוריך (ישעי' ל. כ.)

פעברואר 12־טער, 1943.

חשוב'ער מיסטער ש. דאַווידמאַן!

איך האָב דערהאַלטן די מיר פון אייך צוגעשיקטע „סאָבוויי־ביבליאָטעק", מעשה'לעך וועלכע שאַפן אמת'ע הנאה די קינדערשע נשמה'לעך מיט זייער זאַפטיקן אידיש, רייכן אינהאַלט און צוגלייך זייער גוטע לערע, ווייל זיי קומען זייער פאָרטרעפלעך נאָך אַלע פאָ־דערונגען פון דער קינדערשער פאַנטאַזיע, און איר פאַרדינט דער־מוטיקונג אַז איר זאָלט קענען אָנגיין מיט דער וויכטיקער ארבעט פאַר דער דערציאונג פון אידישע קינדער. — די „סאָבוויי־ביבליאָטעק" וועט פאַרנעמען אַ וויכטיקן און אָנגעזעענעם אָרט אין דער קינדערשער ליטעראַטור וועלט.

איך דאַנק אייך האַרציק פאַר דאָס צוגעשיקטע, ווי אויך פאַר דער גוטער הבטחה אַז איר וועט מיר צושיקן די דערציילונג „א קאָפּ פון א אידן".

מיט כבוד און דאַנק,

שמואל אפרים טיקטין.

די דין תורה סצענע אין „דבוק"

A SONG TO YIDDISH!

must bring him his food. Do you hear us!' and nothing more they said to me. They pushed me out of the house and ordered me to hide out in cellars and on garrets, only to see to it that the Germans do not catch me.

"All at once, however, there was a great noise in the village. The Germans strutted about and beat the drums at every house. They called everyone from their homes. All gathered in the large square. I went there together with our neighbors. I kept my head low so that they would not recognize me. The Germans were leading forward grandfather, father, mother and seven other persons.

"They halted in the large square, and before they were hanged, each one of them bade the village farewell. Each one of them cried out a few words. Mother shouted:

" 'I die for my people, for my country, for my village. Protect my children!' Father shouted: 'We would rather die than betray our friends!' And grandfather cried out in a very strong voice. He seemed to have gained a powerful voice ere he died: 'No people can be annihilated and no people can be enslaved forever. One lad, Moshele, who was saved in the land of Egypt, liberated his people and gave the world his Ten Commandments. Other lads will arise who will take vengeance for us and destroy the evil in the world. . . ."

"When all were already hanging from their scaffolds, a deep silence fell on the throng. When their bodies began to say back and forth, the entire village wept. The sky and the earth seemed to sway also.

And when I looked up, I met mother's gaze, and father's and grandfather's eyes. They gazed at me and their lips mumbled. It seemed to me, they muttered: "Take care of Moshele, take care of our lad, Moshele!' "

When Miriam was finished, she seized her little brother again in an embrace and wept, once more.

And Miriam gave Moshele food and drink. She left him food when he would become hungry again. She told him many stories. In the middle, however, of one of her tales, a loud shooting was heard. Brother and sister were frightened. Miriam immediately let Moshele creep back into his pit and shut his door. She hid herself in the forest.

Miriam never visited her brother again. Moshele does not know how long he remained shut up in his pit but it must have been a long, long time. He had eaten up everything his sister had left him. He became dreadfully hungry in time, so hungry indeed, that he thought he would die. He then opened up his door very quietly and slowly crawled out of his hiding place. The forest was quiet. He could hear nothing from the village. Moshele thought the whole world had died. Suddenly, he saw a snake creeping along. He was very frightened and wanted to run away. The snake, however, raised its head, stared into Moshele's eyes, then lowered its head and crawled away.

And so Moshele no longer feared the creatures of the forest so much. He only feared the Germans in the village. They, if they but see him, will surely kill him. He slunk along the trees so that no one might notice him till he came closer to the village. He could not recognize the village anymore. The houses were all wrecked and burnt up and no human beings were anywhere to be seen.

He wandered across the broken bricks and boards and sought for something to eat. He looked everywhere. Suddenly, he heard the galloping of horses. He was terribly scared. He was afraid to run away lest some of the horsemen notice him, so he threw himself on the shattered boards and began to crawl along on the ground like a snake. He hid under a board and peered out at the sight.

When the horsemen came nearer, they halted. They talked to one another. Moshele recognized them to be Russians. They talked the language. Still, he lay low for a while, till he heard one of the riders cry out: "Heh, people, creep out from your hiding places!"

Only then did Moshele throw his board away and start in their direction with shaky tread.

When the three riders saw him, they leaped down from their horses and ran to meet him. They took him in their arms. They sat down with him and asked him what had happened in the village.

Moshele told them only what he knew and what Miriam, his sister had related to him. He could not say who had wrecked and buried the village nor where the Germans and the village folk had fled. He was there all alone in the world.

"You won't be alone in the world any more," one of the horsemen told him. "We'll provide you with a home, a good home now!"

And the Red Army man mounted Moshele on his horse and rode off with him. On the open road, they fed him with what they had, and afterwards they talked again.

Suddenly the Red Army man leading Moshele exclaimed: "Why, his name is Moshe, and he lived in a box-hole, and his sister's name was Miriam, like in the Bible which tells of Moshe, the liberator of the Jews in Egypt!"

"How odd," mused Moshele, "that the whole world should know the story of Moses!" Riding on horseback with the Red Army man, Moshele then decided that he would grow up to be a great hero, like that famous Moses which the whole world knew though he was dead these many thousands of years.

told him he was a Jew. They told him many stories about the ancient Jews, and about the Jews who now lived in the large cites; also of the Jews who lived elsewhere in the world. Moshele listened to the talk of his own kin, though he could not grasp too much of their meaning.

But when the Germans entered the village where Moshele lived, he began to understand them well enough. . . . They arrived in handsome uniforms with iron helmets. They rushed in on motorcycles and in automobiles. Each one of them seemed so strong and brave. Their officers wore monocles. They looked like doctors or important people who formerly had come to the village on occasion.

But no one knew their speech. Only Moshele's family understood something of what they were saying in German.

It was not long, however, before everyone began to understand their German speech: For these Germans carried away all the horses, cows and oxen from the village. They dragged off all the ducks, geese, chickens, roosters, and pigs. They lashed the bare backs of the peasants when they discovered things they had which the Germans "needed." And what did the Germans not need?

And once they found a German soldier dead in a garden. The German officers then ordered all the village people to array themselves in the open. They chose ten young peasants and hanged them in the sight of all.

The village wept, and Moshele's family wept, too.

And once, Moshele listened to conversation held between the German commander and his father and grandfather. The door was shut, but Moshele, his sister Miriam, and their mother stood close to the keyhole and heard it.

The commander yelled at his father and grandfather: "You are Jews. I know that well enough. You cannot deceive me. We have slain your people in every city and country. We will annihilate you the world over. Such is the decree of Hitler and of our Nazi party. We will enslave the whole world, like the ancient Egyptian king enslaved your people in his land of Egypt. You can purchase your life from us but you won't do it. I'll give you 24 hours. Prepare for me a list of all the communists in the village, a list of the families whose kin have joined the partisans of the Red Army, and a list as well of what the peasants have buried in the earth, else you will hang in the village center even as the ten peasants hang there. . . ."

Having given his orders and bawled them out, the commander drove his father and grandfather out of his room.

His father grew pale as the wall at once. He did not know what to do. Grandfather, however, who was a very clever man, called us together and said many, many things to us. He used words and spoke of things that Moshele had never heard of before. He repeated many times the words "Kidush Hashem." (Martyrdom in God's name.) Father, mother and sister wept. Moshele could not grasp it all, but wept with them.

Later on, they led Moshele away into the forest, not far from the river where grew eight thick trees in a row. Father, mother, sister and grandfather dug out a large pit like a grave. Little windows faced the thick trees. A door covered the entrance to the pit. On the door were lain splotches of earth and grass so that no one might recogniez that there was a kind of little hut there.

"You must live here," father told Moshele, "till we drive the Germans out of our country. We shall bring you food here every day, and if we cannot do so, we shall see to it that someone brings it to you. Keep the little door open. You can go out, too, from time to time, but when you hear a noise from anyone, go inside and hide yourself. Understand?"

Moshele nodded to show he understood everything, but he feared to be alone.

His sister, Miriam, visited him the next day. She knocked at the little door, but Moshele did not reply. She was frightened and shouted to him, inside: "Moshele, it is I, your sister, Miriam. Open up!" Only then did Moshele unchain the innermost latch to open the door.

"Why didn't you open up when I knocked at the door?" asked Miriam.

"But how could I tell who it was that was knocking? It might have been a German who had found my place and had come to kill me?" said Moshele, speaking like a grown-up.

Moshele could see in Miriam's eyes that she had been weeping. He gazed at her and pleaded: "Tell me, Miriam, have they hanged my grandfather?"

Miriam embraced her little brother and wept out loud. Moshele responded, weeping. When they had had a good cry, Miriam told Moshele a terrible tale, which Moshele could not fully understand but to which he listened most attentively.

"Grandfather begged father and mother to escape somewhere, and because he was so old anyway, and had lived a long life, he would surrender to the commander of the Germans for him to do with him whatever he pleased. He said, that unless he reported to the Commander, the latter and his soldiers might kill all the people in the village and put the village itself to the torch, and rather than to see that happen, he was ready to offer up his own life.

"Father, however, replied that he would not permit father to go up to him alone. No matter what happened, he would not leave him. Mother said so, too. All three of them embraced and kissed me and told me: 'You, Miriam, must take care of Moshele, you

After a number of years, Joseph died, and the king who had raised up Joseph to his high position also died, and the new king hated the Jews and he made them his slaves. They kneaded the lime and carried bricks under the watchful eye of their taskmasters who lashed them with whips, so that their lives became exceedingly hard to bear.

And the king issued a decree that all Jewish boys that are born among Jewish parents be cast into the Nile River because he feared that a great Jewish hero would rise among Jews to free them from slavery.

"And now we reach the stories which made our Moshele propose to turn a stick into a serpent," declared Sarah, their teacher.

And the Jewish children hearkened even more carefully to the tale of their dear teacher:

"And a boy was born among Jewish parents. His mother's name was Jochebed and his sister was called Miriam. And the mother feared to keep the child in her home, so she lay her boy, Moshele, in a box and deposited the box at the shore of the Nile River, while his sister, Miriam, stood at a tree nearby to see what would happen to her brother. And the evil king's daughter came with her maidens to bathe in the river, and she was a good person. When she saw the fine baby boy in the box, she had compassion for him and took him with her to her palace, and there raised the child as her own son.

But when Moshele grew up and wandered through all the streets of the Land of Egypt, and saw how the Jews were beaten up and were being tortured, and how they drudged on as slaves, he took their part. He struck down one of their guards and called upon all the Jews to unite and fight for their freedom.

Meanwhile, he fled to the mountains. There, he made plans as to how he might free the Jews from their bondage. One of his notions was to make a serpent out of his stick or staff. He could do lots of things with this staff of his. When he threw it on the Nile River, it turned into blood. Perhaps it was the blood of the little Jewish children that had been drowned there. Later on, this Moshe cleaved the sea with his wooden serpent so that all the Jews could cross it on dry land from Egypt and be delivered from their bondage.

The first Jewish liberator and hero, Moses, is recorded in the Bible together with this story of his wooden serpent.

"But what our Moshele will accomplish with his wooden serpent, we cannot tell as yet!" remarked Sarah, the teacher, in concluding her stories from the Bible.

But how do all these stories concern our Moshele in the Children's Home? Well, there's a relationship there, well enough!

Moshele was born in a village near Mohilev-Podolsk, in Ukrainia, near the beautiful Dniester River. Moschele's father was a fisherman. He would catch fish in the river and sell them to the cooperative. His grandfather had been a fisherman, and his great grandfather as well. Even his great great grandfather had been a fisherman.

They were all hale and healthy men, brave men and Jews. They knew their boats well. They had no fear of the most furious gales, nor of the highest billows or severest frosts. Their faces and hands were as strong as the wood of a tree and because they were so strong and healthy, they lived even up to a hundred years.

The village folk, the Ukrainian peasants, were always very friendly to this Jewish fisher-family. Even in the old days when there was no Soviet land, and Russia was ruled by a Tzar, and the men of the village had a hard life, and knew but little of the government of their country, and they were incited against the Jews who were being blamed for their hard lot, and went to the city to share in the beating up, the plundering and even the killing of the Jews, they did not harass this fisher-family.

For they could well observe of their own accord that these fishermen were honest folk, that they worked hard to earn their livelihood, that these fishermen wore the same poor clothes that they themselves did and lived in the same peasant huts, and that they were kind and friendly neighbors, so why trouble them?

And because there was only this one Jewish family in the village, there was no Jewish school there, neither for the grown-ups or the children. It was their custom, however, as soon as their child reached the proper years to bring it to town for the entire winter. There the child learned Yiddish until it was grown-up and could undertake the work of a fisherman. Thus they lived for many, many years.

Until—

The Germans attacked the Soviet land. The Germans penetrated every village no less than the towns. They beat up and slew the best of the folk, everywhere. They robbed everyone of all their possessions, barely leaving the shirt on their backs. Terrible rumors about them spread, too, to Moshele's village. Moshele was quite young at the time, barely seven years of age. He could not grasp the meaning of these rumors. The stories he heard about the Germans were such he did not believe they were human beings. He thought they were a kind of beast he had never heard of before, and that they—the beasts—came from an alien land and devoured men alive.

Moshele began to dread these Germans very much. His father, mother and grandfather, as well as his older sister began to talk to him a great deal now. They

SHLOIME DAVIDMAN (1922)

AND THE STICK TURNED INTO A SERPENT

Moshelle's skin is dark, like a gypsy lad's. His eyes, too, are black. His hair is glossy and grows thick, and is as black as pitch.

Moshele seems always to be in a state of reverie. He communes but little with his mates at the "Home for the Jewish Children." His teacher, Sarah, who is as much a mother as a teacher to all her children, knows that Moshele is a dreamer. She, therefore, watches him in all his tasks. Even when he eats, he can become absorbed so deeply in his thoughts that he actually becomes oblivous he is in the very middle of his dinner. In the classroom, too, he lets his thoughts drift far away in the midst of the lesson so that he is unaware he is at school.

At first, when Moshele was yet a newcomer at the Home, and the young folk knew him but little, they were inclined to poke fun at him. They called him the "Enraptured Angel" and "Moshe the Dreamer," and by like names.

When, however, they realized that Moshele made no pretense of being absorbed but that his reverie was natural to him, they became accustomed to him, and allowed him to follow his own thoughts.

Moshele always carried a stick. He never beat anyone with it. He was so quiet a fellow, he could not even harm a fly on the wall. He was, however, very fond of his stick. Sarah, the teacher, and the children of the Home now know well enough why he loves his stick so much that he even sleeps with it in bed. They let him do it.

When the children were wont to play in the yard, Moshele would retire to some nook or other and use his penknife to make carvings on his stick. He would make notches in it, bore holes in it, and then poring over a book and examining his stick thereafter, he would soon resume his task. Moschele wished to turn the stick into a serpent. As soon as he would finish his carvings and notches, he would take green and yellow colors and paint his stick-serpent over. And he would keep it all his life long.

But what he would do with his wooden serpent, even he, Moshele, did not now know. The children of the Home and their teacher, Sarah, of course knew even less of that.

But all the children are grateful to Moshele because his preoccupation with his wooden serpent prompted their teacher, Sarah, to tell them many nice stories from the Bible of olden times. Whether the stories are true or inventions of the mind, Sarah could not say. It may be, their teacher, Sarah, said that men may yet find in Egypt, inscriptions etched in stone, which would tell us which stories are true and which have been invented.

In the meantime, however, until these inscriptions are found, the children of the Home sit entranced listening to the beautiful stories from the Bible, which their teacher, Sarah, now tells them:

"There was once a clever lad called Abraham. His father's name was Terah, and he was a stone-cutter. He made human figures out of stone and called them gods. Poor people, whose lives were burdened heavily with their lot, thought that perhaps they could get help from these gods, and so they purchased these idols of stone from Terah. Abraham, Terah's son, however, was too clever to believe in them. Because he refused to do this, his father, Terah, banished him from his home.

And Abraham went out into the world to seek a true God, the kind of God about whom it could be said that He had created the heavens, the earth, the stars, the moon and the sun.

Abraham was the first of all the Jews in the world.

And when Abraham was grown-up, he married a girl whose name was Sarah.

(Now the children in the Home know whence their teacher got so lovely a name.)

And they had a son, Isaac, and when Isaac grew up, he married a girl by the name of Rebecca, and they had a son, Jacob. Now when Jacob grew up, he married a girl by the name of Rachel. She died, and he was married to her sister, Leah. Together Jacob had thirteen children, twelve boys and one girl.

Among these children was one called Joseph. He was a very handsome and clever lad. He, however, was very haughty, being a dreamer, a fellow absorbed all in himself, who thought he would be the leader of all his brethren.

So his brothers sold him as a slave in Egypt which in the ancient speech was called Mizraim. But instead of remaining forever a slave, Joseph became the Viceroy of that land. Later on, Joseph brought over his father, his brothers and all their families, to the Land of Egypt and settled them there in the province of Goshen, and for many years the Jews prospered there.

Disproves Notion it is a Dead Language

Census Results Show Yiddish is Very Much Alive

The results of the 1970 U.S. Census show that nearly 750,000 N.Y. State residents consider Yiddish to be their mother tongue.

Of this number, 543,000 are residents of New York City (354,000 American-born, 189,000 from other countries). The Yiddish-speaking New Yorkers include 600 Blacks and 55 Puerto Ricans. (All told in the U.S. there are 1,400 Blacks who speak Yiddish).

Yiddish rates **third** among foreign languages spoken in New York City. First is Spanish – 1,150,000; second, Italian – 650,000, followed by Yiddish with 543,000. Other foreign tongues with sizable numbers are in descending order: German, Polish, French, and Russian.

Of Jewish New Yorkers, one-fourth are Yiddish speaking statewide, while approximately 30 per cent of the City's Jews regard their mother tongue to be Yiddish.

In the entire country, 1,600,000 listed Yiddish as their mother tongue. Of their number 1,150,000 are American-born.

The Student Committee for Yiddish hailed the Census results as conclusively disproving the notion that "Yiddish is a dead language." The group issued a statement that called the doom-for-Yiddish predictions "a contemptible disgrace to the Jewish people . . . indicative of a deliberate desire on the part of various segments of Jewish 'leadership' to commit psychological genocide of Yiddish resulting in youth disinterest and prejudice . . . a major sign of degeneration of spirit of American Jewry which must immediately be corrected . . ."

You Can't Kill a Dream

By DAVID SELTZER

This poem was written in Yiddish shortly after the assassination of Dr. Martin Luther King on April 4, 1968. It was translated by three Senior Citizens – Bertha Shefloff, Sarah Kiesler and Sophie Warnick of the Hudson Guild Fulton Senior Center in New York.

The bullet that destroyed your life
Was aimed at your beautiful dream.
But you can't kill dreams with bullets;
They flutter in every human heart.

You have dreamed to see the day
When enlightenment will prevail in our land,
And erased will be the plague of race hatred,
And black and white people will clasp hands.

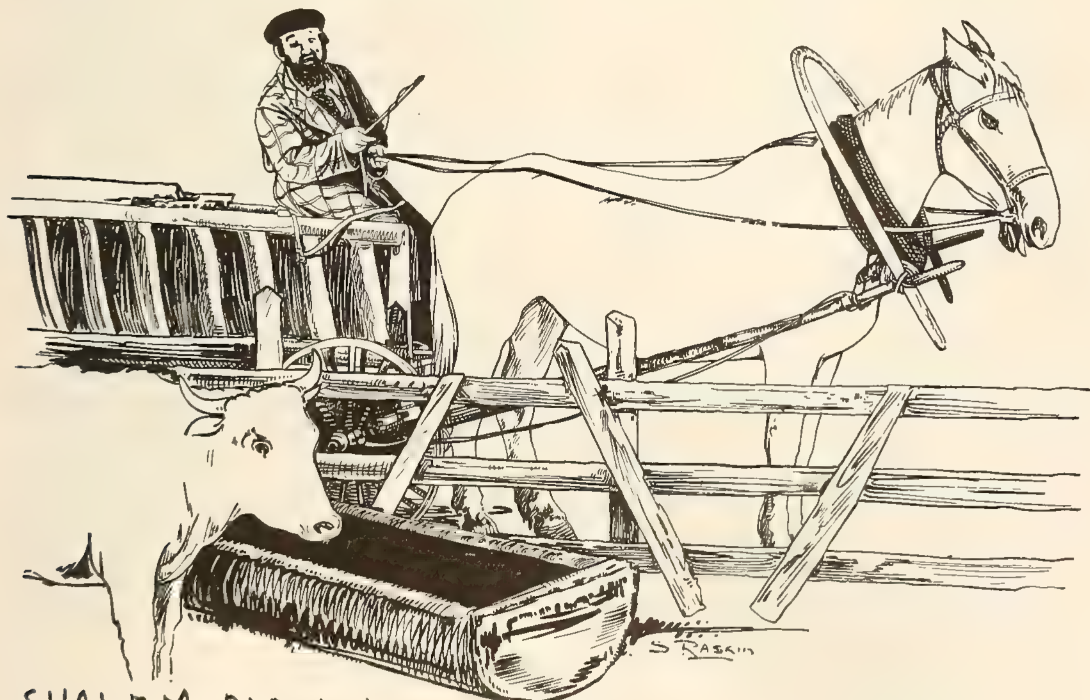
You have dreamed of a tomorrow where even
Over Georgia's hills of red sand,
Sons of slaves and sons of slave lords will
Brotherly share their bread at the same table.

You have dreamed that even Mississippi
That stews in its bloody terror
Will wipe out the stains from the Ku Klux Klan
And freedom and justice will flower over our land.

You have dreamed that your four children
Will live in a land of freedom and pursuit of happiness
And no one should be judged by the color of his skin
But only by human values and directions of thought.

• • •

The bullet that destroyed your life
Was aimed at your beautiful dream
But you can't kill dreams with bullets;
They flutter in every human heart.

Why Did They Leave?

Soviet Jews in Israel Demand More Yiddish

By J. LIPSKY (Tel Aviv)

"Why is Yiddish held in contempt?" This question was asked by a group of newly arrived Jews from the Soviet Union in a collective letter published in the newspaper, *Letste Naies (Latest News)* of Tel Aviv (June 8, 1972). Their letter states in part: "It is really distressing that among us, in our home, in our land Israel it is still necessary to fight for the Yiddish word."

Complaints of this type are often heard from the new arrivals from the Soviet Union. Many of these Soviet Jews came to Israel because "there" they did not enjoy a social and cultural atmosphere in the Yiddish language. They felt its lack. The Yiddish magazine Sovetish **Heimland** which appears monthly and the infrequent Yiddish language concerts or performances of Yiddish dramatic groups were not sufficient for them. In fact, the broad opportunities to enjoy the general Soviet culture increased their need and longing for a Yiddish performance, for Jewish themes in the secular and humanist Socialist spirit.

This had been lacking for them and aroused a yearning within them. They turned to the Yiddish programs of the Israeli radio broadcasts. It must be conceded that these programs from Israel generously served up material from the Yiddish literary and cultural treasures of the past and also contemporary works. Some of them began to attend the synagogue, to meet each other there and so compensate for the lack of a Yiddish cultural spirit by partaking of the atmosphere of the synagogue.

Many Soviet Jews now in Israel made such observations to me.

YIDDISH DISDAINED; HEBREW PREFERRED

"For many years in the Soviet Union I craved for the Yiddish word, for a Yiddish newspaper," writes Leib Katcherginski, a mechanical engineer who recently arrived from Riga (Soviet Latvia). "I regret that precisely in Israel I'm unable to attain this."

This Soviet Jew relates in the Letzte Naies (May 28, 1972) that he did not come to Israel because he lived badly or suffered any persecution or discrimination as a Jew. Not at all! What he lacked in the Soviet Union was the Yiddish social and cultural life and he doesn't comprehend what is going on in Israel. His complaint states:

"When we are out on an excursion the guide offers explanations in many languages, but not in Yiddish. You can never coax that from them. I don't understand this double game. There in the Soviet Union we fought for the right to live in an atmosphere of our Yiddish culture and language. There when it happened that Yiddish was designated a 'jargon' we protested. Must one also struggle here for a small measure of Yiddish?"

DEPRESSION FELT AMONG SOVIET JEWISH WRITERS

In talking with Soviet Jewish writers who are now in Israel a certain bitterness and varied mixture of moods can be discerned. All of them, whether earlier or later, were provided with an apartment and work. Yet, they do not feel they have become a factor. They could, after all, make an important contribution of development of social and cultural life. One has the impression they're been pushed aside by the huge apparatus of our small nation.

Each of them received a job in a field totally unrelated to their creative strivings or abilities. A few of them are invited to various symposiums and gatherings. It is typical that they are eagerly expected to confirm the view that everything "there" is lost, that nothing of a Jewish content exists "there", and the only solution is for the Soviet Jews to emigrate to Israel.

I don't wish to dwell on this incorrect attitude. It is also characteristic of the Israeli press that it has not generally reacted to the statement of the Soviet Minister of Culture, Yekaterina Furtseva, who claimed that the magazine **Sovetish Heimland** and the newspaper **Birobidjaner Shtern** are sufficient for Soviet Jews. **These Israeli circles maintain it is best not to even mention anything of the possibilities for a Soviet Jewish social and cultural life lest this may, heaven forbid, undermine the appeal of "Let my people go!"**

The majority of the Soviet Jewish writers now in Israel still have a negative attitude to the Soviet Union, noting and feeling it is eagerly listened to in Israel. However, this attitude has also induced a lessening of their own creativity, of their activity here and in their effort to integrate into the new reality.

It would be erroneous, however, to assume that all the newly arrived Soviet Jews in Israel experienced "there" a lack of the so-called Jewishness (Yiddishkeit), or that they missed the Yiddish theatre or a cultural and social life in the Yiddish language. Many Soviet Jews were quite distant from this.

It is difficult to ask these people: what prompted you to come to Israel? One meets many who were far removed from any type of Jewish interest and who were completely involved in and permeated by the new Soviet life, the construction, creation and strivings of the Soviet people. I tried to determine in the course of many talks with these new arrivals what it was that had occurred to them.

Many of them were to an extent shaken by the June, 1967 war. Day in, day out the press, radio, television commented on the Arab-Israel conflict. Israel was accused of bearing responsibility for the tension. In the factory, the office, the university, the school, on walks, the Jewish worker, official, student, pupil felt his neighbor's glances on him whenever Israel was unfavorably mentioned. There were cases when someone upon hearing such a radio broadcast or reading a news report on the Middle East would voice a harsh opinion about Israel. This and that Jew felt the other's glances upon him and thought: when they speak of Israel they surely mean me.

The harshly exaggerated tone directed against Israel in different books or newspaper articles poured salt on the wounds. It struck at the heart, something began to snap. At the same time they heard the broadcasts from Israel, the news from Israel. All this unnerved them.

Thus Soviet Jews are now arriving in Israel. New problems have arisen. Both the non-satisfaction of Yiddish cultural needs and the tension have caused an atmosphere which makes Israel's attitude, the "Let my people go!" campaign, not only senseless, but definitely harmful...

In respect to the Soviet Jews there is an interweaving of the Zionist's negative attitude to the diaspora with cold war considerations. This is harmful for the Soviet Jews and perhaps more harmful for Israel.

(Transl. by S.R.)

Aid Soc. Washington, Silia Ralitsky, Sec., Samuel Walowitz, Soibl Edelman, Harold & Natalie Leventhal, Grand Street Cultural Club, Lou Shafer-Penkin, Pres., Max Nun, Hardford Icuf Reading Circle, Zalmen & Bashke Sosland, Aaron Shlosberg, Albert Sternbach, Michel Kravitz, Sidney J. Gluck, Harry Kulitsky.

Collected by Martin Duchan in Miami Beach: Gustav Strauss, May Jacobs, Sesilia W. Shapiro, Martin Duchan, H. Tenenbaum, S. Waldman, Max L. Edelman, B. A. Grodsky, Mr. & Mrs. Brody, Mr. & Mrs. Harry Kockins, Mr. & Mrs. Michelson, Mr. & Mrs. Osher, Mr. & Mrs. Segal, Mr. & Mrs. Max, Dr. & Mrs. Irving Bloch, Adolf & Maria Rem, Pauline Forman, Mildred Pearlman, Naton Pisareb, Abe Sosman, George & Estel Zak, Sigmund M. Silver, Barbara Gale (?)

Moishe Shifris, poet; Yankel Friedman, folk-singer; Frieda Rosenblatt, Ben Ash, Bernard Chazanor, Dina Letwin, Gitel Bornstein, Irving Kell, Morris Citrin, Paul Habewitz, Samuel Kamen, artist; Morris Epstein, Isy & Mrs. Cooperstein, Edith Segal, poet-dance teacher; Max & Golde Perlov, writer & union leader; B. Weinstein, Ben & Sonia Itskowitz, photographer; I. L. Drucker, writer; Bertha Sheplof. Abraham Primock, Sarah & Sam Platok, Isidor Bell, H. Gurewitz, Silverstein, Bess Steinberg, Esther Gabow, David Pearlmutter, Yankev Finkelstein, journalist-activist , I. J. Morris, Inc., Rose Krasner, Abe Okun, Shloime Star, Maly Simon (Boro Park Frat. Soc.); Lora Nadel, Sec. City Comm. of the Jewish Clubs in Chicago, Morris A. Osnan, Dorothy Shinberg, San Francisco Culture Club, Bernard Rosman, Sec., Debby & Leo Israel, N.Y. Jewish Mittleshul, W. Rotman, Sec. Jewish Mittleshul, Chicago-YKUF, G. Landman, Sec.

All other names will be mentioned in the coming letters and books.
We invite you to participate:
Sponsor — 10 doll. & up Subscr. — 5 doll. & up Greeting — 1 doll & up.
We are waiting for your answer. With best wishes yours,

SHLOIME DAVIDMAN

TO YOU PERSONALLY, YOUR FRIENDS AND ORGANIZATIONS

Dear friends:

Readers, friends and colleagues of the progressive Jewish writer

SHLOIME DAVIDMAN

Join in the effort to have published a collection of his novels:

1. **"I CRY OUT TO YOU FROM THE GHETTO!" and**
2. **"WITH YIDDISH YOU CAN TRAVEL THE WORLD OVER"**
(A new Yiddish alphabet, translations, for all generations, a song to Yiddish.)

TO HIS 75th BIRTHDAY and 50 YEARS ACTIVITIES IN THE PROGRESSIVE & LITERARY MOVEMENT.

An excerpt from BER GREENS book of Essays: "From generation to generation" Page 364: Shloime Davidman earned quite a bit of merit as a productive, hardworking writer for the people. As teacher in the Jewish Schools for over 20 years, as carrier, builder and distributor of our Jewish Progressive Culture, as a devoted community activist. He is a WRITER and a DOER..."

Do you wish to participate, your friend, your organization? — You are cordially invited to join.

The following leaders, writers and friends endorsed the project:

CHAIM SULLER, Assistant-Editor "Morning-Freiheit"
I. FREED, Managing-Editor "Morning-Freiheit"
A. YODIN, Labor-Editor "Morning-Freiheit"
DAVID PLATT, Editor English Section "Morning-Freiheit" and Co-Editor "Jewish Currents"
ITCHE GOLDBERG, Nat. Leader, Jewish Schools, Editor "Yiddishe Kulture," YCUF
GEDALIE SANDLER, Leader, Clubs and Societies
BER GREEN, Poet, Journalist, Editor "Zamlungen"
S. ALMAZOV, Vet. Journalist, "Morning-Freiheit"
S. D. LEVINE, Author, Journalist "Morning-Freiheit"
A. LECHOVITSKY, National Manager "Morning-Freiheit"
A. JENOFSKY, Nat. Sec. YCUF
SAM LIPTZIN (Uncle Sam), Humorist, "M. F."
DAVID SELTZER, Poet, Journalist, "Yad-Chana"-Com.
SIMON FEDERMAN, Federation Polish Jews, "M. F."
LEON PENKIN, Office-Worker "M. F."
LEAH SHAFFER-PENKIN, Music All.
MAX COOPER, Shop, Workers Corresp. "M. F."
SAM LEVINE, Activist, B. B.
ALEX ZAREV, Book Dep. Around Man "M. F."
ZELIG ZUROV, Translator, Circul. Dep. "M. F."
BELLA and OSCAR LANDIS, YICUF-worker
SID RESNICK, Journalist, Translator, "M. F." English Section
JACOB FISH, Corresp. "M. F.", Chorus-Activist
LOVI WIENER, Brisker Ch. Society, Office "M. F."
AARON CULTER, Business Manag. and Mittleshul
OSCAR MANTEL, President W. B. Clubs
MEMBERS OF THE WARSHEVER-KINGS-HIGHWAY CULTURA CLUB: Morris and Fany Lef, President; Boris and Riv Israelit, Vice-President; Fany and Gershon Mendelowitz, Se Literature; Abraham and Elke Israel; Max and Anna Parnes Esther Remenick.
CARL and ROSE WASSERMAN, Teacher, Cultural Worker
CHARLES STEIN, Trade-Unionist, Sec. Nat. Farvaltung "Mornin Freiheit"
ROCHEL LEIZEROVICH, Work. Corresp., YCUF-Worker
SAM HABER, "M. F." Writer, Radio, T.V., Trade Union
SHMUEL KORN, Director Mittleshul
PEARL PLATKIN, Office "Morning-Freiheit"
SHEINDEL GEVIRTZMAN, Journalist "M. F."
SARAH and N. HEIKIN, Office "M. F."
A. LEIB, Teacher, Cultural Worker
M. POTASH, Club-Activist, Boro-Park. B. B.
TEVIE LEVINE, Teacher, Writer, Cultural Activist
Z. EMANITOV, Teacher, Chairman Chicago Clubs
SAM PEWZNER, Leader Clubs, Co-Editor "Jewish Currents"
I. FINKELSTEIN, Correspon., Brisker and Clubs
GITEL KAHN-DAVIDMAN, Sister of the Author

geance upon every Nazi and Fascist soldier, every Hitlerite officer. No mercy for the destroyers of man's freedom and the butchers of his people!

11

There is a monster Meeting of Protest and Sorrow in New York. The hall is filled to the brim with Jews —old and young, men and women. Grief is on all faces, but all eyes burn with a fire of fight, vengeance, of protest, of readiness for self-sacrifice.

The atmosphere in the hall bespeaks a mixture of sorrow and hope, of warning and protest.

Judah is at the meeting with his wife Martha. He sits glued to his seat in one of the lower balconies, his head bowed in the direction of the platform, his eyes riveted upon each speaker. His ears are alert to catch each word. His heart beats fast. He is overwhelmed by the force of the meeting. "This is the might of a people, the power of unity."

On the platform stands a Rabbi in military uniform. He is a modern American Rabbi, a volunteer in the armed forces. Rabbi Moses is his name.

"A Jew, a Rabbi, a volunteer soldier—how symbolic this is"—thus the introductory remark of the Chairman.

And the Rabbi soldier speaks. He begins in Yiddish and passes on to English, interspersed with Hebrew phrases.

"It is Chanukah, 1942. Again we light candles. We renew ourselves and make things bright within us. We recollect something, and may remind our enemies of something they ought to know about the Jewish people.

"Once more we light candles, Chanukah candles, these candles serve as a symbolic reminder to all Jews, to all honest people, that *Ness Godol Hoyoh Shom*. Chanukah carries with it a great consolation. It reminds us that before this, attempts were made to destroy our Torah, our culture, our people, but they were not successful. We live to this day. For the Jews who do not believe in miracles, Chanukah teaches a lesson that a nation does not win its freedom by sitting at home, by selfishly forgetting the community. No! Freedom is won by acts like those of the Maccabee, who fought like lions, and gave their lives for the liberation of the people. . . . May these Chanukah lights that we light at our doors and windows shine forth into the world, and tell the enemies of the Jewish people that our light is not extinguished, that the Jewish people lives, and will live forever. . . ."

Judah had redeemed himself. Pictures of old times mingled in his mind with pictures of today. His mind's eye roamed through the scenes of his childhood, his home in the old country, his Rebbi, his *Cheder*, his grandfather; through historic scenes of ancient battles fought by Israel against its enemies. He pictures now the partisans who dug out the Jews buried alive. He sees the head of the Rabbi which, alone out of a community of Jews, jutted out above the grave and demanded justice of the conscience of the world. He sees his own brave sons with all the Jewish children who flock to the armies of the United Nations, to fight side by side with the brave and honest young men of other peoples. . . .

And the armies of the United Nations shall march forward, liberate people after people, land after land. Soon the entire world will be free.

He could see far in the future. . . .

On a high mountaintop in the middle of the world, will stand a statue, "*A Jew's Head*." Underneath it will be inscribed the following legend:

"There was once a cannibal, Adolph Hitler was his name. He wished to destroy all nations, and particularly would he destroy the Jews. And all the freedom-loving peoples of the world united. And all the Jews of all the countries of the world united. All treasure, all wealth, all possessions, even to the last crust of bread, were given away for the cause of freedom. Blood was drained from the veins to the last drops, the best and dearest sons and daughters were sacrificed, that Fascism might be wiped off the face of the earth, that all nations be liberated, and the Jewish people saved from annihilation.

The Jew's Head shall tell us that the Jewish people have contributed to the world glorious treasures of creative genius, a beautiful, rich, humane culture, brought safe through trials and tribulations, massacres and oppressions—a culture which kept on living even when the enemy buried an entire community, and left, lifted above the earth *A Jew's Head*.

New York, December, 1942.

proudest of the tribes. He gave heroes and kings to Israel. When other tribes disappeared, Judah remained. Judah lives forever. We are called Jews by his name. We shall remain Jews. Remember, be an honest Jew and an honorable watchmaker. Remember."

. . . And even as Grandfather spoke with the child's head between his hands, Nazi soldiers led by an officer, broke into the room, calling out: "*Heil Hitler*. Give us all your pearls, diamonds and watches! Otherwise we shoot you to death!"

Grandfather and Father did not tremble. They stood proudly. Father explained that the watches were not his and his father's to give away. They belonged to poor people, who left them here for mending.

Grandfather exclaimed: "You lowdown robbers! May you sink into the earth as Korach did with all his men!"

And all of a sudden all the clocks began to gong and ring and tinkle, and the lions, bears and tigers carved upon some of the clocks came alive and began to roar. And the floor was split open in the middle, a fiery pit was seen beneath, and all the Nazis fell into it. . . .

Judah embraced his grandfather, and cried out:

"Grandfather, Grandfather, you are Mattathias the Hasmonean! . . ."

And he awoke.

He lay in a sweat. . . . His wife asked him:

"What ails you? What has happened to you?"

Judah did not fall asleep again. Day dawned. He put on his night-robe and got off the bed. His wife walked into the kitchen to prepare tea with lemon. She was worried. She wanted to do something to calm her husband—she did not know precisely what.

Judah sat down and spoke to his wife. It was long since he had spoken to her so. He told her his dreams, his memories. He told them gladly, feeling relief in the telling.

"You know, Martha, since yesterday, I am all in pieces. I feel as though all my limbs had been taken apart, as one takes apart a watch. I am not sick. Only my head is burdened with so many terrible things ever since I read that story, *A Jew's Head*. I cannot pull myself together. I have lost control of my limbs. My feet do not go where I lead them, but whither they would of their own accord. My hands are benumbed, my heart beats fast, and there is a dizziness in my eyes!"

Judah lay down in bed, and Martha applied cold compresses to his forehead. He absolutely refused to have a doctor called.

She sat on the bed near him, knit her fingers tightly, and was ill at ease. She yawned on account of her interrupted sleep, but would not go to bed. Maybe he would feel better if she sat near him and tended to him.

"You know, Martha, I had a childhood friend, Samuel was his name. I don't know where he is today. He used to call me Spinoza"—Judah fell into a narrative tone. "Baruch Spinoza was a great philosopher and ground lenses. I worked at watches and diamonds, and liked to philosophize. I remember, he once said to me, while he shook a warning finger in the air—he said to me: Keep this in mind, Judah, since you will not understand Karl Marx, and you have a bright mind, and you are a good workingman, I fear you will become rich. When you become rich, always keep in mind that you are of the stock of poor laborers. . . ."

10

Weeks passed. Judah Jacobs insisted everywhere that he be called Judah Jacobs, not Julius Jackson. He became busy at communal labors. His neighborhood began to know him as the organizer of a banner-lifting ceremony. The banner bore the names of all the neighborhood boys who joined the armed forces of the United States of America. Judah's sons were among them. He spoke at meetings of the Parents-Teachers Association concerning anti-Semitic outbreaks in the district. He was leader in gathering scrap, donating blood, and all the war-time activities.

He contributed liberally to the Relief Funds of England, China and the Soviet Union. He was instrumental in obtaining large contributions for these Funds from businessmen, customers and workers in his trade. He gave away many wristwatches to serve the embattled Russians. He did not rest for a moment. He exerted himself in the war effort, and caused others to exert themselves.

A change came over his children, his wife, his home. "Everything for the winning of the war! Everything to destroy Fascism! Everything in defense of the Jewish people!"

He became a happier, brighter man. Nor was he smug in his happiness. His feeling of well-being derived from his satisfaction in knowing that he was doing something—that he was contributing his share—toward the winning of the war; he gave his money, his time, his labor, his sons, all that he had of energy and initiative. He felt he should not rest until he had total vengeance upon Hitler.

His heart was glad when good news arrived from the war-front. Letters from his sons in service infected him with their enthusiasm. He was happy to hear on the radio that the Red Army was cutting down divsion after division of the Nazi hordes. He felt as though he were there, and with his own hand wreaked ven-

He loved to watch his father, Yankl the watchmaker at work. Father was the most famous watchmaker in the city and the vicinity. From far away hamlets and villages people came to Father to have their time-pieces fixed. He loved to see Father put a black-horded lens upon one eye, and gaze, over his black beard, at the innards of a watch, even as a doctor peers into a patient's throat. Father sharpened a little file, jabbed with a little lancet, polished with a tiny chamois, peered and peeked again and again.

Then he removed the lens from his eye, shut the watch, wiped it for the last time with his sleeve, placed it close to his ear and listened . . . shook it a little . . . listened again. . . . With a smile of satisfaction, he put the watch away in a drawer, and went through a similar ceremony with another watch.

"Now, Little Judah, what did you learn in *Cheder* today?" Father asked him, even while he looked into a watch. Father was the only person in the world who called him Little Judah. Everybody called him Idl or Idele. Only father called him Little Judah. That was why he loved his father so. He, Judah, thought at times that his father was not aware of his entrance into the shop. But it seemed that a father sees things even when he does not look. Maybe he had tiny mirrors of some kind in his watches, so he could see what was happening behind his back.

Little Judah approached his dear father and told him what he had learned in *Cheder*. He told of the Hasmoneans, the heroic family of Maccabees, of the miracle of Chanukah—all as his Rebbi had taught him. Father was greatly pleased. He gave the child *Chanukah-money*. He gave him a silver *dreidl*. He admonished him:

"Remember, Little Judah, this *dreidl* is an heirloom from generation to generation. Do not lose it. After Chanukah, we shall store it away. And when Chanukah comes round again next year, we shall take it out again. Go, play *dreidl* with Grandfather. Grandfather will tell you stories."

Grandfather was quick to hear what was said. He closed the great wall-clock, gave it a last, fond look, and, walking over to the little boy, took his hand and led him to a corner of the shop.

There, in the corner of the watchmaker's shop, stood an ancient little table, as ancient as Grandfather, only more so. No one worked any more at that table. Sometimes, tea was drunk over it; sometimes, a thing was placed upon it for a short while. That was Grandfather's table.

Grandfather led the child to the table. He sat down, and the child remained standing next to the table. They played "dreidl." Now Grandfather spun the "dreidl," and now his grandchild spun it. When Little Judah spun it, it twirled so fast that it seemed as though the dreidl had become round instead of four-sided, and that it was standing still in prayer.

In the middle of the game, Grandfather took hold of the child's head, gazed into his eyes, and spoke words he was fond of repeating to his grandchild.

"Remember, my dear grandchild, remember. Your great-grandfather was called Abraham. He was a good Jew, a fine Jew. The first Jew in the world was also called Abraham—Abraham our father. Your great-grandfather deserved this name; he bore it honorably. I was a watchmaker like my father. I bore my name Isaac given me in memory of Isaac our father, son of Abraham our father, honorably. That Isaac became blind at an early age, because angels wept tears right into his eyes when Abraham bound him upon the Altar to sacrifice him, but a lamb was substituted for the child.

"And your father was named Jacob. Ah, it was a good head he had upon him. How well he mastered the Gemara! He was fit to bear the name of Jacob our father, son of Isaac our father.

"And, you, my grandchild, are called Judah. Judah was the bravest of Jacob's sons. He was not in league with them to kill their brother, Joseph, Judah was the

the Philistines!" And at this outcry of his, aeroplanes flew in through the window, and American soldiers stepped out of the aeroplanes. They arrested all the Nazis and led them away. Judah was lifted onto shoulders, was carried aloft and praised for his bravery. Two of the American aviators remained there. Judah looked at them, and recognized that they were his sons. He kissed them. . . .

Judah awoke from sleep. For a few minutes Martha had been nudging him, trying to arouse him. He had been talking in his sleep, making strange, muffled sounds. He had screamed and waved his hands in the air.

"Are you not well, Julius—I mean, Judah? Maybe I should call a doctor. Or will you have a glass of tea or something?"

It took Judah quite a while to recover from his dream. When he came to, he smiled. He calmed his wife. "It's nothing. I dreamt about something relating to my childhood days. It's nothing. Sleep quietly."

Outside, the storm still raged. A wind tugged at the windows, sought entrance, and, denied entrance, it blew, banged and rattled for all it was worth.

Somewhere, a door had gotten loose from its hook-fastener, and the wind rode astride it, swung itself on it back and forth, sought to tear it off and bear it away in flight. But the door held fast on its iron hinges, and bent, and groaned, and screeched, and ground, fighting against the might of the storm-wind.

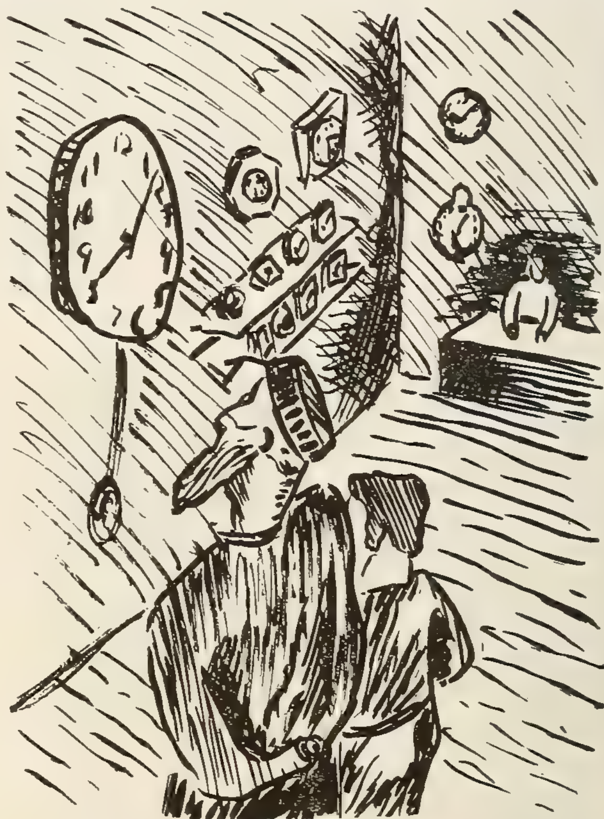
Somewhere, cats mewed, dogs barked. It seems they thus gave vent to their anger at the storm, which brings the bitter cold. Maybe, also, they were angry at human beings for not admitting them into the houses in this cruel snowstorm.

Somewhere, a child awoke with plaintive midnight weeping. It was awakened by the noisy wind, or perhaps by its own hunger.

And from afar, from a very great distance away, could be heard the continual warning call of ships—hoo-hoo-hoo—in their efforts to avoid bumping into other ships, for the waters in such weather are tempestuous, dark and foggy. A collision would now be particularly dangerous, for ships were carrying war-materials and explosives.

Judah lay on his couch with open eyes, harkening unto the voices of the stormy night. He looked up at the ceiling, and there read the pages of his life. He had lived many years, had experienced much, and had forgotten much. He wished to recollect things, recall them to life. He shut his eyes to facilitate the labor of recollection.

He saw his grandfather, his beautiful grandfather Isaac, he of the white beard. Tall and erect, despite a wealth of years. His eyes no longer served him, so he lingered about his son's—Judah's father's—watchmaker's shop. Grandfather halted in front of a great wall-clock, hung in the middle of the wall like some portrait of large dimensions. About the great wall-clock hung many smaller clocks, and little watches. It was as though the great wall-clock were the aged patriarch of a tribe of clocks. At his sides stood the father-clocks, the mother-clocks, then came baby-

watches, masculine watches for men's vest-pockets, women's watches, and tiny girl-watches, little, rare, silver antiques of watches. . . .

Grandfather stood before the great wall-clock. He opened and shut the glass door of the wall-clock. He swung the chains of the clock, the chains moved for a while, and stopped. Again he swung them, till they stopped. Grandfather played like a child with the great wall-clock.

And he, Idl-Judah, arrived from the *Cheder*. Mother had heaped a quantity of food before him. He had eaten well. Now he entered Father's watchmaker's shop. He loved to look at the clocks and watches. He loved to hear their tick-tock. It was a kind of language the time-pieces had. He learned to recognize by the ticking which of the time-pieces had a weak heart, which was scrapy and rusty on the inside, like the mechanism of a human being which has gone wrong and shows it by wheezing and coughing.

Outside the wind frolicked—a stormwind, a blizzard, a chaotic fury. . . . Storm doors and windows were shut tight. People gladly went to bed.

It had been a hard day for Judah Jacobs, the same who only this morning styled himself Julius Jackson. His head was heavy. He went to bed early, fell down wearily, drew deep breath, shout his eyes, and thought, and thought. . . .

He saw again his *cheder* (Hebrew school). It was housed in the small Litvak Synagogue in the carpenters' street. At the head of the table sat his *Rebbi*, Pesach the Gemara *melamed* (teacher of Talmud). About fifteen little boys sat on benches around the oblong table. They shook their bodies, they chanted. The *Rebbi* took a pinch of snuff, and wiped his nose and whiskers with a red kerchief. Suddenly he rapped the table. All were silenced. A few completed the sentence they were chanting, and their body swaying to its rhythm and stopped. The *Rebbi* arose from his seat, and made straight for him, for Idl Yankl's (colloquial for Judah the son of Jacob). He peered at Idl's face. Idl was terrified though he knew that Rebbi Pesach, the *Gemara melamed*, never beats or spanks. But Rebbi Pesach had a sharp glance which penetrated you through and through till you shivered in your bones. He had the same manner of address to all of them.

"Well, Idele (diminutive of Idl), if the other pupils fail to know this, I can understand it. Their heads are dull. But you, Idele, have a good head on your shoulders. What is there so hard about it? (Here the Rebbi began to chant in the traditional sing-song.) *Schmayim ochazin betalith—Two take hold of a cloak. One says: 'I found it.' The other says: 'I found it.' One says: 'It's all mine.' The other says: 'It's all mine.' . . . Then they are to divide it.*"

And Idl lifted his piping voice, shook his body back and forth and chanted the sing-song word for word in the manner of the Rebbi. The Rebbi smiled, his eyes sparkled, he nodded his head, and said to all the little boys: "Well, Gemara-students, what say you? Will you know the lesson as well as he does?" He returned to his place and banged the table. All began to shake themselves to and fro and sing: "*Schmayim ochazin betalith*—Two take hold of a cloak. . . ."

Sometimes, the Rebbi became angry with the boys, including Idl. Then Idl was angry with him. But when the eve of Chanukah arrived, the Rebbi was in a very good mood. He would tell tales of Chanukah.

The *dreidl* (four-sided metal top), upon which the letters *Nun*, *Giml*, *Hey*, *Shin* are inscribed, denotes *Ness Godl Hoyoh Shom*—a great miracle occurred there. The Jews fought like lions against the enemies of their nation. And they had oil for lighting the *Menorah* in the Temple but for a single day. And lo! a miracle happened, and the oil sufficed for eight days. Yes, the Maccabees fought like lions, and braver than all was their leader, Judah the Maccabee. . . ."

And as the Rebbi spoke, he cast a glance at Idl Yankl's, and smiled. And all the children were envious of him, of Idl Yankl's, because his Hebrew name was Judah. Idl Yankl's, Judah the son of Jacob, felt brave and proud, and vowed within his heart that when he was full grown, he would fight the enemies of the Jews like a lion, like his namesake, Judah the Maccabee.

"Therefore, each year at this season, we light the candles of Chanukah. *Chanukah* means self-renewal, for we then renewed our life as a nation. And the candles indicate that Jewish life became bright again."

Suddenly the door opened violently. A Nazi officer with a group of soldiers entered with noisy insolence. They halted, and saluted: "*Heil, Hitler!*" The officer commanded the Rebbi and the children: "*Shout, all of you: Heil Hitler!*"

The Rebbi trembled in every limb. His teeth chattered. The children looked at the Rebbi. They did not know whether to obey the Nazi officer or not. But he, Judah, stood up and cried out: "Let my soul die with

right at our own door, and nobody told me about this!"

"I didn't wish to have any bother with our neighbors. They know that we are Jews." Martha felt guilty that she had not told Julius that their Jerry was molested several times while going home from school.

"I'll go to the school tomorrow and tell the principal about it. I'll talk to the teachers. I'll carry the thing to the Mayor. I'll stir up the whole neighborhood. Such a thing will not happen here. . . . *It shall not happen!* . . ." Julius began to pace back and forth all through the house.

Martha went to put the children to sleep. The children were disturbed and confused by their father's stories and explanations. Yet they had a feeling of pride and strength. They saw their father as a hero, about to do great things. Also, they were elated that they had spent so much time with their father this evening. They saw him so seldom, because of his important business affairs.

The two older sons came home. One was a lad of nineteen years, the other of seventeen. They had just concluded a spirited discussion concerning sport events. They greeted their father. They wondered why he looked so agitated. But they were in a hurry. They had to finish some homework. Isie, the younger, was about to graduate from high school, and Eron, the older, had just begun to study law. They were both fine lads. They wanted to enlist as aviators in the Air Corps, but Mother held them back, and Father said nothing about it. So they pursued their studies as usual.

"My dear lads, my two sons," said the father, speaking across the room. "I want to have a talk with you."

The boys were flattered by his calling them "My dear lads," and they smilingly walked over to their father. He pointed to two chairs and asked them to sit down. He seated himself opposite them.

"Tomorrow you will both join the Army. You will be the aviators you desire to be—fine, brave fliers like Meyer Levine, the son of the Jewish tailor in Brooklyn. You will fight bravely against the enemy of our beloved country. Bravely you will avenge the blood of our fellow-Jews. . . ."

He showed them the Yiddish paper, read for them a few paragraphs in Yiddish, then told them in English the gist of the account entitled, *A Jew's Head*. He expressed his regret that he had not taught them to read Yiddish. But whether they knew the vernacular of their people or not, they would be loyal sons of the Jewish people, and would fight the enemy courageously, both as Americans and as Jews.

The two stalwart sons took in their father's words, visualized in their mind the scenes of massacre and torment, by Hitler hordes on the Jews. Their American patriotism was enhanced by their loyalty to the Jewish people.

Mother was occupied with the smaller children in the next room. She felt, rather than heard, what was going on between the father and the two sons. Now she entered the room. Her hands were outstretched pleadingly, as though to demand a hearing from the three men-folk. After all, she was their mother. She had invested so much strength, effort and health, till at last the children were full-grown. True, she did not give birth to them. They were the children of her husband's first wife. But they were very small when their mother died, and she had become their mother. They had become her own sons. She had a right to put in a word, now that both her sons were about to go off to war.

The father and the two sons both understood their mother's purpose in intervening. For a moment they were silent.

Isie, the younger lad, feared she might persuade Father not to let him go because he was the younger. She might *beg* for him. He therefore spoke first. He pointed to the Yiddish paper.

"Mother, see what is happening in the world. Which is the better course—to die like dogs or fight like heroes?"

"But both sons at one time!" stammered the mother.

"I do not know Jewish history," said Eron, the older of the two brothers, "but we read in American history concerning a man named John Brown who gave his five sons in the fight against slavery. . . ."

Julius approached his wife, laid his hands on her shoulders, gazed into her eyes, and said to her:

"You are a Jewish daughter, a daughter of your people. You owe a duty to our people. We have been forgetful. I forgot that my name is Judah, Judah the watchmaker. I am a child of an honest, hard-working family of watchmakers. When I became rich, I forgot my people, my heritage. I wanted to break the last link. . . . Mother, you, Jewish mother, do you, too, give permission for your sons to fight for the honor of our country, for the life and culture of our people, for a life of freedom for all human beings!"

Martha could not bear her husband's gaze. She lowered her eyes. Tears rolled down her cheeks.

"Both at one time! . . ."

"Come, Israel, come with me into my office. I, the richest in this gathering, and you, the poorest, will work out a plan by which each of us will be enabled to do his share in aid of our people."

Israel, the watch-mender, though he held himself with pride, seemed old as he trudged after Mr. Jackson. Was not his nickname in everybody's mouth, "Pop?" It was rumored that Mr. Jackson kept him in his employ merely, because he could not discharge him. Israel's eyes no longer served him.

All the assembly looked with approval and good wishes after the three Jews who entered the office: Mr. Julius Jackson, the owner, Israel the watch-mender, and Mr. Kaufman, the manager.

8

On the same day, Mr. Jackson arrived at his home at an early hour. His family did not expect him so soon. His wife, Martha, was not home yet. She stayed out, not knowing that her husband would be home so early.

The maid was quarrelling with the children. The children would not obey her. They were quarrelling among themselves.

They were surprised to see their father at home so early in the day. They ceased their quarrelling, and ran up to him with joy. They embraced him: "Daddy, Daddy!"

But Daddy was a little pale today. He smiled, and fondled the children. He did not speak much to them. He took off his wraps, walked back and forth through the rooms of the house; he bit his lips. He looked at the walls, the corners. The children settled down quietly to do their homework. They whispered: "Daddy is sick." The maid walked over to him and asked: "Would you have something to eat and drink, Mr. Jackson?" No, he would have nothing.

He stopped in his tracks for a moment, bethought himself of something, then proceeded to go down into the basement. The children were somewhat surprised. "Daddy is going down the basement," they whispered in astonishment, as they watched him close the door behind him. They walked over to the door which led to the basement, and listened. It seemed, Daddy was turning the leaves of books.

The house-door opened, and Martha entered. She, too, was somewhat surprised. She was not used to the house being so quiet upon her arrival. When she caught sight of the children at the basement-door, she wondered. The children ran to meet her. They told her: "Daddy is here. He looks sick. He's in the basement."

She rushed, frightened, down the basement stairs calling while she ran: "Julius, what are you doing there? Julius!"

The children followed their mother and the maid. In the basement, they all stood still. There was nothing the matter with the husband, the father, the employer. He was standing there calmly and reading a Yiddish book.

Martha approached her husband.

"What happened? I'm sorry I wasn't at home when you arrived. I didn't know you'd come home so early. You never come as early as this. What has happened today?" She attempted to take the Yiddish book out of his hand, to place her arm in his, and lead him upstairs.

"When did you take the Yiddish books down here? Why did you not tell me about this? I had two bookcases full of them!" Julius remonstrated.

"Well, you never read the Yiddish books, nor does anybody else in the house read Yiddish," Martha said in self-justification; she did not understand whence this sudden interest of his in the Yiddish books.

"I'll soon tell you why I suddenly reminded myself of my Yiddish books. Just now, let us carry them up!" He took an armful of books, and began to walk up the stairs. They all followed his example, taking as many books as they could upon their hands, and carrying them up.

When they finished eating, the father asked them all to remain sitting about the table. It was a thing he very rarely did.

He spoke for a long time, telling them of what is happening to the Jews in Hitler-occupied countries. He was cruel and unpitying in his portrayal of events. He wanted his wife and children to share his pain.

Martha touched his hand several times to remind him that the children were present, but that was of no avail and she gave up. When the father was tired, and paused for rest the little girl of twelve years asked him with tear-filled eyes:

"Why are the Jews the most miserable people in the world? And why do we have to be Jews? Maybe, we can become like everybody else. . . ."

These questions brought home to Julius that his children were as estranged from the Jewish people as though they were non-Jewish. . . .

"Pa, I don't like going to school every day. The other children call me *dirty Jew*. They chalk swastikas on the back of my coat. I am afraid. . . ." The little boy nearly fell to crying as he said this. He was ten years old.

Julius arose from his seat.

"So this is what is happening in our free country,

enlightened him. He gathered up his Yiddish newspapers, and, deep in thought and dream, he moved toward the door. . . .

7

When he entered his "golden business" again, his workers were panic-stricken at his appearance. A wrinkled, pale face, with large, wild eyes in deep hollows. A stack of Yiddish papers under his arm. Never had they seen their "boss" in such a state.

He entered quickly, like a whirlwind. He let go the door with such vehemence that it closed with a bang, and the windows rattled, fairly jumping out of their frames.

All the workers, salesmen and clerks of his establishment dropped work, as though by common consent, and looked at their employer.

Mr. Julius Jackson as yet had no words for them. He merely looked at each of them with a penetrating glance, and walked quickly across the floor of his large establishment. All gazed after him wonderingly, and expected some fury to break out at any moment. They figured that he would walk into the office, and issue some new commands through his manager. But he did not walk into his inner chamber. Instead, he made a sharp about-face, and stood leaning on the glass case.

He stood there and looked at his "men." Instinctively they turned their faces to him, and awaited his orders. The manager stood beside him. More than once, the manager opened his mouth to ask his employer what was up, but he did not dare.

Suddenly Mr. Julius Jackson removed his hat, took off his coat and placed it on the glass case. He unrolled his packet of newspapers, spread the pages wide, and searched and searched. He nervously shifted the pages about, till at last he found what he wanted.

"Gentlemen, attention, please! I shall read to you an account of a massacre of Jews. I am a Jew. Many of us here are Jews. And those among us who are not Jews, they, too, ought to understand. . . ."

He read the story in Yiddish, explaining it in English as he went along. He read with an ardor and rage that they had never seen in him before. The impact of the distinct, horrible words caused the shoulders of some of them to heave. Bodies were braced more firmly against the chairs. Several customers came in. They noticed the unusual meeting, opened their mouths to ask questions, but remained standing open-mouthed, their attention held by the words of the owner, Mr. Julius Jackson.

When he concluded his reading, he fixed wild eyes upon the little assembly, stretched forth his hands with palms up like open bowls, pleadingly, demandingly, argumentatively: "Something ought to be done! Something must be done!"

Silence fell in the large shop for a few minutes. Now from the end of the shop, from its very furthest window-corner, up rose Israel Solomon, the watch-mender. He stretched himself tall, as though to emphasize an inner pride, and began to speak. At first he spoke quietly. When he saw that all faces and eyes were turned to him, he lifted his voice high, heightening it more and more as he proceeded. He spoke of the age-old history of the Jews. He began with the story of Passover and the bondage of the Jews in Egypt, where Jewish children were immured in the bricks and mortar of walls. He told the story of Purim and the wicked Haman who schemed to kill all the Jews of the Persian Empire in a single day, chosen by lot. He set forth the brave deeds of the Maccabees, in honor of whom Chanukah is celebrated. He told of the crusades in the Middle Ages, of the expulsion from Spain, of the massacres and persecutions visited upon Jews in all times.

"And always, when sufferings and privations came to a section of Jewry, the Jews of the entire world felt the pain, and hastened to aid.

"In every land, in various languages, Jews offered their share of labor and treasure to alleviate the lot of their brothers.

"In this blessed America, too, all Jews should unite to demand of America and all the democratic nations, justice and liberation for the Jews."

The people assembled in the shop were not aware that Israel the watch-mender had spoken so long. In their eyes, the figure of Israel the watch-mender grew to a great height. They looked up to him as to some prophet on a mountain, who exhorts his people to wisdom and righteousness.

There was no clapping of the hands in applause. It was not an orator who spoke, but a single Jewish workingman, a watch-mender, and what he spoke came from the fullness of his heart.

The little assembly was silent, each searching his own conscience and calculating what he could and should do. As though by instinct, they waited for someone to begin an action, to speak a definite word. Mr. Julius Jackson broke the silence.

"Friends, brothers!" he said, "We shall give our possessions, we shall give our sons, we shall give our blood, we shall give our lives. . . .

When the graves were filled with earth, the Commander issued a last command:

"Let no-one dare to dig out a Jew. Anyone who does that now or afterwards will be shot. Whoever weeps or complains will be locked up in a concentration camp. You understand? Go home, now! . . ."

The Commander seated himself in his automobile; several officers accompanied him.

The Nazi soldiers marched afoot, stamping out their goose-step triumphantly, singing obscene songs. The Band played a march. . . . From an entire community of Jews, there remained only a single head, a Jew's head, projected above a lonely field. . . .

When night fell, partisans rushed in from the woods, dug the bodies of the Jews out of the earth, and laid them in wagons. The Rabbi's body, too, was taken out of the grave and placed in a wagon. The graves were left open to the skies, as if to proclaim Earth's shame that she agreed to cover and contain living bodies of human beings.

Less than a dozen Jews still had life in them, and of these, only a few could be saved. The others were all crushed to death. They were buried in the woods.

I am one of the saved. . . . Tell it to all the world. . . . Inscribe it upon your hearts. . . .

6

. . . When Julius came to, people were standing around him. His face was wet with tears. His collar was sodden and he was in a disheveled state.

He was embarrassed. He began to straighten his clothes, smile blandly, and sought to calm the crowd. It's nothing. He was just a little overwhelmed by what he read, "A Jew's Head." The beasts! The cruel savages!

The crowd looked at him astonished. Was there a piece of news they had not heard of? They read the papers every day. Several sat down next to him. They spoke to him of the great movements that were vitalizing the Jewish people, of the great spirit of unity which now animated them, both the rich and poor, all parties and schools, for labor in the service of Jewry, in defense of its honor, its culture, its life.

There were a few, very few, stubborn ones, haters of the Jewish people within the Jewish people. Like all nations, the Jews, at various periods of their history, have had their traitors; such traitors exist even now. Yes, Jews have had assimilationists; they exist to-day.

But those are the wormy apples, inwardly cankered, and destined to fall off the tree. The traitors and assimilationists are the *rejects* of the Jewish people. The people do not take them along on their historic path. They can go along without them. They find no use for them. They leave them at the boundary as the unfit, the rejected, as *refuse*. . . .

Healthy sons and daughters of the Jewish people help with might and main in the prosecution of the present war of liberation. Jews by the myriads are fighting Fascism on the battlefields. They are fighting bravely, because they are defending the Jewish people against its enemies. Thousands and myriads of Jews are participating in the relief activities for all the Armies combatting the Fascist Axis, headed by Hitler. The entire Jewish people are demonstrating anger and sorrow at the massacres perpetrated by the Nazi beasts. A tremendous wave of protest meetings runs through all Jewish communities. Jewish protests have moved honest countries and nations to warn the Nazi beasts that they shall be held individually responsible for all their brutal and murderous acts.

For this reason each Jew should make reckoning of his own deeds and ask himself: "What have I done, and what am I doing to defend the honor, the culture and the very life of the Jewish people?"

Julius sat, and listened to the talk of the Jews around him. He felt considerably better. He had found some comfort. It was a long time since he had thought about the Jewish people. He was not a convert to Christianity; he had never renounced Judaism and Jewishness. He just was simply so engrossed in his business affairs, that he let things go as they will. His children knew nothing about the Jewish people. His house had no vestige of Jewishness in evidence. He had let his home carry on as best it could.

And what about his business? What of his interrelations with his fellowmen? What of the last twenty years? What of—

His life now seemed a tangled ball of thread. His head felt heavy. Words he had heard from anti-Semites, but had pretended not to hear, now smote his brain like hammer-blows: "Jews love money. They get rich without working."

Whom did they mean by that? Himself, Julius! For the common Jewish people, the masses of workers, the little men, the laborers, the manual workers—they surely work hard all their lives.

But he, Julius, and other Juliuses like him, had forgotten about their people, and, forgetting, gave themselves up to the seeking of money, more money. Could he take these things with him into the grave? . . .

He thanked the Jews that had sat at his table and

America and other countries.

Another truck held Yiddish books and pamphlets, and Hebrew books and booklets, the latter both sacred and secular, gathered from individual Jewish homes.

The Rabbi was commanded to step forward. He was led to the separate pit. A scroll of the Torah was placed in his hands. Both he and the Torah were wrapped in a praying shawl. The entire assembly stood petrified. Not the slightest sound was heard.

The Nazi Commander signalled to the Army Band to play a funeral march. Tears flowed from every eye, but the people were afraid to weep aloud. When the Band finished playing, the Commander made a little speech.

"Jews," he said, "You cursed Jews. It is you who bring all misfortunes upon the world. Now the time has come to wipe you off the face of the earth. If your God has indeed chosen you above all peoples, as you boast, let Him now help you.

"You have issued poor and naked from the Arabian desert. Poor and naked you shall return to the Arabian desert—if any of you are left to return. You will die with all your cursed culture, which your race has created from Moses till Karl Marx, till Albert Einstein, till Kaganovitch.

"Unless, unless your Rabbi performs a miracle . . ."

The Rabbi was commanded to crawl into the grave with his Torah-scroll. He crawled in, and remained standing there with the Torah in his hands. Only his head projected above the top of the grave. The Rabbi lifted large, glasslike eyes to the Heavens. He stretched out his right hand to the Heavens, he expostulated, he prayed, but no help arrived.

The Commander laughed a loud laugh. He commanded all the Nazi soldiers and the non-Jews of the village to laugh with him, out loud.

Little Jewish children did not understand what was being done, what manner of spectacle the Hitlerites were staging, and they began to cry. The commander ordered . . .

"Quiet them or choke them!"

The little Jewish children stifled their robs by nestling close to their mothers.

"Since your Rabbi cannot accomplish anything with your God, let all the Jews who believe in the Torah of Moses, take Scrolls and prayer-books from the truck, let them stand in the big pit, and pray louder. Maybe your God will hear you . . ."

And Jews with long beards and with short beards, also some clean shaven ones took Torah-scroll and prayer-books from the truck, crept into the large pit, and outspread their hands to the Heavens, begging, praying, wailing, demanding help. But no help came.

The Commander waited for a short while, and again he burst into loud laughter. The Nazi soldiers laughed with him.

He announced in a commanding voice:

"Whoever does not obey orders, will be shot on the spot. Jews, enter the grave!"

There was an outburst of sobs and wails. Jews fell over one another in the great pit.

The Commander shouted: "Quiet! We are not going to *shoot* you!"

The sobs and wails ceased. Only solitary, stifled sighs were heard.

The Commander ordered the truck-drivers to bring the trucks up to the great pit. The rear doors of the trucks were opened upon command, and heaps of books and booklets began to fall over the Jews' heads. Hands were stretched out to catch books, to protect bodies. Books covered men, women and children.

When the rain of books was over, the Commander spoke again:

"See, ye accursed Jews! We could have shot you to death, but we did not choose to do it. We could have burned you, but that too was not to our liking. We shall exterminate you, we shall wipe you off the face of earth, till not a vestige of you is left.

"We will bury you with your pernicious literature that you have been out pouring on the world for three thousand years. Rot in the earth with your books. I heard that your legend promises you that you will roll underground back to Palestine. Well, go there —go to Palestine, to the Arabian desert. Go back to Sinai with the Torah of your Moses, with all the teachings you have given mankind. We will have none of them . . .

"Now, cover the pits with earth!"

The last command was addressed to the Christian villagers. Soldiers made their bayonets ready to prod them on.

"Whoever will not obey, will be thrown in the same grave with the Jews!"

The Army Band struck up a merry tune. The Christian villagers shovelled earth into the large pit and the smaller pit in which the Rabbi stood. The soldiers laughed. The Rabbi was buried up to his neck. His head was still alive, and his bloodshot eyes gazed at the Commander. The Commander laughed his loud laugh.

gratis. He was fond of listening to their talk. He admired them. They were poor people, who hardly had the wherewithal to live a single day, yet their eyes would brighten when they spoke of a beautiful future for humanity, of a time when there would no longer be rich and poor. They would talk, and he would work away, buy and sell jewels and precious stones. Now they were poor as before, while he had grown rich.

Julius returned hither to recall his near past. He walked about in the snow. It seemed to him that he recognized many people. He saw the same tramps, the same "sandwich men" bearing the same signs front and back (the signs bigger than the men), the same women selling *beigls* on the street-corners. Only some stores had been rebuilt into bigger and grander ones. The saloon was full of people as once upon a time. Soldiers and sailors were in evidence everywhere, as during the last war. On occasion there passed an old, long-haired, much - bewhiskered philosopher, his pockets stacked with newspapers.

The sidewalk near the 10-cent Movie Theatre was as dirty as ever. An empty whiskey-bottle was lying near the curb. Peddlers of shoelaces and razor-blades stood nearby. Their eyes roved about in perpetual dread of the arrival of a policeman. The "Automat" restaurant was newly built, and was full of diners.

The place where his watchmaker's shop once had been, was now occupied by a large shoe-mending shop. Italian men attached soles with rapid hammer-taps, polished and ground soles against swiftly running straps. Their work was carried on in brisk, lively fashion. Dressed in fine, green uniforms, they seem like shoe-physicians rather than mere shoemakers. Nearby stood a formidable spaghetti house, where this Italian delicacy was swallowed ravenously, and plates of edibles steamed on the tables. The fat cook, with sizable mustache, a wide, white cooking-cap on his head, a towel over his shoulder, fanned himself, puffing and panting, while the stuff in his kettles boiled.

On the same street was a bit of Coney Island, in the form of a Penny Arcade. For one penny, one may take a picture-trip around the world. For one penny, one may shoot a gun and gamble for stakes. An unceasing jangle of music emanated from there, and attracted children and simple people to buy a penny-worth of joy.

He watched the little old man with the Yiddish newspaper. Mr. Julius Jackson remembered him well. The old man had not changed with increasing age; he only became slightly more bent. His voice, too, was not as loud as it was once, when he used to call out: "A fresh *Forward* hot from the stove!" Now he calls out his wares in a hoarse whisper. Maybe that is because it was cold. He hardly could be heard as he announced: "A Yiddish paper—*Forward*, *Day*, *Morning Journal*, *Morning Freiheit*."

Julius remembered that he had come down to this neighborhood with the intention of buying a Yiddish newspaper and reading the feature *A Jew's Head*, which he had glimpsed over a man's shoulder in the subway. He had almost forgotten this. 14th Street, the scene of his old life, had led his thoughts astray. He approached the old newspaper vendor, asked him for a copy of all the papers he had, and gave him a dollar. The old man wanted to give him change, but Julius waved his hand, and walked away. The old man followed him for a few paces, gazed at the dollar and threw a "thanks" after him. The old man's voice became louder and stronger in announcing the names of the papers he was selling.

5

Julius stepped into a Jewish restaurant, seated himself in a corner, and buried his face in the Yiddish papers. He turned the pages of one paper after another in search of the feature. Finally he found what he wanted. It was:

A JEW'S HEAD

(The story of a massacre in an Ukrainian village, told by an eye-witness who escaped by miracle).

It happened on the third day after the Nazis had marched into the village. All the inhabitants were commanded to come out behind the village, to a large lot near the Jewish cemetery. A deep pit was there, in the form of the letter chetch (ח). The earth was freshly heaped there, showing that the pit was recently dug. A single grave was dug near the closed end of the cheth.

The Jews were told to walk ahead and stand in rows near the great pit. Behind the Jews, all the non-Jews of the village were placed. Soldiers were posted all around, with guns in position to shoot. Some machine guns were manned, too.

Not far from this assembly stood a few trucks, filled with Scrolls of the Torah, Books of the Talmud, Prayer Books for the High Holidays, Books of the Torah. The three synagogues of the village had been emptied. In one truck the books of the village library were heaped up. There were the works of Mendele, Peretz, Sholem Aleichem, and some of the younger Yiddish writers developed under the Soviet regime. There were also the works of Yiddish authors from

The train came to a sharp halt with a rumbling and whistling. The doors opened wide. The passengers rushed out like a stream and began to run. The Jew with the Yiddish newspaper in his hand, too, left the train and began to run as though someone were chasing him.

Just then Mr. Julius looked about him. It was the Times Square station. It was a long time since he had been at this station. What crowds there were here, what a rush and crush. He was not used to it any more. One who goes in his own auto from his suburb home to his shop, avoids the crowds. There were many soldiers, sailors, officers, in this crowd. It was wartime.

Mr. Julius Jackson could not stand in contemplation for any length of time, because he was pushed and jostled. He walked up the stairs with the surge of the crowds and out into the street.

3

He entered his "golden business" at 42nd Street near Broadway. His manager, his salesmen and workmen, all were already busy at their tasks. There was a cleansing of gold and silverware, an unpacking of boxes and a laying out for display, a peeping through large lenses, a cutting, a polishing and setting of diamonds. The "golden business" went on apace.

"Good morning, Mr. Jackson, good morning."

"Good morning, Mr. Jackson, nice day today."

From all sides, there were smiles, bows, greetings to the boss.

But this time the boss did not respond with a smile as usual. He acknowledged the greetings with a scarcely perceptible movement of the lips, with a slight nod of the head. He looked pale, worried, dissatisfied.

The workers and salesmen exchanged glances, pursed their lips, winked, shrugged their shoulders. That was their way of carrying on a silent conversation. Their boss was a fine, intelligent person. He never grumbled or scolded. His behavior was altogether democratic. But maybe, he has gotten into some kind of trouble. Perhaps bankruptcy. . . . Something must have happened.

The manager followed him into the office, as he did every morning. One of his first tasks was the sorting of papers and orders from the various firms, journals, newspapers and the answering of letters. This morning, he walked after his boss rather nervously and in somewhat of a panic. After Mr. Jackson had seated himself in his chair and gazed blankly at nothing in particular, the manager whispered softly, as though he did not wish to disturb the other's feelings with a loud word: "Something wrong, Mr. Jackson? Trouble?"

Mr. Jackson started up, like one awakened from sleep, looked up, forced his lips to a smile, took the papers out of the manager's hands and laid them on the table.

The manager was already at the door. He wished to leave Mr. Jackson alone. Maybe, it would be better that way. But the boss called him back into the office.

"Mr. Kaufman," he said, placing his fingers on his manager's back. "I must go away somewhere on necessary business. Answer all letters in my name, dispose of matters according to your own understanding. I can depend on you."

He put on his hat again, and moved through the spacious shop toward the street. On the way, he granted each of his employees a glance, a nod, a smile, quite in his usual manner.

After he was gone, the employees whispered among themselves: "Some trouble—perhaps bankruptcy. Or, can it be a blonde? . . ."

4

Mr. Julius Jackson started out toward Second Avenue and 14th Street. There it was that he had —some twenty years ago—a watchmaker's shop. There he had come into his first big earnings in America. He had also been a resident of this neighborhood. All kinds of Jewish radicals and liberals would come into the shop. He would fix their watches for them

Certain articles could not be obtained at all. Yet there was plenty of goods left. For lack of time to eat calmly, he began to gulp his food down without chewing. . . .

Martha his wife, ate more deliberately. While she ate, she looked down into her plate. She would not look at her husband, though he was a good man. She had everything she wanted; the only thing she lacked was *masculine attention*. He was always too preoccupied with business. She had told him so on several occasions, but her remarks had no effect. Right now, he did not even notice her lovely new earrings. . . .

Julius began to dress. Again he glanced at the outdoors. The snow fascinated him. For a while, he could not make up his mind, whether he should take out his car or not. No, he would not take it out. It was snowy and slippery. One has to be careful with new tires. One ought to save gasoline. He would go by subway. It had been a long time since he had traveled in the subway . . .

2

The express train was crammed with passengers—all kinds of people: Jews and non-Jews, men, women and young people. All were traveling to their work in the city. They were headed for schools, department stores, offices. Evidently, a great many Queens people travel every day to New York.

Mr. Julius Jackson wondered about this. He himself had not ridden in the subway for a long time. He always went in his car. He had therefore forgotten that there are other modes of travel. He imagined that all the residents of Queens, like himself, possessed their own houses, and, if they had business to attend to in New York, they went in their own machines.

It was so dark and stuffy in the subway-car, yet people were reading newspapers. They read even while standing. They read while leaning on each other's shoulders. They dangled while hanging on to a looped leather strap—and read. Mostly English-language newspapers they read, with here and there a sprinkling of Italian, Greek, Polish and Yiddish newspapers.

It was a long time since Mr. Julius Jackson had read a Yiddish newspaper. Not that he did not know how to read Yiddish. He knew it well enough. Not that he disliked Yiddish. What quarrel could he have with Yiddish? Only he lacked the opportunity. The shop was not a fit place for Yiddish. It was a spacious jewelry shop, with gold, silver and precious stones on display. All kinds of customers, merchants, brokers, salesmen, kept coming and going. It would not do to have a Yiddish newspaper there. At home, too, no Yiddish newspaper was called for. Who would read it? Not his wife. Not his children. They could not read Yiddish.

Then he remembered. He once had two bookcases full of Yiddish books. They were beautiful and well-bound, those books. He had by no means read them all. Yet he remembered distinctly that he had looked into the books of Morris Rosenfield, Sholom Aleichem, David Edelstadt and Peretz. What had become of those books of his?

Oh, how his business kept him on the go all the time. He had never noticed, nor had he ever asked his wife, what became of his books.

When his first wife was living, he was not as rich as he was now. He was somewhat of a watchmaker. She, his Mirl, and himself, sometimes would read a Yiddish newspaper, a Yiddish book, together. It seems, since she died, everything was different . . .

Meanwhile, the express train turned a sharp curve. The pasenger-crammed train gave a jolt. All the passengers were badly shaken; so was Julius. He would have fallen, if there weren't someone in his way. Luckily, he had bumped against a peace-loving Jew, who was reading a Yiddish newspaper. The Jew merely turned his head about, and gave Julius a single gruff, questioning glance, as though to say: "Don't you know that you must hold on to something, if you are not to fall on someone else?" And the Jew turned his head back again, and resumed his reading of the paper.

Julius wished to apologize, to beg pardon for his carelessness. But how can one talk to a pair of shoulders and a felt hat, when the face is buried out of sight?

He looked at the man's newspaper as compensation for the embarrassment he had just suffered. "I am not such a bad fellow," he thought in self-esteem. He never willingly stayed away from Jews. On the contrary, many of the gold-dealers he did business with, were Jews. Most of the workers in his shop were Jews. But they were Jews who did not speak Yiddish, and did not read Yiddish newspapers.

He read the headlines and sub-headines. It was war news. Well, war news could be found in any newspaper. News of the draft. Such news was in all the English newspapers, too. His eyes sought a piece of news of particular Jewish interest. Suddenly, like a fist-blow in the face, like a sword-cut accross the eyes, words stood out on the page: *A Jew's Head*. He looked again. Yes, it was *A Jew's Head* . . .

A JEW'S HEAD

STORY By Shloime Davidman

TRANSLATED By Abraham Regelson

DRAWINGS By Israel Blackie Davidman

שלמה דאַווידמאַן

אַ קאָפּ פון אַ אידן

A JEW'S HEAD

I

All night the snow kept falling. Softly, gently it was wafted downward. Softly, gently it was spread over the streets and roofs of New York.

In the morning, a harsh whiteness slapped itself incisively into the windows, and prodded folks awake.

Mr. Julius, too, felt the incisive slash of the outdoor snow in his eyes. He got up from his bed with a sudden motion and rubbing his eyes with his fingers, he marvelled, with dilated pupils, at the lovely snow. He smiled. He wrapped his blue night-robe about him, and stood by the window to gaze admiringly at the fair world.

Martha, his young second wife, entered from an adjoining room. She stood near him, she snuggled close to him, and with him looked out upon the white outdoors.

"Martha, this snow which blankets the roofs, reminds me of my little home-town in the Ukraine. Only there the houses were poor and dilapidated, while here the houses are new and lovely, surrounded by gardens. Had we not known that this is a side-street in Queens, we might indulge a fancy that my home-town was moved into the outskirts of New York, its houses rebuilt and ornamented with gardens, its streets paved. At least, the snow is the same which covers the Ukraine . . ."

"Julius dear, breakfast is ready. Come, let's eat." She petted his face once, and tossed her head coquettishly so that her earrings danced and glimmered. Those were the same earrings which Martha had picked for herself at their own jewelry shop. Martha wished that Julius would tell her how nicely these mother-of-pearl earrings matched her white face. But he still kept gazing out of the window.

"You know, Martha, the snowflakes seem to descend from the sky like tiny parachutists let loose by aeroplanes. They conquer the earth to make it white, pure and beautiful. Ah, but there is war upon earth, a terrible war!"

"What can we do about it? We cannot stop the war. We do all that is within our power. We salvage all the scrap as we are told to do. We do not waste fats. We buy Bonds. We contribute to all kinds of relief funds. What else can we do?"

So Martha expostulated, outspreading her two hands, as though blaming him for gazing at the snow for an unduly long period, for paying too much attention to the war, for not hurrying off to breakfast, and for not complimenting her on her new earrings. . . .

The brown-checkered kitchen table was all set with eggs, cheese, butter, bread, twists and rolls, smoked fish, *schmaltz* herring with thin slices of onions and olives; a glass of orange-juice, a glass of water, a folded blue napkin, and forks, knives, tablespoons and teaspoons.

On the stove the coffee bubbled in a glass coffee-pot over a small fire. On another fire, meat-broth was cooking for the midday lunch of the small children, now at school.

Everything was kept scrupulously clean. Nobody could complain about Martha as a housewife. She kept her house spick and span. True, she had a maid to help her, but without the touch of a mistress' hand, no house has the right smell. . . .

Mr. Julius Jackson sat down to breakfast. While eating, he recalled business matters pertaining to his jewelry shop. He did not make any more conversation with his wife. He began to eat fast, to gobble. . . . Wrist-watches, rings, earrings, bracelets, golden shields of David and crosses, flew about in his thoughts. The war had caused him some difficulties.

Sunday, April 1, 1973 MORNI

What M. J. Olgin Said About Assimilationists

March 24th was M. J. Olgin's 95th birthday. He passed away Nov. 22, 1939 at the age of 61 . . .

Olgin left us a heritage of his writings that is especially timely now, when we find his views misrepresented by people who never read him or even knew him, and who confirm attitudes that Olgin bitterly opposed.

He left a broad heritage that included his beloved **Morning Freiheit**, the various people's organizations he helped to found, such as the **Freiheit** singing societies, the fraternal movement, progressive Jewish children's schools, the YKUF, and especially the YKUF – in whose honor he wrote his last essay, "Respect for the People" (published in the **Morning Freiheit**, Nov. 4, 1939 – 18 days before his death).

Let us re-read this essay, in which he declared: "**Whoever wishes to work together with the people toward a better life must have respect for the spirit of the people, which is the spirit of social justice and of liberation.**" Thus spoke Olgin about the Jewish people!

And today when assimilationists boast that they are the true progressives, one must point out that Olgin fought against assimilation, against national nihilism. In the theses that Olgin and I. Sultan drew up on the eve of the International Jewish Cultural Congress in Paris in September, 1937, when the YKUF was established, they spoke of the predictions of the assimilationists of 25 years ago that Yiddish was doomed. The predictions of course did not materialize. They also spoke of the "enemies of Jewish Culture within." Olgin clearly and forcefully spelled out what he meant by this when he presented his main report to the Congress, in which he said:

"The Jewish people are deeply convinced they have the right to live as a people; that anyone, whether individually or as a group, who seeks to limit this right is an enemy of the Jewish people, no matter how he may disguise himself. The Jewish people are convinced it is their duty to fight for their right to live as Jews and this also means the right to use Yiddish as its natural language. This is valid for every country and every continent, without exception."

מ. אָלגין אויף אַ באַזוך אין קעמפ קינדערלאַנד

Two Poems

By THEODORE DASHMAN

AFTER HEDER

THE tick of the wrist watch
Smothered the din
Of old men in storefront synagogues
While a *shtetl* finger stroked clumps of hebraic letters
For the plump beardless boy to chant.

Yellow cones of apartment lights
Pierced the cold clear seven o'clock sky
And cast a shadow of the dreamer,
In a thermos of mackinaw and galoshes
Penetrating the quiet of the evening
With his off tune chanting.

One block, around the corner and home.
Running, tossing snow, sliding to a stop
He limped towards the glowing foyer.

MID-MARCH/EARLY APRIL

The four second graders
in wrinkled shirts, baggy knickers
kicked packets of brown leaves
in the alley with moss filled cracks
carpeted with scattered newspapers,
and garbage cans that didn't smell.

The scampering play
modulated into a game.
Aimed, the rock struck "Jew Bastard!"
zapp, missed the yelping face
but the third throw
mashed the tail
of the running cur.

THEODORE DASHMAN *of Teaneck, N.J. appearing here for the first time, has been published in* American Bard *and* 1972 Shore Poetry Anthology *and is the coordinator of the poetry programs of the YM-YWHA of Bergen County, N.J. He is a biochemist.*

Why a U.S. Jew Should Study Story of His People

By MIKE GOLD

EDITOR'S NOTE: The following article by Mike Gold was originally published in the Daily Worker of April 8, 1947. Though the School for Jewish Studies described here no longer exists, Mike Gold's own view on the need for a serious approach to Jewish culture and history is as relevant as ever. It is obvious Mike Gold did not subscribe to the crude assimilationist attitude now in favor in certain radical circles.

• • •

When some nazi-fogged mind repeats one of the thousand lies about Jews, have you got a specific answer? What do you actually know about Jewish history, Jewish culture, the Jew of yesterday and today?

The Nazis, in using anti-Semitism as their vestibule to conquest, have built up a whole diabolic mythology around the Jews.

To contest against them for the virginal mind of millions of Americans who've never even met a Jewish person, it is necessary that every progressive learn a little about the Jews, I believe, even as we have begun to learn about that other persecuted group, the Negroes.

•

IT IS ONE of the needs of the historic hour, and, to fill the need, one now finds the School for Jewish Studies at 13 Astor Place.

It's the biggest school for adult education on the subject in the country, and it enrolled a thousand students last year, and is expecting more than 1,200 in the new term just beginning.

"How do you explain your success?" I asked Chaim Suller, executive secretary of the school, in a chat last week.

I had been pumping him for his ideas on the relationship of Jewish culture to American culture, a complicated problem I am still trying to clear up in my own mind.

"WELL," said the veteran instructor (Suller also teaches political economy in Yiddish at the school), "don't forget to start with this, that out of every three New Yorkers, one is Jewish. Out of more than two million Jews, there should be certainly a few thousands who have need for such a school as ours."

"Need? Tell me just what you mean by that proud word."

"Need! Yes, a real need!" he repeated firmly. "After the massacre of 6,000,000 Jews by the Hitlerites, an American Jew has no choice but to examine his own Jewishness. Is it really a disease? Or is it an inheritance of vast human worth, a tradition of justice and brotherhood?

"A woman in a small Jersey town came into my office to register last week. I asked her why, and she answered: "Anti-Semitism is growing. I am being made to feel that I am a Jew. So I must study and find out what it really means."

•

THE SCHOOL has courses in Yiddish and English. The Yiddish-speaking students are former immigrants who never got much chance at education. So they are offered geography, English, science and similar subjects.

The English-speaking students are mainly like the New Jersey woman, however, and need more instruction in the Jewish fundamentals.

Such themes as the rise of the modern nation. Are the Jews a nation? Trends in modern Jewish thought — Assimilation, Zionism, Socialism — the National Question and Jewish Culture in the Epoch of Imperialism.

Then — a course in the great Jewish philosophers: Philon of Alexandria; the relation between the ancient Jewish and Greek cultures; the Jewish medieval philosophy, of Saadia ben Yoseph, Solomon ibn Gabirol, Halevi and Maimonides, Hasdai Crecas, Spinoza, and others, down to the moderns.

•

MORRIS SCHAPPES is teaching a course covering the history of Jews in the American labor movement, as well as a general history course of the Jews in America.

Since Schappes has been working on a magnum opus for the past several years that will be the first Marxist history of the American Jews, his courses, therefore, break new ground and should prove of great usefulness.

Medieval Jewish history, history of the Soviet Jews, a social analysis of the Talmud, and courses in the study of Yiddish, are offered the student.

"Why should an American Jew study such things?" I again asked secretary Chaim Suller, and he replied:

"To gain the knowledge and strength to meet the fascist enemy. To learn the beauty of one's tradition. To clear one's mind on questions like Palestine.

"Also, to help Jewish writers and artists fulfill themselves without mutilation. They must not run away from their own being, or bow to race-superiority theories of the Nazi.

"In building a Jewish culture, we are contributing, too, to a greater and finer American culture. We do not believe in a commercial melting pot, but in a symphony of cultures and peoples in America, in which each people contributes all that is best in its history and culture."

walked into the corridor and my son-in-law remarked, "S'iz hays" ("It's hot"). (Everywhere he went on his trip he tried out his Yiddish words to test the response).

Upon hearing the Yiddish words, "S'iz hays," this young man smiled broadly and exclaimed, "An American Jew, Sholem Aleichem," and they shook hands. His name was Morris Shapiro, a textile salesman. He was travelling to see his parents who lived on the coast.

Suddenly two young women, also in their twenties, passed through. They exchanged glances as is the custom among the youth in France. The young men were certain they were Jewish and the young women hearing English-Yiddish smiled back. Of course, the young fellows wouldn't let them walk off and they struck up a conversation. One of the women was Sylvia Bakent who had recently finished a law course and had also studied for a year in New York. She was unable to remain here longer because her student's permit was limited to a year. While here she learned some English and worked at different jobs.

Does she know Yiddish? What a question! She turned back into the coach and brought out a guitar upon which she played: "Mein Shtetele Belz," "A Yddishe Mameh," "Djankoyeh," "Tum Balalaika" and the "Peat Bog Soldiers" (which M. J. Olgin had translated from the German). Everyone was overjoyed as if they were at a family reunion.

It turned out they were leftists and devoted friends of Israel. During the Six Day War they were ready to leave for Israel and fight for its existence. Israel didn't need their services, but they donated their blood for wounded Israeli soldiers.

Though Jews are dispersed all over the world there are threads which link them together. A particularly strong link is the Yiddish language and the Yiddish folk song.

"With Yiddish you can travel all over the world," my children say; they had discovered this for themselves.

(Transl. by S.R.)

WITH YIDDISH YOU CAN TRAVEL THE WORLD OVER
by Shloime Davidman

My daughter and son-in-law, Chayke and Larry Greenberg, recently returned from a trip to Spain, Portugal, England, Italy and France. They tell of a number of wonderfully beautiful places they visited. The most wonderful experiences they had were encounters with different Jews in the countries they visited. Everywhere they sought and found Jews of varied groups. The most remarkable discovery they made, Chayke relates with a glow in her eyes and a smile, is that, "With Yiddish you can travel the world over."

Chayke imbibed Yiddish from her birth. She graduated from our progressive Mittel Shule (high school) and reads, writes and speaks Yiddish even if not as fluently as she would like to. She now teaches English at a school with a mixed black-white student body. Though every pupil there is a head taller than she, the class respects her and appreciates her friendly approach.

My son-in-law, an assistant principal of an elementary school and a teaching specialist of problem children, has a limited knowledge of Yiddish which he acquired from his parents and friends. He is sorry that he refused to go to shule when he was a child though his parents pleaded with him to attend. Now he works over Dvoirah Tarrant's Yiddish Beginner's Book and Harkavy's "Yiddish-English Dictionary" for he keenly wants to learn Yiddish.

I digressed a bit only to indicate that among Jewish youth and middle-aged Jews in America (and throughout the world, as we shall soon see), a conscious desire to learn and revive Yiddish has awakened.

In Spain and Portugal where Jews speak the Ladino-Jewish dialect my two tourists used Hebrew words such as Shabas (Saturday), tzoress (troubles), Yehudi (Jew), Rosh Hashana and Yom Kippur and for the rest they used their hands.

In London they met a gregarious Jewish restauranteur who spoke with them in Yiddish though they could easily have conversed in English.

In Paris they made it a point to visit the Jewish neighborhood, to go to a Jewish market, to speak to various Jews in Yiddish and to eat in a Jewish restaurant.

However, they never cease speaking of their encounter with three French-Jewish youths and a Sabra, a young woman born in Egypt and educated in Israel. This meeting occurred on a train between Paris and the sea coast. They crowded coach was too hot and a few people slept on the floor. My son-in-law strolled over to the corridor between the adjoining coaches to enjoy some fresh air. Just then another young man in his twenties

PROLOGUE

This collection, "Yiddish Is Spoken Everywhere – A Tribute to Yiddish," is designed for both study and reading.

In recent years a growing number of students, youth, children and even adults expressed a desire to learn or to increase their knowledge of the Yiddish language. I trust this collection will be useful to children and adults.

To children: There are no Yiddish children's schools in most localities, but there are Jewish children in every Jewish home. The Yiddish-Hebrew Alphabet (Alef-Beis) presented here in written and printed forms is also given with its English, Russian and Latin equivalents. The grandparents, the parents, relatives and friends are provided with a guide to teach Yiddish to children. A child may practice by writing and rewriting the letters and by memorizing the songs in this book.

To adults: They can learn to write from the printed material, read aloud, recite the poetry. The meanings of more difficult Hebrew and Yiddish words wll be found in available dictionaries. It is advisable to practice the above at meetings or in reading circles. Included in this book are songs and articles by progressive Jewish writers who have been dedicated to the perpetuation of the Yiddish language.The compiler of this book will be grateful for any suggestions.

We will send these books as gifts to likely readers whose addresses are provided to us. Address requests to: S. Davidman, 3110 Brighton 3rd. Street, Brooklyn, N.Y. 11235.

A SONG TO YIDDISH!

I Am A Jew

By ITZIK FEFFER

The heady wine of generations
Has strengthened me upon my road,
The evil knife of gloom and pain
Could not destroy my treasured load—
My faith, my people, nor my striving—
My spirit always rose anew
From under swords my cry was heard:
I am a Jew!

Eternity forever bears the pride
That's mine upon her hands.
It would not break! It did not yield
To tyrants of whatever lands —
No Haman ever stilled my soul!
Through pyre flames of every hue
From Spain's auto-da-fe I called:
I am a Jew!

In forty years of Nomads trek,
Through searing storms I did not tire.
The winds that forged and steeled my heart —
They fanned Bar Kochba's sacred fire.
My grandfather has left with me
A heritage — his stiff-necked view.
I stand with him:
I am a Jew!

Rabbi Akiba lives in me
And Isaiah's lofty song.
I am nourished by their wisdom still;
And more than hate — my love runs strong.
And always I have paid with blood —
As now, this day again I do.
Yet, my country will not cease:
I am a Jew!

I gathered gold? Yes, when I could —
I had no hearth, I had no home.
It did not sate my spirit, no,
But lay upon my grief like foam.

No precious metals quenched my thirst —
my wealth increased
Through all my grief: it grew and grew
I am a Jew!

The Maccabbean rebel blood
Still courses through my every vein;
Solomon's wisdom rests with me
And Heine's smile of bitter pain.
Halevi's song is in my heart;
Spinoza's depth and outcry: Do —
Do what you will and still
I am a Jew!

I left the centuries behind,
But not my ancient will to be.
No fading smoke, no wilting flame,
My love of life burns bright in me.
Mendele is still my guide
And Sholom Aleichem's humor, too —
Through tears and laughter we are here,
I am a Jew!

The busy sounds of Haifa's harbor
Echo in my song and speech;
From Buenos Aires and New York —
Like unseen telegrams they reach
My pulse, my heartbeat and renew
My pledge, my call:
I am a Jew!

No matter what my foes prepare —
What harsh, what cruel, what deadly fate —
What Torquemado could not kill
Will not be killed by all their hate —
And I will yet my vineyards plant —
From out of flames I will come Through!
On Hitler's grave I will yet dance:
I am a Jew!

(A free and abbreviated translation from the Yiddish by MARTIN BIRNBAUM)

TABLE OF CONTENTS

My Camping Ground

By MORRIS ROSENFELD (1862-1923)

Don't seek me where the myrtles bloom!
Not there, my love, can I be found.
In every shop where lives are tombed,
there I make my camping ground.

Don't seek me among warbling birds!
Not there, my love, can I be found.
I'm chained wherever chains are heard.
There I make my camping ground.

Don't seek me where the fountains splash!
Not there, my love, can I be found.
Where tears are shed, where teeth are gnashed,
there I make my camping ground.

Come find me, if you love me true —
for I am waiting to be found!
Oh, make my sad heart sing anew;
make warm, make sweet, my camping ground!

(The above poem is reprinted from 'Morris Rosenfeld —Selections from His Poetry and Prose,' an English volume edited by Itche Goldberg and Max Rosenfeld. It was translated by Aaron Kramer.)

DEDICATION

By EDITH SEGAL

For MENDY SHAIN (1906-1953)
Camp Lakeland Choral Director

Your rhythmic arms waved in the summer sun
Blending our many voices into one.
We filled the countryside with joyous sound,
Planting tomorrow in this fertile ground.

To you we dedicate this field,
We'll reap its well-earned yield
As doves of peace take wing
And you shall be among us as we sing!

EDITH SEGAL photo Kamen

For information, price, corrections, opinions, write to:

Shloime Davidman, 3110 Brighton 3rd. St., Brooklyn, N.Y. 11235 or to

My daughter: Bernice Greenberg, 14 Avalon Road, Great Neck, New York 11021

My son: Israel Blackie Davidman, 414 Michigan Ave., Berkeley, Cal. 94707

YKUF, 80 5th Ave., Room 906, N.Y., N.Y. 10011

Book Dept. "Morning Freiheit," 35 E. 12th. St., N.Y., N.Y. 10003

Kinderbuch Pub., 1133 Broadway, Room 1023, N.Y., N.Y. 10010

Book Dept. Clubs of Soc., 1133 Broadway, Room 1429, N.Y., N.Y. 10010

A SONG TO YIDDISH!

דער פידלער

THE FIDDLER: T. KAPLAN.

Compiled By

SHLOIME DAVIDMAN

THE BRIDE BY T. KAPLAN

SHALOM

When a man no more goes off to war
To wrest a bit of foreign soil
At cost of blood and gore—
It will be good!

His own friend then he will be,
His heart's voice then he will hear
And make a partner of his soul
Nevermore exposed to shame.

When man looks into others eyes
And sees himself reflected there
That would be joy,
Sweet, sweet joy!

Life to him would offer gifts,
Weave his days like bright hued yarn
Into the fabric of the stars.
Then man to man would hands extend
And say: Shalom!
Peace unto you!

Poem by

SARAH FELL YELLIN

A SONG TO YIDDISH!

"WITH YIDDISH YOU CAN TRAVEL THE WORLD OVER"

(A new Yiddish alphabet, translations, for all generations, a song to Yiddish.)

Still Life · Frank C. Kirk שטיל-לעבן

An excerpt from BER GREENS book of Essays: "From generation to generation" Page 364: Shloime Davidman earned quite a bit of merit as a productive, hardworking writer for the people. As teacher in the Jewish Schools for over 20 years, as carrier, builder and distributor of our Jewish Progressive Culture, as a devoted community activist. He is a WRITER and a DOER . . ."

Compiled By

SHLOIME DAVIDMAN

TO HIS 75th BIRTHDAY and 50 YEARS ACTIVITIES IN THE PROGRESSIVE & LITERARY MOVEMENT.